

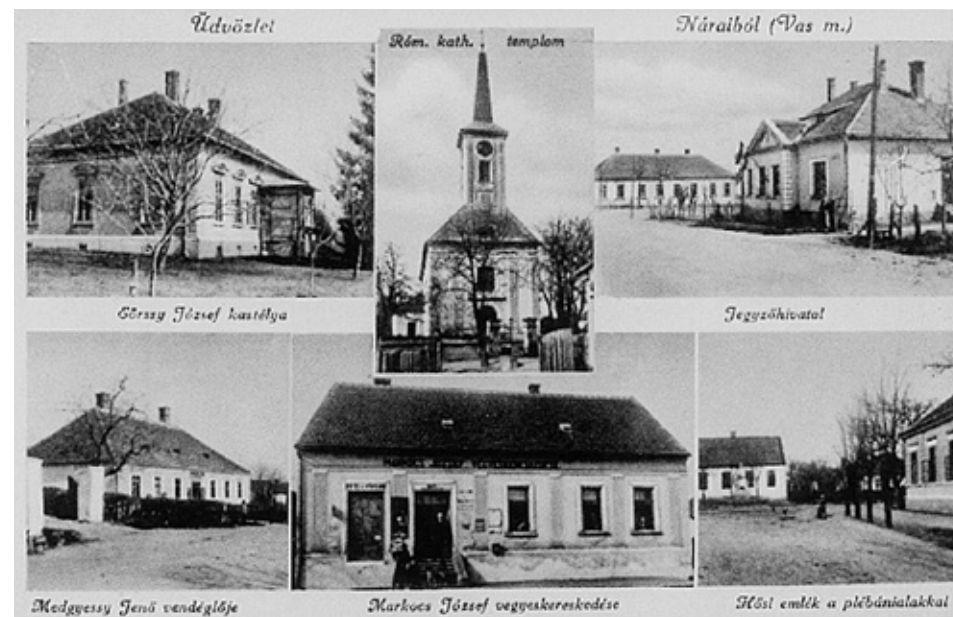

Németh Tamás

Nárai

Szilurtól az Európai Unióig

Németh Tamás • Nárai

Németh Tamás

Nárai

Megjelent a Magyar Államnak az Európai Unióhoz történt csatlakozás évében

Németh Tamás

Nárai

Szilurtól az Európai Unióig

ISBN 963 460 0689

Felelős kiadó: Németh Tamás

Nyomdai előkészítés: Gyulavári Csaba

Nyomdai munkák: Ellátó Nyomda, Szombathely

Felelős vezető: Király Endre

Nárai, 2004

Mi, Nárai nemes személyek, Vas Vármegyében lévők, adgyuk tudtára mindenkinek,
az kiknek illik...

Ezúton fejezem ki köszönetemet
először is Önnek kedves olvasó!
Mindenkinek, aki munkámat bármivel is segítette!
És akik lelkes adatközlőim voltak, hozzájárulva ezzel a könyv elkészítéséhez:
Dr. Guttman Miklós, Iker Lajos, Király József, Kolonics József, Kovács Miklósné,
Lóránth József, Marosits Mária, Molnár Gyuláné, Molnár Zoltán, Nagy Lajos,
Németh András, Németh István, Németh János, Nyul Józsefné, Simon Józsefné,
Szilágyiné Pompor Vilma, Taller Zoltánné,
Enikő Bettina Gy. Náray, Spanyolország, Madrid
Dr. Náray-Szabó Gábor, Budapest
A Nárai Általános Iskola minden dolgozójának, különösen
Molnár Gyuláné igazgatónak!
A Nárai Plébániának!
A Vas Megyei Levéltár munkatársainak, különösen
BENCZIK GYULÁNAK!
A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár minden dolgozójának,
különösen a SAVARIENSIA dolgozóinak!
A Szombathelyi Püspöki Levéltár munkatársainak,
Dr. Kiss Máriának és Cselenkő Borbálának!
A Savaria Múzeum munkatársainak, különösen Dr. Horváth Sándor igazgató úrnak,
és Zsoldosné Csídei Valériának, a néprajzi gyűjtemény kezelőjének!
A Berzsényi Dániel Főiskola minden dolgozójának, különösen
Dr. Guttman Miklósnak!
A Központi Statisztikai Hivatal Vas Megyei Igazgatóságának!
A Soproni Postai- és Távközlési Múzeumnak,
különösen Hernitz Ferenc igazgató úrnak!
A Soproni Levéltár dolgozóinak!
A Zala Megyei Levéltár dolgozóinak!
A Magyarországi Evangélikus Egyház Evangélikus Országos Levéltárának,
Különösen, Czente Miklós igazgató úrnak!
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár minden dolgozójának!
A Magyar Állami Földtani Intézet munkatársainak!
Mindenkinek, aki korábban adatgyűjtést végzett a község múltjával kapcsolatban:
Guttman Judit, Dr. Guttman Miklós, Jármay László, Léber Balázs,
Enikő Bettina Gy. Náray, Nyul Judit, Papp Tünde, Szilágyiné Pompor Vilma!
Pöröntő Ferencnek a levéltári felvételek elkészítéséért!
Losonci Csabának a légi felvételek elkészítéséért!
A kötet megjelenését segítő önzetlen anyagi támogatóknak!
A Nárai Önkormányzat képviselő-testületének, különösen
Stifter Attila polgármester Úrnak!
A Glória Temetkezési Vállalatnak, különösen Mesterházy Nagy Olgának!
Az Agro-Alfa Kft.-nek, különösen Király Géza ügyvezetőnek!
A Vas Megyei Kéményseprő és Tüzeléstechnikai Kft.-nek, különösen
Kocsis László igazgató Úrnak!

„Múltunk az örökségünk, jelenünk a jövő”

Ajánlás

A modern tudomány eredményei révén egyre többet tudunk meg a világról, újabb és újabb ismeretek tágitják a látókörünket. Hihetnénk, hogy semmi sem állandó, minden viszonylagos és a szinte már naponta bejelentett lélegzetelállító felfedezések révén folyamatosan el kell törölnünk a múltat. Hogy ez nem igaz, azt tudományosan is bizonyítani lehet, mert az univerzum fejlődése során az új mindig a már bevált régre épül, így őrződik meg a hagyomány. Már évmilliárdokkal ezelőtt léteztek az anyag elemi építőkövei, melyek ma is változatlan formában vannak jelen a Földön, az élővilágban, és bennünk, embereken is. Rokonságunk az állatvilággal jól felismerhető öröklött ösztöneinkben, melyek sokszor a józan értelem ellenére késztetnek elemi erővel arra, hogy akár erőszakosan is kövessük az önfenntartás és a fajfenntartás ősi parancsát. Az újdonságok áradatában is emlékezünk, ápoljuk felmenőink emlékét, ragaszkodunk az anyaföldhöz, a gyökereinkhez. Amatőr történészek bűjják az évszázados iratokat, hogy követhessék családjuk történetét, és egyre jobban becsülik a régi emlékeket, egy fényképet, egy levelet, egy hajtincset, mely segít az emlékezésben. Csak a biztos és felvállalt múltra alapozhatjuk a jövőt!

Az olvasó nem mindennapi könyvet tart a kezében. Egy lelkes helytörténész éveket szánt szűkebb pátriája múltjának feltárására, segítve a helyi közösséget emlékeinek őrzésében és gyarapításában. A földtörténeti emlékektől kiindulva tekinti át Nárai község történetét, majd a környezet, a növény- és állatvilág bemutatása után rátér a lényegre, a helybéli emberek, családok, kisebb-nagyobb közösségek történetére. Őseim e helyen élték le életüket, érthető tehát, miért érdekel annyira, hogyan éltek, haltak, mik voltak a vágyaik, hol feküdtek birtokaik, miért viszálykodtak, miért fogtak össze egymással. Mint cseppben a tenger, Nárai történetében is visszatükröződik a magyar múlt, a felívelő és a hanyatló korszakok. Kirajzolódik egy öntudatos, dolgozó és lelkiismeretes közösség képe, derék embereké, akik már évszázadokkal ezelőtt megtanulták, mit jelent felelősséget vállalni az életet adó földért, a családjáért, a nagyobb közösségért.

Jómagam már a család második generációjához tartozom, azokhoz, akik nem az ősök földjén születtek. Mégis megdobbán a szívem, valahányszor visszalátogatok és beszívom a vasi levegőt, élvezem a tájat, örülök a viszontlátott barátoknak. Csodák csodája – bár a könyvből megtudjuk, hogy arrafelé az országos átlagnál ritkábban süt a nap –, halottak napja környékén, vagy nyáron, amikor rokonokkal látogatjuk meg eltávozott szeretteinket és ottani barátainkat, szinte mindig verőfény fogad. Mintha az időjárás is jóindulatába fogadna minket, e barátságos gesztussal téve emlékeztetéssé a látogatást. Befogad a táj, befogadnak az emberek, és hazatérve mindig velem marad valami, egy kedves pillantás, egy épülő ház, egy régi név a temető sírköveiről.

Ajánlom ezt a könyvet mindazoknak, akik ma is a környéken élnek, de azoknak is, akik onnan elszármaztak. Az olvasó megismerheti Nyugat-Magyarország egy kedves zugának korai és modern történetét, felidézheti a múltat, hogy erre alapozva biztosabban tervezhesse a jövőt.

Náray-Szabó Gábor

Előszó

Egy község életét bemutató könyv keletkezése mindig nagy jelentőséggel bír az ottlakó, vagy onnét elszármazott és a településhez kötődő emberek számára, különösen ha ez az első átfogó ilyen jellegű munka.

Bár jómagam nem tartozom a régi gyökerekkel rendelkező Nárai lakosok táborába, azonban mivel itt születtem és itt nőttem fel, kötődésem a településhez érthető. A község történetének megírásához a levéltári munkálatokon túl helyi születésemből fakadó ismeret-im is nagyban hozzájárultak a település minél szélesebb látókörben történő bemutatásához, mint lokálpatrióta és a régi korok, a történelem kedvelője készítettem el a település első monográfiáját. E helytörténeti összeállítás nem máról holnapra készült, komoly kutatómunka előzte meg az anyag összeállítását. A könyv információinak az összegyűjtése és rendezése – a munka felelősségének súlyát is magamon érezve – csaknem két évet vett igénybe, így ha nem is teljes, de minden bizonnyal átfogó képet alkothat a községről az olvasó.

Kik lakták egykoron, honnan jöttek, hova mentek, kik voltak ők, hogyan és miből éltek, milyen fejlődésen ment keresztül a község, miként érte el jelenlegi állapotát? Megannyi kérdés, ami megválaszolásra várt. Az elkészült könyv eredeti levéltári forrásanyagokra, és az emlékezők elbeszéléseiből, saját élményeiből merített információkra épül, közel ötszáz fényképből választhattam ki azt a több mint százat, amely a könyvet mozgalmasabbá teszi. Örömmel gondolok vissza gyűjtőmunkám során mindazokra, akik bármivel is segítettek, hogy a fenti kérdésekre minél hitelesebb választ kaphassak, hogy a múltat minél pontosabban megismerhessem és ezáltal másokkal is megismertethessem Nárai egykori lakóit, élethelyzeteit. Mégegyszer köszönetemet szeretném kifejezni Benczik Gyulának, a Vas Megyei Levéltárban nyújtott kimagasló, felkaroló szándékú odaadó – és mindvégig türelmes – segítő szándékáért!

E gondolatokkal ajánlom munkámat mindenkinek, természetesen minden további információt szívesen fogadok az írással és a községgel kapcsolatban!

Németh Tamás

Földrajzi viszonyok

Földtörténet

Hosszú változatos földtörténeti múltra tekint vissza környékünkön e táj. Náraitól nyugatra, a Vas-hegy területén a mezozoikumban (250-66 millió év) képződött kőzetek emelkednek 376 m-es magasságig. A Vas-hegy lába előtt elterülő szelíd, lankás dombság pannon korú szénrétegeket rejt magában, a mélyben több százmillió éves paleozoikumi kőzetek bújnak meg.

Náraitól keletre a táj geológiai határa és felszíni határa nagyjából egybeesik, felszíni határát a Rába folyó jelöli ki, felszín alatti határát a Rába-vonal nevű törési öv (szerkezeti határ) alkotja. Délkeleten a Rába-vonal túloldalán már a Dunántúli-középhegység mélybe süllyedt (triász, felső-kréta) rögei találhatók. Tőlük északnyugatra a Grác-Kisalföldi típusú ópaleozoos (szilur 440-410 millió év, devon 410-360 millió év) összetettségű képződményeket tárták fel az Egyházásrádóc, Nemeskolta, Ikervár, Rábasömjén, Bük és Mihályi környékén a mélyített szénhidrogén-kutató fúrások. Ezt a kőzetsorozatot nevezik Rába menti szerkezeti egységnek is. Szerkezetiileg ezek a képződmények az Alpok egymásra torlódott, gyűrt takaróinak tekinthetők. Tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy az Alpok több ezer méteres hegycsúcsai kelet felé lealacsonyodnak és végül 1000-2000 m mélyen a Rába-vonal mentén végződnek. A fenti fúrásokkal feltárt takaróerdő az úgynevezett felső-keletalpi takaró része. Ezek a kőzetek hosszú földtörténeti múltjuk során (440-360 millió év) többször kerültek magas nyomás és hőmérséklet hatása alá, aminek következtében az eredeti üledékes kőzetek (homok, agyag, mészkő stb.) különböző mértékben átalakultak (metamorfizálódtak). A fúrásokból felszínre került képződményeknek eltérő kőzettani jellegük és átalakultsági fokuk szerint különböző a besorolásuk is: pl. Szentgotthárdi Fillit Formáció, Nemeskoltai Homokkőpala Formáció, Sótanyi Metavulkanit Formáció, Mihályi Fillit Formáció, Bük Dolomit Formáció. Hazánk területén 1000-2500 m mélységben helyezkednek el, felszínre sehol sem bukkannak. Ugyanennek a kőzetsorozatnak a nyugati folytatása Grác környékén, nagy területen van a felszínén. Északnyugat felé az úgynevezett Répce-vonalig ismert az elterjedésük. A Répce-vonal a Rába-vonallal közel párhuzamosan, nagyjából Ják–Szombathely–Kapunév–Mosonmagyaróvár irányban húzódó szerkezeti pászta.

Ettől északnyugatra a Kőszegi-hegységből és a Vas-hegy területéről ismert kőzetek találhatók a mélyben, illetve a hegységek területén a felszínén is. Ezek szintén az Alpok keleti nyúlványainak tekinthetők, és ezen belül a Penninikum részét képezik. A Penninikumhoz tartozó kőzetsorozatok az Alpok keleti részén több ablakban, pl. a Rechnitz (Rohonci) ablakcsoportban bukkannak felszínre. A Rechnitz sorozat néven összefoglalt kőzetsorozat eredeti üledékei a szomszédos Rába menti szerkezeti egység képződményeinél jóval fiatalabbak. Az üledék felhalmozódása a jurában (210-140 millió év) és krétában (140-66 millió év) történt.

A mezozoikumban (250-66 millió év) az egységes szárazföld (Pangea) testébe (Ős-Európa és Ős-Afrika között) egy kelet-nyugati irányú öböl, a Tethys nyúlt be. A középső-jura és az alsó-kréta között létrejött itt egy hosszú, keskeny óceáni medence, a Pennini-óceán. Az óceán mélyén magmás kőzetek (úgynevezett ofiolitok képződtek), míg az óceáni medencében agyag, mészkő, dolomit és homok halmozódott fel. Az óceán bezáródása, valamint az alpi hegységképződés során végbement hatalmas tektonikai átmozgatás következtében az eredeti üledékek átalakultak (metamorfizálódtak). Ezek a metamorf kőzetek alkotják ma a Pennini nagyszerkezeti egységet, a Penninikumot. A Nyugati-Alpokban ezek a képződmé-

nyek nagy területen fordulnak elő. A Keleti-Alpokban viszont keletalpi takarók rátolódtak, és szinte teljesen elfedik (mint pl. a Rába menti szerkezeti egység is, ami az úgynevezett Felső-keletalpi takaró része). Ezek alól a Penninikum csupán az úgynevezett tektonikai ablakokon bukkan felszínre. Ilyen tektonikai ablakcsoport az ún. Rechnitz ablakcsoport is, aminek egy önálló kis ablaka a Vas-hegyi ablak.

A kiinduló üledékes és magmás kőzetek három egymást követő szakaszban metamorfizálódtak, így az eredeti üledékekhez képest jelentősen átalakultak. Az óceáni kéreg ultrabázisos, magmás kőzeteiből (pl. harzburgit) a Penninikum egyik legelterjedtebb kőzete a sötétzöld, esetleg szürke, söt fekete serpentint képződött, amelynek fő ásványi összetevői antigorit, lizardit és a krizotil. Magyarország területén kisebb feltárásokban a Vas-hegy területén fordul elő. A serpentintesteket átjáró vetők nyírási zónái mentén hasonló kémiai összetételű, de rendkívül puha, zsíros tapintású halványzöld kőzet, a talkpala képződött. Ezt az ásványkincset a Vas-hegy gyomrából évtizedekig termelték. Az óceánközépi hátságok bazaltjából és tufájából zöldpala képződött. Zöld színét a benne előforduló ásványoknak, különösen az aktinolitnak, epidotnak és a kloritnak köszönheti. Felsőcsatárnál egy nagy kőbányában külszíni fejtéssel termelték ezt a közkedvelt építő- és díszítőkövet. A meszes üledékekből (pl. dolomit, mészkő, márga és agyag) képződött a mészfilit és mészpala, amely a leggyakoribb kőzetfésülés a Penninikum sorozatában. A mészmentes üledékekből különböző csillámpala és fillitfésülések (a homokosabb üledékekből: kvarcfillit, az agyagos üledékekből: szericitfillit, esetleg kloritfillit, a magas szervesanyag-tartalmú üledékekből: grafitfillit) képződtek.

A kőzetátalakulás 28-31 millió éve történt, ezt követően kb. 15-18 millió éve emelkedett ki a hegység és ennek következtében a külső erő (erózió) hatására lepusztultak róla a fedőrétegek (keletalpi takarók). Így létrejöhetett egy tektonikai ablak, amelyen át a felszínre bukkannak a Penninikum metamorf kőzetei.

A miocén korban (24-5 millió éve) jelentős változások zajlottak e tájon. A fiatal hegységképző mozgások hatására részben korábbi mozgáspályák mentén, részben új, fiatal szerkezetek mentén, elkezdett emelkedni a táj nyugati pereme, míg a délkeleti területek süllyedésnek indultak. A süllyedés következtében a középső miocén bádeni emeletében jelent meg ismét tenger a tájon. A sekély tengerből sok apró sziget emelkedett ki. Ilyen szigetet vagy félszigetet alkothatott a Vas-hegy is. A meleg tengervízből ősmaradványokban gazdag mészkő vált ki és halmozódott fel néhány tíz, esetleg száz méter vastagságban.

A miocén kor vége felé kb. 11,5 millió évvel ezelőtt a tengerág teljesen lefűződött a világtengerről és elvesztette azzal az összeköttetését. Ezzel egy új fejlődési szakasz, a Pannon-tó története kezdődött.

A pannonban a medence területe tovább süllyedt, míg a medencét szegélyező hegységek emelkedtek. Mint ahogy már említettem, az emelkedő területekről hatalmas mennyiségű üledék pusztult le (ennek következtében jöttek létre a tektonikai ablakok). A hegységi területekről lepusztult üledékek a Pannon-tóban halmozódtak fel. A lepusztulás és a medence süllyedése mindvégig lépést tartott egymással, ezért a tó sohasem ért el túl nagy mélységet (legfeljebb néhány száz m mély lehetett), de a folyamatos feltöltődés következtében helyenként 4000-5000 méter vastag homokos, agyagos rétegsor halmozódott fel. Tájunkon ilyen vastagságot nem érnek el ezek a rétegek, csupán 1000-2000 m vastagok. A világtengertől elzárt, kiédesülő tóban olyan sajátos, önálló fejlődésnek indultak az élőlények, melynek eredményeként csak a Pannon-tóban élők fajok, pl. Congeriák és a Limnocardiumok fejlődtek ki.

A lignit képződése:

A tóba torkolló folyók hordalékukkal a partszegélyeket elsekélyesítették, úgynevezett deltákat építettek. Ezek a delták éppen a mai Náriai és környékének területére korlátozód-

tak, azaz a Pannon-tó egykori torkolatának helyén fekszik a község. A delták területét buja mocsárerdő borította, különböző melegkedvelő, szubtrópusi fákkal, pl.: mocsárciprusokkal. A sekély vízben felhalmozódó elhalt növényi részeket a folyóvíz iszappal temette be. Évszázadok alatt nagy vastagságban képződtek ezek a növényi anyagban gazdag rétegek, melyek az oxigéntől elzárt körülmények között szénültek, és úgynevezett fás barnaszén vagy más néven lignit képződött. Ezeket a szénrétegeket is tartalmazó rétegeket a legnevezetesebb előfordulási helyük alapján nevezik Toronyi Lignit Formációnak.¹ A képződmény fő elterjedési területe Torony, Ják, Náriai és Pornóapáti térsége. Náriai község alatt például 15,6 m a hasznos lignit vastagsága. A lignitmennyiség feltárására a község belterületén 1, a külterületén pedig további 46, azaz összesen 47 próbafúrást készítettek, átlag 200 m mélységig 1952 és 1980 között. A próbafúrások kiértékelése alapján összegezve elmondható, hogy ez az átlag 200 m vastag kéreg vízben nagyon szegény – ez magyarázhatja a korábbi évszázadok, évtizedek örökös vízgondjait –, az anyagösszetétel szerint a lignit kivételével a némi agyagon kívül szinte kizárólag homok, kőzetlisztes homok alkotja a község felső 200 m földkéreg összetételét.²

A folyók lassan mégis feltöltötték a Pannon-tavat. Ehhez hozzájárult a kb. 6,5 millió éve bekövetkezett éghajlatváltozás, melynek során az addigi nedves szubtrópusi éghajlat szárazzá vált. A száraz, csaknem sivatagi, félsivatagi éghajlaton az Alpokból lesiető folyók hatalmas mennyiségű homokot teregettek szét, melyet a kopár, növénytelen tájon a szél könnyedén tovább szállíthatott. Az éghajlat nedvesebbé fordultával a folyók (Rába, Gyöngyös, Pinka stb.) hordalékkúpokat építettek, vastag kavicsréteggel fedték be e tájat. A pleisztocénben 2,4 millió évtől 10 000 évig lösztakaró hullott a kavics felszínére, ez a bőséges csapadék hatására tömörödött, kilúgozódott vályoggá alakult.³

Domborzat

A vasi dombság települése Náriai, a szombathelyi kistáj középső részének nyugati peremén 225-278 m közötti tengerszint feletti magasságban helyezkedik el. A legmélyebb része a község déli szélén a Bolygó-patak völgyében, míg a legmagasabb pontja az északnyugaton elterülő erdőnél van.

A domborzatformálódás – miként a földtani fejlődéstörténet is – kétarcúságot tükröz. Nyugaton a lepusztulás (erózió) játssza a fő szerepet, keleten, délkeleten a feltöltődés (akkumuláció) a meghatározó felszínformáló erő.

A Náraitól nyugatra található Vas-hegy területe 15-18 millió évvel ezelőtt (miocén) kezdett kiemelkedni. Az egyre inkább a környezete fölé emelkedő tájon megélné vált a lepusztulás. Az erózió eleinte a fedő üledékeket pusztította, így lassacskán elvékonyodott, majd teljesen el is tűnt a felső-keletalpi takaró. Az így keletkezett „ablakon át” a felszínre bukkantak a Vas-hegy kőzetretegei.

A Vas-hegyet széles, lapos völgyek, úgynevezett deráziós völgyek tagolják, amelyekben általában nincsenek vízfolyások. Ezek a pleisztocén korban a fagyos talajon jöttek létre talajfolyás, felületi leöblítés, csuszamlások hatására. Merőben más eredetű a hegyet szegélyező Pinka-patak völgye. Ezt a völgyet a bő vízü patak eróziós tevékenysége alakítja, s ennek során a patak a hordalékával folyamatosan kopatja, mélyíti. Különlegesen szép völgyszakasz a Pinka Vas-hegyi áttörése (szurdoka). Itt a patak úgynevezett antecedenes völgyben folyik. Az ilyen völgynek az a furcsasága, hogy a vízfolyás idősebb, mint maga a hegy, amit keresztülszel. Hogyan is lehetséges ez? Úgy, hogy a Vas-hegy több szakaszban emelkedett ki. Az utolsó jelentősebb kiemelkedési periódus a pleisztocénben zajlott, de a Pinka-patak már ezt megelőzően megjelent a tájon és vastag kavics- és kőzetanyagot töltött fel a

környezetét. Ez a kavicstakaró alkotja a felszínt az Arany-pataktól (Szombathely) délre, Nárain keresztül – Egyházasrádóc – Szentpéterfa vonaláig. Amikor a Vas-hegy elkezdett emelkedni, a patak éppen a hegy lábainál folyt ott, ahol jelenleg is. A patak völgymélyítő tevékenysége lépést tartott a hegy emelkedésével, így nem kényszerült irányváltatásra, hanem egy szűk, meredek falú sziklába vágódott szurdokvölgyet vésett ki magának. A pleisztocén végén (új pleisztocén) Felsőcsatár – Pornóapáti – Pinkamindszent között egy széles tektonikus árok keletkezett, amely magához vonzotta a Pinkát. Ez véget vetett a hordalékkúp épülésének, és kezdetét vette a völgyfeltöltés (alluviális síkságképződés).

A Pinka kavicstakaróját számos kisebb-nagyobb eróziós, illetve ezekhez torkolló deráziós völgy tagolja. Legjelentősebbek a Pornóapáti-patak, Jáki-Sorok, és Hideg-Kúti-patak. A patakok völgyeiben, vízmosásokban, és kavicsbányákban gyakorta találkozhatunk periglaciális fagyásjelenségekkel. Ezek a pleisztocénben tundra éghajlaton képződtek. A pleisztocén hideg (periglaciális) periódusaiban a talaj nagy vastagságban átfagyott. A kavicstakaróban raktározott víz jéggá alakult és mély repedéseket hozott létre a kavicsban. Nyaranta a jég olvadását követően a talaj réseit sár töltötte ki. Mivel a lösziszap, vályogos sár több vizet képes tárolni, mint a kavics, ezért a következő télen itt lett a legnagyobb mértékű a jég repesztő munkája. Ez a folyamat évről évre megismétlődött és 4-5 m mély, 1-2 m széles tölsér vagy ék alakú formákat (jégékeket, poligonokat) eredményezett. Ha a felszínközeli rétegek nem tároltak jelentős mennyiségben vizet – és a téli lehűlések rendkívül erőteljesek voltak –, akkor a talaj pusztán a nagy hidegtől is megrepedezhetett és ezeket a repedéseket a szél által befújt homok töltötte ki (homokék, vagy homokpoligon). A kavicsrétegek között vékonyabb-vastagabb agygrétegek is települnek, ezek átnedvesedve és megfagyva rendkívüli módon meggyűrődnek és deformálják a kavicsréteget is. A jelenséget kriturbációnak, az így képződő formákat fagyzsákoknak, fagyhatású rétegzavaroknak nevezzük.

A pleisztocénben a Gyöngyös-patak is épített egy hordalékkúpot, ez Kőszeg–Perenye vonalától délre, Kisunyom–Vasszécseny–Szeleste–Gór vonaláig terjed. A Pinka kavics-takarója éles peremmel (tereplépcsővel) különül el a Gyöngyös kavicstakarójától. A tereplépcső részben tektonikus úton képződött, ugyanis a Répce, Gyöngyös és Rába közötti terület a pleisztocénben megsüllyedt, és ezt a süllyedéket töltötte fel hordalékával a Gyöngyös-patak. A patak – miközben hordalékkúpját építette – gyakorta változtatta folyásirányát. Így időnként oldalazó erózióval rombolta, alámosta a Pinka kavicstakarójának peremét. Ez az alámosott tektonikus perem jól követhető Oladtól kezdve Nárai, Kisunyom, Sorokpolány, Egyházasrádóc irányában. A szombathelyi Csónakázótó melletti emlékmű is erre a tereplépcsőre épült.¹ Mi is nap mint nap találkozunk a Pinka-patak és a Gyöngyös-patak egykori határvonalával, a tereplépcsővel, amikor Szombathelyre utazunk. A népnyelvben csak „Téglagyári-domb”-ként emlegetett magaslaton ha aláéreszkedünk, már meg is éreztünk a Pinka-patak hordalékáról a Gyöngyös-patak terepsíkjára. A két kavicsrétegnek is más az összetétele. A Pinka-patak hordalékának jóval magasabb az agyag-iszap tartalma, mint a Gyöngyös-patak hordalékának és ezzel magyarázható az a jelenség, hogy Náraiban jóval magasabb a talajvíz szintje, mint az alacsonyabban fekvő Szombathelyen.

Maga a Gyöngyös kavicstakarója, vagy más néven Gyöngyös-sík egyhangú alföldies jellegű táj, még mikroflórában is nagyon szegényes. Felszínét túlnyomórészt jégkorszaki vályog, agyagos-vályogos lösz és lösz fedi. A pleisztocénben a szoliflukció és a kriturbáció itt is jelentősen átmozgatta a felszínközeli rétegeket.¹

Éghajlat

Nárai közvetlen szomszédságában a következő állomások hosszabb-rövidebb adatsoraival rendelkezünk: Ják, Kőrmend, Kőszeg, Kőszeg (Stájerházak), Perenye, Sárvár, Szombathely (Gazdasági iskola), Szombathely (Herény), Szombathely (Vízmű), Tömörd.

A párásság és borultság következtében az Alpok alja közismerten hazánk napfényben egyik legszegényebb vidéke. Az ország alföldi területein átlagos évi 2000 óras napfénytartalommal szemben Szombathelyen 1901-1950 között mért adatok alapján évente Náraiban átlagosan mindössze 1745 körüli az éves napfénytartalom mennyisége. Az ősz végén és a téli időszakban különösen alacsony a napfényes órák száma, decemberben pl. mindössze 47 óra. Ez a csillagászatilag lehetséges értéknek csupán 18%-a. Náraiban évente 73 olyan napra lehet számítani, amikor egyáltalán nem süt a nap. A Vas-hegyen és a Kőszegi-hegység peremén néhány órával több napfényre számíthatunk, ugyanis a mélyebb fekvésű területeken össze és télen megülő ködtakaróból ezek a tájak kiemelkednek, illetve az Alpok felől érkező légtömegek enyhe fűtő hatást fejtenek ki ezen a területen.

Az évi középhőmérséklet 9 – 9,5 °C körül alakul. A leghidegebb hónap a január. Ennek havi középhőmérséklete -1,5 °C, míg a legmelegebb hónap a július, középhőmérséklete 19,8 °C. A leghidegebb napokon átlagosan -13 °C-ig süllyed a hőmérő higanyszála, míg a legmelegebb napokon 32 °C-ig emelkedik. A leghidegebb hőmérsékletet környezetünkben Szombathelyen a Vízűnél mérték 1929. február 11-én, -29,3 °C volt. A legmelegebb hőmérséklet ugyanitt 1950. július 5-én 38,3 °C volt.

A csapadék évi mennyisége nyugatról (északnyugatról), kelet (északkelet) felé fokozatosan csökken. Kőszegen még 779 mm csapadék hullik, Nárai térségében már csak 700-720 mm, és Sárváron csupán 655 mm-re lehet számítani. Náraiban hozzávetőlegesen évente kb. 90 csapadékos nap van. A legcsapadékosabb hónap a július, ilyenkor minden harmadik napon számíthatunk több-kevesebb esőre. Összesen kb. 80-90 mm csapadék hullik ebben a hónapban. A nyári hónapokban gyakoriak a kiadós záporok, zivatarok, és havonta legalább 2-3 olyan napra számíthatunk, amikor 10 mm feletti csapadék esik.

Hóból csak mérsékelt mennyiség hullik. Évente 20-22 napon van több-kevesebb havazás, és ez hótakaró formájában kb. 30-40 napon át fedi a tájat. A hótakaró átlagos vastagsága nem túl nagy, mindössze 4-5 cm. A legnagyobb vastagsága sem haladja meg az 50-60 cm-t. Havazásra leginkább november elején kerülhet sor, míg az utolsó havazás többnyire március végén van.¹

Sajnos, az elmúlt négy-öt év csapadékból nagyon szegény volt, egyes vélekedések szerint az utóbbi 150 évben nem volt példa rá. Ennek szemmel látható következménye az amúgy magas talajvízszint jelentős (több méteres) csökkenése, amit a község kútjainak vízállása is jelez.¹

Vízrajz

A bőséges csapadék és a kedvező domborzati, lefolyási viszonyok következtében sűrű felszíni vízhálózat alakult ki a tájon. A terület a Rába vízgyűjtőjéhez tartozik.¹ Nárait területi elhelyezkedése folytán elkerülik a nagyobb vízfolyások, csupán kisebb patakok alakultak ki. A község nyugati határán a Nagyjápláni-patak fut, a Jáki-Sorok, mely hosszával és vízgyűjtő területének nagyságával a Perint legnagyobb mellékvízének számít, mellette a Jáki-Sorok kisebb ágai is öntözik a falu barna erdőtalajokkal borított határát.² Ez utóbbit egyes térképek Ó-Sorok-patak néven is említik.³

Említést érdemel még a Bolygó-patak, mely a község középső részének déli szélén ered. E patak nem más, mint csupán a falu és a falut északról ölelő erdőkből és mezőkről besza-

ladó vízelvezető árkok közös lefolyása, így csapadékszegény időszakban gyakran száraz. A község határa vízben nagyon szegény, állótavak egyáltalán nem találhatóak a község kül-, illetve belterületén. A falu északi részén, a Becse-föld utáni erdőben, illetve tőle pár száz méterre található kettő néhány száz négyzetméteres bányagödör. A kisebbikben egykoron 40-50 cm-es víz keletkezett, de mára már az is száraz. Sajnálatos módon a terület illegális szeméttelpekként funkcionál, ahol elég gyakoriak a tüzesetek, ami már csak azért is veszélyes, mert a 3-4 m-es mélyedés az erdőben található, vágásérett fák ölelésében. A szombathelyi tűzoltók az utóbbi években minden nyáron többször is voltak oltani. Az 1980-as években még több rókacsallád mozgott itt, és a meredek falban tucatnyi kotorék volt. A falutól Szombathely irányában, az úttól néhány száz méterre, jobbra a szórvány erdők közt található a szintén alig egynehány száz négyzetméteres Kilenc lányok-tava, amely egykor 30-40 cm-es vízállással is büszkélkedhetett.⁴

A Kőszegi-hegység déli oldalának a vizeit vezeti le az Arany-patak és a Perint, melyek Oladnál egyesülnek, majd Sorokpolánynál felveszi a Pinka-fennsík vizeit összegyűjtő Jáki-Sorokot is, melybe a Náraiiban eredő Bolygó-patak is folyik, és Zsenyénél már Sorok-patak néven éri el a Rábát.

Talajvíz mindenütt található a felszín alatt kis mélységben. A talajvíz elsősorban a felszínre hulló bőséges csapadékból származik, kisebb részt a hegységek felőli, felszín alatti áramlásból.

Rétegvizeket főként a felső pannon homokos összetételű rétegeiből és a felső miocén keresztrétegezett homok rétegeiből nyernek.⁵

Az örökös vízproblémák orvoslására az első mélyfekvésű vízfeltáró kút Jáplánmajorban készült 1920-ban, mélysége 157,6 m volt, de a remélt vízhozamot nem tudta biztosítani. A község belterületén a vízvételzés az Állami Gazdaság működésekor ért el kritikus határt, ugyanis a néhány kút a megnövekedett állatállomány vízigényét már nem tudta kielégíteni. Ekkor a 8-10-14 m mélységű kutak mellett (melyekben csak az volt közös, hogy nyáron mindegyik száraz volt) egy 39,65 m mélyet készítettek, melyben a vízoszlop így is csak 2 m volt. Elmondható, hogy a község kedvezőtlen talajösszetétele, a homok, homokos lösz nagyon rossz vízleadó képességgel rendelkezik. A kút további mélyítése szóba sem jöhetett, hiszen ott már elérték volna a lignit rétegeit, ami egyenlő lett volna a víz szennyezésével. Ilyen viszonyok mellett a községben bő talajvízleadó aknás kút létesítésére nincs lehetőség, a legóvatosabb becslések sem jósolnak 40-60 l/percnél nagyobb vízhozamot. Az Állami Gazdaság a vízkészlet bővítését csak a kutak számának bővítésével tudta javítani valamelyest, pl. a község déli részén, a falu határában is készített egy kutat, a kisebb mélységűeket pedig a több km-ről ideszállított víz tárolására használta. Ennél nagyobb vízhozamú kutak 400 m mélységben remélhetők, amik még fogyasztásra alkalmasak lehetnek, míg 800-1100 m között már 400-600 l/perc hozamú (ami kiválónak mondható!), sok oldott só-tartalmazó alkáli-hidrogén-karbonátos, -kloridos gyógyhatású, közel 40 °C-os termálvíz található a mélyben! Ez a víz általánosságban krónikus, degeneratív csont- és ízületi elváltozások, krónikus gyulladásos mozgásszervi panaszok nem akut fázisai, sportsérülések, műtét utáni utókezeléseknél fejtene ki pozitív hatást, de kiválóan lehetne hasznosítani baleseti utókezelés, osteoporosis kezelés, ortopédiai és idegsebészeti műtétek utáni rehabilitáció, krónikus gyulladásos nőgyógyászati, urológiai betegségek, pikkelysömör, krónikus dermatitis, ekcéma esetén is, nem beszélve az általános közérzetjavító hatásáról.⁶

Talajok

A talajképző kőzetek – a klíma és a növényzet kölcsönhatásaként – tájunkon a barna erdőtalajok és a klimazonális talajok. A talajképződésre a felszínközeli kőzetrétegek jelentős

befolyást gyakorolnak. A területen a folyóvölgyek kivételével szinte mindenütt jégkorszaki lösz, helyesebben ennek kilúgozott, tömörödött, agyagosodott változatai, összefoglaló nevükön vályogrétegek borítják a felszínt. Vastagságuk általában 0,5-1 m között változik. Alattuk a különböző vastagságú kavicsrétegek és a vályog között néhány centiméter, esetleg néhány deciméter vastagságú tömör, szürke agyag található.

A táj egyik legelterjedtebb talajtípusa az agyagbemosódásos barna erdőtalaj. A Gyöngös-sík és a Kőszeg-hegyalja talajainak több mint 70%-át alkotja. A Pinka-fennsíkon a vályog alatt települő agyag vízzáró réteget képez. E réteg felett beszívargó csapadékvíz felhalmozódik, és itt levegőtől elzárt redukációs környezet alakul ki. Ezért a Pinka-fennsík területének több mint 90%-át fedi pszeudoglejes barna erdőtalaj.¹

A térség növényvilága

A megye más tájegységeivel összehasonlítva, Náriai és környéke növényvilágáról írni bizony mostoha feladatnak tűnik! Bár a botanikus elődök kéziratok, nyomtatott művek formájában számos segítséget adtak a jelenkor ismereteit összegezni kívánó kutatóknak, a viszonylag szerénynek mondható újkori kutatások – egy-két kisebb területet leszámítva – alig járultak hozzá újabb adatokkal ismereteink gyarapodásához. Egy rövid áttekintésben természetes, hogy a szerző a természetjáró turista számára a csalogató és szép, avagy a természetvédelmi szempontból fontos növényfajokat szeretné bemutatni, s nem kíván oldalakat megtölteni az élőhelyek leromlását mutató gyomfajok térhódításával, vízfolyásainkat kísérő invazív fajok bemutatásával, még ha helyenként említésük szükségesnek is látszik. Ugyanakkor egy-két nagyobb élőhely-együttesen kívül (pl. a Náriai melleti „Zsidu-rét”) növénytani érdekesség alig akad, vagy mind a mai napig felfedezésre vár.

Elég egy pillantás a térképre, s máris megbizonyosodhatunk, hogy Nárait és tágabb környékét jórészt szántóföldek, művelt kaszálórétek övezik. Az erdővel borított területeken mindenütt intenzív erdészeti tevékenység folyik, amelynek gazdálkodásmódja számos kérdőjelet hagy a természetességet szem előtt tartó botanikusokban. A tájat eredetileg borító gyertyános-tölgyesek helyére lucosok, erdeifenyvesek, akácok kerültek. Mindezen beavatkozások nyomán sok helyütt csak hírmondója maradt meg az eredeti aljnövényzetnek, a természetes társulások sokszínűségét a monokultúrák egyhangúsága váltotta fel. A sűrűn ültetett fenyvesek árnyékoló hatása, illetve a talajt borító tűlevél lassan lebomló tömege miatt eltűnik az eredeti gipszint. A bükkösök helyére telepített lucosok kiradírozzák a bükkre jellemző élővilágot, súlyosan károsítva a területet. Sajnos a területen sétáló laikus a különbséget alig veszi észre, hiszen szép lehet az egynemű lucos, vagy erdeifenyves is. A tölgyesek közé ültetett fenyőfoltok, úgy tűnik, változatossá teszik a tájat, valójában csökkentik a természetes flóra sokszínűségét, degradálják az eredeti élőhelyeket és a terület növényvilágának, s ezen keresztül állatvilágának elszegényedését eredményezik. A természetvédők figyelmeztető felhívásai ellenére a folyamat tovább halad, ennek következtében a biológiai sokféleség megőrzése helyi szinten különös aktualitással jelentkezik nap mint nap.

A területről az első, tudományosan rendszerezett adatokat Szenczy Imre premontrei prépost, tudós paptanár szolgáltatta kéziratában maradt írásában, illetve összegyűjtött növénypéldányok herbáriumba helyezésével. Hatalmas növénygyűjteménye mind a mai napig kiapadhatatlan forrásul szolgál a terület növényvilágát kutató botanikusok számára. A gyűjteményről az első tudományos közlést Borbás Vince adta, amikor – a későbbiekben általam is forrásként használt íráshoz – Vas megye növényvilágát bemutató, korszakalkotó művéhez gyűjtött adatokat. Egy általa leírt növényfajt Szenczy mentájának (*Mentha szenczyana*) nevezett el, megjegyezve, hogy „Boldogult Szenczy Imre premontrei prépost és egykori jeles tudósunk örök emlékére szentelem”. A későbbiekben Csigaházy Ernő közölte a szombathelyi premontrei főgimnázium szertárában levő gyűjtemény lajstromát, majd Gajer Gyula méltatta annak fajgazdagságát.

Borbás Vince munkássága, illetve az eredményeket közreadó „Vas vármegye növényföldrajza és flórája” (1887) című munkája mérföldkő jelentőségű a megye növényvilágának feltárásában. Szenczy Imre és Sadler József kézirateinak felhasználásával és három hónapi terepmunkával tartalmában és elnevezéseiben is új „növényföldrajzi” munkát hozott létre. Borbás flóraművében számos új taxont és mikrotaxont írt le. Ezek egy része, mint téves megállapítás, már a „Vasvár megye növényföldrajzi viszonyai” (1897) című összefoglalásában tisztázódott.

Napjainkban az egyre nagyobb területeket meghódító, a növényvilág sokszínűségét leradírozó invazív növényfajokkal kapcsolatos vizsgálatokat kell kiemelnünk. Ezek a fajok (Solidago-, Fallopia-, Heliantus-, Impatiensfajok) mint tájidegen flóraelemek – társulva a felhagyott mezőgazdasági táblákat elborító szántóföldi gyomfajok okozta gondokhoz – a jövő számára egyre növekvő, a biológiai sokféleséget veszélyeztető problémahalmazt jelentenek.

A Kőszegi-hegységtől a felsőcsatári Vas-hegyig különösebb botanikai érték nélküli, alacsony dombvidék húzódik. Az erdők többé-kevésbé itt is fiatal telepítések, a víz menti élőhelyek leromlottak, a terület aggasztó mértékben elgyomosodott. Az egykori lápréteket sok helyütt feltörték, majd egy-két évnyi kukoricatermesztés után felhagyták, így az gyomtengerré vált. Pl.: Szombathely felé az erdő után a Gaj-árok mindkét oldalán.

A Nárait északkeletről ölelő, szelíd dombor gyertyános-tölgyes fragmentumaiban szá-lanként még ráakadhatunk a turbánliliom (*Lilium martagon*) méltóságteles példányaira. Már levélzetéről is könnyen felismerhető, azonban bókóló, szennyes lilás-bíboros, sötéten pöttyözött virágai segítségével bárki azonosíthatja. A kisvirágú hunyor (*Helleborus dume-torum*) kora tavasszal nyíló virágai zöldek, levelei tenyeresen ölbefogottak, szeldeltek.

Nárai község északi határában, a Nárai–Torony közötti nagy erdős területek „Szabad-er-dőnek” nevezett déli csüskében, a Sorok-patak egyik időszakos mellékere mentén, ültetett (Pinetum) és természetes erdőkkel (*Quercus-Carpinetum*) határolva található az ún. Zsidu-rét, a sárgaliliom (*Hemerocallis lilio-asphodelus*) egyik legnagyobb hazai állományának élőhelye! A florisztika számára az állomány felfedezése Csaba József (1903-1983) ornitológus nevéhez fűződik, akit egy vázában látott sárgaliliom csokor indított a lelőhely felkutatására.¹ 1957-ben Baraska Lajos nárai lakos házában ablakában látta meg e különleges virágot, és ez indította, hogy felkutassa a falu körüli lelőhelyét a sárgaliliomnak, amit itt erdei, illetve vad liliomnak neveztek a helyiek. A termőhelyet egyébként régóta ismerték a falubeliek, rendszeresen szedték a sárgaliliomot. Így találta meg a Zsidu-réten élő populációt is. Csaba József már a felfedezést követő években védelemre javasolta a területet. Később a növény előfordulását Jeanplong József is említi 1987-ben.²

Érdekességgént említem, hogy a sárgaliliomot a középkori Magyarország területéről a híres németalföldi botanikus-mikológus, Carolus Cluisus említette először, aki 1579-ben bukkant rá gróf Batthyány Boldizsár németújvári várától (ma Güssing, Ausztria) északra elterülő pónici réten. Cluisus révén, Nyugat-Magyarországról indult el ez a csodálatos virág, hogy meghódítsa a nyugat-európai virágkertészeteket. A sors ironiája, hogy a sárgaliliom előfordulása hazánkban feledésbe merült és csak évszázadok múltán, Bécs közvetítésével jutott vissza a magyar kertekbe.³

A megyei védetté nyilvánítás hatálya lépése azonban csak 1976. január 20-án következett be a 175/1975./XI./VB határozattal, majd 1992-ben a terület országos védetté nyilvánítását kezdeményezte a Fertő-tavi Nemzeti Park Igazgatósága.

A Zsidu-rét növényzete a kiszáradó láprétek, mocsárrétek és kaszálórétek jellegzetes-segeit mutatja, s bár kis területen fekszik és erős inváziós hatásoknak van kitéve, jelenlegi természetességi állapota alapján a következő rendszertani egységekbe sorolható:

MOLINIO-JUNCETEA MOLINIETALIA W.

Molinion caeruleae

1. Junco– Molinietum
2. Junco– Molinietum calamagrostidetosum
3. Junco– Molinietum fac. *Populus tremula*

Alopecurion pratensis

4. *Alopecuretum pratensis*

ARRHENATHERETEA

ARRHENATHERETALIA

Arrhenatherion elatioris

5. *Arrhenatheretum elatioris*
6. *Brachypodium pinnatum* stádium

A vegetáció leírása:

1. Junco– Molinietum (kékperjés láprét)

A Zsidu-rét keleti felében ezen társulás a kiszáradó, mészkerülő láprétek és mocsárrétek jellegeit is magába foglaló növényzet legértékesebb cönózisait tartalmazza. A domináns és állandó fajok mellett kékperje (*Molinia caerulea*), réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), selyemperje (*Holcus lanatus*), gypes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*), tarackos tippán (*Agrostis stolonifera*), bakfű (*Betonica officinalis*), festő zsoltina (*Serratula tinctoria*), őszi vérfű (*Sanguisorba*) stb., a rét szinte minden védett és értékes növényfaja megtalálható. Érdemes kiemelni a szép állományokat alkotó dargaliliomot (*Hemerocallis lilio-asphode-lus-t*), mely helyenként 130-140 tövet is elér négyzetméterenként. Természetesen a vegetatív szaporodás és terjeszkedés hatására, a faj populációit, vitalitásuk alapján nyugodtan faciens értékűnek foghatjuk fel. Ugyancsak szépen virít itt a szibériai nőzirom (*Iris sibirica*), mely helyenként 16 tő/m² sűrűséget ér el.

A térségben található további értékes növények: kenyérbél cickafark (*Achillea ptarmica*), északi galaj (*Galium boreale*), csikorgófü (*Gratiola officinalis*), mocsári nőzirom (*Iris pseudacorus*), hosszúlevelű veronika (*Veronica longifolia*), az erdőszéleken pedig a kömény-levelű kocsord (*Peucedanum carvifolia*) és a rutén bordamag (*Laserpiyum pruthenicum*).

Általában elmondható, hogy a kiszáradó láprét természetességi állapota megfelelő és mindent el kell követni ezen élőhelytípus fennmaradása és értékes növényeinek a megőr-zése érdekében.

2. Junco– Molinietum calamagrostidetosum

A kékperjés láprét és a hozzá nyugatabbra elterülő mocsárrétet a telepített erdeifenyves (*Pinetum sylvestris*) felé úgy 1-2 m sávban, valamint a természetes erdőréz patakminti sávjában, tömegesen lép fel a degradációt jelző siska nádtippán (*Calamagrostis epigeios*). E szukcessziós állományok belopakodnak a természetes vegetáció populációkomplexumaiba, kiszorítják az értékes fajokat és hosszú távon veszélyeztetik a Zsidu-rét értékes növényál-lományait. Különösen veszélyesnek minősül az inváziós foltokat alkotó nagy aranyvessző (*Solidago gigantea*) és a nagy csalán (*Urtica dioica*).

A területen még a további állandó fajok példányaira bukkanhatunk: gypes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*), selyemperje (*Holcus lanatus*), veres csenkesz (*Festuca rubra*), réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), kékperje (*Molinia caerulea*), rezgő sás (*Carex brizoides*), rókasás (*Carex vulpina*), deres szittyó (*Juncus inflexus*), orbáncfű (*Hypericum perforatum*), olocsán csillaghúr (*Stellaria holostea*), réti kakukkszegfű (*Lychinisflos-cuculi*), közönséges lizinka (*Lysimachia vulgaris*), mezei sóska (*Rumex acetosa*), őszi vérfű (*Sanguisorba officinalis*), borzas sás (*Carex hirta*), mezei aszat (*Cirsium arvense*), göcsös görvélyfű (*Scrophularia nodosa*), ligeti perje (*Poa nemoralis*), medvetalp (*Heracleum sphondylium*), réti szegfű (*Dianthus deltoides*).

A rét keleti részében, a füves és az erdei vegetáció találkozásánál értékesebb fajok húzódnak meg: köménylevelű kocsord (*Puecedanum carvifolia*), rutén bordamag (*Laserpitium pruthenicum*), hosszúlevelű veronika (*Veronica longifolia*), egyszerű borkóró (*Thalictrum simplex*), sárgaliliom (*Hemerocallis lilio-asphodelus*).

Természetvédelmi szempontból fontos a siska nádtippán visszaszorítása (kaszással) és az eredeti vegetáció (mocsárrét-láprét) állapotának mielőbbi visszaállítása.

3. Junco– Molinietum újulat

A kékperjés-rét legértékesebb részein az utóbbi években egyre fenyegetőbbé válik a beerdősülés veszélye. A rezgő nyár (*Populus tremula*) újulatai, inváziós folyókat alkotva egyre nagyobb területeket borítanak be, kiszorítva helyenként a sárgaliliomot is, melynek épp itt van a legkedvezőbb élőhelye. Meggyőződésem, hogy megfelelő módszerekkel még vissza lehet szorítani e veszélyes foltokat. Így a fiatal tövek kiszedése és az évi kaszálás megfelelő megoldásnak ígérkezik. A védekezési akció sürgős végrehajtása további kedvezőbb feltételeket teremthet, védett természeti értékeink itteni felszaporodásának mint: kenyérbél cickafark (*Achillea ptarmica*), szibériai nőzirom (*Iris sibirica*) és a sárgaliliom (*Hemerocallis lilio-Asphodelus*).

4. Alopecuretum pratensis (ártéri mocsárrét)

A Zsidu-rét bejáratí útjától kezdődően, a telepített fiatal erdeifenyves, az akác és a csemetekert közé ékelődve található a terület második természetes és nagyobb kiterjedésű növénytársulása: az ártéri mocsárrét. A társulás jellemző és állandó fajai között: réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), selyemperje (*Holcus lanatus*), tarackos tippán (*Agrositis stolonifera*), gypes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*), réti csenkesz (*Festuca pratensis*), találunk számos olyan értékes növényfajt is mint: csikorgófü (*Gratiola officinalis*), kenyérbél cickafark (*Achillea ptarmica*), dárdás csukóka (*Scutellaria hastifolia*), hosszúlevelű veronika (*Veronica longifolia*), északi galaj (*Galium boreale*), köménylevelű kocsord (*Puecedanum carvifolia*) stb.

A társulás természetességi állapota megfelelő, így a jövőben főleg a jelenlegi állapot fenntartására kell törekedni (rendszeres kaszással).

5. Arrhenatheretum elatioris (franciaperjés rét)

A Zsidu-rét délnyugati részében, mezofil élőhelyeken közepes vízellátottságú kisebb területen, többé-kevésbé a franciaperjés rétek jellemző fajaira találunk. Az állandó és közepes dominanciájú fajok közül megemlíthetjük: franciaperje (*Arrhenatherum elatius*), veres csenkesz (*Festuca rubra*), cérnatippán (*Agrositis capillaris*), aranyzab (*Trisetum flavescens*), sovány perje (*Poa trivialis*), sápadt sás (*Carex pallescens*), nyúlsás (*Carex leporina*), réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), felemáslevelű csenkesz (*Festuca heterophylla*), gypes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*), pelyhes zabfü (*Helictotrichon pubescens*), csomós ebír (*Dactylis glomerata*), rezgő sás (*Carex brizoides*).

A franciaperjés cőnozis-fragmentumokban ugyanakkor olyan értékes populációk is vannak, mint: sárgaliliom (*Hemerocallis lilio-asphodelus*), köménylevelű kocsord (*Puecedanum carvifolia*), hosszúlevelű veronika (*Veronica longifolia*) stb.

6. Brachypodium pinnatum stádium (szálkaperjés állomány)

A rét délkeleti szegélyén, a természetes erdőtársulás (*Quercus-Carpinetum*) és a lágyszárú cőnozisok találkozásánál kis területen xero-mezofil élőhelyek vannak, s ezeket a tollas szálkaperje (*Brachypodium pinnatum*) állományok edificálnak.

A szálkaperjés szukcessziós stádiumokban a következő fajokat emelem ki: tollas szálkaperje (*Brachypodium pinnatum*), franciaperje (*Arrhenatherum elatius*), siska nádtippán

(*Calamagrostis epigeios*), rezgőpázsit (*Briza media*), fehér pimpó (*Potentilla alba*), közönséges méreggyilok (*Vincetoxicum hirundinaria*), kétlevelű sarkvirág (*Platanthera bifolia*), ösztörűs veronika (*Veronica chamaedrys*), magyar vérfű (*Knautia drymeia*), bérci here (*Trifolium alpestre*) stb.

A Zsidu-rétet északkeleti irányban körülölelő természetes erdőt, gyertyános-tölgyes (*Quercus p.-Carpinetum*) állományok alkotják. Így a lombkorona szintben: kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*), kocsányos tölgy (*Q. robur*), cser-tölgy (*Q. cerris*), gyertyán (*Carpinus betulus*), kóris (*Fraxinus excelsior*), mezei juhar (*Acer campestre*), fehér fűz (*Salix alba*), rezgő nyár (*Populus tremula*), luc (*Picea abies*). Cserjeszintben: mogyoró (*Corlus avellana*), fagyal (*Ligustrum vulgare*), veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*), egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) stb. Gyepszintben pedig számos jellemző lágyszárú faj található: salátaboglárka (*Ficaria verna*), kisvirágú hunyor (*Helleborus dumetorum*), olocsán csillaghúr (*Stellaria holostea*), nagyvirágú méhfű (*Melittis carpatica*), bódító baraboly (*Chaerophyllum temulum*), szártalan kankalin (*Primula vulgaris*), bojtorjános tuskemag (*Torilis japonica*), ligeti perje (*Poa nemoralis*), illatos ibolya (*Viola odorata*), májusi gyöngyvirág (*Convallaria majalis*), indás ínfű (*Ajuga reptans*), őszi kikerics (*Colchicum autumnale*), бүккі sás (*Carex pilosa*), orvosi salamonpecsét (*Polygonatum odoratum*), mocsári nőzirom (*Iris pseudacorus*), sárgaliliom (*Hemerocallis lilio-asphodelus*), magyar varfű (*Knautia drymela*), gombaernyő (*Sanicula europea*), szögletes kutytej (*Euphorbia angulata*) stb.

A Zsidu-rét jelenlegi kiterjedése 9553 m², ebből 4763 m² a legértékesebb, mert itt él a terület botanikai értékét adó védett növények nagy része.

A védett növényfajok állapotfelmérése:

1. Sárgaliliom (*Hemerocallis lilio-asphodelus*), eszmei értéke: 10 000 Ft.
A populáció nagysága: 746 m², az összterület 7,8%-a. Itt kb. 80-95.000 tő él, a virágzó tövek száma 6500. Egy 1993. május 23-ai randomizált felvételezés szerint:
1. 130 tő/m² – 13 virágzó tő
2. 145 tő/m² – 6 virágzó tő
3. 124 tő/m² – 5 virágzó tő
2. Szibériai nőzirom (*Iris sibirica*), eszmei értéke: 10 000 Ft.
A populáció nagysága: 369 m², az összterület 3,8%-a. Itt kb. 4000-4500 tő él. A felvételezés adatai:
1. 9 tő/m² – 2 virágzó tő
2. 13 tő/m² – 5 virágzó tő
3. 16 tő/m² – 6 virágzó tő
3. Kenyérbél cickafark (*Achillea ptarmica*), eszmei értéke: 2 000 Ft.
A populáció nagysága: 505 m², az összterület 5,2%-a.
4. (*Gentiana pneumonanthe*), eszmei értéke: 2 000 Ft.
A területen kb.
5. Szártalan kankalin (*Primula vulgaris*), eszmei értéke: 2 000 Ft.

Így az egész védett terület eszmei értéke milliárdos nagyságrendű!

Veszélyeztető tényezők:

A kiszáradás veszélyét az elmúlt évek aszályos nyarai mellett csak fokozza a környező

szántóföldek meliorációja és a rét mellé telepített erdeifenyves. A rét még természetes-természetközeli növényvilágát számos özöngyom terjeszkedése veszélyezteti. Inváziós foltokat alkot a nagy aranyvessző (*Solidago gigantea*), a nagy csalán (*Urtica dioica*) és figyelmeztető a leromlást jelző siska nádtippán (*Calamagrostis epigeios*) fenyegető térhódítása. A rét beerdősülése további veszélyforrást jelent, hiszen az utóbbi években a rezgő nyár (*Populus tremula*) magszórásából feltörő spontán újulatai egyre nagyobb területet borítanak be, s helyenként magát a sárgaliliomot is kiszorítják élőhelyéről. A rét természetes állapotát nagyban rontja továbbá a különböző lovasiskolák lovainak taposása. A területet sajnos lovaspályának tekintik, így 1,5 – 2 m széles utat tapostak ki a sárgaliliom populációjában a gondatlan lovasok megfélelkezve – vagy talán tudatlanul –, hogy a sárgaliliom hazánk egyik legnagyobb természetes előfordulási helyén hódolnak szenvedélyüknek. Megoldás lehetne a problémákra az inváziós természetű növényfajok rendszeres, az értékes növények termésérlelése után (július második felében) elvégzett kaszálása, a lekaszált fű, széna összegyűjtése és a területről való lehordása. A Zsidu-rét két végének (Nárai, Sé) lekerítése lovaslás megakadályozása végett, illetve a védettséget jelző tábla kihelyezése.⁴

A Sorok-patak mentén sorakozó kaszálórétnek a rendszeres agrotechnikai beavatkozások ellenére máig meg tudták őrizni természetközeli állapotukat, de fajgazdagságuk viszonylag alacsony.⁵

A sárgaliliom virágzása a Zsidu-réten

A térség állatvilága

Meglepő és elgondolkodtató, hogy Szombathely és környéke állatvilágáról az első, és mindmáig az egyetlen összefoglaló munka 1880-ban jelent meg, Kunc Adolf tollából. Elmondható, hogy az elmúlt egy évszázad során elvéve láttak napvilágot olyan kisebb tanulmányok, amelyek Szombathely és környéke élővilágával foglalkoztak.

A vidék arculatát az ember tájformáló tevékenysége határozta meg, amely a természetes, vagy természetközeli tájból „kultúrtájat” hozott létre. Erdőirtások, vízrendezések, füves területek feltörése révén élőhelyek tucatjait semmisítette meg, de legalább annyiféltétre is hozott, ki is alakított. Az élővilág végtelen alkalmazkodóképességének ékes bizonyítéka, hogy állat- és növényfajok százai nyomultak be az ezen új élőhelyekre, alkalmazkodva a terület nyújtotta táplálékhoz, szaporodóhelyekhez, menedékekhez. Számbavételeük egyre sürgetőbb igény!

Az állatvilág alacsonyrendű taxonjainak képviselőiről, bár itt élnek körülöttünk, pontos adatok nincsenek. Ez azért is elszomorító, mert egy esetleges jövőbeli vizsgálatnak a változás irányáról, az élővilág szegényedéséről, a fauna átrendeződéséről nincsenek összehasonlító alapjai.

A bogarakról, bár hazánk legnépesebb állatcsoportját képviselik, nincsenek rendszerezett ismereteink. Hazánk dombvidéki területein honos fajok mind előfordulnak Náraiiban és környékén. Az oldalakra rúgó listából csak néhány, könnyen felismerhető fajt emelnék ki. Vizek mentén találkozhatunk a sárgaszegélyű csikbogár (*Dytiscus marginalis*) és az óriáscsibor (*Hidrous piceus*) példányaival. Mivel ezek a fajok fényre is repülnek, utcai lámpák alatt is rájuk akadhatunk. A melegebb tölgyesekben nyár elején rajzik a szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a nagy hősincér (*Cerambyx credo*). A fűzesekben gyakori a fémesszínezetű pézsmacincér (*Aromia moschata*).

Sajnálatos tény, hogy a Nyugat-Magyarországon tevékenykedő, többnyire hivatásos lepidopterológusok mellett két személy kivételével nem dolgoztak olyan amatőr lepkészek, akik a gyűjtéseik helyén laktak volna, így lehetőségük nyílt volna arra, hogy a terület lepkefaunáját rendszeresen kutathassák.

Nagy Ferenc amatőr lepidopterológus 1980-1990 között végzett gyűjtéseket a Nárai közelében elterülő erdőben. Dolgozatában 100 nappali lepkefaj előfordulási adatait közli, amelyek közül a következőket kell kiemelni. A kis Apolló-lepke (*Parnassius mnemosyne*) még gyakoribbnak mondható, míg a kénylepke (*Colias hyale*) már ritkább. A nagy tűzlepke (*Lycaena dispar*) lokális előfordulású faj, amely kis kiterjedésű, mozaikosan elhelyezkedő láprétfagmentumokban található. A sötétaljú boglárka (*Maculinea nausithos*) hazánkban csak „vérfüves” láprétejein tenyészik. A lápi gyöngyházlepke (*Brenthis ino*) Nárai melletti erdőből került elő. A faj igen ritka, lokális előfordulású, még az Alpok aljáról is csak néhány pontról ismert. A kisebb mértékű motorizáció és a hagyományos gazdálkodási formák továbbélése nélkülözhetetlen a nagy és kis szintjatszölepke (*Apatura iris*, *A. ilia*) fennmaradásához. Mivel a faj még megtalálja életfeltételeit vidékünkön, nem véletlen, hogy gyakrabban találkozhatunk vele Nárai környékén. Az éjszaka repülő lepkefajok közül, különleges színezete és nagy mérete miatt kell megemlíteni a tölgy selyemlepkét (*Antherea yamamai*). A fajt Kelet-Ázsiából telepítették Európába, ahol meghonosodott. Vas megyében első példányait 1954-ben fogták.

Szombathely területén tenyésztő lucfenyők (*Picea abies*) koronáiból több mint 60 pókfajt mutattak ki, közöttük a Cheiracanthium mildei fajt első ízben hazánk területéről. Ez a faj különösen érdekes, mert dél-európai faunaelem.

A vizek mentén találkozhatunk a nagytestű szegényes vidrapókkal (*Dolomedus fimbriatus*), amely a víz színén is ügyesen mozog.

Sajnos Nárai erdői jelentősen fertőzöttek a közönséges kullancs (*Ixodes ricinus*) állományaival, amely faj az agyhártyagyulladás és a Lyme-kór kórokozóját terjeszti.¹

És most ismerkedjünk meg Nárai madárvilágával. Csaba József ornitológus 1953-tól tíz éven át havonta végzett a község területén ornitofaunisztikai megfigyeléseket. Ez már önmagában is szenzációs eredmény, mert így elmondható, hogy egy adott korban rögzítésre került valamennyi madárfaj, amely előfordult Náraiban vagy környékén. Nárai területéből 2756 kh a mezőgazdaságilag hasznosított rész és 709 kh az erdő. Az utóbbinak faállománya túlnyomóan tölgyből, cserből és erdeifenyőből áll. A község harára vízben nagyon szegény volt, említésre érdemes a Kút- és Tóheli-rét, valamint a Pap-tó, ahol őszi és tavaszi vonuláskor néhány vízimadár mutatkozott.²

Csaba Józsefről tudnunk kell, hogy Csákánydoroszlón született 1903. július 1-jén. Előbb Körmenen végzett kereskedelmi iskolát, majd a közigazgatásban vállalt állást. A megerősödő állampárt 1952-ben durván beavatkozott a gyűjtőmunkájával a botanikában nevet szerzett Csaba József életébe: egyszerűen eltávolította az állásából. Ekkor még csak 49 éves volt. Özvegy édesanyja és beteg húga eltartásáról kellett gondoskodnia. Több sikertelen álláskereső után tartós munkaviszonyt csak lakóhelyétől távol talált, a Nárai Állami Gazdaság adminisztrátora lett 1953-ban. Sorsába belenyugodva, a nyugdíjkorhatár eléréseig, 1963-ig dolgozott Náraiban. Az itt töltött évek alatt összesen három helyen lakott a faluban, mivel a szülőfalujából a távolság miatt nem volt megoldható a mindennapi bejárás, így csak a hét végéket tudta a családja körében tölteni.³ Lakott többek közt Galambos Imre, Zelles Gábor és Péntek István házában.⁴ Bár többször kapott jobb állásajánlatot, például 1958-ban a Megyei Könyvtárba hívták dolgozni, azonban ő természetesen tartotta családjá pénzbeli támogatását. A szíve szerint – mint írta egy levelében – örömmel lett volna könyvtáros, de helyzete javulásának értékelésénél a családjával szembeni felelősségtudata bizonyult fontosabbnak. Nyugdíjazása után külső munkatársa lett a szombathelyi Savaria Múzeumnak. Értékes kéziratait itt őrzik. Hagyatékának jó részét Körmennek ajándékozta, lehetővé téve vele a város múzeumának létrehozását. Az éppen 101 éve született vasi nótárius nevét szülőfalujában utca, művelődési ház, egyesület őrzi.⁵

Csaba József (bal oldalon)

Csaba József a Náraiban töltött tíz év alatt szám szerint 141 madárról tesz említést. Akadnak olyanok az összeírásban, melyek szinte mindennap megfigyelhetőek voltak, aztán olyanok is, amelyek ha nem is mindennap, de azért elég gyakran mutatkoztak, és olyan madarak is feltűnnek az összeírásban, melyek mindössze párszor, vagy csupán egyszer voltak észlelhetők. Az összeírt madarak jó része már évtizedek óta elkerüli Nárait és térségét. Az ok prózai. Egykoron megannyi vízimadár tette tiszteletét a környék vizenyős részein, melyek

mára a modernizáció előrehaladtával elvesztették funkciójukat és teljesen meg is szűntek.

Megszűnés okaként a nagyüzemi mezőgazdasági földművelésre való áttérés (pl. Kút- és Tóheli-rét stb.), illetve a terület teljes feltöltése (pl. Pap-tó, Szenyegető stb.) hozható fel. A megfigyelt madarak összeírásának közlése területi okok miatt nem volna szerencsés, viszont néhányat mindenképpen szeretnék kiemelni.

Ide kívánczik a vöcsökfélék családjából a kis vöcsök, a guvatfélék családjából a haris, a vízitűk, a szárcsa, a gémfélék közül a szürke gém és a pocgém, a récefélék öt fájával, sirályfélék közül a dankasirály.

De természetesen nem csak a víz közelében mutatkozó példányok között van említésre érdemes madár, hanem az erdők, mezők madarai közt is van néhány nagyobb jelentőséggel bíró.

A rágómadárfélék hét faja közül a barna kányát és a fakó rétihéját emelném ki, a sólyomfélék négy családjá közül a kaba is egy alkalommal mutatkozott, a liléfélék népes táborából tizenkettő faj került regisztrálásra, többek között az aranylile, a kis lile, a póling, a piroslábú cankó, a szürke cankó, a bagolyfélék négy családjával, harkályalkatúak nyolc családjával, a varjúfélék nyolc családjával, melyek közül a Garrulus glandarius albipectus Kleinschum-ot emelném ki, mely 1962. X. 4-én került begyűjtésre és Dr. Keve András kandidátus meghatározása alapján is igazolta ritka mivoltát. A madár a Madártani Intézet gyűjteményébe került.

A poszátafélék tizenkettő családjá közül a geze, a fitiszfűzike és a csilpcsalpűzike, billegetőfélék nyolc családjá közül az északi sárga billegetőt is egyszer sikerült csak megfigyelni, mivel hazai előfordulása igen ritka, a pintyfélék közül pedig a meggyvágót, a zöldikét, a csit, a kenderikét, csicsörkét, süvöltőt, a mai törzsfauját.⁶

A mai madárállomány közül első helyre kívánczik a községet legnagyobb számban lakó madár a háziveréb (*Passer domesticus*), ezenkívül találkozhatunk még a mezei verébvel (*Passer montanus*), különböző galambokkal (*Columbina*), de előfordul a feketeterítő (*Turdus merula*), a széncinege (*Parus maior*), a füsti fecske (*Hirundo rustica*), a partifecske (*Riparia riparia*), a széncinege (*Parus maior*), a meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes*), a bagoly (*Strigiformes*), a házi rozsdafarkú (*Phoenicurus phoenicurus*), a sárgarigó (*Oriolus oriolus*), a fehér gólya (*Ciconia ciconia*). Ezekon kívül viszonylag gyakran fordul elő a község területén a fácán (*Phasianus colchicus*), a fogoly (*Perdix perdix*), a fűrj (*Coturnix coturnix*), a fekete harkály (*Dryocopus martinus*), a feketeterítő (*Turdus merula*), a fülemüle (*Luscinia megarhynchos*), a vörösbegy (*Erithacus rubecula*), a seregély (*Sturnus vulgaris*), a nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*), a szarka (*Pica pica*), a szürke varjú (*Corvus corone cornix*), a szajkó (*Garrulus glandarius*), a héja (*Accipiter gentilis*), a barna rétihéja (*Circus aeruginosus*), a karvaly (*Accipiter nisus*), az egerészölyv (*Bubo bubo*), a csóka (*Corvus monedula*), a vörösvércse (*Falco tinnunculus*), a baglyok (*Strigiformes*), a sárgafejű királyka (*Regulus regulus*), a fenyőrigó (*Turdus pilaris*), a holló (*Corvus corax*), a partifecske (*Riparia riparia*), a barázdabillegető (*Motacilla alba*), a kis tarka harkály (*Dendrocopos minor*), az erdei fülesbagoly (*Asio otus*), az uhu (*Bubo bubo*), a kuvik (*Athene noctua*), a gyöngybagoly (*Tyto alba*), a fekete gólya (*Ciconia nigra*), a vetési varjú (*Corvus frugilegus*), a dolmányos varjú (*Corvus corone cornix*), a barna kánya (*Milvus migrans*).

A térségben a nagyvadak közül a gímszarvas (*Cervus elaphus*), az őz (*Capreolus capreolus*), a vaddisznó (*Sus scrofa*) és a dímvad (*Dama dama*) a leggyakoribb.

Apróvadak közül a mezei nyúl (*Lepus europaeus*), a mókus (*Sciurus vulgaris*), a nyuszt (*Martes martes*), a menyét (*Mustela nivalis*), a hörcsög (*Cricetus cricetus*), a görény (*Mustela putorius*) és az ürge (*Citellus citellus*) egyes példányaival találkozhatunk.⁷

Szükséges megemlíteni, hogy Nárai padlásain téli éjszakánként zajt okozó emlősünk a nyest (*Martes forina*), amely ugyanakkor ligeterdők fáin, odvakban, elhagyott vagy éppen

általa kifosztott madárfészkekbe is beköltözik. Helyenként túlszaporodott állományai tenyésznek. Hasonló Nárai rókaállományának (*Vulpes vulpes*) a helyzete is. A borz (*Meles meles*) gyakran szegődik társbérlnőnek a rókakotorékba. A területről ismert további emlősfajok, a mezei cickány (*Crocidura leucodon*), a vakondok (*Talpa europea*), a keleti sünn (*Erinaceus concolor*), a mezei pocok (*Microtus arvalis*), a mogyorós pele (*Muscardinus avellarius*), és az erdei pele (*Dryomys nitedula*).

A környékéről eddig 12 denevérfaj előfordulása ismert. Gyakori a korai denevér (*Nyctalus noctula*), a kései denevér (*Eptesicus serotinus*), a vízi denevér (*Myotis daubentonii*) és a közönséges denevér (*Myotis myotis*) is.⁸

Kunc Adolf 1880-ban Szombathelyről 30 emlősfajt közölt, bár a lista „házi emlősöket” is tartalmazott. A térség emlősfaunájáról átfogó vizsgálatot azóta nem végeztek, de szórványos megfigyelések révén számos faj előfordulásáról vannak biztos adataink.⁹

Honfoglalásig

Nárai alatti lignittelek kutatása közben a próbafúrások keretében kerültek elő azok az ősmaradványok, amelyek Nárai legkorábbi történelmi ereklyéi, ezek a Savaria Múzeum gyűjteményébe kerültek.¹

Nárai, és térsége már évezredek óta lakott terület. Ezt bizonyítja az is, hogy a falu környékén számos kelta eredetű halomsír és római kori épületnyom található.²

A XIX. század végén érdekes római kori emlékek kerültek a község határában felszínre. Edit B. Thomas a XX. század elején megjelent *Römische Villen in Pannonien* című könyvében említést tesz Nárairól. „Nárai községtől 2 km-re 100-120 m-re jobbra a Ják felé vezető földúttól egy kis dombon, a felszínen római kori téglák, tetőtéglák nagy tömegben találhatók. Amint a próbaásatás bizonyítja a falak 35-40 cm mélységben vannak. Az épületelemek a felszínen mintegy 50 x 50 m-re terjeszkednek. A tetőtéglák előfordulása a felszínen szűk területre határolódik, így a kis dombon minden valószínűség szerint egy villa romjai rejtőzködnék. Sajnos a próbaásatásokól nem derült ki minden világosan, jól lehet ezelőtt a dombról Nerva császár aranyérméje került elő. A nyomok szerint a kis villa feltárásával a pannóniai villák sora egy korarómai villával gazdagodik.”

A néphit szerint itt állt egykoron Néró császár palotája, és a község is órála kapta nevét. Hogy így van-e már nem tudhatjuk, annyi azonban bizonyos, hogy az ókori Savaria (ma Szombathely) egykori kiterjedése jóval nagyobb volt a város jelenlegi területénél, erről tanúskodnak az előkerült leletek.³

Egy biztos, a feltárt régészeti emlékek bizonyítékkal szolgálnak a kétezer évvel ezelőtti életre. Egyes vélekedések szerint ezen a helyen egypár házból álló épületegyüttes állhatott, ami akár egy népesebb család lakhelyeül is szolgálhatott. Vajon milyen eredménnyel zárulna egy a térséget teljesen átfogó régészeti kutatás eredménye?⁴

A honfoglalás és a letelepedés

Történelmi adataink szerint honfoglaló őseink hazánknak a nyugati területén már a megszállás előtt is több alkalommal megfordultak Arnulf német király szövetségeseiként, aki nagy szerepet szánt őseinknek a morvák féken tartásában. Így kerültek 892-ben vidékünkre, 894-ben pedig a terület kikémlése céljából is megfordultak itt. A magyarság a Dunántúlt 900 nyarán foglalta el véglegesen, a törzsek közül négy – közöttük a legnépesebb törzs – gazdasági és katonai okokból Dunántúlt választotta szálláshelyül. E vidéken találták a leghaladottabbnak a mezőgazdasági kultúrát, a síkság és a hegyvidék arányos eloszlása jobban kedvezett életmódjuknak, főként azonban a besenyőktől való tartózkodásuk miatt keresték a legnyugatibb vidéket.

Az elfoglalt területekről, így a mi vidékünkéről is a németiség visszahúzódott az Enns mögé. Az itt maradt avar-székely, bolgár-szláv és pannon-szláv lakosság nem tanúsított ellenállást, hanem önként meghódolt a magyarok előtt, így hamarosan teljesen beolvadt népünk közé, akiket azonnal szolgálatukba állíthattak.

A fentebb említett szempontok vezették vidékünkre Kér és Lél törzseket szállásfoglalásuk során. Az előbbi főként Vas és Zala megye területét és a Rába völgyét szállta meg. E törzshöz tartozott Bulcsu nem, amelyből a törzs hadnagyai kerültek ki, és egyik szálláshelye éppen Nárai és vidéke volt. Bucsu (Bulcsu), Káld, Kál és Lád (Ládony) helynevek a Bulcsu nem X. században élő hadnagyainak nevét őrizték meg.

Az itt letelepedett törzsnek jutott az a feladat, hogy a nyugatról támadó ellenségtől – német, cseh és morva – védje az országot. E védelmi feladat mellett a fenti törzsek vezérei

vezették a X. sz.-ban a nyugati népek elleni kalandozó hadjáratokat. Az augsburgi vereség után fel kellett készülnie a magyaroknak az esetleges támadások kivédésére, valamint át kellett térni a nyugati országvezetési mintára és a kereszténységre.¹

Az államalapítástól

A feltételezések szerint a község a nevét az első területfoglaló családról kaphatta. Ez a család valószínűleg azonban nem azonos a római korban már itt élt családdal, de azt sem zárhatjuk ki, hogy esetleg az eltelt évszázadok alatt jelentősebbnek mondható létszámbeli bővülés végett került sor a lakóhelyváltásra és kellett váltaniuk a megnövekedett állattállomány miatt vízben gazdagabb élőhelyre és emiatt jöhetett fel a család északra egy „forráshoz”.

Még a XIX. századi térképeken is láthatjuk, hogy a község csak a mai Kossuth Lajos utcából állt. Ez a földműveléssel, de leginkább az azzal szoros összefüggésben álló állattartással magyarázható, amely megadja a választ arra, hogy az első itt megtelepedett családok miért pont a mai temetőtől délre, a Bolygó-patak mentén találtak életteret a maguk számára. Mivel ez a „patak” igazából nem más, mint a táj nyugati, keleti és északi irányából összefolyó vizek közös lefolyása, amely csapadékmentes időben bizony elég gyakran száraz és kevésbé csapadékos időben sem folyik messzire a vize, ez lehet a magyarázata annak, hogy közvetlenül a forrás után jelentek meg az emberi élet első nyomai, ami jól példázza, hogy az első birtokosok kitűnően tudták hasznosítani a vidék természeti és egyéb adottságait, sőt akkoriban ezek a vizek még emberi fogyasztásra is alkalmasak lehettek. Minden település általában a falumag köré csoportosul, így van ez Nárai esetében is, innét nőtte ki magát a mai méretére. Érdekességként említem, hogy egy 1586-os évben kelt, a település határait leíró irat már *Bolgo* névvel jelöli a patakot.

Mint ahogy nem tudjuk név szerint, hogy ki volt az első lakó ezen a helyen, úgy azt sem tudhatjuk, hogy erre melyik évben került sor.¹

A település nevével először egy 1238-ban kelt írásban találkozhatunk, itt Dozmat határbejárásánál mint szomszédos település fordul elő terra Narey alakzatban, majd nem sokkal később 1257-ben pedig Ják határbejárásánál esik szó a településről Narey, illetve Villa Naree formában. Ebben a latin nyelvű leiratról kiolvasható, hogy Ják északi határa a nagy körtefáig tartott, utána már Villa Naree terült el. Ezekben az írásokban a település neve nem állandó, de talán nem is csak magát a települést jelölték a fenti nevek, hanem a földterületet tulajdonló családot, illetve a család territóriumát.

A későbbiekben a család bővülése folytán, a családi birtok öröklése és az ezzel párhuzamosan elinduló kezdeti birtok-elaprózódás, illetve az örökös nélkül elhunyt családtag földjének és vagyonának megszerzése kapcsán készült számtalan peres iratban fordul elő a település és a család neve, ami akkoriban ugyanazt jelentette, pl. 1342-ben.

1359-ben az unfalvi Domonkos bán fiai, és Osl fia János között történt egyezkedés, melyben több helyütt lévő birtokaikon, közöttük Naray-ban lévón is megosztottak.²

1362. május 10-én Bubek István országbíró Visegrádon kelt halasztólevele alapján Koltai János és fiai János és Gergely, **Náray Mátyás** királyi emberrel a vaskvári káptalan tanúságával be akarták iktattatni magukat Szecsőd birtokába. A beiktatásnak ellentmondtak Kozma fia István, László fia Gergely, András fia Domonkos és más zsennyei nemesek, így került az ügy ismét a király elé. A Koltaiak egy királyi pátenst és egy országbírói privilegialis oklevelet mutattak be, mire a zsennyeiek álláspontja szerint Symon, akinek megszakadtára hivatkozva a Koltaiak a birtokot felkérték, az ő osztályos atyafiuk volt, minthogy Vak (Cecus dictus) Endus fia Gech fia Ludeger fia (...) fia Miklós fia András fia, a birtoknak pedig folyamatosan birtokában voltak. Mindkét fél számos tanút vonultatott fel az ügyben, a Koltaiak ügyében a közel ötven tanú között **Náray-i Mátyás**, **Náray-i Jakab fia Vidos** és **Náray-i Illés** vallott, míg ellenük pedig száznegyvenheten. Az ügyben hosszas vizsgálat után az országbíró a beiktatás mellett döntött, mivel Koltaiak földeskü alatt is vallották igazukat.

Ez a visegrádon íródott oklevél a Náray család társadalmi helyzetére enged követke-

tetni, amely családnak egyik tagja ekkor mint királyi ember töltött be elég magas tisztséget a király személye körül.

Egy évvel később fogalmazott iratban egy másik Nárai származású személyt említenek mint királyi embert, név szerint Nare-i Loránd fia Miklóst. Ebben az oklevélben az ország-bíró arra utasította a veszprémi káptalant, hogy Nare-i Loránd fia Miklós királyi emberrel 1363. november 25-én iktassa be hivatalába az új vassvári káptalant.³

A település és a család neve 1362. május 10-én Náray alakban jelenik meg, egy évvel később egy 1363. október 25-ei oklevélben Nare változatban írták,⁴ később 1431-ben a Békassy család levéltárában Naree változata ismert,⁵ míg a vassvári káptalan 1442. június 8-án kelt oklevelében Naray-ként írja.⁶

1372-ben Nare-i Arnold fia János és Nare-i Gogan fia László birtokaikon egyezséget kötöttek. Nare-i Arnold fia Renold özvegye biztosította Nare-i János fiát, Istvánt a neki Renold birtokából járó hitbérének és jegyajándékának kifizetéséről. Nare-i István és felesége Erzsébet két lányuk kiházásításakor Erzsébetet Séy Tamáshoz, és másik lányukat, Ilonát pedig Coari Lőrinchez adták feleségül, két vejüknek pedig hozományként földjeiket adták át.⁷

A vassvári káptalan 1442. június 8-án a I. Ulászló királynak tett jelentésében Pestenyi-i Polony Jakus és Senye Tamás Zombathel-i várnagyokat, valamint Wag-i Dénes mestert, Rohonczi-i várnagyot a Vas megyei Dorzmath (a magvaszakadt dozmati Mihály fia Miklós fia György birtoka) és Mylek (a magvaszakadt mileki Nemeth András birtoka) falvak birtokába, amelyet nekik adományozott, Beud-i Ypach András, Kamoni-i Marchy András, Ondodi László királyi emberrel 1442. május 24-én beiktatta. Az eseményről jelen voltak a szomszédos települések birtokosai is. Jelesül Dozmaton Magnus János, Gergely fia Mihály, György fia Miklós, Kysnardi-i Czamiar fia Mihály, Themelhaza-i László, Gáspár fia Mihály, **Naray-i András fia Jakab**, Mileken pedig Vester fia János, Rowaz Tamás, Koltha-i Benedek fiai: Petew és Osvát (commetanei), továbbá Dénes fia János és Kysfalud-i Tamás fiai: Benedek és Vidus dictus András (vicini).⁸

A fenti település-felsorolásokból azonnal szembetűnik egy idegenül csengő, távolinak tűnő településnév: Themelháza, mely voltaképpen szomszédos volt Náraival északi irányban, a mai Szombathelytől nyugatra, Toronytól pedig délre helyezkedett el. A fennmaradt írásos emlékekben Themelháza, Temmelháza és Temelháza változatok is ismertek.⁹

A török hódoltság korában Nárait, mint megannyi más szomszédos települést, valószínűsíthetően többször érthette török támadás. A vidéken többször is átvonuló portyázó török sereg feltehetően Kőszeg 1532. évi ostroma idején is elérte Nárait, a községet többször is végigdúlhatta, a templomát kifoszthatta, bár erre vonatkozó pontos adatok nem állnak rendelkezésre. A ránk maradt levéltári adatok szerint, mely a törökök által az egyes településekre kivetett adókat tartalmazza, a községet nem említik. Ebből arra következtethetünk, hogy talán Nárai népe sohasem hódolt be a töröknek, s így vele együtt adófizetőjévé sem vált. Ha ez így is volt, nem csupán a falubeliek érdeme, ebben közrejátszhatott az is, hogy a török sereg nem tudta bevenni Kőszeg várát és így kénytelen volt jelentős létszámbeli és felszerelésbeni veszteségben éhesen és elcsigázottan Bécs felé továbbállni.¹⁰

Ezekben az időkben a földművelés és az állattartás is nehezebben ment a szokásosnál, hiszen az egyszerű embereknek a török portyázások mellett a világi földesurak háborgatásaival is szembe kellett nézniük. Így történetesen meg, hogy 1550-ben a nárai jobbágycsoport 32 ígás ökrét az erdőből Náray Orbán, Náray Péter, Náray Benedek, Nárai Lénárd, Thormos Mihály és Zentpály Orbán nárai nemesek az embereik segítségével elhajtották. A jobbágycsoport panaszukkal a vassvári káptalanhoz fordultak, ő az esetről jelentést tett I. Ferdinándnak, aki válaszként a hatalmaskodókat megintette és az állatok visszaadására szólította fel őket.

1551-ben Dozmat földesurai kiküldték jobbágyaikat az erdőjükre őrködni, hogy vigyázzanak annak határára. Ők azonban a határt nem ismerték, vagy azt szándékosan délre akarták tolni, így már javában a fákból gazdag Nárai erdőben jártak. Az esetnek tanúi voltak néhányan a Náraiak közül, többek között Náray Mihály és társai. A jobbágycsoport ahe-lyett, hogy távoztak volna fegyveresen rátámadtak a területüket védeni akaró Náraiakra. A dulakodásban a védekezők Thoth Pált megölték, két másik jobbágyot pedig súlyosan megsebesítettek. Az ügy a vassvári káptalan bevonásával I. Ferdinánd király elé került. A tanúkihallgatáson a Dozmati erdő birtokosai Rayky János, Sarkan Antal és Bornemisza Pál oldalán az Ondodiak, a Syeiak, az Oladiak, a Zevleesiak (Szőlősiak), a Dwlchwiak (Bucsuik), a Chatariak és a Sabariaiak azt vallották, hogy a Dozmat földesurai kiküldték embereiket, hogy vigyázzanak az erdőre. Ezután jöttek a náraiak, akik a nyilvános úton, a Dozmati erdő felé eső részen fegyveresen rájuk törtek. Náray Mihály és társai tagadták, hogy Dozmat területén történt volna az eset, hanem a Nárai erdő Haraszt nevű részén volt, amikor a jobbágycsoport fegyveresen jött a dozmatiak részére az erdőt elfoglalni. Náray Mihály a gyilkosságot saját és társai védelmében követte el, az ő és a Nárai nemesek részéről a következő helységekből voltak tanúk: Wnyam, Zewlews, Sewo, Magyar Keresztes, Porno, Kamon, Kis Narda és Gyak helységekből, akik egyöntetűen vallották, hogy a kérdéses erdő részéig mindig is a Náraiaké volt. Az esetet Hereni István királyi ember, és Posegawari Balázs kanonok vizsgálták ki, akik megállapították, hogy a kérdéses erdő részéig valóban a náraiaké volt.

A következő évben újabb határviszály támadt a dozmati Rayky János, Rayky Gábor, Sarkan Antal, Horváth Miklós és Bornemisza Pál, és a Nárai nemesek között, amikor a dozmatiak 32 tehenet elkötöttek a náraiaktól a Haraszt nevű erdőben, amely a Nemethwttól délre volt. Az esetről a jelentést a vassvári káptalan kérésére Kermendi Karol János kanonok végezte el, és a király megbízásából az esetet Hereni István királyi ember vizsgálta ki. A tanúkihallgatásra 1552. július 20-án került sor. A tanúkihallgatás során az alábbi községekből érkeztek tanúk: Sye, Ondod, Sabaria, Bulchw, Olad, Gyak, Balogh-falwa, Nagh Wnyan, Herrehaza, Radocz, Jobagy Chyatar, Kysfalud, Pétery, Demethery, Fyzthey, Theresthyenffalwa, Owad, Kamon, Kyswnyan, Mezlen, Septe. Thoron castellum birtokosa Akosházy Sarkan Benedek, castellanusai Zalay Benedek és Zalay János az erdőt a dozmatiaknak vallották. Nádasdy Tamás kérésére a Rayky és Sarkan családok ügyében a vas megyei possessio határvitájában elvégezte a határjárást. (Az utasítást Sárváron 1552. július 1-jén adta ki Nádasdy Tamás.)

A vassvári káptalan Hereni István nádori emberrel Kormendi Karol János kanonokot küldte ki, akik a vizsgálatot az alábbi helységek tanúival végezték el: Buczu, Ondod, Olad, Kys Sye, Kamon, Gyak, Sabaria.

A határbejárásról megtekintették azt a határjelet, mely Dozmat felé, a Bucsuból jövő patak szélén, az út mellett volt. Ettől északra Bucsu, délre Toron, Nyugatra Dozmath határai voltak. A patak mellett délre egy völgy következett, majd a Szoló-fu út, ezután a Chatari út, melyen a csatáriak közlekedtek Sabariába. Itt az ondodiak mondtak ellen a határjárásnak, aztán a Nemeth uth-nál dél felé mentek, itt pedig a Naray-ak mondtak ellen. Tovább dél felé villae Naray határát egy fa mutatta, de ennek a Náraiak ismét ellenmondtak, mert a Nemeth uth-ig tartották a határukat. Nyugat felé tartva a Jáki út után, melyen a Keresztesiek mennek Jákra, ettől az úttól északra terült el Keresztes Gyapla nevű völgy. Itt Blasius Abbas Monasterii Sancti Georgii de Gyak mondott ellen. Észak felé is volt egy nagy határjel Nagi Narda és Dozmath között. Tovább észak felé Kakaryas völgy volt, melynek közepén a Nara út mellett volt a határjel. E területen Batthyány Ferenc embere mondott ellen. Tőle nyugatra Bultchw villa, keletre pedig Dozmath határai voltak, így a szemrevételező bizottság visszatért a fentebb említett patakhoz.

A vitatott ügyet a kúriai bíróságra vitték, mely ügyben Erdődy Péter is tiltakozását jeleltette be. A hosszú per után végül ismét megállapították, hogy a dozmatic helytelenül jártak el, amikor megsértették a náraiak határát, és onnét állataikat elhajtották. Még ebben az évben a vasvári káptalan, Nádasdy Tamás országbíró utasítására Nárai és Dozmat közötti határokat egységesen helyreállította.

Nárai birtokosa ez időben még mindig majdnem teljes egészében a Náray család volt, ugyanis az 1554-ben, országosan végzett nemesi összeírásban Nárai egytelkes nemeseinek száma tizenkettő volt, melyek közül tíz nemes a Náray, és kettő nemes a Baso nevet viselte.

Látjuk, tehát nem voltak egyszerű helyzetben a község lakói, amelynek határát többször is megpróbálták kisebbre szabni a szomszédos települések és lakóik, azonban a dolgukat sok esetben megnehezítette a község nemesi jogállása.

Egy év múlva, 1555. július 31-én Naray Vid hűtlenség következtében Narayban lévő birtokait, udvarházait Nádasdy Tamás országbíró, Kewewr Mártonnak és Sayczky Gergelynek adta át.

A Bezerédi család házi levéltárában lévő I. Ferdinánd levele tanúsága szerint 1559. évben Nárait, mint prediumot említi Vas megyénél.

A Békassy család levéltárának dokumentuma alapján I. Ferdinánd király 1560. évi restatuciójára Sarandi László, Óbudai János deák fia és Beyczy Ambrus, valamint Bornemisza Pál deák fia György között folyt hosszabb birtokper, melyben több birtokon, köztük az egyiken, a Náraiban található is megosztottak.

1572-ben Thyborcz Kálmán felesége Sarffy Rusintha anyagi gondokkal küzdve, Náraiban lévő birtokát tartozékaival együtt Sarffy Balázsnak 18 Ft-ért elzálogosította.

A Batthyány család körmendi levéltárának dokumentuma alapján Vas vármegye testmonialisa alapján, 1572. évben Batthyány Boldizsárnak a csatári malom birtokába történő beiktatásakor Nárai községből az alábbi nemesek voltak jelen: Nárai Márton, Nárai Kristóf, Nárai Péter, Nárai Gergely, Nárai Jakab, Nárai Viktor, Nárai Márton ifj., Nárai Farkas, Nárai János ifj., Nárai Miklós, Nárai János, Nárai Benedek fia, Nárai Miklós, Nárai Mátyás.

1575. évben Naray Márton szegénység, gabonában és élelemben való szükség miatt egy nemesi kúriáját a községben Naray Lénárdnak 2 Ft-ért elzálogosította. A kúria közvetlenül Naray Mihály nemesi sessioja mellett volt, északról Naray Orbán özvegye lakott.

1576. június 16-án, a Batthyány család iratanyagának tanúsága szerint Gyapla ügyében Csatáron fogantatott tanúkihallgatások során a nárai nemesek részéről a következő tanúk tettek vallomást: Naray Mihály, Naray Lénárt, Naray János, Naray Gergely, Naray Péter, Naray Miklós, Naray Márton, Naray János, Naray Mihály, Naray Vida, Naray István, Naray Farkas, Naray Boldizsár, Naray Márton, Naray Kelemen, Naray András, Baso János, Sárffy Balázs, Pethő Sebestyén, Tornyo Mihály, Zebe György, Zebe András, Zohár István, Tóth Antal, Tornyo Péter, Baso István, Zabo István, Varga Lukács, Dávid Gergely, Kemen Mátyás, Pál Goliath, Monár András, Tóth Ferenc.

Naray Boldizsár 1579-ben vallotta, hogy néhai édesapja, Naray Jánostól 18 Ft-ot vett kölcsön, majd ő maga is 1 Ft-ot, ezért a vallomástevő 4 hold szántót, továbbá 2 hold másik szántót is Kyswelgy részen Nárai területén, további 2 Ft-ért elzálogosított Naray Jánosnak.

Radetius István egri püspök, Ankerrayter János személynök, a szlavóniai harmincadósok prefektusának kérésére Pynkwaffewlde appidium lakói ellen tanúkihallgatásokat kért 1581. év Szent Luca napja utáni pénteken a vasvári káptalantól, bizonyos tiltott állatkereskedelem kivizsgálásának ügyében. A káptalan Wrasith Mihály kanonokot küldte ki, aki a királyi emberrel először Náraiba ment. Itt Naray Mihály és több tanú azt vallotta, hogy ők nem vettek és nem adtak el állatokat az elmúlt 3 évben. Szent Tamás napján a nevezett kanonok és a királyi ember Felsőőrrre mentek, itt egyes tanúk rávallottak Naray Mihályra, aki maga mondta el, hogy adott el állatokat a Pinkafői henteseknek. Egy másik tanú azt

vallotta, hogy Náray János mintegy 13 állatot, köztük fiatal üszőt és meddő tehenet adott el a nevezett henteseknek. Voltak más tanúk, akik tudni vélték, hogy Ewr-i Josth János és még mások mintegy 26 tehenet kötöttek el és azokat németeknek adták el. E vallomásokról szóló jelentést a káptalan 1581. december 25-én vette fel.

1583-ban Naray Márton és legidősebb gyermeke Mihály egy lakott jobbágy sessiot Nárai településen 25 hold szántóval, amelyek Keled, Macholya Weolgye, Reth Mel-leke, Becheffolde és Berők Keoz helyeken voltak, egy további réttel Naray Péternek 17 Ft-ért elzálogosította.¹¹ Ez évben hatalmas tűzvész pusztította el a község majdnem teljes egészét. A tűzvészben a Náray család teljes iratanyaga megsemmisült. Odaveszték a korábbi birtoklevelek, és az ősi nemesi adománylevelek is. A család mindkét ága II. Rudolf császárhoz fordult, hogy írásban ismerje el nemesi rangjukat és novadonációs (újra-adományozási) levélben erősítse meg birtokaik tulajdonjogát, aki a kérésnek eleget is tett.¹² A következő évben Naray Márton egy bizonyos kertet, amely tulajdonát képezte, Naray János és néhai Naray Orbán nemesi kúriája között volt, idősebb Naray Jánosnak 6 Ft-ért zálogba adta.

1585-ben Fayzi Anyos Boldizsár végrendekezett feleségének Merghay Borbálának és gyermekeinek javára. Kézpénzt, arany és ezüst tárgyakat, továbbá a Nárai területén lévő kúriáját egyéb más tartozékaival együtt, valamint kétkerekű malmát, amely Egyhazas Pakodh (Zala m.) területén volt, örök jogon hagyta feleségének és gyermekének Kristófnak, Menyhértnek és Bernardinnak.

1590-ben Naray Márton fiai János és Mihály, fiatalabb testvéreik István és György terhére 5 és fél hold szántót, mely Nárai területén a Rethre Jaro, Keléd, Monyaro Kerekí Wth-nál és 6 hold a Retre Dewle-ben, Sebe Jakab nárai providusnak 5 Ft-ért elzálogosították.

A győri püspök nevében 1597. évben Ivan Kythonyok szombathelyi várnagy nyújtotta be a község előjáróságához tiltakozását, hogy a jövőben Nárai lakói ne használják a szombathelyi erdőt, a határviszonyokat minden esetben szigorúan tartsák be, erre a felszólításra a korábbi évek birtok-határ összetűzések adtak alapot.

1598-ban a községben az Anyos (Aranyos), a Kerekes, a Bolday családok 1-1 tagjának, a Naray család 2 tagjának és a Sarfy család 2 tagjának a faluban összesen 13 zsellérje volt. Az 1599-es esztendőben az egytelkes nemesek praediliosok és libertiusok összeírása során név szerint, de nem specifikálva a községben 30 családfőt írtak össze. A rájuk kirótt hadi taxa egyébként 50 dénár és 5 Ft között volt.

1600-ban a helytartó Zemethky Pálnak, a tabula regia ítélmesterének adományozta Naray János hűtlensége folytán a fiscusra háramlott birtokrészét, Naray és Gyak possesioban lévő javait.¹³

A törökűlást követően feltételezhetően Nárai lakossága is megfoghatkozhatott valamelyest. A népességsökkenés által előidézt demográfiai egyensúly megbomlását valószínűleg az akkori politika szláv ajkúak betelepítésével hozhatta helyre, erre bizonyítékul szolgálhat a községünkben ma is megtalálható több horvát eredetű családnév.¹⁴

Az 1601-es év során Náraiban az egytelkes nemesek összeírása során a faluban 22 családfőt írtak össze. A rájuk kirótt hadi taxa 25 dénár és 2 Ft között mozgott (13-an egyébként 1 Ft alatt fizettek).

1616-ban Naray Gergely, figyelembe véve Batthyány Ferenc gondoskodó jóságát, teljes birtokrészét Felső Eörss, másként Zalavegh Eörss zalamegyei Lepsen és Eztergaly vespérmegyeyi, Naray vasmegyeyi possesiokban Batthyány Ferencre és örököseikre íratva 2000 Ft-ért, a vallomástevő halála után a jegyzőkönyv szerint teljes egészében birtokba vehető.

1620-ban a vasvári káptalan előtt Naray Balázs, hogy másutt szerezhesen birtokot, birtokrészét, mely a Naray területén voltak, Jobágyi András Pál agilisnek és családjának 60 Ft-ért örök jogon eladta.

1623-ban Georffy Katalin, Náray György özvegye és gyermekei Mihály, János, György és Katalin megosztottak azon a nemesi kúrián, amely Náray Bálint háza mellett volt Nárai területén. Az apai jogú kúriát négy részre osztották, de édesanyjuk haszonélvezete azonban élete végéig megmaradt.

1627-ben Naray Balázs a Náraiban lévő javaiból Hertelendi Judit (néhai Náray István felesége) és Naray Ilona (Farkas Ambrus felesége) javára bizonyos részeket zálogjogon, bizonyos részeket örök jogon 100 Ft ellenében átadott, többek között egy elhagyott nemesi kúriát, amelynek nyugati részén a parókia és a templom volt, 4 és fél hold szántóval. A fenti részek a Feölseő Keleth-nél, Maczale Völgye-nél, Kurtes to-nál, Charitan ala jaro-ban feküdtek.

Az Esterházy herceg levéltárában Miklós nádor irata szerint 1627. augusztus 30-án Váton kelt lustra szerint Nárai egytelkes nemeseinek száma összesen 22 fő volt, akik közül 17 a Náray nevet viselte.

Naray Katalinnak, Erdey János özvegyének, továbbá Naray János fiának Miklósnak és lányának Katalinnak 1637. évben történt örökösödési egyezsége, melyben az özvegy és János testvérek, Náray Márton gyermekei, akinek javain osztoztak Nárai birtokaikon. Az egyik nemesi kúriát megosztották a hozzá kapcsolódó és egy traktusban lévő szántó, rét és erdőt, amely a község határától kezdve a Mochola helyéig terült el. Özvegy Naray Katalinnak jutott a másik kúria, hasonlóképpen a hozzá tartozó szántóval, réttel és erdővel. Náray Miklós és Katalin része lett. (Jelzett nemesi kúriák elrendezése jellemző módon: kúria+szántó+rét+erdő) Az özvegy ezenkívül kapott egy szántót a település végében, Náray János kúriája mellett általában minden más birtokrészt nevezett felek az özvegy és testvérének két leszármazottja megfelezték.

1644-ben Naray Katalin, Horvath Tamás felesége, teljes birtokrészét, 50 Ft-ért és 11 hold szántót, amelyet Naray György fia András elfoglalt, de tőle jogosan visszaszerzett, ugyancsak 50 Ft-ért férjére, Horváth Tamásra íratta.

A földeken kívül jelentős erdőbirtokok is tartoztak a településhez, melyből a kitermelt fát nemcsak a szomszédos településeken, hanem szinte az egész vármegye területén értékesíteni tudták. Többek között innét rendelt fát Batthyány Ádám is, bizonyos felújítási munkálatok végett, aki palánk karót és szekér vesszőt rendelt, amelyet Körmendre le is szállítottak részére a megállapodás szerint.¹⁵

Horváth Miklós 1656. évben kúriáját a telkével együtt és minden tartozékával Orosztonyi Györgynek és családjának 46 Ft-ért örök jogon eladta.

A XVII. századra a lakosság szaporodásának következtében fellépő, az egyes családok tulajdonát képező ingatlanok területének csökkenése következtében több családot is érintett a lassú ütemben haladó elszegényedés, minek következtében több család is, pl. a Sárffy, a Náray stb. családok tagjai elszegényedés miatt kúriájukat, ingatlanait gyakran elzálogosították.¹⁶

Egy 1658-ban készült taxa összeírás (Vármegyei háztartási pénztár jövedelmét képező adó) felsorolásából tárul eléink ismét Nárai lakóinak névsora, ahol nem csak a nemesek, hanem minden olyan személy szerepel, akinek bármilyen kihatása volt Nárai gazdasági életére. A nemtelen lakók között is voltak taxafizetésre kötelezettek (pl. mezővárosi polgárok, agilisok, kereskedők, szabadosok, és zsellérek, melyek lehettek házasság és háznélküliek).

Nárai taxafizetésre kötelezett lakói 1658-ban:

Taxatorum
Processus Egregy Petri Győri Judicis Nobilium.
Borosztiani Tartomány
1658

Náray Nemesek		Nárai Zsellérek	
Czer Mattias	d. 10	Kopacz Istuan	deserta
Náraj Istuanne	d. 8	Deli János	deserta
Náray András	d. 15	Pál János	d. 15
Kerekes Péter	d. 15	Náraj Gáspár	deserta
Zalai Imre	pauper	Czemi Istuan	d. 15
Andrasi Mihaj	pauper	Baso János	d. 5
Parthi György	d. 8	Német Istuan	d. 5
Zalai György	d. 15	Zabo Márton	d. 10
Baso Györgyné	d. 10	Marklaff Ferenc	d. 5
Zalai Gergelj	Kis Biro	Lorant Mihaj	d. 5
Baso Ferencz	d. 10	Zabo János	d. 10
Homer Mihaj	pauper	Horuath Miklós	deserta
Szalai Istuan	d. 5	Zalai Istok	deserta
Náraj Gergelj	junior	Parthi György	d. 5
Giőri Peter	d. 10	Tot Istok	d. 5
Márton Deak	d. 10	Budaj Ferencz	d. 8
Kouacz Jánosne	pauper	Marklaff Istok	d. 5
Naraj Ferencz	d. 12	Szalai Balas	deserta
Sarffi Istuanne	pauper		
Bazo Laszlo	d. 10		
Barbelj Peter	d. 5		
Naraj Janos	deserta		
Deen Mihaljne	d. 5		
Donka Marton	d. 5		
Horuath Thamas	d. 10		
Repas Janos	d. 5		
Naraj Gergelj	d. 10 senior		
Narai Martonne	pauper		
Nemeth Phylop	d. 5		
Bölczföldi Gaspar	d. 10		
Naraj aliter Bottiani Ferencz	deserta		
Orosztoni György	d. 20		
Narai Christoph	deserta		
Tot Pal	d. 10		
Leoniak Mihaj	d. 5		
Jobbagy Benedek	deserta		
Naraj Mihaj	d. 5		
Bazo György	senior juratus		
Bodej Sigmond	d. 5		
Tot Mihaj	d. 5		

A fenti felsorolásból az is kiolvasható, hogy kinek mennyit kellett fizetni, illetve akinek nem kellett, miért nem kellett adót fizetnie (deserta: elhagyott, üres telek, pauper: szegény).

A levéltári adatokból az is kiderül, hogy mennyire magas volt Nárai nemeseinek aránya a maga 40 nemesével. Ezt úgy tudjuk legegyszerűbben definiálni, ha megvizsgáljuk más települések nemeseinek számát is. Például 1658-ban Szombathely mezővárosban 37 nemes, Pinkafőn 6 nemes tartottak nyilván.¹⁷

1660-ban Orosztonyi Mihály szerezte meg Orbán Márton özvegyének Naray Annának kúriabeli részét, gyümölcsöskertjével és kenderföldjével 52 Ft-ért. A nemesi kúria a Szivas Kert és a Kenderes Kert-ek területén volt.

A Békássy család házi levéltárának jegyzékében jegyezték fel Náraival kapcsolatban 1666. december 10-én az alábbi mondatot: „Egy pusztá, egy ház, de semmit se szolgál tőle”.

1674. április 23-án Fias Zsigmond megyei esküdt, ifjabbik Náray András a nemes falu vajdája, Náray László, Némay Márton, Náray Ferenc, Náray Mihály, Szabó János, Szabó Márton, Lóránt Mihály, ifjabbik Szabó Márton, Lengyel János és a többi Náraiban lakozó nemesek Fias Zsigmondot, Kerekes Pétert és Orosztonyi Mihályt a nemes falu nevében Batthyány Kristófhoz küldték bizonyos határlevelek végett.

1674. április 28-án Fias Zsigmond, Kerekes Péter és Orosztonyi Mihály nárai nemesek a nemesi falu megbízottainak kötelezvénye: a vasvári káptalan a Nárai és Dozmat falvak erdeinek határaitól szóló 1551. és 1552. évi atestatoria levelét, melyeket Batthyány Kristóftól kézhez vettek a nemesi falura kötelező erejűnek ismertek el. A határok tekintetében sem Batthyány Kristóf, sem utódai ellen keresetet nem támasztottak, pert nem indítottak, a falura kötelező érvényűnek ismerték el.¹⁸

Nárai Rendtartása

Az önérzetesen gondolkodó községbeliek korán, még a kötelező helyi közigazgatás bevezetése előtt felismerték annak lehetőségét és fontosságát, hogy saját közös ügyeiket egységes keretbe foglalják, és azt a község minden lakójára egyformán kötelező érvényűnek fogadják el. Ebből a célból megfogalmazták a több pontból álló igazgatási, legeltetési és erdőrendtartási szabályokat tartalmazó okiratot, mely szerint a helyi önkormányzat élén a vajda állt, akinek munkáját az esküdtek és a kisbíró segítette.

Nárai rendtartásának szövegét Vas vármegye XVIII. századi jegyzőkönyve átiratban őrizte meg. A nárai nemesek közös megegyezéssel elfogadott rendtartásuk (puncta sive articulos) hiteles bizonyáglevél formában történő kiadására Orosztonyi Mihályt és Kerekes Pétert küldték Szombathelyre, akik maguk és a többi lakos és birtokos nevében (in suis, et caeterorum universorum nbilium, incolarum, et inhabitatorum possessionis Nárai ... nominibus) megerősítésre benyújtották statútumaikat. A bizonyáglevelet Vas megye 1676. május 6-án Szombathelyen tartott közgyűlésen (congregatio generalis) Káldi Péter és Enyedi János alispánok, Bezerédi Zsigmond szolgabíró, Jakab Pál szolgabíró, Magyarossi Pál szolgabíró, Körmendi Péter szolgabíró és Szabó Ádám esküdt kezük aláírásával hitelesítették. Az oklevelet Tallián István a vármegyei törvényszék jegyzője olvasta fel és adta ki.

Nárai község igazgatási, legeltetési és erdőrendtartása:

Nárai, 1676. április 24. (körül)

Mi, Nárai nemes személyek, Vas Vármegyében lévők adgyuk tudtára mindenkinek, az kiknek illik, hogy közönséges akaratból attuk bé kezünket Némái Mártonnak, ugymint az egész falu consensussából választott vajdánknak, ugymint Fias Zsigmond Nemes Vas Vármegye esküttye, Kerekes Péter, Orosztonyi Mihály, Nárai Ferencz, Nárai László, Basó Ferenc, Nárai Mihály, Loránt Mihály, Szabó János, öregbik Szabó Márton, ifjabbik Szabó Márton, Parti István, Lengyel János, Iváncsi István, Léránt György, Nárai András, ifjabbik Parti Gergőly, mindnyájan Náraiban lakozó nemes és nemtelenek, a kik vagygyunk, végezzük ezt ezer hatszáz hetvenhat esztendőben, Szent György nap tájában, látván közöttünk való sok fogyatkozásokat, és gondviseletlenségek miatt mezőnkbeli keves számú jószágunknak ell tühretetlen való kárát, N. Enyédi János vice ispány urunk vice ispányságában, és szolga bíró Magyarosi Ádám bíróságában, hogy ez levelünkben meg íratott punctomokat tizenkét forint birságh alatt meg tartjuk, míglen élünk, és maradéink felől is evictiot veszünk. Melly punctomokat, ha kik nárai nemes, vagy nemtelen személyek közül meg nem állana, fő szolga bíró urunk, vice ispány urunknak akarattya-bul, sine exmissione comitatus közinkben jővén, a tizenkét forintot a repellensen avagy végzésünkben meg nem állóján, meg vegyék minden ok vetlen, mellynek fele légyen az executoré, fele a falué közönségessen.

A punctumok pedig rend szerint ezek:

Primum: Templomunknak, Isten Házának építésére föll vetett költséget akárpénz vagy gabona leed, kinek kinek az ő értéke szerint, kit reá vetünk, tartozik minden veszekedés nélkül meg adni.

Secundum: Azon parochiális házat, mellyben praedicatorunk, vagy papunk lakik, közönségesen tartozunk építenyi, föll vetett füzetését is nékie meg adni, ha melly refrac-

torriusok találkoznának, kik nem akarnának nékie füzetnyi, országunknak törvénnyé és Nemes Vármegyénk végzése szerint, fő szolga bíró urunk azon füzetését az ollyatinokon meg vehesse.

Tertium: Hogy ha valaki falu vajdáját, vagy eskütyét, vagy fele barátyját mocskos szókka, és szidalmakkal illetné, az illyeténen kegyelem nélkül négy foréntott vehessen a falu.

Quartum: Hogy ha a falu közönséges végezéséből valami jót végez, falunak javára, vagy mezőnk oltalmára, az ellen a ki magát ki vonnya, és egygyet velünk nem értene, mi is az ollyatinokat igasságában az falu között semmiben nem tartozunk oltalmazni, hanem közülünk az igasságos dolgokbul ugyan ki rekesztyük, holott ő is nem enged a mi régi eleink igasságos rend tartásának.

Quintum: Közöttünk való korcsmárosok nékiek szabott igaz mézszözlle mérjenek, nem mérvén azzal, büntettesenek négy forénttal meg.

Sextum: Áldozó csütörtökül fogva minden ember Szent Iván napiglan minden héten való csütörtökön istenessen meg ülljön, ha meg nem üllyi, azon négy forénttal büntetődgyék.

Mezsei jószágunknak oltalmára tartozandó punctumok.

Primum: Ha valaki marhájával vetésben, rendikében, réttyében, kaszáló parragjában akárminémű nevezendő jószágában szánt szándékkal kárt tett, négy forint bírsággal büntetődgyék.

Secundum: Ha szaladás képpen lészen kár valaki jószágában, így is a kár meg böcsültessék, de hűtével mense meg magát felőle, hogy nem szánt szándékkal lett.

Tertium: Ha valaki pedig a kár mellé hajt, le fekszik, a vagy akármiképpen gondviseletlenség miatt kárt tett, szánt szándékkal, mellyért meg büntetődgyék a féle személy, s a kár meg böcsültessék.

Quartum: Ha valaki marhája kárban találtatik, adgyák tudtára a káros embernek, ha meg alkudhatik a kár tételről jó, ha nem, hogy a falu előtt, vagy haragbul, vagy irigységből bé ne vádoltassék, először a kárt köll látnyi, annak utána vegye bé a falu a panaszt, és a kár tévő úgy büntetődgyék.

Quintum: A károknak meg vételében, melly böcsü szerint lészen, illyen módot köll tartani, hogy a káros ember kérgye a kártevő embertől a böcsü szerint való kárt, ha meg adgya jó, ha pedig nem, vegyen a káros ember a falu eskütyei közül egyet, vagy kettőt melleje bizonságul, a mezzőrül képeben vagy szénabéli kanagyából legyen szabad a böcsü szerint való kárért mást vennyi akárminémű aratott, vagy kaszált jószágbul.

Sextum: Ha valaki valakinek meggyét tudatlanságból el szántya, vagy dűlőjét, meg nézvén, bizonyos emberek, s ell igazétván, hogy hátra száncsa és az intézés szerint annak utána meg nem hadgya, ha meg cselekszi jó, ha pedig nem, szánt szándékkal, büntetésével büntetődgyék meg.

Septimum: Mikor gabona, zab, hajdina, és több vetés kikeletben ízben, avagy szárban vagyon, szabad ne legyen ekéjével, és abban lévő marhájával bele fordulni, hanem a dűlőjét általlyában száncsa, vagy kapállya kár nélkül, ha azt nem cselekszi, az kárért böcsü és bírságh legyen.

Octavum: Valakinek marháját valamely ember kárban talállya, hogy szántsándékkal őrzik, a ki meg láttya, és meg nem mondgya a falu vajdájának, hűti szegett legyen, melynek büntetése négy forint, ez legyen szentegyházunk számára, irgalmasság nélkül rajta meg véven.

Nonum: Ha pedig szaladás képpen mégyen a marha valaki kárában, aki ott találja, hajcsa bé és a káros embernek böcsü szerint való kára legyen meg, és a bé hajtó embernek minden marhátul egy egy pénzt adgyon.

Decimum: Ha ki parragot akar tartani, Szent György nap tájban ágozza meg az helyet, hogy tilalmas, de ollyatént ágazzon, melynek fűvét veheti, ne valami irigységből légyen a tilalom.

Duodecimum: Ha ki szánt a mezőn, esztendős vemhét a gabonára, vagy más káros helyre ne bocsássa, ha nem cselekszi, a kárért böcsü és bírságh jár, hanem meg czövekellye.

Decimum tertium: Ha valakinek veteményes kertyében szomszédgya résserül marhája miatt kár lészen, incse meg egyszer kétszer, ha meg cselekszi és a réssét bé csinállya jó, ha be nem csinállya, bírságh és böcsü, ha meg öli-is azon résre vonnya, mellyet bé nem csinált, és szenvedgye a kárt.

Erdeinknek oltalmazására való punctumok.

Primum: Ha valaki valakinek tilos erdejében ell vág, meg böcsültessék a kár, meg bírságván a kár tévő embert, egy szál fáért három szálfá exequáltassék, ha fája nem taláttatnék, in condigno valore satisfactioja legyen az káros embernek.

Secundum: Ha valaki szomszédgyával köz kertye és annak kertőle s e felül el nem igazodhatnék, az falu eskütyei közül kettőt hármot, a vagy mennél többet lehet, vigyen annak látására, és a mint ell igazéttyák azon hiteles emberek, a szerint kertösszön, ha azt nem cselekedí, a falu bírságál büntetődgyék, és a káros ember mellynek kára afféle kertőlenlenségéből szármozik, böcsü szerint meg ítéltetol, és megis elégtittetik az falu által érette.

Ezek azért a punctumok, a mellyeknek meg tartására attuk kezünket négy foréntig, hogy tudni illik, a káros ember falu választott vajdájának panaszt tévén, azon szerént a tizenkét esküttek lássák meg, ha nem szánt-szándék, és ha ki vétkesnek találtatik, a falu választott bíróját harmad magával küldgye zálog-ért az engedetlen embernek házához, ha kiss bírótul ki vonnya a zálogot, reá támod, akarná vennyi és semmi engedelmességet közinkben nem ígéri, az illyeténen vehessék meg a tizenkét foréntott az föllebb írt magistratusok.

Ezek nagyobb erősségére kíványunk vice ispány urunk, és szolga bíró urunk kezek írásával meg erőssített pécseyeket e végre valamely nem criminalis causa mezőbéli károkbán közöttünk lakozót négy foréntig aztot meg büntethessük, azon kívül való vétkekket a nemes vármegyén vizlő magistratusok büntessék föllebb négy foréntnál nem büntetünk, ezeketis azért, hol ott minden aprólékos káros dolgokért nemes magistratus uraimékat nem búséhattuk, hanem a mely maguk között elnem igazodhatnék, tartozunk ő kegyelmeknek helyes igasságos törvényes széki eleiben bocsátani.

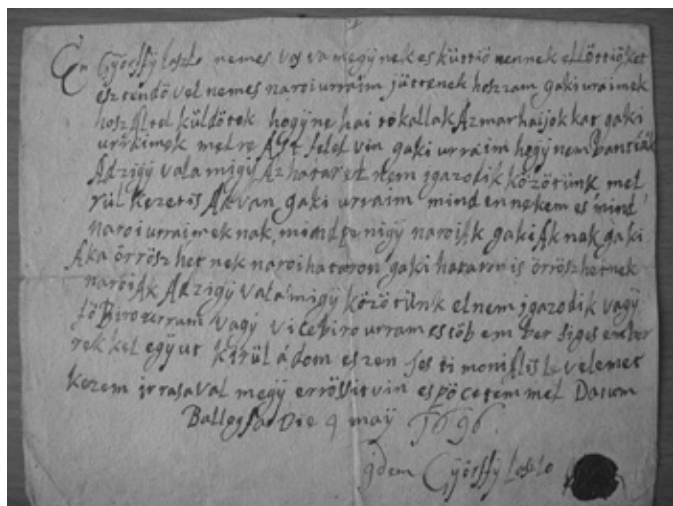
Actum Nárai, Anno, et Die ut supra.¹

A feudalizmusban

A községi Rendtartások meglehetősen ritkák voltak, a levéltári adatok alapján Vas vármegyében csupán néhány település tudta e jogot kivívni magának és ezzel együtt a település tekintélyét emelni, hogy ez sikerült Nárainak gyaníthatóan a község köznemesi jogállásával magyarázható.

1696-ban támadt vita a nárai és jáki nemesek között a marhalegeltetéssel kapcsolatban az irat tanúsága szerint.¹

A századforduló előtt, az 1698. év elején a község vajdája ifj. Nárai István volt, a többi előjáró, az esküttek pedig Ujvári János, Kerekes Ferenc, öregbik Nárai István, Hompasz Ferenc, Szélles Miklós, öreg Szabó Márton, Baso István, Szabó György, Baso Gergely és Szabó István voltak. ² A község nemes és nemtelen lakói többször vitáztak lakóközösségen

belüli és kívüli más birtokosokkal, leginkább ingó- és ingatlan ügyekben. 1699-ben például Babos András, a Vármegye esküdtje szállt ki Náraiba igazságot tenni Zavosky András és Csonka János között a falu határán kívül eső erdő körül támadt vitában, mely Csonka János kertje szomszédságában feküdt.

Már a XVIII. század elején, az előljáróság a korábban megfogalmazott Községi Rendtartást számos újabb, az adott kor változásának megfelelő helyi rendelettel egészítette ki. Az 1700-as évek elején megfogalmazott újabb rendeletben a pipázást, a káromkodást, az utak karbantartását is, valamint a községbe érkező idegenek ellenőrzését szabályozták.

„Ajánlom szolgálatomat kegyelmeteknek! Káromkodók és szitkozódók előbb négy forint, másodszer pedig nyolc forintba büntetessék... akit az pipázás által fognak, akár nemes akár paraszt személy lévén az vakmerő dohányzástul magát nem tartóztatta ez nemes ember megtapasztaltatott utcán, udvaron, paita és istállóban vagy körül 12 forint-ra... paraszt ember pedig ötven pálczára büntetessék... A magok határába lévő utakat és hidakat megcsináltassák... mely elmulasztása esetén ...előbbi büntetéseket fognak ...az Bírák és Esküdtek... Akinek jobbágya nincsen, tartozik a maga határjába lévő út csinálására... Valamint ennek előtte már többször is volt azon parancsolat, hogy minden jövő járó idegen nemes jól megvizsgáltassék, és hiteles passzus nélkül való... alapos megvizsgálás nélkül be ne fogadtassék.”³

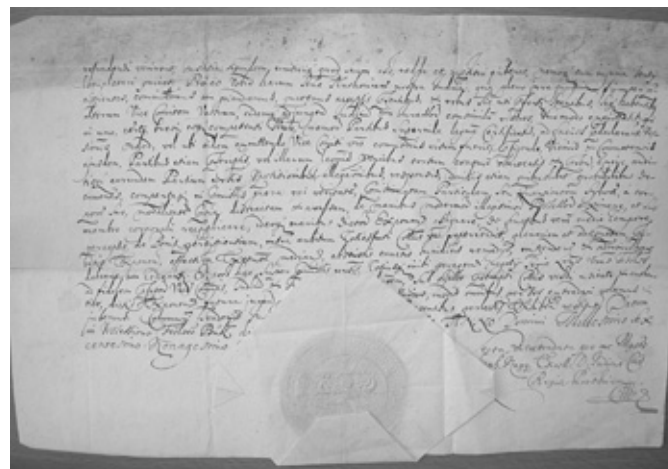
1707. január 18-án a Vas megye közgyűlésén összeállított taksás nemesek taksájának rectificatioja következőképpen alakult: 17 nemes és 3 özvegyasszony nemes. Név szerint: Náray, Bödei, Széles, Szabó, Orosztonyi, Kerekes, Böcsföldi, Lóránt családok. (16 Náray és 3 Böcsföldi szerepelt a kimutatásban.)

1 nemesnek a taxája	6 Ft/év	9 nemesnek a taxája	10 Ft/év
1 nemesnek a taxája	7 Ft/év	2 nemesnek a taxája	12 Ft/év
3 nemesnek a taxája	8 Ft/év	2 nemesnek a taxája	15 Ft/év ⁴
2 nemesnek a taxája	9 Ft/év		

III. Károly király Bécsben 1715. szeptember 10-én kelt rendeletében közölte a vármegyével, hogy a portákkal nem bíró nemesekre kivetett adó ügyével kapcsolatban számos panasz tétetett, és ezért meghagyta, hogy a vármegye a panaszokat vizsgálja ki. Ugyancsak elrendelte ekkor, hogy a vármegye a kétségtelen nemeseket a nem nemesektől válassza külön, különböztesse meg. Ez a rendelet volt az alapja a nemességvizsgálatnak, a nemesség vizsgálatjának.

Ezt a nemességvizsgálatot – a királyi rendeletnek megfelelően – az 1717. április 19-én tartott közgyűlés határozata alapján 1717. június 12-én vitte végbe a közgyűlés által erre kiküldött bizottság. Nárai, Vas vármegye Szobotin Zsigmond járásához tartozott, aki a településen 26 nemest írt össze (az összeírt nemesek neve a Családok, nevek c. fejezetben 1717. évszámmal jelölve).

Ez a 26 név önmagában ismét csak pusztá adat, ahhoz, hogy képet alkothassunk a községben élő nemesek számairól, szükségesnek tartom még néhány településen összeírt nemesek számát is publikálni. Vegyük például Vasvárt, ahol az 1717. évi nemesi összeíráson 3 nemes számoltatott össze, Kőszegen mindössze 1 nemes, Szentgotthárd mezővárosban 1 fő nemes, és még sorolhatnám. Nagyon sok Vas vármegyei település nevét nem is találtam az összeírásban, és nem azért mert a település még nem létezett, hanem mert egyszerűen nem laktak nemesek.⁵

A község múltját őrző egyik irat

1719. szeptember 10-én kelt irat szerint Nárai határában Kassonics János nardai plébános már huzamosabb ideje bérelt földeken gazdálkodott, ezenkívül Miskén a Pranger-féle jószágban is részbirtokos volt. Miske egyébként mint nemes falu az Erdődy család vörösvári dominiumához tartozott.

A vasvári káptalan 1723-ban hitelesen kiadta az agilis státusú Kiss Gáspárnak és feleségének Saárfy Pannának a káptalan előtt írásban bemutatott, 1722. január 23-án Naray-ban kelt fassióját:

„Mi, Nárajban nemes Vas vármegyében lakozó Kiss Gáspár és Feleségem Saárfy Panna, aggyuk tudására a kiknek illik, és vallyuk ezen mi levelünknek rendibe: Hogy ell távozhatatlan hűtségünk okáért az mi ben való Nemes Sessionak egy részét, tudniillik, mellyet Homor

Páltol és feleségétül Németh Jutkátul örökben vettünk ugyan itt Nárayban fölyebb irtt vármegyében, föl szélrül Hegyi István, oly szélrül Saárfy Ferencz szomszédóságában azon fél sessiot, s azon igassággal mint mi meghvettük, adtuk örökben megmásolhatatlanul fiurul fiura, nemzetségrül nemzetségekre Horváth Ferencnek s feleségének Szabo Marinkának, az eő kegyelmes Sessionak negyven ezüstt forintokban. Semminémü Just magunknak se maradékainknak fent nem tartván egyebet, hanem az konyhám mellett lévő egy kis kamra derekat udvarával együtt és az cséplő pajtában is szabad legyen cséplününk, ha szintén máshelyre csinálna is a cséplő pajtát, az düllő kertet is ketten kippen kertelnyi fogják mely jószágnak az árrában most adóssá maradt Horváth Ferenc huszon hat forinttal, tizenhat forintját a következő Húsvét ünnepére, az hátra maratt része pedig Szent Mihály napra le tennyi tartoznak. Azon fél sessiot pedig, raita lévő épületeivel és Szalmás kertjével értvén, és mikor az peinszt egészben megfizeti az nemes káptalanban is föl vallanyi tartanak. Amely fél pedig ezen örökös alkut föl bontanyi akarna, tiz forint vinculomot inussállyon, mellyet az meghálló fél megvehessen az meghnem álló felen ezen levelünk ereje által s azzal ugyancsak helyben maraggyon.”⁶

Az 1717. évi nemesek összeírása után 1726. január 7.-én ült össze először a nemességvizsgálat elvégzésére választott deputáció. A deputáció a király helytartótanácsának 1725. szeptember 1-jén kelt leírata értelmében a rendelethez mellékelt nemességvizsgálati utasítás (Idaea Investigandae et discerendae veare et indubiae a suspecta et dubica Nobilitate) egyes pontjainak megfelelően megkezdte a nemesség vizsgálatát. A vizsgálati pontokat terjedelmi okokból nem kívánom felsorolni, csak az egyes nemesek felmutatott igazolását. A levéltárból ránk maradt adatok szerint a kétségtelen nemességet Náraiban az alábbi személyek tudták igazolni:

Vas vármegye
Rosty László járása.
1726
Nárai nemesek:

id. Náray Péter ifj. Náray Péter Náray Mihály Náray Zsigmond Náray Boldizsár Náray János	1. pont alapján.
Hompasz Ferenc Hompasz Mihály Lovenyák László	7. pont alapján.
Id. Böcsvölgyi Ferenc ifj. Böcsvölgyi Ferenc Böcsvölgyi Gábor Böcsvölgyi Pál Sárfy Gergely Sárfy Ferenc Szeles János	II. Ferdinánd által 1623. szeptember 13-án adományozott és egy éven belül Vas megyében ellentmondás nélkül kihirdetett címeres nemeslevéllel és leszármazásának igazolásával. 7. és 10. pont alapján.
	7. pont alapján.
	III. Ferdinánd által 1644. febr. 25-én adományozott és egy éven belül Vas vármegyében kihirdetett nemeslevéllel.

Szeles Imre Szeles Zsigmond Pongrácz Zsigmond Pongrácz Mátyás Kántor András Királ István özvegye Jokaj János Loránt András Orosztonyi Pál Balog Sándor Horváth István Baso János Kovács János Kovács Péter	Az alsóóriek adománylevelével. Az alsóóriek adománylevelével. Távol volt. 10. pont alapján 7. pont alapján. Távol volt. 7. pont alapján. 10. pont alapján. 10. pont alapján. 7. és 10. pont alapján.
---	---

A nemesség igazolásának jogcíme:

1. Az elődöknek a király által adott birtokadomány, vagy birtokátadás. (Collatio Bonorum.)

7. Az elődök által saját nevükben vitt perek iratai.

10. Tanúk meghitelesített vallomása a nemességről, vagy egykor létezett, de elveszett címeres nemeslevélről, vagy más alkalmas okmányokról.

Eszerint Náraiban az 1726. évi nemességvizsgálat során 30 nemes személy tudta hitelt érdemlően igazolni nemesi mivoltát. Nézzünk szét más településeken is. Vasváron mindössze egy fő, Kőszegen kettő fő, Körmenden tizenkettő fő.⁷

A vasvári káptalan 1727. április 27-én kiállította Suborits István feleségének nemes Saárfy Erzsébetnek (aki egyébként Náray lány volt), saját nevében, de férje és gyermekei hozzájárulásával a káptalan előtt tett perpetuális nyilatkozatát. A nyilatkozattevő kijelentette, hogy erre igen sürgős szükségében volt szüksége (e sessionalis birtokot minden tartozékával együtt), s az egyéb hozzá tartozékokkal az agilis Saárfy Istvánnak és feleségének Kovács Katalinnak és örököseinek 40 Ft-ért örök áron eladta.⁸

A nemességgel nem bíró családok számbavétele történt meg 1728-ban, amelynek adatai alapján Náraiban ekkor összesen 33 főt írtak össze:

Szalai Pál Kiss János Szabó Alexander Hegyi János Homor László Pásztor ... Horváth Mihály Varga Péter Szalai Ferenc Szalai Ferenc Szabados Gergely	Homor Pál Répáss György Szabó János Horváth Ferenc Győri György Suborits János Győri János Csizmadia Mihály Zámbó János Németh Gergely Szabó ...	Füstös Mihály Munek Mihály Szabó János Kiss János ifj. Pintér Péter Gombás Gergely Németh János Csizmadia János Horváth Ferenc Gerencsér István Gáspár István ⁹
--	--	--

1731-ben az Ivánczy család egyik tagja, Ivánczy Ferenc is földtulajdonos volt a községben.¹⁰

A vasvári káptalan 1733. április 12-én állította ki Kiss Erzsébetnek az agilis Bálint Ferenc feleségének a káptalan előtt tett perpetuális nyilatkozatát. A nyilatkozattevő kijelentette, hogy sürgős szükségében a birtokait és kúriáját a tartozékok nélkül – mert azokat a nyilatkozattevő saját magának és családjának tartja meg – az agilis Skultet Pálnak és feleségének Nagy Évának, s általuk örökösének és utódainak 40 magyar Ft-ért örök áron eladta.

Ugyanezen napon a vasvári káptalan Kiss Gábor agilis részére is kiállította a hiteles perpetuális nyilatkozatot, mivel kijelentette, hogy kúriáját sürgős szükségében tartozékok nélkül – mivel azokra továbbra is igényt tartott – Skultet Pálnak s feleségének és általuk örökösöknek 50 magyar Ft örök áron eladta.

1741. évi *Regestum nobilium* szerint Náraiban 31 nemességgel nem bíró családfőt írtak össze.¹¹

Szintén határhasználat során felmerült vita rendezésére szállt ki Náraiba 1742-ben Horváth Antal T. Vas vármegye esküdtje. A Nárai helység Ják felől való határhasználat szemrevételezése során megállapítást nyert, hogy a Szőlő Hegye Pergye nevű végében a jáki lakosok a határt jelölő fákat kivágták, és északabbra más fák oldalába vésték a határjeleket. Természetesen hamar fény derült a turpisságra, így nem sokáig örülhettek ebül szerzett birtokuknak.¹²

A nemességgel rendelkezők, és a nemességgel nem rendelkezők részéről is megfigyelhető volt egyfajta kettősség. Egyik csoportjuk, a tehetősebbek tudták növelni javaikat, viszont a másik

részükre egyre inkább az elszegényedés várt. A zsellérség első mozzanata a népesség szaporodása miatt a jobbágytelkek kényszerű elaprózódása volt. Egyre gyakoribb lett a fél vagy negyed telek. Az ennél kisebb, már zsellérhelynek számított, amelyhez hozzászámították a házas zselléreket, akiknek csak a házhelyhez volt joguk, de a külső telekhez, földekhez nem. A birtokosaik mindenkitől függetlenül rendelkezhetek jobbágyaik személyével, nem volt olyan hatalom, amelyik megvédte volna az úrbéreseket a jogtalanságok ellen. Az állam mindössze a részére fizetendő telkenkénti telekadót szedte be a jobbágyoktól. A munkabérek megállapítása is szabályozott keretek között működött. Vas vármegye 1724-ben a következőkben állapította meg a fizethető legmagasabb munkabért: kaszás étkezés nélkül 20 dénár, gyújtó 20 dénár, boglyarakó 25 dénár, arató étkezéssel 10 dénár, arató étkezés nélkül 15 dénár.

Mária Terézia uralkodásával kezdődött meg az intézményes törekvés arra, hogy a jobbágyok és zsellérek nehéz sorsán állami intézkedésekkel segítsenek. A királynő tevékenységének fő célja az volt, hogy az állam megvédje

az úrbéreseket – fizetőkészségüket és képességüket – a földesurakkal szemben, hogy az államháztartás számára biztosíthassa ugyanezeket, és egyúttal garantálja a jobbágyság tisztességes megélhetését. Ezért belefogott a földesurak és a jobbágyok közti viszony egységes, részletekbe menő szabályozásába. Összeíratta mindazokat a földeket terület és minőség szerint, amelyek alapján teljesítették az úrbéreszek kötelezettségeiket az államnak és a földesurak részére.

Az úrbéri szerződések némi javulást hoztak a jobbágyság életébe, de nemkívánatos velejárójuk is volt: felgyorsult a telkek elaprózódása. Sok jobbágycsalád elszelléresedett, és kénytelen volt a vagyonosabb módú nemes vagy jobbágy szolgálatába állni.

Nem sokat segített a helyzeten II. József 1785-ös rendelete sem, amellyel eltörölte az úrbériség intézményét, visszaadta a szabad költözés jogát. A király halála után gyakorlatilag visszaállt a korábbi állapot.¹³

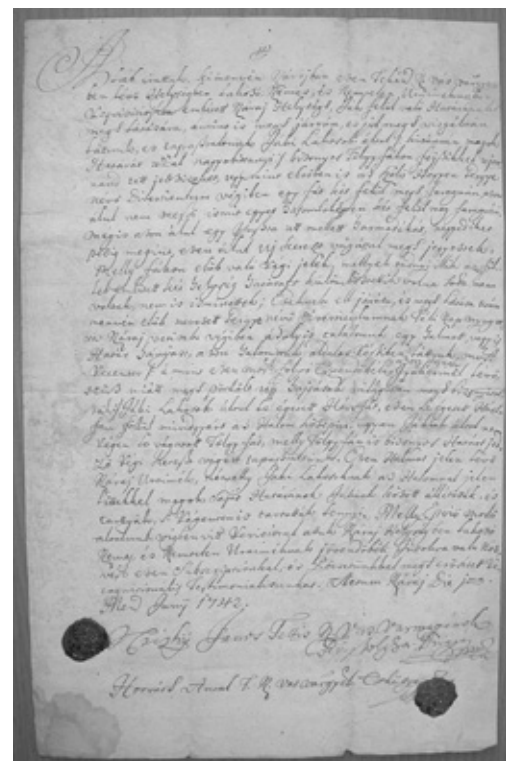
Nárai jobbágyainak száma az 1744. évi számbavételük során 24 fő volt, jobbágyözvegyé 1 fő, házas zsellér 24 fő, háznélküli 9 fő. Igás állatuk 44 db, tehenük 56 db, disznójuk 83 db, kasz 34 volt. Őszi vetés nagysága 309 1/2, árpa 29, zab 11 1/2 köből. Rétjük 62 kaszás. Négy külső birtokos kezén 6 1/2 köbőlös föld és 2 kaszás rét volt. A falu határát nagyobb részt nemesek bírták. A jobbágyoknak elegendő legelőjük és telkükhöz osztott erdejük volt. Erdejükből termelt tűzfát a szombathelyi piacon értékesítették. Húskimérésük a nemességgel nem bíróknak a nemesekével volt közös. Borkimérés haszna – mely szintén közös a nemesekkel – 15 Ft-ot hozott.¹⁴

Nem sokkal később, két év múlva 1746-ban Pozsonyban Erdődi Pálffy János állította ki a nárai nemesek Nova donatio-s (újra adományozási) levelét, amelyben megerősítette őket korábbi birtokaikban. A nárai nemesek beiktató levele szerint ekkor a Náray, Lóránth, Zelles, Hertelendy, Dese, Pálffy, Szabó, Tóth, Perenyi, Bölcsvölgyi, Sárfy, Pongrácz, Orozsonyi, Bödei, Hompasz, Dömötör, Csidi és a Fülöp családok kaptak nemességet megerősítő igazolást.

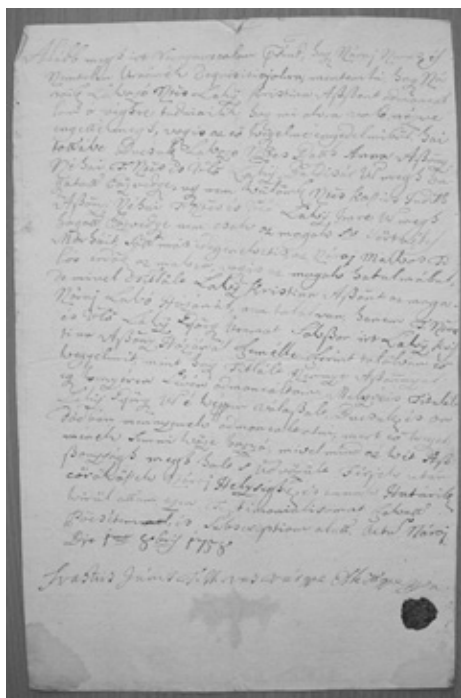

A nárai nemesek birtokmegerősítő irata 1746-ból

A község területén, mint már korábban tárgyaltuk helyi rendeletben szabályozták a közgazgatást, az idegenek befogadását, de még a dohányzást is. A község területén folytatott hús- és sókereskedés szabályait először említő irat 1753-ból ismert, amely hosszasan taglalja a fenti termékekkel való kereskedés szabályait.

A nárai és a jákiak határvitáját tárgyaló irat 1742-ből

**Kocsis Judit és Széles Rotth Anna peres irata
1758-ból**

1758-ban Kocsis Judit, néhai nemes vitézlő Laky Imre özvegye és Széles Rotth Anna, néhai nemes vitézlő Laky Boldizsár özvegye közt támadt vita az örökség felosztása közt. Többek közt a nárai makkos tilos erdőben való marhalegeltetés végett különbözőtt álláspontjuk, valamint kihatással volt a vita a nemes Szabó Márton szomszédságában álló háznak építésére és udvarának kertetelésére. Az ügyet, melyen részt vett Vas vármegye esküdtje, Lancsics József is, a község vajdájánál, agilis Szalay János házánál vizsgálták ki. Ebben az évben Nárai Péterné asszonynál lakott Török Éva és Németh János zsellérségben.

1763-ban támadt vita Bölczföldi Karolin és Kovács István közt, a község tilos vizeiben való lovak itatása végett.

Nemzetes Nárai Anna asszonynak, néhai nemzetes Porpátzi Antal özvegyének támadt nézeteltérése nemes Dömötör János szomszédjával, a nárai határban lévő Toó-helyi mezőn lévő egy hold szántóföldjén 1798-ban. Nárai Anna álláspontja szerint szomszédja több helyen elszántotta földjét. Az ügy vizsgálatára kirendelt három esküdt, nemes Bölcsvölgyi László, nemes Sárfi Mihály és Szalai János a terület bejárása alapján

megállapították, hogy nemes Dömötör János nemzetes Nárai Anna földjéről több helyen a saját földjéhez hajtott néhány ekehajtást, jelentősen csökkentve és ezzel jelentősen növelve saját földterületét. Az eljáráság 20 cövek leverésével állította helyre az eredeti állapotot.¹⁵

1774-ben a községben 3 jobbágy 4 ökörrrel, 53 jobbágy 2 ökörrrel és 29 zsellér néhány ökörrrel rendelkezett.

1780-as évben a község lélekszáma 545 fő volt. A templom javadalmi szántók, rétek voltak, összesen évi 130 Forintos jövedelemmel. A plébánia külön rendelkezett 8 hold szántóval és némi legelővel, erdővel. A község tanítója ekkor Keresztény Mihály, aki Poór Magasiból származott, 20 éves volt akkor. Képesített rektor volt, csak magyarul beszélt. Javadalmi: lakás, 2 szobával, melyből 1 magánlak és 1 iskolaterem volt, csatlakozott hozzá 1 konyha, 1 kamra, kert. Önálló ingatlanul a község területén nem rendelkezett. Kapott továbbá összesen 12 szekér fát évente. A község bábája ekkor Kiss Anna özvegy, aki kb. 50 éves volt, képesítéssel rendelkezett, alkalmanként 28 krajcár díjazásban részesült.¹⁶

1793-ban a község eljáráságához érkezett panasz Péchy Páll ellen, mert szolgája többször is a gulyabéli marháját tilosba vett tölgyesbe és ugarosban legeltette. Mivel a többszöri szóbeli figyelmeztetésre sem változtatott cselekedetén a fent említett személy, ezért az öreg esküdtek a gulyát zálogba vették, mely iratot a község valamennyi lakója által mindannyiuk akaratából történő aláírásukkal megerősítették. Az iratot 106 személy, köztük nemesek és nemtelenek látták el kézjegyükkel, jobbára két keresztbe húzott vonallal.

1796-os esztendőben egy évre árendába kapta a közbirtokosságtól a hússal való kereskedés jogát Tótt Páll nárai mézárós. Az esetre nemes Pálffy János nárai öreg esküdt házában került sor, ahol elkészítették az egy évre szóló okiratot, melyben kikötés volt a közbirtokosság részéről a mézárós felé, hogy: „különösen arra vigyázzon, jó súllyal mérjen”.¹⁷

1798. június 11-én kelt írásban foglalt tudósításában tudatta a császár és hívta fel a község figyelmét a közelgő francia háborús helyzetre. A felhívásban minden hű jobbágyának parancsba adta, „hogya ki ki aranyát és ezüstjét, akár azok még úszóg darabjában, akár munka-mív készülétekben valók legyenek, Eő Fölségének önkint maga Szabad akaratyából s tetzéséből által engedje”. Ez a leirat a nárai plébánián keresztül lett kihirdetve a községben, amelyben a császár az így összegyűjtött nemesfémeket „Hazafi kölcsön”-ként kezelte, melynek átszámítása a bécsi egységes árfolyamon történt meg. Az arany 16 lat 380 forint, az ezüst pedig 24 forint 30 krajcár értéken lett számolva. A visszafizetést a háború befejezésétől, magyarán a békekötéstől számított két éven belül garantálta a királyi kamara, 4,5%-os kamat visszafizetés terhe mellett.¹⁸

Nem is kellett sokáig várni és már 1809-ben hadszíntérre is vált Dunántúl. A német-római birodalmat szétverő Napóleon csapatai ellen szolgáltatta harcba a vármegye a nemeseit a Habsburg-ház érdekében. Különös és furcsa volt ez az elhatározás, főleg azért, mert Napóleon Bécs elfoglalása után proklamációt intézett a magyar néphez, amelyben felajánlotta számára a függetlenséget. Hogy a magyar rendek nem éltek a helyzet adta lehetőséggel, annak több oka is volt. Egyrészt a francia forradalmi eszméktől való félelem, mely eszmék elterjedése súlyos veszélyt jelentett volna a jobbágykizsákmányoláson élősködő magyar rendek számára.

Szombathelyen 1809. május 31-én délelőtt néhány lovas kíséretében két tiszt jelent meg, élelmezést kérve az utánuk jövő mintegy 500 lovas és 300 gyalogos számára. A megyei hatóság engedve a kényszerűségnek, a kívántakról gondoskodott. Délután öt órakor érkezett a sereg és a legbékésebb modorral léptek fel, ismertetve hogy ők nem mint ellenség, hanem mint jó barát jöttek Magyarországra, s üdvözetet hoznak Napóleontól a magyar nemzetnek. Szombathelyen a franciák két napot időztek, majd mikor a kémcsapataik jelezték hogy János főherceg 16 000 emberével Körmend vidékén táboroz, Kőszeg irányába visszavonultak. Azonban június 7-én ismét franciák szállták meg Szombathelyt, immáron tekintélyes létszámban csapatuk élén a híres Charpentier tábornokkal.

Június 9-én egy csapat francia dragonyos Jákra ment, ahol Vajda Antal alispán birtoka is volt, ahonnan borral és élelemmel tértek vissza táborukba. Ezek után rendeletben adtak ki parancsot a Szombathely környéki falvak részére a francia katonaság élelmezésére, mely alapján június 12-ére a következő állatokat kellett Szombathelyre beszállgatni az alábbi községeknek: Ják 4 ökör és 6 tehén, Nárai 2 ökör és 2 tehén, Német-Keresztes 2 ökör és 2 tehén, Magyar-Keresztes 2 ökör vagy 3 tehén, Cséke 2 ökör vagy 3 tehén, Vép 4 ökör és 4 tehén.

A franciák ezek után ismét odébbálltak Győr felé. A június 14-ei győri vereség a franciák ellen és a július 12-én Znaimban kötött fegyverszünet értelmében megyénk területe a Rába vonaláig francia megszállás alá került, melynek csak az október 14-én kötött béke vetett véget. Így elmondhatjuk, hogy ha csak három hónapra is, de francia megszállás alá került Nárai.¹⁹

1820-ban Nárai helység előljárói tégláégetést kívántak folytatni, melyre Fártián József téglás, Szombathely mezővárosi lakos kapott megbízatást. A község tulajdonában akkor ezer téglá égetésére alkalmas fatüzelésű kemence volt, valamint az ehhez szükséges eszközök és szerszámok. Fártián József köteles volt a téglákat az irat szerint becsületesen megcsinálni, megégetni. Fizetése 18 ezer téglánként vált esedékessé, ezért a falutól két köből búzát és két köből rozst kapott. Kikötés volt, hogy fél téglát még beszámíthat, azonban kisebbit már nem.

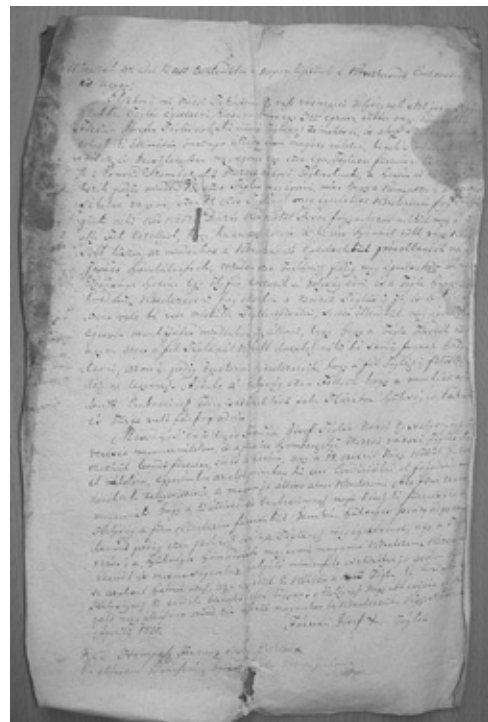
A tégláégetéshez szükséges fát szintén a község biztosította. A szerződés megkötésére 1820. április 25-én került sor, melyet a község részéről Hompasz Ferenc öreg esküdt hagyott jóvá.

Hogy mennyire sikerült Fártián Józsefnek a pontos méretű és tartós téglák készítése, bizonyíték erre a község temploma, melyet 1820-ban kezdtek építeni. Arra vonatkozóan, hogy a község területén belül pontosan hol helyezkedett el a téglagyár, erre való utalást egyik okirat sem örökítette meg, azonban mint tudjuk az ilyen művelethez jó minőségű és sok agyagra volt szükség. Feltételezhetjük, ha a téglagyár nem is működött sokáig, csupán néhány évig, évtizedig, annak akkor is jól látható nyomának kellett maradnia a községben, mert az agyagkitermelés „jól látható gödörképződéssel” járt. Ilyen a községben csak a Pap-tó volt. Erre enged következtetni az is, hogy szállás esetére a közel lévő falu házát említi az irat, ami mint tudjuk, éppen szemben volt a Pap-tóval, a községi kovácsműhely mögött.

Szintén ez évben történt, hogy Dömötör Imre nárai lakos Szombathely mezővárosban 26 akó bort értékesített, melynek árát 20-25 nap múlva sem kapta meg. A megrendelő álláspontja szerint azért, mert a kívánt mennyiségnél kevesebb bort szállított Dömötör Imre. Az ügy kivizsgálását Hutter Ferenc végezte, aki arra az álláspontra jutott, hogy ennyi nap után már megállapítani nem lehet a bor mennyiségét, azt korábban a szállítást követően kellett volna csak megvizsgálni, így kötelezte a megrendelőt a kérdéses összeg megtérítésére.²⁰

A község nemesi származású lakói különböző kiváltságokkal rendelkeztek, mint például a fegyvertartási jog. Ennek fontossága a felnőtt, megfontolt gondolkodást mellőző korabeli viselkedések alapján sok esetben megkérdőjelezhető volt. Ilyen megfontolatlan cselekedet volt az 1820. évben történt „éjtzakai esztergya alatti dombérozás” sorozat is. Több nárai fiatal nemest, többek közt Dese Józsefet, Hompasz Pétert, ifjabb Hompasz Ferencet és Török Pétert vádolta Hettyei István főbíró az éjszaka idején elkövetett közbátorság megsértésével, mely többek közt az „uttán esztergya alatt való veszedelmes lövöldözés”-ből és

egyéb megbotránkoztató tettekből állt (az esztergya szó mai nyelven: eszterga, akkoriban jobbára tornácos házak készültek és ez a szó a tornác alatti házrészét jelölte). Az ügyet a Vármegyei Közgűlés vizsgálta. A főbíró a közbátorság megsértésében vétkesnek találta az ifjú nárai nemeseket és „ezen botránkoztató vétkes tettekért a méltó fenytéket el vehessék, másokra nézve pedig szükséges példa szereztessék ellenek a magistratualis actio el rendeltetik, és annak folyamatban leendő tétele Kamondy Lajos feő Ügyész Úrra bízatik.” Magyarán a fenti személyeket elmarasztalta, és az ügyet az illetékes ügyészhez továbbította.²¹

A nárai téglagyár alapító levele 1820-ból

A bor- és pálinkamérés jogát árendába a község közbirtokosságától 1821-ben, az 1822. esztendőre nemes öregbik Sárffy József kapta, mint legtöbbet ígérő az évi 376 Ft-os ajánlatával.

1825-ben írásban szabályozták a makkal való kereskedés jogát. A korcsmáltatást ez évben nárai személyek kapták árendába a közbirtokosságtól. Ifj. Sárffy József és Seper József köteles volt 1825. január 8-ától egy évig a község területén három kocsmát tartani, melyért 320 Ft-ot fizettek a község előljáróinak kasszájába. Egy évvel később e jogot Horváth Antal Szombathely mezővárosi illetőségű személy kapta, évi 355 Ft-ért.²²

1828-ban a kormányzat a jobbágyokról és zsellérekéről országos összeírást rendelt el, amelyet a községben 1832. január 19-én készítettek el. Náraiban ekkor 35 fő adózó személyt írtak össze. Köztük egy iparos, kovácsmester is volt. A zsellérek száma 26 fő, házatlan zselléréké 6 fő. Három kézműves egy takács, mészáros, szabó dolgozott a faluban. A házak mind nemesi kuriális funduson épültek, 24 ház szerepel az összeírásban. Az állatok száma az 1744-es évihez viszonyítva csökkent, igás állat 12, tehén 16, ló 16, sertés 18 volt. Vince Ferenc szabómester és Kovács István takácsmester Nárai lakosok voltak, míg a község területén működő mészáros Hándle Sámuel zsidó származású személynek a község területén háza nem volt. A zsellérek, legyenek azok házas vagy háznélküliek, ebben a korban még saját tulajdonú földterülettel nem rendelkeztek. Amit használtak, azután robottal tartoztak a föld tulajdonosának. A lakosság fő megélhetési forrása ekkor a földművelésből, állattartásból és kisebb fuvarokból származott. Érdekességként említem a tehéntartást, melynek tejhozama éves szinten 11 Ft 15 kr hozott 150 nap/év fejési ciklusban, ehhez jött még az egy borjú ára 3 Ft és a trágya ára 30 kr, összesen 14 Ft 45 kr, vagyis ezüstben: 5 Ft 54 kr. A teletetésre szükséges 10 q széna árát levonva minden tehén után maradt 1 Ft 54 kr ezüstben.

Zellér	Házainak száma	Zellér	Házainak száma
Szabó Sándor	1	Vincze Ferenc	1
Szi András	1	Polányi Ferenc	1
Győri Ferenc	1	Zámbo József	1
Pauker Mihály	1	Németh Ferencné öreg	1
Szalay János öreg	1	Győri Ferenc	1
Bontzi János	1	Garat Jánosné	1
Suborics György öreg	1	Kenyeri Ferenc	-
Koppán Mátyás öreg	1	Benkő István	1
Palotay Mihályné öreg	1	Kovács István	1
Kiskos Gábor	1	Balázs István öreg	1
Skulteti József öreg	1	Szalai János	-
Res József öreg	-	Res János	1
Suborits György	-	Hándle Sámuel zsidó	-
Skulteti István	1	Palotai József	1 ²³
Resetár Imre	1		

1830-ban a korcsmáltatást szintén Nárai illetőségű személyek kapták együttesen. Név szerint Pogán Gábor, Gainer Györgyné, Sárffy József, Hompasz Éva és Antal Jánosné.²⁴

Az ezt követő 1835. évi összeírásból megismerhetjük Vas vármegye történetének egy részletét, amikor megtudjuk, hogy milyen célból készült ez az újabb nemesi összeírás. Az 1835. évben általános tisztújítás volt, és ezt megelőzően kellett a szavazattal bírókról összeírást készíteni, ezt történt meg az 1835. évi nemesi összeírással.

Azért azonos a nemesi összeírás a szavazók összeírásával, mert az 1848-as előtti időkben, a rendi korban, csak a nemesi származásúak, vagy azok, akik személyükben nemesi szabadságban éltek (pl. papok), vehettek részt a közügyek intézésében, és csak ők jelenhettek meg

Az 1848-as idők

a vármegye közgyűlésein, ahol a vármegyei tisztviselők és az országgyűlési követek válasza történt. Megismertet az 1835. évi nemesi összeírás a vármegye régebbi közigazgatási beosztásaival. Megismerhetjük ezen nemesi összeírás által azt, hogy 1835-ben valójában 18 járás volt a vármegyében. Megkülönböztettek akkor főszolgabírói és szolgabírói járásokat. A főszolgabírói járásokat hivatalosan kerületeknek is nevezték és minden kerületnek külön neve is volt. Vas vármegye hat kerületének mindegyike három járásra oszlott, a kerület egyik járásának élén a főszolgabíró, a kerület másik két járásának élén pedig egy-egy szolgabíró, vagy alszolgabíró állt. Nárai ekkor közigazgatásilag Vas vármegye, Körmendi Kerület Pornói járásához tartozott. Az 1835. évi március hó 28-ai nemesi összeírást Náraiban Tóth Lajos járási főszolgabíró és Akacs Mihály esküdt végezte. A számlálás eredménye 103 nemes lett, vagyis ennyi szavazásra jogosultat írtak össze (név szerint a Családok, nevek c. fejezetben). Összehasonlításképpen vizsgáljunk meg néhány települést. Vasváron 8 nemes találtatott, Kőszegen 84 nemes találtatott és Szombathelyen pedig 121 nemes találtatott.²⁵

A korcsmáltatást 1838-ban több személy gyakorolhatta együttesen, név szerint nemes Hertelendi Imre, nemes Somogyi Imre, nemes Sárfi János és szabados Skultéti József. A fennmaradt okirathoz kiolvashatjuk, hogy az árenda díja 1,45 forint volt minden akó bor után, a további punctumokból pedig megtudhatjuk, hogy a „sör árulása pedig semmi esetre egy általjában senkinek sem fog meg engedtetni”.

1841. május 3-án a bor, sör és pálinka kereskedéssel való jogot 1842. február 5-éig Szombathely mezővárosi illetőségű Böhm Ferenc nyerte el évi 190 Ft díj ellenében, mégpedig oly „föltételek alatt, hogy azon árendális üdő folyta alatt helységünkben kötelezzen két korcsmát tartani, egyiket ország út mellett, a másikat pedig a helységnek alsó részén. Köteleztetik jó érdemes italu bort folytatni és sört és pálinkát igaz mértékkel ki szolgáltatni.” A szerződésben kikötötték, hogy kocsmáros az italokat legfeljebb a szombathelyi kocsmákban elfogadott áron adhatja.

A kisbíró intézménye és személye a községben 1676. évtől jelen van, így nem meglepő, ha már 1847. június 15-én a község új bört és keretet vásárolt a kisbíró dobjára 6 Ft-ért, mivel a régi a gyakori használat során tönkrement.²⁶

Nárai
határtérképe
1847-ből²⁷

A Habsburg gyarmati állapot zavartalan korszaka következett Napóleon bukása után, mely I. Ferenc nyílt abszolutizmusában nyilvánult meg. Ugyanakkor a társadalom egyes rétegeinek gondolkodásában mélyreható változások mentek végbe, melyek egyrészt a polgári forradalmi eszmék, másrészt a nemesi függetlenség megvalósítására irányultak. A kettő összefonódásából robbant ki 1848. március 15-én népünk új szabadságharca.

Az 1848-as forradalom hatására először vált lehetővé széles néprétegek számára a szabad országgyűlési követek megválasztása. E jogokat korábban a rendi korban csak a nemesi származásúak, illetve akik személyükben nemesi szabadságban lévők (pl. papok) gyakorolhatták. A „széles népréteg” alatt a 22. életévüket betöltött férfiak értendők, de azok közül is csak azok, akik bizonyos egzisztenciális szintet elértek, tehát nem vált automatikusan választóvá minden nagykorú egyén, mint napjainkban. Így a szegényebb sorsú emberek előtt még az 1848-as szelek sem hozták el a teljes szabadságot.

Szavazásra jogosító szint volt pl. a régebbi jog, tehát a nemesi származás, ha minimum 300 Ft értékű lakóházzal rendelkezett, ha bizonyos területű termőföldje volt, ha diplomás volt, ha iparos volt és legalább évi 100 Ft jövedelmet tudott igazolni. Tehát a jobbágyfelszabadítás csak a telkes, urbéres jobbágyokra vonatkozott, de a gazdasági felszabadítás a zsellérekre és a majorsági cselédekre nem terjedt ki, azaz pont a legszegényebbeket hagyta figyelmen kívül.

Így az országgyűlési követek megválasztása előtt még túl kellett lenni a szavazók törvényben meghatározott módok és szempontok alapján történő összesítésén. Ez Náraiban 1848 június 14-én ment végbe a fentebb említett szempontok szerint és 72 személyt találtak alkalmasnak arra, hogy részt vehessen a Szombathelyi követ megválasztásán.

A választásra jogosultak névsora a szombathelyi választókerület Nárai helységében 1848-ban:

Hegyi Lajos lelkész, régi jog
Antal Ignác, régi jog
Lipics Kálmán, régi jog
Lovenyák József, régi jog
Antal Lajos, régi jog
Pálffy Sándor, régi jog
Doma János, régi jog
Pogán Lajos, régi jog
Kovács József, régi jog
Németh József, régi jog, évi 100 Ft jöv.
Hertelendi Antal, régi jog
Hertelendi Imre, régi jog, jegyző
Hertelendi Ferenc, régi jog
Gergye János, régi jog
Sárfy Gábor, régi jog
Somogyi Imre, régi jog
Zelles Sándor özv., régi jog
Székely Mihály, régi jog
Lóránth Ferenc, régi jog
Horváth Mihály, régi jog, tanító

Dezse Lajos, régi jog
Fülöp Sándor, régi jog
Hompassz Ferenc, régi jog
ifj. Bölcsvölgyi József, régi jog
ifj. Kovács Ferenc, régi jog
Borosta János, régi jog
Zernovátz Imre, régi jog
Dezse Károly, régi jog
ifj. Zelles Sándor, régi jog
Kovács Ferenc, régi jog
Hadászy János, régi jog
Gyórfy Sándor, régi jog
Sárfi Ferenc, régi jog
Bonczai János, régi jog
Csernovác Mihály, régi jog
Hadászy Ferenc, régi jog
Suborics János, régi jog
Csernovác Imre id., régi jog
Preisznér János, évi 100 Ft jöv.
Palotai József birtokos, évi 100 Ft jöv.

Béry István, régi jog	Béry Károly, régi jog
Szabó László, régi jog	Czuppon Ignác, régi jog
Szabó Ferenc, régi jog	Tóth István, ház, birtok, évi 100 Ft
Bölcsvölgyi József id., régi jog	Lóránth Ignác, régi jog
Zámbó József, évi 100 Ft jöv.	Sárfy János ifj., régi jog
Tóth István ifj., évi 100 Ft jöv.	Eörsy János, régi jog
Lipics Antal, régi jog	Lóránth József ifj., régi jog
Szabó Ferenc, régi jog	Szakály István, régi jog
Náray Imre, régi jog	Sárfy József, régi jog
Seper József, régi jog	Resztár Antal, régi jog, ház, föld, évi 100 Ft jöv.
Szabó Sándor, régi jog	Kenyeri János, régi jog, ház, takács évi 100 Ft jöv.
Hompasz Antal, régi jog	Zernovác János, régi jog
Pogán Gábor, régi jog	Vincze Ferenc, birtok, évi 100 Ft jöv.
Hompasz Péter, régi jog	Kunkovics Ferenc, régi jog
Palotay József, telkes birtokos	Dobrovics Ferenc, mérnök
Zelles József, régi jog	Sárfy Lajos, régi jog ¹

Vas vármegyében az 1848. 5. törvénycikkely értelmében a központi választmány, 1848. június 16-án Szombathelyen tartott ülésén, az országgyűlési követek megválasztásának határidejét 1848. június 23-án délelőtt 10 órára tűzte ki.

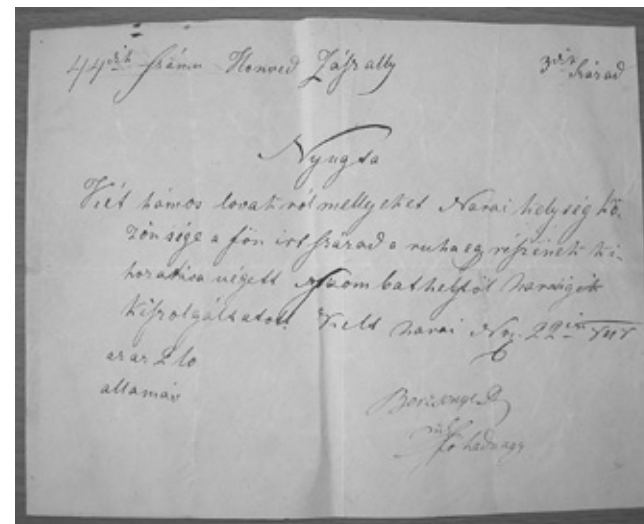
A nyilvánosan kihirdetett határidő elérkeztével a szombathelyi választási kerületben választás vezérletére választott Ernuszt József elnök, miután az egybegyűlt választókat a békés egyetértésre és felekezetre való tekintet mellőzésével, egyedül lelkük sugallatának hí követésére előlegesen intette volna, a választást a kitűzött órában megnyitottnak nyilvánította. Ekkor Szabó Imre lovas ezredbeli főhadnagy úr, mint báró Meszmill Viktor úr megbízottja a választókhöz azon nyilvános kijelentéssel fordult, miszerint megbízza a haza jelen veszélyes állapotában annak megmentéséért fegyvert ragadni legfőbb kötelességének tartván, mely példa utánzására mindazokat, kik személye iránt bizalmat tanúsítanak, felhívja.

Ezután Szillei Máté premontrei tanár országgyűlési követül Horváth Boldizsár Szombathely város főjegyzőjét ajánlotta. Mivel egyéb ajánlás nem történt, Ernuszt József a választás elnöke kérdezte a választókat a nevezett személy ajánlásával egyetértenek-e, vagy szavazni kívánnak. Az ajánlott személy nevét közhelyeslés és közfelkiáltás zajos nyilatkozata fogadta, így a szavazás mellőzésével ünnepélyesen is kijelentették Horváth Boldizsár országgyűlési követül való választását. Így, ha nem is került sor szavazásra, az összeírásnak az utókor mindenképpen hasznát veszi a település lakóinak megismerésében.²

Azt már csak zárójelben jegyzem meg, hogy az így megválasztott Horváth Boldizsár később mint igazságügy-miniszter szolgálta a hazát.

A bécsi udvart a nemzetközi helyzet az erőszakpolitikától egyelőre visszatartotta, látszólagos engedményeket tett, hogy megfelelő erő gyűjtése után annál keményebben csaphasson le. A király 1848. szeptember 4-én Jellasics horvát bánt visszahelyezte méltóságába és kiadta a parancsot Magyarország megtámadására. Ennek ellensúlyozására 1848. október 21-től december 4-ig 3000 újoncot soroztak be Vas vármegyében Kossuth Lajos felhívására és a 44., 45. honvédszászlóaljat alakították belőlük. Náraiból a következő személyek álltak be, érezvén felelősséget és szeretetet a haza iránt, kiket Horváth Tamás biztos vett lajstromba:³

Kenyeri László	1848. nov. 16-án	Skultéti István	nov. 16-án
Németh János	1848. nov. 16-án	Pajor József	nov. 29-én
Reczetár Imre	1848. nov. 16-án	Török Gábor	nov. 30-án ⁴

Kiállított nyugta 1848. november 22-én 2 hátsólóról, Berzsenyi Dénes magyar királyi főhadnagy aláírásával

A Vas megyeiekből felállított egységet a december végén a Dráva mellől visszavonuló Perczel parancsnoksága alá rendelték, november 19-én indították útnak az első két századot. Fegyverzetük 297 kovás puská, 245 kasza, ruházatuk előírás szerinti, azaz köpönyeg, dolmány, nadrág, bakancs, két pár fehérruha (alsónemű) és csákó. A zászlóalj mozgásának mozzanatait felsorolni szinte lehetetlen, a főbb állomások: Tapolca, Pest, Szolnok, Törnälja (itt került először sor ütközetre), Kápoln (itt a csatában a zászlóalj szétszóródott), Tápió-bicske, Isaszeg, Buda (a várban a Fehérvári kapunál rohamozók közül 25-en estek el, 46-an sebesültek meg). Ezek után vesztes csaták, visszavonulások következtek, Debrecennél például az orosz főerők ellen 139 főt veszítettek. 1849. augusztus 13-án Görgey serege, soraiban a 44. zászlóaljjal, Világosnál letette a fegyvert.⁵ A schwehádi csatavesztés után megindult osztrák támadás következményeképpen megénkelt osztrák katonaság szállta meg, mely megszállás alól többet fel sem szabadult.⁶ A nárai önkéntesek katonai szolgálatára, esetleges sebesüléseikre, hazatérésükre mind ez ideig adatot nem találtam.

A szabadságharcot a túlerő sajnos leverte, de vívmányai közül a legnagyobb, az 1848. március 18-án megszavazott úrbériség eltörlése, így vele együtt az ország minden lakosára különbség nélkül viselendő arányos közteherviselés megmaradt. Ezt nem törölhette el a győztes Habsburg-ház sem. Az átalakulás azonban már a bécsi kormány intézkedései alapján jött létre, mivel a szabadságharc kormányának már nem maradt ideje arra, hogy az 1848. évi törvényeket megvalósítsa. A földesurak kártalanítását, a jobbágytelkenként fizetendő néhány száz forintot a kormányzat vállalta magára, és ezzel kezdetét vehette a tagosítás, elindítva a polgári átalakulást. A jobbágyorsból felszabadult parasztszaládok saját földjükön kezdhették meg a gazdálkodást, illetve a sok kisebb méretű földeket, erdőket egy darabban, önálló parcellákban mérték ki a korábbi földtulajdonosoknak.⁷

Náraiban a tagosítást 1850-ben végezték el. Számbavették a földterületeket dűlők és tulajdonosok alapján, az erdők esetében például négyszögről és térfogat alapján is, külön számítva a puha- és keményfákat, azokat is három részben mérték fel, megkülönböztetve hasáb, vastag-ág és rőzse csoportokat. Mindhárom csoportban az erdőrészt kifejezték térfogatban és darabban is. A tagosítási jegyzőkönyv bal oldalára került a régi állapot a mennyiségi felméréssel, a tagosítás előtti tulajdonos adataival, majd a jegyzőkönyv jobb oldalára pedig a tagosított állapot került, azaz a mennyiség és darab, illetve területértékeket átvezették, majd azok mellé odakerült az új tulajdonos neve. Náraiban a tagosítás szervezett keretek között ment végbe.⁸

A tagosítás után, mint minden településen, így Náraiban is elkészült a tagosítás utáni állapotokat tükröző térképészeti felmérés 1857-ben, melynek során az ideérkező mérnökök részére a község megfelelő létszámú kisegítő személyzetet biztosított. A személyzet munkájával és a község előljáróinak hozzáállásával a Cs. kir. Soproni helyhatósági osztálya az 1858. évi február 22-én kelt levelében a maximális hozzáállás tanúsításáért dicséretben is részesítette a községet.⁹

A szabadságos katonák itthon töltött hétköznapijai sem voltak ebben az időben felhőtlenek. Szommer János és Lóránt József 1853. évi szabadságát megszakító tartalmú levél érkezett a község előljáróihoz, mi alapján a fent nevezett katonák azonnali visszarendelésére adott utasítást.

A monyorókeréken állomásozott Cs. kir. csendőrség 1867. évi január 1-jén felsőbb utasításra állomást volt kénytelen változtatni, amelynek egy részét Jákra rendelték, a csapat másik része pedig folyamatos mozgásban a járás különböző pontjain látott

el közcsend és rendfenntartást. Vas vármegye ezen újabb rendszabálya szükségessé tette Jákra is a fogláraktanya kialakítását, a csendőrök elhelyezése végett és hogy a járási községek tudjanak hova fordulni adandó esetben. Az elhelyezéssel és fenntartással járó költségeket pedig a szobán forgó községeknek kellett biztosítani. Ják községre 29 fl 33 kr, míg Náraira 13 fl 61 krajcár volt a kivetett összeg. Ekkortól a község fogjait és az igazolás nélküli egyéneket is ide szállították el.¹⁰

A község akkori méretére lakosainak számából tudunk következtetni. Egy 1851-es feljegyzés adatai alapján Náraik összlakossága 642 fő volt, amelyből 634 katolikus és 8 zsidó vallású volt.¹¹

A földművelés és gazdálkodás mellett más iparágak is jelen voltak Náraik életében. A különféle kézművesek, úgymint a kovácsok, cipészek, szabók stb. mellett a szolgáltatási ágazat is fontos szerepkör volt egy község életében. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876. évi nyilvántartásában a következő Náraik iparosok szerepelnek:

Önálló vállalkozók Náraiban:	Tanoncok:	1876. évben fizetett jövedelmi, vagy kereseti adó:
Asztalos:	1 fő -	4 Fl. 60 kr.
Czipész:	1 fő 1 fő	4 Fl. 60 kr.
Kocsmáros:	1 fő -	14 Fl. -
Kocsmáros és mészáros:	1 fő 1 fő	24 Fl. -
Kovács:	2 fő 1 fő	8 Fl. 60 kr.
Szabó:	3 fő -	12 Fl. 60 kr.
Szarvasmarha kereskedő:	2 fő -	8 Fl. -
Takács:	5 fő -	21 Fl. 60 kr.

Segédvel egyik iparos sem rendelkezett, az észrevétel rovatban bejegyzés nem található.¹²

Az 1908-as évi összeírásban az iparosokat már név szerint is említik:

Asztalos: Kondics József, Skultéti István
 Ács: Devecser József
 Cipész: Ginter János, Strobl István, Szabó Imre, Vindisch Márton
 Kovács: Dese József, Loránth Károly
 Vendéglős: Megyesy Mihály, özv. Weiss Rudolfné

Az előljárárság ez évben:

Bíró: Harasztovics Béla
 Helyettes bíró: Lengyel József
 Közgyám: Doma Péter
 Szülész: Bálint Antalné
 Vágóbiztos: Nyul József
 Plébános: Balázs Lajos
 Róm. kat. tanítók: Milos István, Somogyi János
 Önkéntes tűzoltó parancsnok: Hertelendy Miklós¹³

Házaspár a századfordulón

A mai Hősök tere 12. és 13. számú házak egykoron

A XX. század elejét sújtó általános elszegényesedés eredményeként többen választottak maguknak új hazát, vagy indultak neki a nagyvilágnak munkát keresni. 1904-es esztendőben két Náraik személy, Gergye István 1904. december 12-én és Albert János 1904. december 15-én vehette át útlevelét, mely egy év érvényességi idővel rendelkezett, kivándorlási úticéljuk az Amerikai Egyesült Államok volt, indoklasként a munkavállalást jelölték meg. A következő évben, 1905-ben

már jóval többen, összesen nyolcan folyamodtak és kaptak útlevelet a náraiak közül: özv. Csupor Jánosné, született Kolonics Erzsébet február 18-án, Kovács József február 24-én, Albert József április 15-én, Horváth Sándor május 17-én, Bölcsvölgyi József május 31-én, Nárai József június 8-án, Fülöp Sándor augusztus 26-án és Péntek József december 25-én vették kézhez úti okmányukat. A kiutazási cél minden esetben az Amerikai Egyesült Államok volt, indoklasként pedig szintén a munkavállalást jelölték meg.

Ha a megyei átlagot vizsgáljuk, akkor azt kell tapasztalnunk, hogy míg az 1904-es évben összesen 1503 fő, 1905-ben pedig már 4791 fő folyamodott útlevélért, addig a kivándorló náraiak száma egyáltalán nem tekinthető jelentősnek. A kivándorolt Nárai személyek – egy fő, Csupor Sándorné kivételével – nagy reménnyel és boldogabb jövőképpel szálltak le a hajóról és kezdhettek neki jövőjük építésének.

1906-ban érdekes módon a megyéből útlevél iránt folyamodó 4510 fő közt nem volt Nárai lakos. 1907-es esztendőben a 4040 fő között volt három Nárai is, név szerint: Pozsgó István 1907. május 2-án vehette kézhez az útlevelét Doma Antallal, a kiutazási célsország az Amerikai Egyesült Államok volt, néhány hónappal később augusztus 26-án Zarka Kálmán kapott érvényes kiutazási passzust szintén az USA-ba.

Aztán a nagy kiutazási láz csillapodni látszott, 1908-ban a vármegyéből 1427 fő, 1909-ben 2394 fő kapott útlevelet, de közöttük már nem volt Nárai személy. Szintén nem volt kivándorló az 1910-es évben sem.¹⁴

Az általános elszegényedés jeleként értelmezhetjük azt is, hogy a községben voltak olyan családok, akik lakhatásuk megoldását nem voltak képesek önerőből megoldani, ezt csak állami segítséggel tudták megvalósítani. Ezért 1911. március 10-én a nárai képviselő-testület tagjai megjelentek Sinkovich Elek szombathelyi központi főszolgabíró előtt. A küldöttség arra kérte a főszolgabíró, hogy segítsen kieszközölni Náraiiban a munkásházak felépítését, mivel erre a községben igény mutatkozott. A főszolgabíró válaszában leszögezte, hogy hajlandó segíteni és minden igyekezetével támogatni fogja az elképzelést, már csak azért is, mivel ekkor már 15 jelentkező volt a munkásházakra.¹⁵

Színjátszócsoporthoz a századfordulón

A kivándorlások aztán, ha lassúbb ütemben is, de továbbra is napirenden voltak, igaz a célsország és a kiutazás célja már módosult valamelyest a korábbi évekhez viszonyítva. 1918-ban mindössze egy fő választotta a kivándorlást az Amerikai Egyesült Államokba. Érdekességként említem, hogy 1921-ben a Hertelendy család feje családi ügy miatt kért útlevelet az Amerikai

Színjátszó gyerekek az iskola épületénél a századfordulón

Egyesült Államokba. 1923-as évben négy személy kért kiutazási engedélyt az Amerikai Egyesült Államokba munkavállalás címén, többek közt Albert János, aki egyszer már 1904-ben is megtette az utat, most már feleségével együtt vágott neki a hosszú útnak, valamint Zarka Kálmán szintén a feleségével kért és kapott útlevelet. Rajtuk kívül ebben az évben még Duli Józsefné utazott Romániába látogatás címén, de útlevelet kapott Bíró Margit is Ausztriába és Csehszlovákiába, Kemenes Andrásné Romániába és özv. Skultéti Józsefné Csehszlovákiába, akik szintén látogatónak voltak. 1924-ben két fő kért útlevelet családi ügy miatt. Egyikük a szomszédos Ausztriába, míg a másikuk Európa területére.

Az egykori Bölcsvölgyi féle ház a temető mellett

Az I. világháború befejezése után ismét megnőtt az útlevelet kérő személyek száma, ám itt már lényegesen más szempontok alapján kerültek kiadásra. 1925-ben 15 fő kapott útlevelet, zömében Ausztriába, indokként a szolgálat szerepelt. Néhányan családi ügy miatt látogattak Ausztriába, illetve Olaszországba. Egy év múlva mindössze két fő kapott hasonló célzattal úti passzust.

A következő években aztán csökkent a kivándorlási hajlandóság. 1928-ban már teljesen más indokok szerepeltek az útlevélekérelmek indoklásai közt, ez évben például öt Nárai férfi eperszedés megjelöléssel kaphatott útlevelet a szomszédos Ausztriába.¹⁶

Nárai nagyközség úthálózata az 1920-as évek végéről¹⁷

Az I. világháború tájkán

A XX. század mindkét nagy háborúja rányomta lemoshatatlan bélyegét az országra és vele együtt szűkebb életközösségünkre, Náraira is. Az első világháború a községtől is nagyszámú áldozatot követelt.

Náraiiban az I. világháborúban szinte minden úgy zajlott, mint másutt az országban, sorra jöttek a katonai behívók, majd a harcterről vagy a fogságból a rőzsaszín levelezőlapok és a fekete gyászjelentések. Az I. világháborúba nagyon sok Nárai illetőségű lakost soroztak be és sajnos közülük rengeteg elesett és soha többé nem jött haza. A nárai katonák a teljesen Vas megyei sorozású 83. gyalogezredben harcoltak, mely kiegészült a szomszédos vármegyékben felállított 18-as honvéd gyalogezreddel, a 11-es közös huszárezreddel és a 11-es vadászszázalóaljjal. Ezredeink eleinte az orosz, később 1917-18-ban az olasz harctéren küzdöttek. A katonák elmondása alapján az előbbi inkább tanulmányi kirándulás, míg az utóbbi a borzalom pokla volt. A fronton leírhatatlan testi-lelki szenvedések, hősies küzdelmek és dicsőséges harcok a számbelileg és felszerelésben is túlnyomó ellenséggel. A front mögött: az elesett hősökért hullatott könnyek, a falábú, félkarú, sánta, béna hadirokkantak, élelmészeti mizériák és hadi hiénák, emberfeletti erőfeszítések a győzelem reményében és végül a fásult minden mindegy állapot az összeomlással. A nárai katonák háborús tevékenységének végét a 83. gyalogezred olasz harcterről való történt hazajövetele fejezte be, 1918. november 14-én.¹

I. világháborús csoportkép, közöttük több nárai katonával

A háborúban elesett és hősi halált halt nárai személyek száma 45 fő volt.² A hadi özvegyek száma 7 fő, a hadi árván maradt gyermekek száma pedig Náraiiban 16 fő volt. A földreform folytán 63 kh. szántót és 3 kh. házhelyet kaptak.³

Az I. világháborúban részt vett Németh János is (1897-1947), aki szintén harcolt az orosz, majd később az olasz fronton Isonzónál és Piavenél is, aki végül olasz fogságból szabadulva térhetett haza. Elmondása alapján a Piave folyón történő átkelés nagyon veszélyes volt, sok emberáldozatot követelő hadművelet volt, amit viszonylag gyorsan kellett végrehajtani. A folyóvíz sekély volt, viszont rendkívül erős volt a sodrása. Átkelni csak csoportosan lehetett rajta. Öt-hat katona átölélkezve tudott csak átkelni, mert ha egyiküket el is sodorta volna a víz, a többiek még vissza tudták tartani. Voltak, akik a lovak farkába kapaszkodva tudtak csak a túlpartra jutni. Egyenként való átkelés esélye szinte nulla volt, egyenlő volt a halállal. A fronton sokszor éhesen, elcsigá-

I. világháborús katona kedvesével

zottan harcoltak, mivel az utánpótlás meglehetősen akadozott. Az eléggé akadozó élelmezési utánpótlás miatt az éhes katonák sokszor hetekig csak teán, és csalánból főzött levesen éltek, amibe – hús híján – megáztatott és csíkokra felvágott bőr-bakancs darabokat főztek. Az orosz fronton nem csak az ellenféllel, de a hideggel is meg kellett küzdeni. Az szinte természetes volt, ha valakit kilőttek, társaik a felsőruházatát és a bakancsát magukhoz vették. A hideg éjszakákban aludni csak csoportosan, összebújva tudtak, nem ritkán elhunyt társukat használták párnaként a fagy elleni védekezésüképpen.⁴

Ennek a háborúnak esett áldozatául a nárai templom két harangja is, a 625 kg-os nagyharang és a 28,5 kg-os lélekharang, amelyeket 1915-ben szereltek le és vitték el beolvastás céljából.⁵

A háborúnak 1918. november 4-én, délután 3 órakor aláírt fegyverszüneti és feltétel nélküli megadásról szóló jegyzőkönyv aláírásával lett vége. Ezen háborúban 36 ország 45,3 millió főnyi katonával vett részt, amely 1564 napon át tartott, összesen 10 millió halottat és 20 millió sebesült áldozatot kívánt. A háború következté-

ben fellépő élelmiszerhiány az új pénz, a pengő bevezetésével tudott csak enyhülni valamelyest.

A háború utáni állapotok normalizálása után, a politikai szelek okozta változások 1919. március 25-én népgyűlés megtartásához vezettek Náraiiban, mely alkalommal alakult meg a helyi Munkástanács. A tagjai a következő személyek lettek:

Skultéti István
Kovács Imre
Hertelendi Ferenc
Nárai Károly

Németh József
Zernovátz József
Kovács József
Iker Lőrinc⁶

1919. április 21-én a nárai szocialista legényegylet a Falurossza című színdarabot adta elő nagy sikerrel, melynek bevételét a legényegylet a könyvtár javára fordította.⁷

Falurossza

Az első világháborút követő 1921-23 közötti területi elcsatolások érintették ugyan a környező településeket Pornóapátitól egészen Nardáig, de az osztrák területi igények Nárai községig már nem terjedtek ki. 1922-re már olyan bizonytalan állapot állt elő, például Felsőcsatár esetében, hogy hivatalosan ugyan Ausztriához csatolták, ám lakói mégis magyarnak vallották magukat. A helyzet azért vált érdekessé, mert a közigazgatásilag Felsőcsatárhoz tartozó Jáplán-major, Nárai közelében feküdt, megközelítése is innét történt a Saághy-úton, a major lakói mezőgazdasági munkából élő emberek voltak. Az esetet Vas megye alispánja úgy oldotta meg, hogy amíg a helyzet nem vált egyértelművé, addig ideiglenes jelleggel elrendelte Jáplán-pusztá toronyi körjegyzőséghez való csatolását.

Amíg a határrendezésben érintett körzet lakóit számos hatás és ellenhatás érte, addig a két ország között kormányzati szinten megbékélésre irányuló tárgyalások kezdődtek. A határkérdés során az elcsatolt területek lakossága az élelmiszert továbbra is Magyarországról szerezte be, minek eredményeképpen jött létre a határellenőrzés. A magyar hatóságok ezek után már csak 15 km-es sávból engedélyezték az élelmiszer kivitelét az országból. Az érvényben lévő osztrák és magyar pénz közül az utóbbinak volt nagyobb vásárlóereje, a lakosság többsége ezzel kereskedett. A fent felsorolt falvakat végül lakossági kérésnek megfelelően 1923-ban visszacsatolták Magyarországhoz.⁸

A politikai helyzet változása lehetővé tette a község számára, hogy teljesen önálló közigazgatásra rendelkezzen be, ezzel függetlenné téve magát a Jáki Körjegyzőségtől, ahová eddig tartozott. Ezzel lehetővé vált Nárai nagyközséggé alakulása, és a képviselő-testület már 1924. április 24-én hozott határozatában tárgyalta a leendő jegyzői lak- és irodahelyiség kialakítását, azonban ehhez időre és pénzre volt szükség. A jegyző elhelyezésére viszont gyorsan kellett megtalálni a választ., ezért Kondics János képviselő felajánlotta a képviselő-testületnek, hogy hajlandó újonnan épített Kossuth Lajos utcai házában erre helyiséget biztosítani.

A jegyzői lak 1925-1926 közötti időszakban, viszonylag gyorsan épült fel. A képviselő-testület, az Állami Építészeti Hivatal, illetőleg az építési vállalkozó által készített végelszámolást a képviselő-testület 1927. január 15-én mindenben helyben hagyta. A helybeli közbirtokosság által előlegezett 50 m³ homok árát, a 25 000 Koronát pedig a közbirtokosság pénztárába átvezették. Az 1920-as évek közepén egyébként a községben lévő állami és más középületek felsorolása a válságot, a katolikus plébániát és paplakot, valamint a katolikus iskolát említi. Így nem meglepő számunkra sem a döntés, miszerint a közigazgatás méltó körülmények nélkül nem volt végezhető. A legközelebbi csendőrsz is a szomszédos Ják községben volt akkoriban. Az önkéntes tűzoltóság akkor 34 taggal működött, ami jónak volt mondható. A község közlekedési színvonalát mutatja, hogy akkor még járdalerakási kötelezettség nem volt. A körorvos székhelye Szombathelyen volt, magánorvos a község területén nem lakott. A gyógyszertár, kórház legközelebb Szombathelyen volt, a bábaasszony viszont a község területén lakott. Ekkor hat elhagyott gyermeket és egy községi szegényházat és kettő kocsmát tartottak számon. A római katolikus iskola kettő tanteremmel és kettő tanítóval működött, óvoda még nem volt található a községben. Főközlekedési út vonal Szombathely felé volt, a legközelebbi vasút Toronyban volt, hat kilométer távolságra. Postaügynekiség ekkor már működött a faluban, igaz távírda és távbeszélő nélkül. A községben lévő bejegyzett kereskedések közt egy szatócsüzet szerepelt, a bejegyzett iparosok közt pedig öt cipész, kettő asztalos, kettő kocsmáros, egy szabó, egy bogárnér, kettő kovács és egy lakatos szerepelt. Háziipar jelleggel működött kosárfonás, seprűkészítés ágából.

A község ingatlan tulajdonú vagyona ekkor 6 hold szántó, 2 hold legelő, 17 kat. hold erdő és 50 kat. hold földadó alapját nem képező egyéb megnevezésű területek alkották. Földadó 35 K 84 fl, a házádo pedig 2 K 40 fillért tett ki.

1928. május 1-jén született döntés arról, hogy több település bevonásával Ják községben körorvosi lakást építenek, melynek kötelékébe tartozott Nárai is. A munkálatok összkölt-

sége mintegy 26 000 Korona volt, melyet az alábbi lebontásban foglaltak szerint kellett teljesíteni. Ják községre eső rész az összköltség fele volt, tehát 13 000 Korona, Náraira 3180 Korona, Kisunyomra 2780 Korona, Nagyunyomra 2600 Korona, Sorkifaludra 2880 Korona és Balogfára 1560 Korona megfizetését kötelezte a járási főszolgabíró. A döntést a községek Nárai kivételével elfogadták. Nárai község képviselő-testülete a leendő jáki körorvosi lakás építési költségeiből a reaeső 3180 pengő hozzájárulási összeg viselését megtagadta, mondván a községnek nem érdeke egy másik településen felépítendő körorvosi lakás építésének támogatása, mivel ha a helyzet később változna és más körorvosi szék helyhez kapcsolták Nárait, ezt az összeget a község már nem kapná vissza. A vármegye alispánja a kifogást nem fogadta el, ezért a törvényhatósági bizottság a támogatás meg nem fizetése esetére törvény általi behajtást helyezett kilátásba, és a község előjáróságát 1928. június 13-án a támogatásra kötelezte, melyet a község csak kölcsön útján tudta biztosítani, mivel ekkorra már az osztálytanítói lakás ledőléssel fenyegető részének felújítása is saját anyagi erő hiányában kölcsönből folyt. Ezek után nem csoda, ha az építkezés megkezdése csak a tervezettnél később tudott megindulni. Ekkor dr. Tóth Péter volt a jáki körorvos, aki heti egy alkalommal Náraiban is rendelt. A körállatorvosi rendelés egyébként ekkor minden hónap első hétfőjén havi egyszeres kiszállással volt biztosítva a községben.

1929-től a gazdasági válság évei következtek, amit nem csak a község, de annak lakói is megéreztek, többek között a termények értékesítése okozott nagyfokú nehézségeket. Az 1932-33-as évek után következett be lassú gazdasági fellendülés. Ezek voltak a Trianon utáni nehéz évek.

1929. február 9-én a községbíró indítványozta, hogy a temetőalap kezelésével a későbbiekben a plébánost bízzák meg, ezzel egy gondot a község letudhatna a válláról. A képviselő-testület azonban nem tartotta célravezetőnek az ötletet, mivel az 1928-as évi kezelés és az összeg kamatoztatását az egyik képviselő pozitívan végezte és az esetleges fizetni nem akaró felektől a plébánosnak nem áll módjában behajtani a hátralékot. Így minden maradt a régiben, ellenben felkérték a plébánost arra, hogy az így befolyt összegek elszámolásánál vegyen részt, a sírásót pedig utasították arra, hogy addig nem áshatja meg a sírt, míg a sírhelyek árának befizetését a felek a pénztáros nyugtájával nem igazolták.

A Soproni Postaigazgatóság a vezetősége község előjáróihoz intézett kérelmében kérte a postaügynök fizetésének emelését, mivel a postaügynök kérelemmel fordult hozzá béremelés ügyében, azonban a postakincstár a havi 18 pengős fizetést már emelni nem tudja, és ha a postaügynök felmondaná állását és ezért az összegért más nem jelentkezne, úgy Náraiban kénytelen lenne a postaszolgáltatást beszüntetni. A képviselő-testület a kért fizetésemelésből 5 pengőt megszavazott, illetve miután fedezete nem volt erre az összegre, a község mocsolai-rétből az alsó fogást sarjú-, illetve szénatermesre átengedte, amit a postaügynök kiegészítésül elfogadott. Ez évben a telefon évi költségei a községnek hozzávetőleg 300 pengőt tettek ki és ebben már benne foglaltatott a havi 12 pengős előfizetési díj és a 13-14 pengő vonalfenntartási költség is.

Szintén ebben az évben határoztak először a Pap-tó lecsapolásáról. Ezt leginkább az építkezés fejlődése indokolta, ekkorra tehetők a téglaházak építkezések szélesebb körben való elterjedése és a vályogházak építkezések visszaszorulása. Egykoron a tó képezte a falu nyugati határát, létrejöttét a vályogházak építésének köszönhette. A feltételezések szerint itt működhetett az 1820-ban alapított téglagyár is. A tóban képződött víz is nagy kincs volt a szárazabb időben, az állatok részére hordták az itatáshoz, de kenderáztatásnál is nagy hasznát vették. A tó kb. 120 m széles és 200 m hosszú lehetett. Nyáron a gyerekek kedvelt fürdőhelye, télen a csúszkálás színtere volt.

A községi utak kavicsal történő lefedéséről először 1930. március 29-én határozott a közgyűlés. Az előjáróság a szétterítendő kavicsmennyiséget az előzetes kalkulációk szerint 200 m³-ben határozta meg, melynek anyagi vonzatát a község viselte, hazaszállítása és az utakra való helyezése viszont közmunka alapján a lakosság feladata volt.

Már nem csak ekkor, hanem évekkel korábban megvolt a szándék az első világháborúban elesett Nárai hősök tiszteletére építendő emlékmű felállításának, azonban ekkorra már a hősi emlékmű alapján 400 Pengő volt. A községi előjáró ezért pályázatot írt ki az emlékmű megtervezésére és kivitelezésére, melynek helyét a tanítólakás mögött, a fő utca elején jelölték ki, ahol kettéágazik az út. 1930. július 23-án keserűen kellett megállapítani, hogy az alapján lévő lekötött 400 Pengő nem elegendő az emlékmű felállítására, mivel a legolcsóbb árajánlat is 430 pengőre rúgott, amit a szombathelyi Gyergyák Jenő szobrász adott. A jegyzőlakás felépítését követő ismételt felülvizsgálatra is ezen a napon került sor, melyben kivétel nélkül a képviselő-testületi tagok nem találtak, ennek szellemében utasították a takarékpénztárat, hogy a letétbe helyezett biztosítékot visszaulthatja az építő Brenner-Szente mérnököknek, ezzel véget ért a jegyzőlakás építésének története is.

1931-ben a községi kisbíró éves fizetését 180 pengőben, a jegyzői hivatal postaköltségét és a nyomtatványok költségét pedig 360 pengőben állapították meg.⁹ Ekkor Kampics Imre volt a községi bíró, Zelles Sándor a Törv. Bíró, Galambos Imre a pénztárnok és Resetár János volt a közgyám. A római katolikus egyházközség plébánosa Pintér Lajos, az elemi iskola vezető tanítója Bertók István, az osztálytanító pedig Karácsony Imre volt. A vezetőjegyző tisztséget Pungor Ferenc töltötte be, aki szombathelyi származású volt, 1889-ben született. Szombathelyen tett gimnáziumi érettségét, 1911-ben végezte el a közigazgatási tanfolyamot. Pályáját Toronyban kezdte meg 1911-ben. 1924-ben nyerte el főjegyzői tisztségét Náraiban. A testnevelési bizottság elnöke, a népművelés előadója és a népkönyvtár megszervezője. Az I. világháború alatt az orosz harctéren kétszer is megsebesült, ahonnan mint tartalékos főhadnagy szerelt le, III. osztályú katonai érdemkereszt kitüntetésben részesült, Sing. Laud. tulajdonosa.

Az Önkéntes Tűzoltó Egylet parancsnoki tisztségét ekkor Markócs József töltötte be. A Levente Egyesület vezetője Pungor Ferenc volt. A Polgári Lövész Egylet elnöke pedig Bertók István volt.

A betűsoros címtárban ekkor a következő nárai személyek szerepeltek:

Asztalos:	Barasits Gyula Kondits József	Italmérő, Kocsmáros:	Doma Gyuláné Kovács József
Bognár:	Lengyel Kálmán		Markócs József
Cipész:	Derdák Lajos Ginter János Herczeg János Kolonits Ferenc Skultéti János	Kovács:	Megyessy Mihály Horváth János ifj. Lóránth Lajos
		Lakatos:	Resetár Gyula
Cséplőgép-tulajdonosok:	Dezse Gábor Guttman András Hernáth Pál Hernáth Imre	Malomtulajdonos:	Dezse Gábor Hernáth Pál Kovács József Markócs József
		Marhakereskedő:	ifj. Doma József Lóránth Lajos ifj. Lóránth Sándor
Fűszer- és vegyeskereskedő:	Kovács József Markócs József		Pozsogár Gábor Simon János
Géplakatos:	Dezse Gábor Resetár Gyula		Simon József Zernovác Imre
Hentes és mészáros:	ö.zv. Doma Gyuláné Megyessy Jenő	Ügynök:	Kondits József Markócs József Náray Károly

Kovács József fűszer- és vegyeskereskedő üzletének és házának udvara

Nárai lakosainak száma akkor 1050 fő, a házak száma pedig 218 volt. Teljes területe 2755 kh, melyből a községé volt 38 kh. szántó 1742 kh, rét 109 kh, legelő 70 kh, erdő 709 kh, kert 36 kh, terméketlen terület pedig 89 kh. Talajviszonya: szürke, barna kötött agyag. Az akkori viszonyokra jellemző fő termények: gabona és gyümölcsfélék. A 709 kh erdőbirtoknak csak 1/3-a volt szálerdő, annak is nagyobb része erdőfenyő, a többi jellemzően tölgy. A sok sarjerdő felerészben fenyő- és felerészben tölgyfajtákból tevődött össze.

Nagyobb földbirtokosok voltak:

Id. Hertelendy Miklós. 1856-ban Náraiban született. 1888-tól 65 hold birtokán önállóan gazdálkodott. Volt megyebizottsági tag, képviselő-testületi tag, örökös tűzrendészeti felügyelő, a közbirtokosság elnöke. A községi tűzoltótestület parancsnoka volt korábban 25 évig. A rk. egyház világi elnöke. Két fia harcolt az I. világháborúban, két veje Szilágyi András főhadnagy és Takács Béla százados hősi halált haltak.

Péntek Ferenc. 1890-ben született Náraiban. 1921-től 10 hold földjén önállóan gazdálkodott, tejkereskedése is volt. Részt vett az I. világháborúban, az orosz fronton harcolt a 83. gyalogezred kötelékében. 1918-ban szerelt le.

Eörssy József. 450 kh-on gazdálkodott. Gazdasági vezetője Schönfeld Imre volt, aki 1885-ben született Magyaracén. Iskoláit, az érettségét és a felsőkereskedelmi iskolát Szombathelyen végezte. Pályáját Mezőlakon kezdte, Náraiban 1911-től tevékenykedett. Az I. világháborúban 56 hónapot töltött a fronton, orosz, olasz és szerb frontokon harcolt. Mint tartalékos főhadnagy szerelt le. III. osztályú katonai érdemkereszt, ezüst és bronz Sing. Laud. tulajdonosa, Károly cs. ker. tulajdonosa.

Hodászy Miklósné (Tapolca), 90 kh. földterülettel rendelkezett.
Náray-Szabó Jenő (Szombathely), 120 kh. földterülettel rendelkezett.
Szerényi Geist Jenő (Szombathely), 70 kh. földterülettel rendelkezett.

Földhaszonbérlet:

Farkas József, Náray-Szabó Jenőtől és Hodászy Miklósnétól vett bérbe 160 kh-at.¹⁰

A községi vadászterület nagysága:

2308 kat. hold, 397 n.öl volt, melynek 10 éves időtartamú bérlete 1932. év elején járt le. Az újabb 10 éves bérletre két fő is pályázott ekkor: Náray-Szabó Jenő kir. törvényszéki elnök földbirtokos, szombathelyi lakos és Szirmay Ernusz Géza oladi földbirtokos.

Az I. világháborúban elesett és soha többé haza nem jött hősi halottak tiszteletére az 1932. január 16-án tartott képviselő-testületi ülésen született végleges döntés a hősi emlékmű felépítéséről. A mű létesítése körül minden tekintetben nagyfokú körültekintéssel járt el úgy a községi jegyző, mint a plébános, melynek helyét a korábban kijelölt helyen konkretizálták, ugyanekkor az ott lévő, a tanítólakás előtti kis téren a régi Szent Péter-emlékmű lebontásáról határozott a közgyűlés. A tervnek voltak ellenzői is, sokan szerették volna, ha a régi Szent Péter-emlékmű megmarad és helyette az elesettek emlékének más módon történő megemlékezésére tettek javaslatot. Többen úgy vélték, az elesettek nevét egy márványtáblába kellene vésetni, és a temetőben található kápolna belső falán elhelyezve méltó emlék lehetne, megint mások a templombelsőben a bejárat mellett, és megint mások a templom falán kívül kívánták volna elhelyezni, végül mondhatnánk a legdrágább és minden szempontból a legméltóbb elképzelés valósult meg.

Iskolás gyermekek a korábbi emlékműnél

A régi Szent Péter-emlékműben található volt két fa szobor. A repedezett Mária- és Szent Péter-szobor. Mivel a falubeliek hozzászórtak a szobrok látványához, így követelték, hogy a lebontásukat követően méltó helyen legyenek felállítva, ezért a közgyűlés a Mária-szobrot a temető előtt felépített elől nyitott fülkében helyezte el, amit részben a lebontott régi emlékmű anyagából falaztak. A Mária-szobrot az elhelyezés előtt állapotára való tekintettel restaurálták.¹¹ Sajnos ezt a szobrot az 1980-as évek vége tájékán ellopták, ami a mai napig sem került elő, ezért – hogy ne álljon üresen a fülke – egy értéktelenebb szobrot tettek ki, ez látható napjainkban is, most már ráccsal védve.

A másik, a Szent Péter-szobor nem került restaurálásra. Jelenleg a Nárai plébánia tulajdonában van. A szobor érdekessége, hogy túlélte az ezelőtti templomot pusztító tűzvészt! A náraiak ezért is tartották-tartják nagy becsben a szobrot. Azt sem tartom elképzelhetőnek, hogy a falu központját pont e szobor után nevezték el Szent Péter térnek, bár erre vonatkozó adatot sem a Püspöki, sem a Megyei Levéltárban nem találtam és a falu idősebb lakói sem tudtak ez ügyben információval szolgálni.¹²

A korábbi emlékmű lebontása mellett szólt, hogy az anyaga nagyon megrongálódott, e szent célnak, a hősökre való emlékezésnek nem felelt meg, illetőleg nem volt méltó azok emlékének istápolására, így Veszeli Lajos községi jegyző és Markócs József képviselő-testületi tag és helybeli vegyeskereskedő kezdeményezésére a képviselő-testület végül annak teljesen újbóli felépítése mellett foglalt állást. A mű 1939. június 18-án készült el, Gyergyák Jenő helybeli szobrász és kőfaragómester művészi elgondolásából. A 187 x 150 cm-es Hősi emlékmű legmagasabb pontja 297 cm. A mű előállítási költségét Veszeli Lajos községi jegyző szerezte meg Tulok József járási Főszolgabíró úr támogatásával, így ez a községnek semminemű anyagi kiadást nem jelentett. A régi emlékmű elbontását Gyergyák Jenő ingyen vállalta, kikötésként csupán kettő férfit kért a községtől. A legnagyobb hozzájárulást, anyagi áldozat árán a művész adta keze munkájával, mert csupán az anyagot fizettette meg, tervezésért és kivitelezésért semmit nem számított fel! A vállalási díj 40%-át előre kérte, míg a fennmaradó 60%-ot pedig a mű átadása után vette fel. Hazafias lelke sugallta, hogy a hősökért még anyagi áldozattól sem kell visszariadni. Az emlékmű felállításának idejében működő községi vezetők, képviselő-testületi tagok és előljárók nevei a következők:

Pintér Lajos plébános, Veszeli Lajos községi jegyző, Kondics János községbíró, Dezse János h. bíró, Somogyi Lajos pénztáros, Náray Károly közgyám, Zelles Gábor, Zernovác Gábor, Zelles Miklós, Kovács Gyula előljárók, Eörssy József, Medgyessy Jenő, Hertelendy Miklós, Szakály Lajos, Péntek Ferenc, Kassai Imre, Bertók István, Markócs József, Zelles József, Lengyel Kálmán, Náray-Szabó Jenő, Hodászy örökös képviselő-testületi tagok, dr. Tóth Péter körorvos, Keve Ferenc kórallatorvos.

„A hősök emléke élni fog örökké minden magyar lelkében, ezért helyeztük ide ma emlékükre e szimbólumot! Emlékezzetek és emlékeztessetek!” – idézet az avatás során elhangzott beszédből, mely 1939. június 18-án volt.

A háború hősi halottainak emlékét őrző kőtábla szövege a következő:

1914-1918

Édes hazánkért és értetek adtuk ami legdrágább volt, életünket

Albert József	Horváth Gábor
Borsits Ferenc	Horváth István
Borsits János	Horváth János
Desits János	Horváth József
Devecseri Ferenc	Jagodics János
Doma József	Király József
Draskovics József	Kovács Gyula
Fülöp Ferenc	Kun Ferenc
Hompasz Nándor	Laczó János
Hompasz Lajos	Laczó József

Lóránth Károly
Lóránth Ferenc
Magyar János
Magyar János
Molnár Ferenc
Molnár István
Morosits Lajos
Németh Jenő
Németh János
Németh József
Németh József
Németh Károly
Palotai Lajos

Pompor József
Pongrácz János
Pulai József
Sárfi József
Simon István
Skultety István
Szajer Sándor
Szilágyi András százados
Takács Árpád
Varga István
Varga János
Zsernovácz János

Az I. világháborús emlékmű avatása 1939. június 18-án

Az I. világháborús emlékmű a róla elnevezett Hősök terén a tanítólakás mögött

Mivel a községnek ilyenformán az emlékmű elkészítése anyagi áldozatvállalással nem járt, az erre tartalékolt pénzből tudta elkészíttetni a jegyzői lakáshoz tartozó pincét.

Nem sokkal ezután, a járási főszolgabíró alispáni rendeletben felhívta a Nárai önkormányzati testületet, hogy anyagi helyzetükhöz mérten a nemzeti repülőalap támogatására ajánljanak fel bizonyos összegű támogatást, amely minden évben visszatérőleg a költségvetés keretében lesz beleépítve. 1939. november 15-én a Horthy Miklós nemzeti repülőnap hozzájárulásának mértékét a képviselő-testület szavazással az adóalap 1/2%-ban határozta meg.

Az 1929-ben közös összefogással megépített jáki körorvosi lak az 1930-as évek végére már jelentős felújításra szoruló állapotba került, amelynek felújítási munkálatainak anyagi áldozatvállalása a megépítéséhez hasonlóan történt. Vas vármegye törvényhatósági kisgyűlésének határozatát most már Nárai is elfogadta, igaz a ráeső 9000 Pengős részt saját erő hiányában MABI által folyósított hitelből tudta csak finanszírozni.¹³

Az iparosok és kereskedők központi felügyeletét a kiegyezéstől az első világháborúig a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara felügyelte. Az egységes iparendély kérelem formai kitétele a XIX. század vége és a XX. század elejére tehető, ekkortól tudjuk nyomon követni egységesen az iparosok között beálló változásokat.

<u>Iparos neve:</u>	<u>Tevékenységi köre:</u>	<u>Ipar tevékenységének kezdete:</u>
Megyesy Mihály	mészáros és hentes	1903. 01. 16.
Devecseri János	cipész.....	1904. 08. 02.
Szabó Imre	cipész.....	1906. 12. 31.
ifj. Fülöp Antal	szatócs	1907. 12. 23.
Skultéti János	csizmadia	1908. 02. 08.
Fehér Lajos	lakatos.....	1908. 03. 06.
Mizda György	kovács.....	1908. 04. 30.
Fülöp Antal	vendéglős (étkezde).....	1909. 01. 26.
Derdák Lajos	cipész.....	1910. 07. 27.
Hertelendy Miklós	gőzcséplőgéppel üzletszerű cséplés.....	1910. 08. 08.
Németh Sándor	cipész.....	1911. 05. 23.
Hernát Gáspár	benzinmotoros darálós.....	1911. 10. 06.
Németh József	ács.....	1912. 01. 16.
Laki Aladár	szatócs	1912. 06. 13.
ifj. Fülöp Antal	üzletvezető, mészáros és hentes	1912. 10. 26.
ifj. Lóránt Gábor	csizmadia	1912. 11. 22.
Doma Gyula	szatócs	1912. 12. 02.
Lengyel Kálmán	bognár	1913. 01. 22.
Doma Gyula	vendéglős (étkezde).....	1913. 03. 13.
Kondics Jenő	marhakereskedő	1913. 04. 23.
Laczó János	marhakereskedő	1913. 05. 07.
Palkovics Jakab	marhakereskedő	1913. 06. 24.
Simos József	marhakereskedő	1913. 08. 02.
Kormos József	kovács.....	1913. 11. 28.
Lóránth Lajos	marhakereskedő	1914. 08. 16.
Kalamár Ferenc	csizmadia	1918. 05. 28.
Jákli Kálmán	épület- és műbútorasztalos	1919. 02. 14.
Hompasz József	cipész.....	1919. 02. 19.
Taisz Vidorné, született Benedek Johanna,	szatócs	1919. 02. 19.
Draskovics János	szabó	1919. 03. 26.

<u>Iparos neve:</u>	<u>Tevékenységi köre:</u>	<u>Ipar tevékenységének kezdete:</u>
Horváth Sándor	kovács.....	1919. 11. 16.
Hompasz János	asztalos.....	1919. 12. 03.
Devecseri József	ács.....	1920. 01. 10.
Lóránth Lajos	marhakereskedő	1920. 01. 17.
Zernovác Imre	marhakereskedő	1920. 07. 03.
Simon János	marhakereskedő	1920. 08. 08.
Guttmann András	benzinmotoros daráló	1920. 11. 12.
Doma Lajos	marhakereskedő	1920. 08. 31.
Markócs József	vegyeskereskedő	1921. 08. 22.
Barasits Gyula	asztalos.....	1922. 05. 11.
Hertelendy Ferenc	terménykereskedő	1922. 05. 29.
Resetár Gyula	lakatos.....	1924. 03. 19.
Kondics Gyula	marhakereskedő	1925. 11. 30.
Palkovics Imre	marhakereskedő	1926. 01. 16.
Pásztori Imre	asztalos.....	1926. 03. 26.
Dezse Gábor	bércsépítés	1926. 07. 07.
Lóránt Lajos	kovács.....	1926. 10. 12.
Szakály Lajos	kocsmáros.....	1927. 03. 22.
Barasits Gyula	bércsépítés	1927. 06. 29.
Pompor István	cipész.....	1927. 08. 22.
Kovács József	marhakereskedő	1927. 09. 22.
Horváth András	asztalos.....	1928. 07. 15.
Lóránth Sándor	marhakereskedő	1928. 07. 28.
Doma Gyula	mészáros, hentes.....	1928. 09. 25.
Horváth István	daráló.....	1928. 10. 30.
Kovács József	vegyeskereskedő	1929. 01. 09.
Doma Gyula	marhakereskedő	1929. 02. 20.
Doma Imre	marhakereskedő	1929. 04. 25.
Hernát Imre	bércsépítés	1929. 08. 24.
Dezse Gábor	géplakatos.....	1930. 05. 07.
Zarka József	daráló.....	1930. 06. 25.
Dezse Gábor	daráló.....	1930. 07. 17.
Zarka József	daráló.....	1930. 07. 21.
Hernát Pál	daráló.....	1930. 11. 17.
Hodászi Lajosné	tejgyűjtés és eladás 50 literig	1932. 06. 27.
Zsigfim Arnold	mészáros, hentes.....	1934. 09. 01.
Gyergyák Jenő	szobrász és kőfaragó.....	1935. 05. 04.
Kovács József	mészáros, hentes.....	1935. 05. 12.
Gyergyák Jenő	kőszobrász	1935. 11. 29.
Molnár Gyula	karácsonyfa-kereskedés	1935. 12. 09.
Szakály János	asztalos.....	1935. 12. 11.
Kiss Ferenc	kovács.....	1936. 04. 08.
ifj. Lóránth Gábor	csizmadia	1937. 07. 21.
Medgyesy Jenő	kocsmáros.....	1937. 09. 17.
Varga István	ács.....	1938. 01. 09.
Skultéti János	papíráru és egyéb „szatócs”	1938. 06. 09.
Medgyesy Jenő	mészáros, hentes.....	1939. 06. 23.
Pozsogár Gábor	marhakereskedő	1940. 10. 29.

<u>Iparos neve:</u>	<u>Tevékenységi köre:</u>	<u>Ipar tevékenységének kezdete:</u>
Szakály Lajos	mészáros, hentes	1943. 01. 07.
Lóránt Ernő	tűzifa, szén, dorong, rönk és faragott rönk kereskedés.....	1944. 05. 02.
Doma József	ásványolaj kiskereskedés.....	1945. 07. 04.
Doma József	ásványolaj nagykereskedés.....	1945. 07. 09.
ifj. Doma Antal	karácsonyfaárus	1945. 12. 11.
Horváth József	karácsonyfaárus	1945. 12. 12.
Molnár József	karácsonyfaárus	1945. 12. 12.
ifj. Doma Gyula	vegyeskereskedő, háztartási cikkel kiegészítve	1945. 12. 16.
Ódor József	kovács.....	1946. 07. 18.
Németh Gyula	kőműves.....	1947. 07. 19.
Guttmann Miklós	daráló.....	1947. 09. 15.
Nárai Földműves Szövetkezet, mezőgazdasági terménykereskedés.....		1948. 05. 11.
– üzletvezető: Draskovics János ¹⁴		

Színjátszó csoport

A II. világháború tájékán

A trianoni diktátumot követően a revíziós törekvések 1938-1941 között részleges sikerrel jártak, azonban az ország mégis belesodródott a II. világháborúba. Ez utóbbi a helység lakosai közül 31 főnyi áldozatot követelt.

A második világháború idején kapott utasítást a község előjárósága a M. Kir. Igazságügyi miniszter és a Vallás és Közoktatásügyi miniszter egyeztetése alapján, hogy a község római katolikus templomának harangját szerelje le. Az 1060/1943 M.E. számú rendelet alapján – jegyzőkönyv szerint 115 kg-os – a nárai kis harangot 1943. november 25-én a M. Kir. Állami Hadianyaggyár, Budapest IX. kerület Üllői út 1. szám alá szállították tehergépjárművel beolvasztás céljából.

Egy 1943. július 15-ei adóív arról tanúskodik, hogy a községben ekkor még géperejű jármű nem volt.¹ Az első gépkocsit Náraiban egyébként a Jáplán-pusztai birtokkal rendelkező Jancsó uraság birtokolta már az 1930-as években.² A kimondottan Nárai községben elsőként megjelenő személygépkocsi nem magántulajdonban volt, hanem a háború után megalakult Állami Gazdaság tulajdonát képezte, sofőrje pedig Török József volt, akinek egyébként bognár volt a szakmája. A sors iróniája, hogy ő nem sokkal ezután motorbaleset következtében életét vesztette Körömend térségében.³

Eközben javában szedte áldozatait a háború, mely mindinkább fokozódni látszott. A háborús viszonyok minél inkább kiszélesedni látszottak, ez a Szombathelyi Királyi Törvényszék elnökének rendeleteiből is kitűnt. Egyik leiratában például tudatta a község vezetésével a rögtönbíráskodás kiterjesztéséről szóló törvény beiktatását, melyet azonnali hirdetménykénti kifüggesztésre megküldött 1943. évi július 26-án, és a kifüggesztés megtörténtéről 24 órán belül várt választ írásban. A jegyző a hirdetményt a község hirdetőtábláin természetesen elhelyezte és a községben dobszó útján is közzé tetette, az erről szóló dokumentumot a Törvényszéki Elnök úrnak 24 órán belül megküldte.

Vas vármegye Közellátási Kormánybiztosa a községre vármegyei zsírellátás céljából az árpavetés területe után kétholdanként 1q árpa beszolgáltatását írta elő. Náraiban ez összesen 181 személyt érintett, akik 204 kh 1047 öl árpavetés terület után 204 mázsa 69 kg árpa mennyiség került beszolgáltatásra az összeírás szerint, amire 1943. július 28-án került sor.

Különös eset játszódtott le Náraiban 1943 nyarán, mikor egy szombathelyi ezredes érkezett a községbe lövészgálatot tartani, mely reggel nyolc órára lett meghirdetve. A szóban forgó ezredes azonban csak 9 órára érkezett a gazdasági felügyelővel. Mivel aznap eléggé jól esett az eső, amit valószínű, a lovak egyre nehezebben viseltek, így az ezredes érkezésének időpontjában már csak megfogyatkozott létszámban voltak jelen. Az ezredes látva, hogy nincs

Zelles Ferenc regruta

meg a teljes létszám, mérgében berontott a jegyzőhöz, majd az egész társaságot szétzavarta azzal, hogy az esetet jelenteni fogja és majd a lövővizsgálat megtartására Szombathelyre fog berendelni mindenkit, majd beült az autójába és elhajtott Pornóapáti felé. Nem tellett bele negyed óra, újra megjelent immáron lehiggadt állapotban, hogy megtartsa a vizsgálatot, de mire visszatért, addigra már az is hazament, aki még addig ott volt. Ekkor a kisbíró utasította, hogy dobszó útján újra hirdesse ki és a lőtulajdonosok azonnal jelenjenek meg. De ekkorra már elállt az eső, így már mindenki a mezőkön vagy az erdőkben dolgozott. Ezen oknál fogva teljesen megghiúsult a lövővizsgálat. Az eset érdekessége, hogy az ezredes a község jegyzőjét tette felelőssé a történetekért, aminek kivizsgálása a Szombathelyi járási főszolgabíró hatáskörébe tartozott, aki ítéletében viszont az ezredest marasztalta el.

Hűen tükrözi a háborús veszély fokozását a Szombathelyi járás főszolgabírója általi belügy-miniszter újabb utasítása, melyben mindennemű táncmulatság engedélyezését megtiltotta, csupán a farsang tartama alatt volt szabad néhány szerényebb mulatság megtartása, aminek megtartását 1944. január 10-től is általános tilalom alá helyezte. A Honvéd Határőrség Portyázó század 4. számú Pornóapáti őrsparancsnoka tudatta a község elöljáróival, hogy a háborús eseményekre való tekintettel felsőbb parancs folytán a határőrség őrlaktanyába a falu lakóinak részére ezután belépni szigorúan tilos. Ettől kezdve minden hét csütörtökén reggel 8-12 óráig tartotta a helybeli község háza a fogadóórát, melyen a határral kapcsolatos ügyeket intézte. Közölte továbbá, hogy a Horvátlövő – Deutsch-Sützen (Németlövő) útvonalat a Honvédelmi Miniszter Úr 1944. évi január 1-jével a határszéli forgalom elől elzárta, mely rendelet megsejése a leg súlyosabb büntetést vonja maga után.

1944. január 10-én levélben tudatta a község elöljáróságával a Szombathelyi járás főszolgabírója, hogy a korábban kiadott rendeletének megfelelően – miszerint minden ház köteles 2 féle légó vízkészletet tárolni, a jegyző nem járt el hatékonyan és nem hajtotta végre eredményesen a kormányrendeletben előírt „hatósági légóalmi vízkészlet” biztosítását.

Ezek után nem meglepő, hogy ismét, most már arrogánsabb stílusban utasították az elöljáróságot, hogy tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy a közölt vízkészlettel rendelkezzen minden ház, és nem pedig tíz ház, ahogy azt a náraiak eltervezték. E rendelkezés lényege az volt, hogy akár légóalmadáskor, vagy véletlen bombakioldáskor legalább 1 órán át üzemben tudják tartani a tűzoltók a fecskendőket, mert minden „zárt” hordó víz a kézzel hajtott fecskendőnek 2 perces vízszükségletet tud biztosítani. Vagyis, ahány házból áll a község, legalább kétszer annyi percig működjenek a fecskendők. Az utasítás kitért arra, hogy a zárt hordón kívül – ami 200 l volt – köteles mindenki önvédelmi célból további legalább 100 l vizet a ház valamely fagymentes részén tárolni (konyha, szoba, istálló). A zárt hordó vizét pedig azért nem pótolhatta semmi más víz, mert a vizet egyedül ezen a módon lehetett gyorsan, pazarlás nélkül (gurítással) a bombázás vagy a felhasználás helyére juttatni. A járási főszolgabíró ahhoz viszont hozzájárult, hogy a szegényebb háztulajdonosok egyenlőre közösen biztosítsák a légóalmi hordókat, azonban a leg szorosabb határidőn belül minden háznak külön kell rendelkeznie a maga hordójával.⁴ Annyi bizonyos, hogy Nárait a második világháborúban szerencsére nem érte bombatalálat, sem pedig véletlen bombakioldás így e hordók funkciójuk kihasználása nélkül vesztek a múlt homályába.⁵

A község lakosainak számát ekkor leg pontosabban egy cukorigény-bejelentőlap adatai szerint (1944. január 14.) állapíthatjuk meg leg pontosabban, mely alapján Nárai községben a cukorigénylő személyek száma ekkor 1067 fő volt. Ebben az évben egyébként három ital-mérés működött a községben. Markócs József mint ital mérő, Medgyesi Jenő mint vendéglős és Szakály Lajos mint kocsmáros szerepelt a nyilvántartásokban.

Nárai lakosai közt ez időben zsidó származású személyek nem laktak, így a főszolgabíró ezen személyekre vonatkozó utasításai hatálytalanok voltak. Ilyen utasítás szolgált alapjául

a zsidó személyek tulajdonában lévő rádiók, írógépek, kerékpárok és egyéb tulajdonukat képező tárgyak kötelező beszolgáltatásának.⁶

Nárai ban szerencsére komolyabb harcok, atrocitások nem zajlottak, a falut – mint már említettem – elkerülte a bombázás és a véletlen bombakioldás is. Szombathely bombázásakor azonban a falu felett repülő angol vadászgépek közül egyet Nárai közelében sikerült kilőni, ami a pornóapáti felé lévő Bárnevolna és Jáplán közötti részen csapódott be az erdőbe.⁷ Ehhez tudni kell, hogy az amerikai és angol bombázógépek Szicíliában szálltak fel, onnan több kötelékben (egy-egy kötelék úgy 30-40 repülőgépből állhatott) elrepültek majdnem Sopronig, ott megfordultak és visszafelé Szombathely felett szőnyegbombázást hajtottak végre.

A már bombáit leoldott gépek visszafelé tartva repültek át a község határában, amikor sikerült közülük egyet kilőni. Amúgy igen lőtték őket, de mivel éjszaka volt és elég magasban repültek, ez nagyban megnehezítette a találatot. A Náraitól nyugati irányban lelőtt gépet éjjel egy óra tájékán érte találat, a gép rögtön lezuhant az erdőre, letarolva a fákat.⁸ Lakott arra fel, hogy juhász, aki mindjárt odasietett és a gépben egyedül tartózkodó halott pilóta kezéről lecsatolta az óráját és a lábáról levette a bőrbakancsát. Nem sokáig örülhettek szerzeményeinek, ugyanis másnap a csendőrok megjelentek nála és elkobozták frissen szerzett tárgyait. A juhász elmondása alapján a pilóta teste teljesen el volt szenesedve, keze bőrkésztyűben a kormányra sült.⁹ A falu népe pedig a letarolt fákat szépen kitermelte és tűzelőnek hazaszállította.

1944 őszén a falu déli részén hét db motoros, gépfegyverrel felszerelt repülőgép szállt le a Nagy-réten. Éppen ott játszott Iker Lajos, aki akkoriban levente volt néhány Nárai gyerekkel együtt. A még járó motorú gépek oldalát kellett megfogniuk, hogy azok a falu felé tudjanak fordulni. Később ezeknek a gépeknek a szárnyait leszerelték, és behozták őket a faluba, több pajtában voltak elrejtve. Még a plébánia pajtájába is tettek egyet. A gépek a szombathelyi repülőtérről lettek idehozva és elrejtve.¹⁰

A szovjet alakulatok gyors előrenyomulásának köszönhetően 1945. március 26-án Jánosháza és Nemeskeresztúr térségében, illetve északon Csánig, Répcelak, Iklanberény és Sajtoskál vonalán lépték át a megyehatárt és kisebb nagyobb harcok árán nyolc nap alatt érték el az államhatárt. Vas megyében március 29-e jelentette a fordulópontot, mivel ezen a napon szabadította meg Szombathelyt és Kőszeg városát a német alakulatoktól az előrenyomuló szovjet sereg. Aznap a német hadsereg minden erejét összeszedve megpróbálta feltartóztatni a gyors szovjet előretörést, így Bucsutól Szentpéterfáig erős harci fronttá alakult át a nyugati határszél. Március 31-én a megye északi frontvonalán már csak Vaskeresztesnél tartotta magát a német haderő, így Bozsoktól Pornóapátiig felszabadultak a községek.

A környéken táborozó német katonák Nárai és Szombathely között lévő Hungária Gőztégtagyár Részvénytársaság épületeiben rendezték be itteni lőszerraktárakat, logisztikai bázisukat. A német alakulatok a gyors szovjet közeledésre egyáltalán nem számítottak, minek következtében már nem volt idejük a téglagyár épületeiben felhalmozott lőszernek és hadianyagoknak teljes kiürítésére és a hadianyagok elszállítására, ezért a teljes megsemmisítés mellett döntöttek, nehogy a szovjetek hadizsákmánya lehessen. Az itt maradt különféle lőszerkeket, fegyvereket összerakták egy helyre, majd felrobbantották őket. Jellemző a robbanás erejére és detonációjára, hogy Nárai ban is minden ház ablaka megrepedt.¹¹ A hatalmas erejű robbanást akkora lángcsóva követte, amely a felhőkig ért. Mindez felülmúlta a Szombathely bombázását követő porfelhőt és téglaport, mely szintén a felhőkig felért. Mindkettőt szabad szemmel lehetett látni Nárai ből. A volt téglagyár környékén – ahol akkoriban sertésstenyészet működött – még egy kilométer távolságban is szedtek össze sonkákat, más belsőségeket, akkora erejű volt a robbanás.

*Az egykori Hungária Gőztéglagyár
Nárai dolgozói*

E napon, 1945. március 29-én nagysütörtökön dolguk intézése után két nárai személy, a 44 éves nőtlen Zelles Miklós és a 46 éves nős Resetár József Szombathelyről este hazafelé tartottak. Újperintnél az ott lakó emberek tájékoztatták őket a löszerraktár felrobbantásáról, közölték velük kockázatos lenne továbbhaladniuk, mivel szovjet katonák kutatnak a terepen, aludjanak ott, és majd másnap világos nappal induljanak tovább útjukra. A két ember nem fogadta meg a tanácsot és továbbment. Mikor a már felrobbantott téglagyárhoz értek, a katonák feltartóztatták őket. Hogy mi váltotta ki a két nárai személy ellen a katonák ellenszenvét, már sohasem tudhatjuk meg, de annyi bizonyos, hogy nem engedték tovább őket és ott helyben gépfegyverrel meggyilkolták mind a két nárai személyt. A hivatalos verzió szerint a téglagyár felrobbantásakor kaptak légnyomást és ez vezetett halálukhoz, azonban a népet nem lehetett félrevezetni és hosszú időn keresztül csak félve mertek beszélni az esetről.¹²

A községet felszabadító szovjet alakulat (érdekes, ezt a szóhasználatot az akkori politikai elit használta először és a történelemkönyvekbe is így ment át, valójában ők maguk ezt „okupáciának”, azaz megszállásnak nevezték, a szovjetek soha nem nevezték magukat felszabadítóknak) 1945. március 30-án, nagypénteken Szombathely irányából érte el Nárait. Nemsokkal azelőtt Újperintben egy kb. 20 fős német sereg legéppuskázott az elmondások alapján a kb. 800 fős szovjet seregből 3-4 katonát, a meglepődött szovjetek nem tudván hány fős német sereggel állnak szemben, a hirtelen megfutamodást választották, a gyors iramú menekülésben legalább annyi katona meghalt, mint az iménti fegyveres támadás során. Ezek után a szovjetek kémcsapatokat küldtek nyugat felé. Nárait elérve Szombathely felől, néhány lovas felderítő végiglovagolt a falun, majd a Lövői út felé vették az irányt. Azt azonban nem tudhatták, hogy bal oldalon az utolsó ház padlásán a menekülő német alakulatok hátrahagytak egy katonát géppuskával, akinek a feladata a szovjetek minél további feltartóztatása volt. A gyanútlanul lovagoló szovjet felderítők az erdőn át Horvátlövő, Felsőcsatár, Pornóapáti irányba tartottak volna, de az utca közepe táján a német katona villámgéppuskával tűz alá vette az oroszokat és egy sorozattal mind leterítette őket. A falu elején állomásozó egység vezetője – mivel a társaik a megadott időre nem értek vissza – újabb felderítőket küldött a községbe. Miután ők is végiglovagoltak a falun, nem láttak semmit, szintén a Lövői út felé vették az irányt, de mire meglátták volna halott társaikat már őket is tűz alá vette a német katona, és lovastól leterítette a második felderítő egységet is. A csapat vezetője őket is hiába várta

vissza. Mivel látta, hogy ellenállásba ütköztek, nem tudva, hogy hol lehet az ellenség és mekkora létszámmal rendelkezik, taktikát változtatott és nagyobb létszámban a falut Ják felől megkerülve mentek hátulról a Lövői útra.¹³ Egyes vélekedések szerint a német katona ötször fordította vissza az oroszokat.

A meglepett német katonát hátulról bekerítették, majd kézigránáttal tették ártalmatlanná. Az oroszok ott helyben mindjárt a szemközti földön megásott sírban eltemették, ami egyébként az Iker család tulajdonában volt. Mivel a kézigránát alapos munkát végzett, nem kellett nagy sírt ásniuk, amin egy ágakból készült keresztet helyeztek el.¹⁴ A szemtanúk elmondása alapján a Lövői úton a német katona által lelőtt szovjet kémek az utca elejétől a végéig heverték a lovaikkal együtt, úgy 10-12 holttestet lehetett összeszámolni.¹⁵

Röviddel ezelőtt a faluban tartózkodó német csapat parancsnoka a kisbíróval kidoboltatta, hogy néhány órán belül minden család köteles öt fő részére élelmiszer-csomagot összeállítani, és a mai Petőfi Sándor út 1. számú házhoz elszállítani, azonban mire a falu népe odavitte a csomagokat, arra már továbbálltak a visszavonulásban lévő németek. Ezután történt, hogy az imént említett módon megjelentek az oroszok a községben, minden házat átkutattak, „germánt” kerestek. A Kossuth Lajos utcában lakó Iker Lőrinc házánál ekkorra már mintegy 80 ember gyűlt össze, félelmükben csendben hallgattak. Este 9 órakor három orosz jelent meg náluk gépfegyverrel. A házigazdával kezét fogták, miután meglepődtek, hogy beszéli nyelvüket. Iker Lőrinc még az I. világháborúban tanult meg oroszul a fogságban. Ezért is jöttek ide annyian a faluból, mert szerették volna megtudni az oroszok szándékát.¹⁶ A faluban nem csak ő, mások is, pl. Németh János is tudott beszélni velük, ő is szintén az I. világháborúban tanult meg oroszul.¹⁷

Miután meggyőződtek róla, hogy nincsenek németek a háznál, enni kértek. Nagyot néztek, amikor eléjük tették a rengeteg élelmet, amit még korábban a németeknek készítettek el. Az oroszok csak nézték, nem mertek belekóstolni. Vágtak egy darabot és Iker Lőrinc lányának adták, és megparancsolták, hogy egye meg. Majd miután látták, hogy az étel nem mérgezett, ők is ettek belőle. Utána bort kértek, de mivel az nem volt beérték a vízzel is.

Ezután az oroszok továbbmentek és a többiekkel teljesen átvizsgálták a falut, az emberek azonban továbbra is itt maradtak. A katonák később ismét visszatértek, de ekkor már nők is jöttek velük, akik bementek a szobákba és mindent szétforgattak, ami megtetszett nekik azt elvitték magukkal, ugyanis a háborús helyzetre való tekintettel, ha „felszabadítottak” egy települést 24 óra szabad rablás volt engedélyezve részükre.

Az oroszok, miután „felszabadították” Nárait, Narda felé vették az irányt. Az élelmiszer-utánpótlásukat szolgálta az a kb. 450 marha, amely a felszabadító sereg mögött vonult néhány katona kíséretében. Az oroszok a temető mellett lévő úton akartak Narda irányába elmenni, de Iker Lőrinc tanácsolta nekik, hogy a Lövői út felé menjenek, arra rövidebb az út. Ekkor megparancsolták neki, hogy menjen velük, mutassa az irányt. Vitték magukkal unokáját, Iker Lajost is. Ő a szekér mellett ment gyalog, nagyapja pedig mivel idős volt, a szekéren. Alig indultak el, a menetet látva a Fő utcában (a mai Kossuth Lajos utca), Devecser Gyula vidáman kérdezte tőlük: – há mentek, kirándulni? – erre az egyik orosz katona pisztolyát ráfogva parancsolta: davaj papa! (gyerünk). Így már vitték őt is magukkal. Nem sokkal később aztán még Kovács Jánost is maguk mellé vették kísérőnek. Alig értek ki a faluból, a Mocsolánál orosz tankok visszavonulása zajlott éppen Nárai irányába a Lövői úton, majd a Sági útján mentek visszafelé. Közben folyamatosan löttek, de őket is lötték az előbbre lévő németek. Mindezek miatt úgy kb. 2 óra kényszerpihenőt voltak kénytelenek tartani. Majd miután Kisjápánra értek, a Takács-háznál megálltak, az oroszok 2 tehenet fejbe löttek és feldolgozták, megfőzték. A náraiak is kaptak belőle két vödörrel. Mindenki leült a szénakazal tövébe enni, miután kanál nem volt náluk kézzel álltak neki enni. Valaki azonban a lucernában egy ezüst étkészletet vett észre, amely

valószínűleg a Janzso birtokosé lehetett, ami valamilyen úton-módon elveszhetett, de az is elképzelhető, hogy valaki éppen oda rejtette el. Alig osztották el egymás között a kanalakat, abban a pillanatban egy hatalmas süvítést, majd pedig robbanást hallottak. A tőlük mintegy 50 m-re lévő imént otthagyt, étellel teli vödör közelébe csapódott be egy gránát, amit azonnal széjjelvágott. A vödör darabjait, és az ételt a robbanás a kazal melletti fára vágta fel. Úgyhogy mire lett kanaluk, már nem volt mit megenni, de ez mentette meg az életüket.

A menet délelőtt 10 órakor ment volna tovább Nagyjáplánra, de a mezőn szemben a németek támadták meg őket, emitt pedig a szovjetek két oldalra széjjelváltak, valamint a harmadik egység hátulról lőtte a németeket. Hátuk mögött a 450 marha és a náraiak várakoztak. Az ütközet eltartott este 6 óráig. Utána még egy órát várakoztak, aztán kiadták a parancsot, tovább! Este lett mire odaértek Nagyjáplánra. Az itt-tartózkodásuk alatt krumpli-pucolással és egyéb tennivalóval mulatták az időt. Bizonyos idő eltelté után indult tovább a menet Narda felé a sok marhával, két lovas és három gyalogos orosz katonával, és a Nárai kísérőikkel. Ahogy kiérték a nardai mezőre, ott annyi elesett lovat és katonát láttak, hogy meg sem lehetett számolni őket. Jobbára mind orosz volt, németet alig-alig lehetett látni. A bűz teljesen beborította a környéket.

A menekülő németek 11 rajvonalból álltak, melyből csak három rajnak volt fegyvere, a többiek amit találtak, azzal védekeztek, mégis fel tudták tartóztatni az oroszokat. Miután beértek Nardára, az elől haladó náraiak meglepetten látták, hogy előttük alig 100 m-re áll velük szemben a német katonák egy csoportja. Úgy meglepődtek, hogy moccani sem tudtak, azonban a németek szerencsére nem lőttek, hanem szó nélkül hátrafordultak, és eltávoztak. Mire az oroszok odaértek, már a németeket nem is lehetett látni. Ezért mondja a mai napig is – az akkor 15 éves – Iker Lajos, a Kovács Jánosnak, ha összetalálkoznak az utcán: – Na mikor szabadítjuk fel ismét Nardát?

Az oroszok mentek tovább Pusztá-Szentmihály felé, azonban a náraiakat elengedték, így ők visszafordulhattak. Hazatérve Iker Lajos alig ismert rá házukra belülről, ez alatt a pár nap alatt a konyha fala teljesen fekete lett a koromtól. Az oroszok esténként egy felállított ágyúhüvelyben égettek zsírt, annak a fényével világítottak. Olyat is megtettek, hogy a ház kiürített szobájának ajtaját becsukták, a réseket betömtek, a kitért ablakokon pedig addig öntötték a vizet a helyiségbe, amíg az kb. derékmagasságig nem ért. Ezután szépen sorban az ablakon ki-be ugrálva oldották meg tisztálkodási igényüket.¹⁸

A „felszabadítást” követően Náraiba egy szovjet őrnagyot helyeztek ki parancsnoknak, akit a mai Hősök tere 13-as számú Kolonics-féle házban szállásoltak el. Az amúgy sem túl nagy házban az őrnagy és a vele érkező budapesti színésznő két szobát foglalt el. Tehette, mert a ház férfi lakossága különböző állomáshelyekre volt besorozva, volt aki a Dunán teljesített aknamentesítő feladatot a Fekete Erdőtől a Fekete Tengerig, sőt a ház urát is egyéb feladat végzése végett Szombathelyre vezényelték. Az ide kivezényelt őrnagy szállítására és védelmére egy tankot rendszeresítettek, ami a ház előtti részen, a Petőfi Sándor út és a Hősök tere kereszteződésénél volt elhelyezve. A tank és az őrnagy, valamint a falu biztonságát több sorállományú szovjet katona vigyázta.¹⁹ De nem csak itt, hanem számtalan más háznál is szállásoltak el katonákat.

Sokáig emlegették a náraiak azt a napot is, mikor az oroszok rengeteg lovat engedtek szabadjára a község utcáin. A falubeliek közül, aki akart foghatott magának amennyit gondolt, majd pedig be kellett csuknia az utcaajtót, mert az utcán kóborló sok ló ellepte volna a portáikat. Nem sokkal később szervezetteren összegyűjtötték a lovakat és elszállították azokat.

A háború befejezése után a faluban nagyon sok fel nem használt lövedék, gránát és egyéb hadianyag volt található. A falut övező szántóföldeken a település határától néhány száz méter távolságra készült bunkerek betemetése után az emberek félve láttak neki a tavaszi

mezőgazdasági munkálatoknak, akkor még nem tudva, hogy kinek vetnek, de szerencsére most is maguk aratták le munkájuk jutalmát. Az egyik bunker betemetése viszonylag gyorsan, talán túl gyorsan ment végbe. A Lövői úttól 100-200 m-re lévő földbe ástott bunkerba a kamasz fiúk azon a környéken talált és összeszedett különféle gránátokat, lőszereket hordtak, majd a közelben lévő szalmakazalból telehordták szalmával, és jól megtömtek. Ezután szalmából vékony, hosszú csíkot képeztek a bunker irányába. A másik végét meggyújtották, majd elszaladtak. A hatalmas detonáció az összes ház ablakát kitörte azon a falurészen. Ők miután hátra sem mertek nézni, menekülőre fogták a dolgot, és a falut északi oldalon megkerülve mertek csak az ellenkező irányból bejönni a faluba.²⁰ Hasonló csínytet követtek el az „A szeg” kamaszai is. Ők a falu határában, a Ják felé vezető út közepén raktak máglyát lőszerből és gránátokból húsvéthétfőn. A rakathoz, ők megbontott lőszerből kiöntött puskaaporból készítették csíkot. Ennek végét meggyújtották, majd fedezékként az árokba ugrottak. Ekkor vették észre, hogy a falu határában járór szolgálatot teljesítő orosz katonák éppen akkor fordultak az egyik mellékútról autójukkal az ő irányukba. Ahhoz már késő volt, hogy eloltsák a csíkot, így sorsukba és a katonákéba beletörődve várták a robbanást. Arról szó sem lehetett, hogy megállítsák a katonákat, hiszen bármelyik pillanatban bekövetkezhetett a detonáció, meg aztán a retorzió sem maradt volna el. A robbanás bekövetkezése után óvatosan kikukucskálva látták, hogy az autó elejét és oldalát teljesen szétszaggatták a sorban felrobbanó lőszer és gránátok, a katonák pedig – csodák csodájára egynek sem esett semmi baja – géppisztolyukat fogva hanyatt-homlok menekültek Ják irányába. Csak a fél falut megkerülve mertek visszajönni, tartva az esetleges „ellenségtől”, aki tűz alá vette őket. Jókor idő eltelté után vált ismertté számukra, hogy mi is okozta a „támadást”, de arra már az elkövetők otthon voltak és ültek mint a jó gyerekek, szüleik elől is titkolva, hogy ők okozták a galibát.²¹

A háború vége tájékán több Nárai lakos is belépett a Nyilas pártba, amelynek 1945. januárjától 1945. március 31-ig voltak tagjai. Adatközlőm elmondása alapján a nárai vezetőjüket, Barasics Gyula asztalost, aki az iskola mellett lakott és ugyanott volt a műhelye is (ma aszfaltozott labdarúgópálya), e tevékenységéért hat hónapi börtönbüntetésre ítélték, amit le is töltött.

Mint minden településről, Náraiból is sok személy vett részt a második világháborús eseményekben, többen a Don-kanyart is megjárták. Jórésztük hazaérkezett, volt aki fogságba esett és annak letöltése után tudott csak hazajönni és olyan személyek is voltak – szám szerint 31 –, akik már többé sohasem jöhetnek haza. A század mostohaaságára jellemző, hogy róluk csak évtizedek múltával szabadott megemlékezni. Az ő tiszteletükre emelt a község emlékművet a temetőben, a bejáratától balra. A rendszerváltást megelőzően, a szocializmus korszakában emelt emlékmű felirata alapján „A HÁBORÚ, A FASIZMUS ÁLDOZATAI 1939-1945” szövegrészt tartalmazó első márványtábla a négy közül, a felállítást követően eltűnt, azóta sem került elő. Az elmondások alapján vélhetően azért, mert a háborúban elesett nárai hősök nem csak a fasizmus, hanem a szocializmus áldozatai is egyben és itt gondoljunk csak Zelles Miklós és Resetár Lajos esetére. Egy biztos, akik a hősi emlékmű felállítását elgondolták és felvállalták, nemes tettet hajtottak végre, dicséret illeti munkájukat! A hősi emlékmű néma tanúsága szerint a következő Nárai személyek lelték hősi halálukat a második világháborúban:

Antal József	Molnár Lajos
Barasits János	ifj. Nagy József
Barasits Károly	Németh Ferenc
Bertók Lajos	Resetár József
Borstai József	Skultéti Gyula

Dezse János
Hertelendy Imre Sándor
Hertelendy Miklós
Hodászy Sándor
Horváth Antal
Kondics Kálmán
Kondics Sándor
Kovács István
Kovács János
Kovács József
Lóránth József

Somogyi Imre
Szabó Sándor
Szaller Sándor
Szájer János
Szájer Sándor
Tóth Ferenc
Tóth Károly
Zelles Gábor
Zelles Miklós
Zelles Sándor

A II. világháborús emlékmű a temetőben

A II. világháború után a nárai temetőben egy félreeső helyen tömegsírba temettek el 34 orosz és 1 német katonát. A német katona valószínűleg azonos a Lövői úton elesett, és eltemetett katonával. A helyet előtte nem, csak a temetés után tudta felszentelni Pintér Lajos akkori plébános. A tömegsírt néhány év múlva felszámolták és a katonákat Szombathelyre szállították a hősi temetőbe. A kihantolást egy nárai személy végezte, aki a néhány éves tetemetek egy kampóval szedte ki a sírból. A „munkavégzés” közben több mint egy liter pálinkát fogyasztott el.²²

A szocializmus korszaka

„...Olyan nemzetközi helyzet alakult ki, amely elé várakozás teljes bizalommal tekint a világ. A szocialista államokban a termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak. Ezzel az állami bevételnek egészen új forrásai fakadtak. A szocialista állam bevételének döntő részét a szocialista szektor gazdasági, ezen belül elsősorban az állami vállalatok, intézmények, szervezetek befizetései szolgáltatják. A szocialista állam adórendszere gyökeresen különbözik a kapitalista államok adórendszerétől. A kapitalista állam nem gazdagszik. Ezzel szemben a szocialista állam egyik fő feladata az egész népgazdaság irányítása és ellenőrzése...” Részlet, az 1960. január 14-ei Nárai tanácsülés beszámolójából.

1945. május 12-én, tehát alig valamivel a háború után jelentési kötelezettséget írtak elő a község előljárói részére, ami minden ismeretlen eredetű gépjárműre és alkatrészeire kiterjedt. Náraiban két helyen volt tudomás ilyenről, mely közül a Mosonyi-ház udvarán (mai Petőfi u. 17. sz.) egy elhagyott karosszéria, illetve a jegyzői hivatalban 2 külső gumi volt található, melyeknek eredete nem volt ismert. Ezek után Vas vármegye alispánja, valamint Szombathely mezőváros orosz katonai parancsnokának közös utasítása alapján a köz- és magántulajdonban lévő rádió-vevőkészülékek szervezett összegyűjtésére került sor. Az így összegyűlt készülékeket Náraiból a szombathelyi Orosz Katonai Parancsnokságra szállították, amely a vármegyházán lett kialakítva. Az orosz hatóság megbízásából Náraiban 1945. május 21-én Lékai nevezetű rendőr 8 rádiókészüléket gyűjtött össze és szállított el. Szintén jelentési kötelezettség állt fenn minden ismeretlen eredetű elfekvő ingó vagyon után, elsőtétítési kötelezettség volt előírva mindennap 18³⁰-tól másnap reggel 5 óráig, továbbá maroklőfegyverek, puskák, lőszerke kötelező beszolgáltatását írták elő, melynek elmulasztása esetén halálbüntetés járt.

1945. május 9-én a templom harangzúgása jelezte a második világháború végét, melyet a már amúgy is eléggé elcsigázott nép kitörő örömmel fogadott. Végre hazatérhettek a hadba vonult férfiak, akiknek távollétét az itthon maradtak sínylették meg leginkább, őrájuk maradt a földművelés nehéz feladata. A háború befejeztével általánossá vált az áruhiány, az emberek kénytelenek voltak azt vásárolni, amit kaptak és nem pedig azt, amit szerettek volna, így jött létre a cserekereskedelem. Az emberek a sőt, gabonát, lisztet, húst, cukrot stb. csere útján tudták csak beszerezni. Tetézte az amúgy is nehéz helyzetet az óráról órára, percről percre történő pénzromlás, mely azóta is világrekord, ilyen gyors léptű pénzromlás sem előtte, sem utána nem történt sehol a világban.

Az is megeseett, hogy a gazdaasszony bevitt egy táska tojást értékesíteni Szombathelyre egy jobb módú családhoz, és miután hazatért a kereskedő a táska tojás áráért már egy doboz gyufát sem adott neki. A probléma megoldását – mivel a pengőt ezekben az időkben millió-trillióban számolták –, akárcsak az első világháború után, egy újfajta pénznem bevezetésében látták. 1946. augusztus 1-jén egy újfajta pénznem, a forint jelent meg és lassan moralizálódott a helyzet. Az új forint bevezetésével megszűnt az infláció, a 3 éves terv a háborús károk helyreállítását tűzte ki célul.

A magyarországi harcok megszűnése után elsőnek az MKP: Magyar Kommunista Párt, – az SZDP: Szociáldemokrata Párt, – a NPP: Nemzeti Paraszt Párt és a FKGP: Független Kisgazda Pártok alakultak meg. 1949-től az MDP: Magyar Dolgozók Pártja lett az egyeduralmódó párt, ami 1957-től MSZMP: Magyar Szocialista Munkás Párt lett. A községben HNF: Hazafias Népfrent is működött, mely a rendszerváltáskor szűnt meg. Markócs Józsefet hatósági kiskereskedőül jelölték ki.¹ Markócs Józsefen kívül még Doma József magánkereskedő kapott kiskereskedelmi tevékenységre engedélyt, a mai Kossuth Lajos utcai (akkor Fő utca) házában kialakított üzletben.²

A közigazgatásban is jelentős változás állt be, megszűnt az addig elfogadott és általánossá vált norma, melyet a tanácsrendszer váltott fel. 1949-ben a parlament új alkotmányt szavazott meg, mely 1950. október 22-én, vasárnap került megrendezésre. Ekkor a korábbi nagyközségi rangját veszítette el Náraai a II. világháború utáni 5. évben, 1950-ben. Ekkortól váltotta fel a jegyzőség hivatalát a községi tanács, mely a korábbi jegyzőhivatal épületének átkeresztelésével Tanácsházaként funkcionált tovább, szovjet minta alapján.

A második világháborút követő „szellemi újjáépítés” során a falusi könyvtárak újjászervezésének kérdése is napirendre került. A népkönyvtárak életre keltését a vallás- és közoktatásiügyi miniszter már 1945-ben szorgalmazta, de az ország gazdasági helyzete miatt társadalmi feladatnak tekintette. A hivatalos álláspont csak két évvel később változott meg. A „Falukönyvtárak létesítése” tárgyában 1947. október 24-i keltezéssel leirat érkezett a belügyminisztertől, hogy a falusi lakosság kulturális szükségleteinek intézményes biztosítására irányuló felsorolt 20-25 könyvet rendelje meg, tekintettel arra, hogy a falukönyvtár létesítésére az 1947/48. évi költségvetésben az államsegélyre nem szoruló községek részére 200 Ft, az államsegélyes községek pedig 50 Ft hitel folyósítását helyezték kilátásba.

Vasvármegye alispánja a leirat szellemében járt el, felhívta a községi előljáróságokat a falukönyvtárak létesítésére, illetve a hitelek megszavazására. A körjegyzőségek jelentései alapján ismerhetjük meg az egyes községek állásfoglalását. A legtöbb helyen egyszerűen tudomásul vették az ajánlást: megszavazták az összegeket.

Akadtak azonban elutasító döntések is, például Náraiiban. A község előljárósága 1947. december 22-én foglalkozott a falukönyvtár kérdésével. A határozat így hangzik: „a község anyagi helyzete nem engedi meg az újabb kiadásokat. A legnagyobb takarékoságot kell mindenben követnünk. Továbbá még kultúrház-könyvtár szoba sincs a községben, ahol a létesítendő könyvtárt el lehetne helyezni.”

Az elutasító határozatnál a könyvtárhelyiség hiányára való hivatkozás erőltetett indok, mivel ebben az időben még kevés községben volt. E megállapítás valóságát erősíti a községi jegyző alispánhoz 1948. január 4-én írott levele is, miszerint ő a képviselő-testület határozata ellen fellebbezett, szükségesnek tartván, hogy a könyvtár mihamarabb létrejöjjön. Az ilyen előzmények után nem csoda, hogy a könyvtár jóval később mint más falvakban, csak 1951-ben jött létre.³

A háború után az ország, és vele együtt Nárai életében bekövetkezett politikai változások hatására 1949. február 1-jén lelkes ünnepi hangulat közepette tartották meg a DÉFOSZ alakuló közgyűlését a községben. A Himnusz hangjai után Király István községbíró, a kisgazdapárt elnöke nyitotta meg a gyűlést, ezután Sárfi Antal EPOSZ titkár vázolta a nap jelentőségét és kifejezte azt, hogy ennek az ünnepnek szebbé tételében az EPOSZ ifjúsága is részt kívánt venni. Egymás után peregetek le a nívós műsorszámok nagy tetszés közepette. Az EPOSZ által adott kultúrműsor után Molnár János MDP kiküldött titkár tartotta meg kétórás magas színvonalú ünnepi beszédét, melyben a DÉFOSZ céljaival, majd politikai és gazdasági kérdésekkel foglalkozott. A nárai dolgozó kis- és középparasztok nagy lelkesedéssel fogadták a DÉFOSZ helyi szervezetének megalakítását, és a vezetőséget egyhangúlag megválasztották. Az alakuló közgyűlés a Szózat meghallgatásával ért véget.⁴

Az egyénileg dolgozó parasztság körében az 1950-es évek elején kezdődött meg a termelési szerződések megkötése, ami nagy biztonságot adott a mezőgazdasági termelőknek, hiszen a megkötött mennyiségre garantált felvevőpiac mutatkozott. Náraiiban a Mezőgazdasági Igazgatóság kiküldöttje határos beszédében méltatta a szerződéskötés előnyeit, majd előadása után először Török József elvtárs, az MDP helyi szervezetének elnöke szólalt fel. Arra buzdította a jelenlévőket, hogy minél többen írják alá a szerződést, ami így garantált áron biztosítja a piacot a megtermelt mennyiségre, kiemelve, hogy akik már a tavalyi évben is szerződést kötöttek, milyen jól jártak. Az ilyen irányú elhatározás sikert aratott a községben és egymás után írták

alá az emberek a szerződést. Például Völgyi József elvtárs 800 négyszögöl cukorrépára, 400 négyszögöl babra és 400 négyszögöl szója termelésére szerződött. – Csak nem szalasztjuk el ezt a jó alkalmat, nemesített vetőmagot, műtrágyát kapunk helyette. Termelésünk is nagyobb lesz, meg aztán az eladás sem lesz gond. A szerződés értelmében átveszi a nemzeti vállalat bármennyi terem is. A következőnek Molnár Gyula párttitkár jelentkezett szerződéskötésre. Az ő példájuk aztán nem maradt követők nélkül. A kommunisták mindig azt tanácsolják, ami javunkra válik – mondogatták egymás közt a dolgozó parasztok, és sorra írták alá a szerződéseket. Németh Zoltán, Albert Ernő, és a többiek. Ilyen előzmények után nem csoda, ha már az első este az előírányzott terület 25%-ára megkötötték a szerződés.⁵

A Szombathelyi Járási Tanács V. B. Elnöke 1955. augusztus 24-én utasította a községi tanács V. B. elnökét, hogy az eddig működő légoltalmi önvédelmi csoportot szüntesse meg és helyette új légő létrehozásáról határozzon. A járási V. B. titkár négy különböző légő egység létrehozására adott utasítást, amelyből három meg is valósult. Kérés volt továbbá, hogy csak „politikailag megbízható” személyek válhassanak tagjává az újonnan létrehozandó szervezeteknek, a Rendfenntartó szolgálatnak, az Egészségügyi szolgálatnak és az Állategészségügyi szolgálatnak. A Tűzoltószolgálat viszont, mivel már működött önkéntes Tűzoltó Egyesület a községben, nem került kijelölésre.

A Rendfenntartó szolgálat feladata a község területén esetlegesen előforduló kisebb incidensek kezelése lett volna. A járási V. B. elnökének utasítása alapján a Rendfenntartó szolgálaton belül Náraiiban kettő raj létrehozása volt indokolt, egyenként 10 fővel, azaz összesen 20 fővel. E két rajt a rajparancsnok és a politikai helyettes irányította, aki parancsnokhelyettesi tisztséget is betöltött. A létrejött szervezet 22 tagja közül kettő fő volt párttag, a többiek pártönkívülként voltak a tagjai.

Az Egészségügyi szolgálat négy mentőlánból állt, minden mentőláncot 5 fő alkotott, így a parancsnokkal és a politikai helyetttel együtt 22 fő tartozott ebbe a szervezetbe. Mind a 22-en pártönkívülként vállaltak szerepet a szervezetben.

Az Állategészségügyi szervezet létrehozásának mértékét a községben található állatok (tehén, ló stb.) számának figyelembevételével állapították meg. Itt is rajokat alakítottak ki, amely hét főből állt, az utasítás szerint minden 100 számos állat után kellett egy rajt felsorakoztatni. Az állatállomány figyelembevételével Náraiiban 4 raj létrehozása volt szükséges, amelyek a parancsnokkal és a politikai helyetttel együtt 30 főt tettek ki.

Ekkoriban a tervgazdálkodás dívott, ami a mezőgazdaságot sem hagyhatta figyelmen kívül. 1955-ben pl. Náraiiban a kötelező vetések terve 516 kh. volt, ami tovább bontva megoszlott 366 kh. búzára és 150 kh. rozsra. A mezőőr feladata volt figyelni a terv szerinti vetés megtörténtét, amelyről jelentést volt köteles írni.⁶

Az 1956-os események Náraiira nézve is hatással voltak. Egy helyi fiatal, bizonyos Fülöp Sándor, a falu Tanácsházáról a forradalmi események alatt eltávolította az ötágú csillagot. Nem sokkal ezután újra visszahelyezték eredeti helyére, de mivel az esetnek nem volt jelentője, így szerencséjére büntetés nélkül úszhatta meg az ügyet. A sors iróniája, hogy később ő lett a falu rendőre.⁷ A pillanatnyi politikai tétozást kihasználva sokan vágtak neki a nagyvilágnak, választva maguknak új hazát. Ennek a kivándorlásnak, korábbi szóhasználat szerint disszidálásnak, tanúi lehettek a község lakói is a határmenti elhelyezkedésből fakadóan. Többen nemcsak tanúi, hanem hathatós segítői is lettek a disszidenseknek, kihasználva helyi ismereteiket és különféle módszerrel, pl. kukoricaszárral megrakott lovas kocsikba rejtve könnyítették meg a határ közelébe történő, vagy az azon való keresztüljutást, természetesen busás haszonért cserébe. Adatközlők elmondása alapján nem egy ház épült fel ilyen módon megkeresett pénzből akkoriban.

De természetesen nem csak az ország minden pontjából, hanem Náraiiból is sokan vágtak neki a nagyvilágnak, akiket a határon való átkelés után a szomszédos Ausztriában

szervezetten szállítottak gyűjtő lágerekbe, majd innét keltek útra új hazát keresve maguknak. Sokan még ismerősüktől, családtagjaiktól sem búcsúztak el, úgy keltek útra. Egy nárai fiatal, Nagy Sándor is mint minden reggel elindult az erdőre dolgozni, majd hirtelen ötlettől vezérelve többedmagával, úgy ahogyan dolgozni indult vágott neki a nagyvilágnak. Az 1956-os forradalmi események hatására Náraiból a következő személyek indultak útra szerencsét próbálni a nagyvilágba: Dezse Ferenc, Dezse Gábor, Hodászy Lajos, Horváth Imre, Nagy Sándor, Péntek László, Sebestyén Pál, Tóth István, Tóth László és Völgyi László, aki feleségével, Horváth Máriaival indult útnak. A fenti személyek közül később hárman visszatértek: Dezse Ferenc, Sebestyén Pál és Tóth László.⁸

Ekkor teljesített tartalékos sorkatonai szolgálatot Németh István Ercsiben. Miután a laktanyát a forradalom hírére a tiszt állomány elhagyta, a magukra maradt sorkatonákat pedig a forradalmárok széjjelzavarták, úgy döntöttek, hogy ki-ki hazamegy szülőföldjére. A három napig tartó utat először egy elhagyott teherautóval, melyet Székesfehérváron a szovjet katonák lefoglaltak, majd pedig gyalog tettek meg. Útközben pajtáiban aludtak, a parasztok pedig ellátták őket tejjel és kenyérrel. Budapesten haladva forradalmárok figyelmeztetésére vették észre, hogy sapkájukon az ötágú csillagot ábrázoló sapkarózsa még mindig ott van. Nem sokkal ezután lábuknál felakasztott és kivégzett kommunistákkal is találkozott a fővárosban, alattuk a párttagsági könyvvél – amit gyilkosaik helyeztek oda, mondván a rácsöpögő vértől legyen még pirosabb. Ekkor értették meg igazán, hogy mibe is csöppentek. Az itthon töltött pár nap után jött a SAS hívó: Azonnal vonuljon vissza alakulatához! A katonák a visszautat már vonattal tették meg.⁹

Náraiban ez évben készült el a sportpályán a sportolók öltöztetésére szolgáló 8 m x 3 m-es öltöző 1000 Ft-os költséggel. Nemsokkal korábban alakult a Petőfi Sándor névre keresztelt úttörőcsapat, melynek célja az általános iskolás tanulók szocialista szellemben való nevelése volt. Néhány 8-10 főből álló órsöket hoztak létre, több órs alkotott egy rajt, amelyek összességében alkották a csapatot. Minden órs külön zászlóval rendelkezett, de természetesen volt csapatzászló is. Az úttörőcsapatnak tagja lehetett minden felső tagozatos diák, aki teljesítette a feltételeket és megtanulta az úttörők 12 pontját. Az alsó tagozatosok alkották a kisdobos csapatot. A kisdobosok fehér felsőt és sötét aljat viseltek, kék nyakkendővel, míg az úttörők egyenruhájuk csak a piros nyakkendőben különbözött. A községben az Úttörő mozgalom helyi vezetője hetente tartott őrsi gyűlést a tagoknak. Az

Útcarészlet az Aszégből a régi házakkal, a Lóránth-kereszttel

úttörőcsapat 1958 nyarán 8 napos nyaralást szervezett a Balatonnál, melyen 17 pajtás és három nevelő vehetett részt. Ez évben a csapat bevétele 4353 Ft-volt, a kiadásuk 454 Ft, a fennmaradó összegből fedezték a táborozás költségét. Ekkor döntött a falu vezetősége a Tanácsháza melletti elfekvő gyakorlókert értékesítéséről, amelyet a Földművelésszövetkezet vásárolt meg italbolt építése céljából, amely beruházás nem sokkal később meg is valósult. Az élelmiszer-kereskedelmet a szövetkezet a korábbi Medgyessy vendéglőből kialakított helyiségben végezte, szemben az iskolaépülettel. A kereskedésben zsír, liszt és mindenemű élelmiszer megtalálható volt, sőt az aratási időszakban 16 db kaszát is eladtak, ám mégis azt sérelmezték a falubeliek, hogy a községben nincs húsértékesítés, ezért szorgalmazták, hogy legalább hetente egyszer a húsárusítást is engedélyezzék.

Az 1950-es évek egyházellenes politikája mi mindenre nem volt képes. Az már-már csak „természetes”, hogy tiltották a templomba járást, a gyerekek katolikus szellemben való nevelését és a hitoktatást. Például a tanítók úgy tanították az iskolában a gyerekek részére a köszöntést, hogy mindig a napszaknak megfelelően köszönjenek, tehát pl. reggel: Jó reggelt!, nappal: Jó napot! stb. A szülők azonban nem nézték jó szemmel az iskolai nevelést, ezért ha egy gyerek úgy köszöntött az utcán egy felnőttnek, hogy Jó napot!, az úgy köszöntött vissza, hogy: mindörökké! Ezek után nem csoda, ha a gyerekek nem tudták eldönteni, hogy kinek mit is szabad köszönni, ezért egyszerűen intézték el a kérdést: nem köszöntöttek senkinek sem.

Az is velejárója volt az akkori politikai viszonyoknak, hogy a helyi tanácselnök az Úrnapi és a Feltámadási körmeneteken részt vevőkről, az ottani hangulatról, áhítatról jelentést írt, megszámlálva a résztvevőket is. Mentségére szolgáljon, hogy mindezt felsőbb utasításra tette, ha úgy tetszik pozíciójával járt ez a fajta magatartás.

A körmenetek engedélyeztetése is napirenden volt akkoriban, ami rendszerint úgy zajlott, hogy a megyés püspök körlevélben tudatta a plébánossal a körmenet idejének elérkeztét, amit a tanácselnöknek is jóvá kellett hagyni. Eközben a tanácselnököt értesítette a Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága, hogy a községben körmenet tartása várható, és utasításba adta hogy mely időközben, illetve hány órakor kezdődhet, és meddig tarthatnak ezen események. Egy ilyen, a községi tanácselnök által írt jelentés tartalmából, az 1955-ös évből: „Az Úrnapi körmenet 11 órakor lett megtartva, a jelenlévők száma 324 fő volt. A hangulat általános volt, azaz nem lehet teljes ünnepi pátosznak nevezni, inkább közömbös volt a hangulat különösen a fiatalok részéről.” Hogyne, mikor a hídon állva számolta a körmeneten résztvevőket a tanácselnök!

Vagy nézzük az 1959. április 1-jén írt jelentést, ami a nagyszombati Feltámadási körmenetet ismerteti: „A résztvevők száma 620 fő, ami biztató, mert az 1956 és 1958-as években a résztvevők száma 700 fő körül volt. A nem (férfi és nő) és korszerinti megoszlásuk: 10% gyerek, 90% felnőtt. 40% nő és 60% férfi. A körmenet tömegdemonstrációs jelleggel bírt a nagy létszám miatt, miszerint 99% parasztság és 1% munkás vett részt. Esetleges rendkívüli esemény nem volt.” Ezeket a jelentéseket mindig a Járási Tanács Végrehajtó Bizottságának az Elnöke kapta. De nem csak egyházi, hanem más jellegű jelentések elkészítése is feladata volt a helyi Végrehajtó Bizottság Elnökének.

Ilyen volt többek között az 1951 és 1955 között kuláklísta kerületi személyek szemmel tartása és időközönkénti információküldés személyüket illetően. Egy ilyen jelentés tartalmából: „XY mezőgazdasági foglalkozású, 1945 előtt semmiféle pártnak tagja nem volt, 1951-ben kuláklísta kerületi, 1955-ben törölve lett a kuláklístaról. Alkalmazottja nem volt. Ellenforradalom idején semminemű tevékenységet nem fejtett ki. Nárai, 1958. július 25.”

Ugyanígy jelentést kellett, hogy írjon a község területén működő akkori, vagy korábbi kereskedőkről, kocsmárosokról, hentesekről, a korábban a Nyilas párt kötelékéhez tartozó személyekről, a külföldre disszidált személyek hozzátartozóiról és még ki tudja kiktől nem.

Természetesen a jelentési kötelezettség az illető haláláig tartott. Egy ilyen jelentés tartalmából: „Vas megyei Rendőrfőkapitányság. Tárgy: információ. XY született: 1881. október 20-án, anyja neve: ZK, 1958. március 12-én meghalt.” Ezeket a jelentéseket mindig a Vas megyei Rendőrfőkapitányság illetékes osztálya kapta.

1958-ban több tanácsülésen is szóba került a kultúrotthon felépítése. Voltak mellette és ellene is érvek bőven. Végül mégis megszületett az elhatározás, lesz kultúrotthon. Eközben kínálta eladásra Kancsal Ferenc pornóapáti lakos a tulajdonát képező pajta és szín épületeit Pornóapátiban. Tudomására jutott ez a helyi tanácsstagoknak és a tanácselnöknek, akik elutaztak a szomszédos községbe, hogy szemrevételezzék az épületet. A pajta 16,7 m x 5,9 m-es volt, kétoldalt tűzfal, a számítások alapján kb. 22 400 db nagyméretű téglából állhatott, jó állapotban volt a teteje is, a lécezete is újszerűnek volt mondható. A szín épületében úgy hozzávetőlegesen 6 000 db téglát lehetett, a tetőszerkezetébe 3 m³ faanyag volt beépítve, amin 1 200 db cserép volt. A községi előljárók számolása szerint ez a téglamennyiség nagyban segítené az építkezést, nem beszélve róla, hogy így jelentős faanyag is a község tulajdonába kerülne. A Járási Tanács az üzlet megkötésében semminemű akadályt nem látott, így a pajta 11 000 Ft-ért, a szín 4 000 Ft-ért, azaz összesen 15 000 Ft-ért a község tulajdonába kerülhetett. Ezzel, ha nem is a teljes, de jelentős mennyiségű építőanyag birtokába jutott a község viszonylag jutányos áron.

A Berek egyik háza az 1960-as években

Az 1960. március 24-én megtartott tanácsülés határozata utasította a V. B. elnökét, hogy a kultúrház tervének kidolgozása érdekében lépjen érintkezésbe az illetékesekkel. Még ebben az évben megrendeltek 50 000 db téglát és 20 mázsa cementet, valamint a szükséges 100 m³ kavicsból 50 m³. Az épület alapját a falu lakói ásták társadalmi munkában, az asszonyok esténként terítőket horgoltak otthon, hogy majd otthonosabbá tudják tenni a művelődési otthont. Például a helyi KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetkezet, melynek egyik legfontosabb feladata az ifjúság erkölcsi és politikai nevelése volt, gyűléseit havonkénti rendszerességgel tartotta) 280 munkórával járult hozzá a feltöltési munkálatokhoz.¹⁰

A kultúrház helyén, a régi iskolával szemben volt egy trafik épület, melyet az építkezés megkezdése előtt el kellett bontani, természetesen a tulajdonos kártalanítása után. Dohányárut, borítékot stb. árusítottak benne. Állt továbbá egy emlékmű is, melyre ünnepnapokon a magyar zászlót szokták felhúzni. Ennek az emlékműnek a talapzata, mely a magyar címet ábrázolja, ma Németh István Petőfi Sándor utcai házának udvarán található, végső enyészetét várva.¹¹

Az egykori emlékmű talapzata

1960-ban kezdték meg a művelődési otthont építését a falubeliek és csaknem két év alatt készült el az új létesítmény, 1 300 000 Ft-os költséggel. A kultúrház hivatalos átadási ceremóniája 1962. november 7-én volt (a nagy októberi szocialista forradalom ünnepén), délután három órakor. Az ünnepi beszédet Sermann János, a járási tanács vb-titkára tartotta. Ezután a helyi KISZ-esek és az úttörők adtak műsort az új kulturális létesítményben. Felléptek vendégszereplőként a pornóapáti táncsoport tagjai is. A műsoros estet bál követte, amelyen a tánczenét a Szombathelyi Járműjavító Vállalat KISZ-zenekara szolgáltatta. A legtöbb és legjobb munkát végzőket – mintegy 50 főt – a Hazafias Népfront helyi bizottsága látta vendégül az ünnepség után. Említésre méltó, hogy a nőtanács és a szülői munkaközösség tagjai végezték el az új létesítmény takarítását, ezzel 10 000 Ft-ot megspóroltak. A 250 férőhelyes nagyterem filmvetítésre is alkalmassá vált, hosszú évtizedekig működött mozi a faluban. Az újonnan kialakított moziban heti két új filmet vetítettek, amit később matiné előadásokkal bővítettek. Méltó helyet kapott az épületben a könyvtár is. A kultúrház első könyvtárosa Gyergyák Jenő lett, a könyvtár ekkor 1067 kötetet számolt és 167 beiratkozott olvasót tartottak nyilván.

A felsoroltak mellett pártiroda, KISZ-helyiség, valamint néhány társadalmi szervezet kapott egy-egy helyiséget az épületben: a nőtanács, a Hazafias Népfront és az MHSZ (Magyar Honvédelmi Szövetség). Az MHSZ 13 tagja ez évben Pető István vezetésével a nyár folyamán a leendő sorkötelesekkel laktanya-látogatáson vett részt. A Nőtanács kézimunka szakkört indított be, a Vöröskereszt „Anyák iskolája” címmel szervezett előadást. A további tervekben pedig Sakkör, modellezőkör, MHSZ lövészklub is szerepelt.¹² A kultúrházban italkimérésre alkalmas helyiséget a hosszas viták előzményeképpen végül is a fiatalokra való tekintettel nem alakítottak ki, indokként megjelölve, hogy szinte a kultúrházzal egy időben készült el a szövetkezeti italbolt a faluban, ami a Petőfi Sándor utcában a korábbi gyakorlókert helyén, az egykori Eörszy-kastéllyal szemben épült fel.

Jellemző az akkori politikai viszonyokra, hogy a községben és attól Pornóapáti felé, illetve még a Szombathely felé vezető úton az ún. téglagyári dombnál is rendszeres katonai ellenőrzéseket tartott a határőrség, éles fegyverrel ellenőrizve a személyautók és az autóbuszok utasait, az esetleges disszidensek elfogásának érdekében. A rendszeres ellenőrzéseken kívül további „tanácsokkal” is ellátták a község lakóit. Például 1960. március 24-én Várnai József határőr főhadnagy kérte a lakosság segítségét, hangsúlyozva, hogy az ellenség sohasem alszik, ígyekszik felhasználni minden olyan eszközt, amivel Népgazdaságunk fejlődését hátráltatni lehet. „Eltársak! – szólott a község lakóihoz – most a tavaszi munkák során rendszeresen a mezőn dolgoznak, így nagyobb lehetőségük lesz az ilyen személyek észrevételére.” Kiemelte, a határőrség az elmúlt időben két személyt is pénzjutalomban részesített ilyen irányú segítségnyújtásáért. Az itt lakó népet megpróbálta a hatalom, a hazafiság eszméivel és pénzzel egyaránt a maga oldalára állítani.¹³

1960-ban került sor az utcák nevesítésére is. A korábbi Fő utca Ják felé eső szakasza a Kossuth Lajos utca nevet kapta, míg a falut átszelő része a Petőfi Sándor utca nevet, de a mellékutak is ekkor lettek hivatalosan elkeresztelve.¹⁴

1963. év tavaszán született az autóbusz-váróterem megépítéséről határozat, melynél kikötésként szerepeltették, hogy mindenképpen fel kell szerelni ülőhellyel. Az autóbusz-várótermet a tanácstagok a szövetkezeti italmérés és a Tanácsháza közti részen tervezték felépíteni, noha az autóbusz-megálló az iskola előtt volt. Olyan eset is előfordult ebben az évben, hogy az iskola előtti megállónál az autóbusz-kalauzok a bérlettel rendelkezőket nem vették fel. Így ők vagy elkéstek munkahelyükről, vagy pedig más közlekedési eszköz után kellett nézniük. Mivel az eset nem egyedi volt, ezért a község elöljárósága megkereste a Volán vállalat illetékeseit és kifogást emelt az utazóközönség megkülönböztetése miatt, ami a község javára dőlt el.

A Csárda a kereszttel az 1960-as években, állítólag itt állt egykoron az órház

A község orvosi rendelője és a Posta épülete együtt került kivitelezésre, a községi tanács és a Soproni Postaigazgatóság közös beruházásának keretében. Az orvosi rendelő felépítése 1963. július 19-ei Tanácsülésen is nagy vitát eredményezett. A mélyreható vitát az robbantotta ki, hogy az orvosi rendelő felépítését a Hertelendy-ház elbontásával, és az így nyert építőanyag újbóli felhasználásával kívánták elkezdni. Akadtak azonban ellenzői is a dolognak, mondván egy embert nem lehet csak úgy kidobni és kisemmizni a házából. A község elöljárósága azonban leszögezte, hogy a Hertelendy-ház tulajdonjogát 1957-ben lehetett volna rendezni és visszakérni, így az Állami Gazdasággal történő előzetes egyeztetések után a már kiadott bontási engedélyek után meg van a lehetősége a Tanácsnak a bontásra és az építőanyag újbóli felhasználására, így nem önkényesen veszi birtokba a fent említett házat.

Mindkét hivatalt 1965. október 28-án adták át rendeltetésének. Szintén ez évben készült el a községi autóbusz váróterem, valamint a Kossuth Lajos utca teljes szakaszát újra-kavicsozták.¹⁵

A községben a „Tiszta udvar rendes ház” mozgalom 1963-ban került beindításra, melyet a község lakossága igencsak aktívan és kedvezően fogadott. Az erre alakult bizottság figyelemmel kísérte a portákon történő változásokat, és a verseny legjobbjai a fenti feliratot tartalmazó táblát helyezhették el a házfalukon.¹⁶ Az 1960-as évek derekán az életszínvonal emelkedésének jeleként értékelték a földműves szövetkezet helyi üzletében az évről évre forintosított növekvő forgalmat, aminek talán lehet is némi alapja, viszont ne feledkezzünk el a már akkor is jelenlévő inflációs hatásról sem. Az 1959-es évben az éves forgalom meg-

haladta a 1 500 000 Ft-ot. Érdekességgént említem, hogy a totó-lottó árusítás a községben 1961 óta van jelen, amit a szövetkezeti boltban kezdtek árusítani és csak jóval később került át a Posta hatáskörébe.¹⁷

Kisdobos- és úttörőávitás 1976-ban

Kisdobos- és úttörőávitás az iskola udvarán

1983. április 1-jén, pénteken Náraiiban falugyűlést tartottak, melyre hivatalos volt Szalai Istvánné, a megye egyik országgyűlési képviselője, aki főállásban a LATEX Fonó- és Szövőgyár dolgozója volt. Az esti falugyűlésre 230 ember jött össze, annak ellenére, hogy egész nap esett az eső. A tanácselnök ismertette, hogy még 1974-ben 28 házhelyet sajátított ki a tanács, arra gondolván, hogy hosszú évtizedekig eltart, míg beépítésre kerülnek, de ekkorra már majdnem mind beépült, mivel az elmúlt 10 évben 60 új ház épült és két új utcával is gyarapodott e városkörnyéki kistelepülés. Nagy eredményként értékelték az 1982 szeptemberében megnyíló óvodát, melyet a régi iskolaépület átalakításával tudott megvalósítani a község. Fő problémaként vezetékes ivóvíz mielőbbi kiépítése fogalmazódott meg, továbbá az új orvosi rendelőben történő munka is eléggé akadozott – sérelmezték a falubeliek.¹⁸

A nyári óvoda egy mozzanata

Követésre méltó cselekedetre szánta el magát a község előjárósága 1984. június végén, mely lakókörnyezetének szebbé tételéhez járult hozzá. Ekkor alakult ugyanis meg a Környezetvédelmi Őrség. A jobbára fiatalokból álló őrség tagjai vállalták, hogy a községben lévő két parkot, a játszótérrel és a községen átfolyó Bolygó-patak partját rendszeresen karbantartják, óvják, védik azt az éppen akkor virágzó sárgaliliomfajtát, mely legnagyobb lelőhelyként ismert az országban.¹⁹

Szüreti felvonulás az 1980-as években

Nem sokkal ezután újabb nagy terv született: a falu előjárói Agrártörténeti Pihenőpark ki-vitelezéséről határoztak, melynek keretében bemutatásra kerülne a korábbi hagyományos paraszti gazdálkodás eszközei. A terv megvalósulását sajnos tett nem követte, az összegyűjtött mezőgazdasági eszközök a Polgármesteri Hivatal udvarán várják végső enyészetüket.

*Mári néni a házában
(Az iskolával szemben volt
a szűpféses ház, mára
lebontották)*

Mári néni szobája

Jó hír volt a község számára, hogy bekapcsolták az Országos Kék Túra útvonalába, melyen ma is évente többször végigvonulnak bakancsos turisták. Ezen útvonal mellett található településekről készített filmsorozatot a Magyar Televízió, Rockenbauer Zoltán vezetésével, Egymillió Lépés Magyarországon címmel. Nárai több épülete is bemutatásra került a filmben, illetve több falubeli is megszólalt benn, többek között Doma Balázs Kossuth Lajos utcai vegyeskereskedésének egy rövid mozzanata tűnt fel a képernyőn.

Ekkoriban fogalmazódott meg a Szombathelyi Állami Tangazdaság lovas turisztikai programja, mely keretében az egykori Eörsy-kastélyt, melyet irodaként használt, 7 000 000 Ft-os költséggel szállodává alakította át. A hozzá tartozó egykori lakásokból pedig, miután kiköltöztették az addig bentlakó családokat, 60 fős melegkonyhás éttermet, külön sörözőt létesített.²⁰

1988 decemberében Mihácz Sándort, a művelődési ház akkori vezetőjét érdemei elismerésül megyei szintű jutalomban részesítették. Az általa vezetett művelődési házban működött egykoron ifjúsági klub, KISZ, alkoholmentes ifjúsági klub, fotószakkör, színjátszó kör, asztalitenisz csapat, nyugdíjas klub és a könyvtár. Hétfőn DISCO is szokott lenni,

*Doma Balázs vegyeskereskedése
1986-ban*

néha pedig egy-egy zenekar költözött a pincébe és tartott próbát heti néhány alkalommal. Volt TV, videó és számítógép is. A videóhoz újabb és újabb filmeket tudtak beszerezni, ami a kultúrházban működő mozi lassú lefolyású végét jelentette, de a könyvtárat sikerült 2000 kötetesre bővíteni. A nagyteremben ekkoriban padlócsert hajtottak végre, ami megoldotta az általános iskolások tornatermi problémáit.²¹

A községet ábrázoló képeslapot az 1980-as évek végén Víz József plébános készítette

Az új ravatalozó a temetőben

A rendszerváltás után

Az országos választási kiírásnak megfelelően 1990. március 25-én volt a rendszerváltás utáni első országgyűlési választás.¹

1990. június 18-án Náraiban ülésezett a Vas megyei Agrár Kamara, dr. Hoffer József megbízott elnök vezetésével. A kihelyezett ülésen jelen volt Simon József ügyvezető titkár és Mészáros Gyula közigazdasági igazgató is. Beszédükben a megyeszerte Tsz-ellenes hangulatot és a privatizációs lehetőségeket vitatták meg.²

1990. július 29-én országos népszavazás megtartását kezdeményezte az MDF, arra vonatkozóan, hogy a köztársasági elnök személyét a nép, vagy pedig az országgyűlés válassza-e meg. Az alacsony részvétel miatt, a teljes érdektelenség végett országosan megbukott a népszavazás, ennek értelmében a parlamentet illette a köztársasági elnök választásának joga. Nem volt ez Náraiban sem máshogy, a választási bizottság tagjai a végén már azért szurkoltak, hogy legalább három számjegyű legyen a szavazók száma, de nagy reményt nem fűztek hozzá, mert délig mindössze 35-en látogatták meg a szavazóhelyiséget.

A magányos szavazatszedő bizottság „népszavazókra” vár³

Az alig pár hónapja hatalmon lévő kormány drasztikus lépésre szánta el magát, melynek eredményeképpen 1990. október 27-től kormányhatározat értelmében a benzin és gázolaj árának radikális mértékű emelése következett be. A sajtótájékoztatón elhangzottak alapján erre részben a Perzsa-öböl menti térségben kiobbant válság és a dollárelszámolásra való áttérés miatt volt szükség. A radikális benzináremelés elleni tiltakozásul a taxik és magánfuvarozók előbb Budapesten, majd az ország többi városában, így Szombathelyen is megbénították a közúti közlekedést, amelyet szándékaik szerint addig kívántak fenntartani, amíg a kormány nem vonja vissza a megélhetésüket lehetetlenné tévő intézkedést. Péntek délelőttre már számos teherautó és személyautó csatlakozott a demonstrációhoz, minek következtében járhatatlanná vált a város.

Náraiból a reggeli buszok még időben beértek az Ady téri autóbusz-pályaudvarra, de a hat-hét óra után érkezők már csak az Újperinti kereszteződésig jutottak, ott már a demonstrálók elzárták az utakat, így lehetetlenné vált a közlekedés a város irányába. Onnét gyalogosan kellett továbbhaladni. A Volán azonban gyorsan reagált az így kialakult helyzetre és két autóbusszal oldotta meg a közlekedést. Az egyik autóbusz a városban belül közlekedett – már amennyire tudott – és juttatta el az utazóközönséget Újperintig, ahol az utasok leszálltak és átsétáltak a demonstráló gépkocsik között, majd a túloldalon várakoztak.

zó autóbusz szállította tovább őket. Míg a személygépkocsival utazók egy része az erdőn keresztül közlekedve oldotta meg a problémát.

A blokádnak végül vasárnap a délelőtti órákra magától felbomlott az egész országban és délután már teljes volt a közlekedés, mivel a kormány – a legdrágább benzint figyelembe véve – 62 Ft/l-ről 50 Ft/l-re módosította a benzin árát, illetve közrejátszott ebben a fellépő élelmiszerhiány is. 72 óra = 12 Ft-tal! Mondogatták elégedetten az emberek.

A rendszerváltás óta a tömegmegmozdulásnál nagyobb szerencsére nem volt, a történelemkönyvekbe pedig taxisblokádnak néven íródott be a többnapos esemény.⁴

Hagyományteremtő rendezvényre került sor 1992. őszén Náraiiban a Lovas-fogadóban a helyi lovasfogadó és az önkormányzat közös összefogásával. A Nárai Őszi Napok névre keresztelt eseménysorozat először október 17-én, szombaton volt. Délelőtt tízkor a nárai fiatalok szüreti felvonulása volt. A községben népművészeti és kézműves kirakodóvásár várta az érdeklődőket, délután pedig borkóstolóval egybekötött borversenyre került sor. Erre nemcsak a magyar, de az osztrák bortermelő tájakról is érkeztek résztvevők. A napi programot szüreti bál zárta. Október 24-én folytatódott a rendezvénysorozat autó-motor show-val. Ekkor használt és új autók bemutatása is volt. Tizenhat standon várták az érdeklődőket a különböző márkájú gépkocsikkal. A napot rock and roll bemutató és bál zárta. A harmadik hétvégén, október 31-én vadásznapi jellege volt a programnak. Trófeákat állítottak ki, és lövészeti, valamint kutyabemutatóra invitálták a szervezők a vendégeket. Lehetett lovagolni és aki akart hintóba is szállhatott. A rendezvény alatt amatőr biliárdversenyen egy Ford Escort típusú autó volt a főnyeremény.⁵

A Vállalkozók Országos Tanácsának választmánya a soron következő ülést tartotta meg 1993. február 18-án Náraiiban a Lovas-fogadóban. Mint Bornemissza Tamás, a választmány elnöke elmondta, a helyszín kiválasztása elismerést jelent, hiszen a VOSZ oda igyekszik, ahol élénk vállalkozói élet folyik. Az egész napos program során a napirendek között szerepelt a vasi csoport bemutatkozása, a területi pályázati alapelvek szakmai támogatásának felülbírálat. Mint hallottuk, vállalkozó az, aki magántőkéjét kockáztatja, s így szerez adózott jövedelmet. A szervezet elsősorban, s főképpen az ő érdekében óhajt tevékenykedni.⁶

Mit szólna Jézus Krisztus, ha lejönne a földre és látná ezt a sok gyalázatot? – tette fel a kérdést 1993. november 29-én hétfőn este a nárai kultúrházba bezsúfolódott embereknek dr. Torgyán József, a Független Kisgazdapárt országos elnöke, parlamenti képviselő, a Világ Liga a Szabadságért és Demokráciáért (WLFD) világszervezet Magyar Tagozatának elnöke. Mert gyalázat van bőven. Az elmúlt negyven év bűneihez az új elit is bőven hozzátett, mondta a pártelnök és hosszú beszédében az ország bajait beszélte el. Szégyen, mondta Torgyán József, hogy évszázadok óta először búzaimportra szorulunk. Az ördög birodalma helyett keresztényi országot kell teremteni, mert a bankfiúk tönkreteszik ezt az országot, „Elmentek a tankok, maradtak a bankok”. Választási ígéretekből nem volt hiány, arra a kérdésre pedig, hogy mit tesznek a Kisgazdák, ha nyernek a választáson, dr. Torgyán így felelt: Szent Istvánhoz hasonló módon kíván eljárni. A kispogányokat megtéríti, a nagypogányokat pedig leváltja. A rablott holmit visszaveszi, és utána megvalósítja több pontból álló programját. A tömegben egy „Veled vagyok Torgyán” feliratú tábla is feltűnt.⁷

A rendszerváltás utáni időben a községben megszűnő mezőgazdasági munkalehetőségek következtében törvénytörően megnőtt a munkanélküliek száma. Akadtak nem kevesen olyanok is, akik már kikerültek a munkanélküli ellátásból is, ám munkalehetőséghez mégsem jutottak. Közülük 1994. őszén tizennégyen az önkormányzat által folyósított jövedelempótló támogatását kapták, ami pár forint híján 6000 Ft volt. A támogatottak nagyobb része férfi, zömük betanított munkás, szakmunkás volt korábban, akik a falu szépítésében segédkeztek, illetve télen a hőeltakarításban is kivették részüket.⁸

A megye falugazdászai találkoztak 1994. november 15-én Náraiiban, ahol az erdővel kapcsolatos vitás kérdéseket tárgyalták meg. A tanácskozáson petíciót fogalmaztak meg, melyet a kormányhoz is eljuttattak. A tiltakozás főbb pontja a falugazdák jövőjének bizonytalansága volt.⁹

Talán sokan nem tudják, hogy Jákot Náraiival összekötő út mentén ültetett fák különleges jelentőséggel bírnak. A közlekedési tárca jubileumi fásításának akciójában országsszerte harminckétezer fa került elültetésre. Az emlékfásorokat – minden megyében egyet – olyan helyszínre ültették, amely valamilyen módon kapcsolódik a honfoglalás korához. Így Vas megyében az Árpád-korból származó műemlék jáki templomra esett a választás. A Vas Megyei Állami Közútkezelő Kht. az ezeregyszáz juharfát a Jákra vezető utak mentén ültette el, mégpedig négy irányban. A Jákot Náraiival összekötő út teljes hosszában, Balogunyom felé Jákotól két kilométer távolságig, illetve a Körmeny – Ják – Szombathely főúton két-két kilométer hosszan mindkét irányba. A juharfákat a lakott terület határán kívül, az út menti árkok szántóföld felőli oldalára, a közútkezelő területére kerültek elültetésre 1996. október végén, november elején. Érdekesség, hogy az emlékfásor kezelése az e célra központosított keretből továbbra is az útfenntartó cég feladata.¹⁰

1996. pünkösdvasárnapján a Dinasztia Kft. a nárai művelődési házban szervezte meg a „Vállalkozók bálját”. A közel félszáz helyi meghívott vállalkozó és családtagjaik a jótékonyági rendezvényen a becsületkasszából és a tombolaértékesítésből összegyűlt bevételt a község falutévé információs csatornájának kiépítésére ajánlották fel. A rendezvénynek emellett az is célja volt, hogy jobban megismerjék egymást a helyi vállalkozók, hiszen közülük többen csak a közelmúltban telepedtek le a községben. A nárai lokálpatrióták megmutatták, hogy képesek tenni községükért, azonban a folytatás valahogy elakadt.¹¹

Bár közigazgatásilag Szombathely területén, mégis Nárai határában, az egykori Hungária Gőztéglagyár tőszomszédságában – hazánkban másodikként – nyílt állatkegyeleti park. Első hallásra sokak számára meghökkentőnek tűnhet, pedig vannak, aki hetente kijárnak kedvenc kutyájuk, vagy macskájuk sírját gondozni.

A tulajdonos, Rétfalvi Imre 1996-ban nyitotta meg az állatkegyeleti parkot, azóta 53 kutyát és 3 macskát temettek ide. Az egykori kedvencek hatalmas akácfaik tövében nyugszanak, a sírhelyeket is ugyanúgy meg kell váltani, mint más temetőben, közegészségügyi szempontból is ugyanazok a szabályok vonatkoznak az állatkegyeleti parkra, mint más temetőkre. Az üzemeltető elmondása alapján évente ötször annyit költ a park fenntartására, gondozására és üzemeltetésére, mint amennyi bevétele keletkezik. Hívásra házhöz megy gyászfekete Lada Samarájával, megszervezi a szállítást és a temetést. Szervezett szertartás azonban nincs, ki-ki úgy búcsúztatja el kedvencét, ahogy akarja. Többen halottak napján gyertyát, mécses gyújtanak kedvencük sírjánál, vagy koszorút helyeznek el. Rétfalvi Imre terveit közt szerepel egy síratófal felállítás is, amelyben kis kazettákban a kalitkában tartott madarak, hörcsögök, tengeri malacok is méltó nyughelyet kaphatnának.¹²

1997. július 26-án a helyi tűzoltók jubileumával összekötött falunap megrendezésére került sor a községben. Délelőtt 10 órakor szentelték a tűzoltók zászlóját, amit ünnepi egységgyűlés követett a csapat 100 éves fennállásának évfordulója alkalmából. A kultúrház udvarán déltől gulyásparti várta az éhes szájú ünneplőket, délután 16 órától a kultúrház zsúfolásig megtelt nagytermében pedig Lagzi Lajcsi lépett fel. Este nyolc órától lehetett ropni a tűzoltóbálon a „tüzes” táncot kifulladásig.¹³

1999. év elején jelentette meg először Nárai község Önkormányzata első helyi kiadású információs és közéleti lapját, a Nárai Hírmondót. A lap negyedévente jelent meg és minden háztartásba ingyenesen jutott el. A Polgármesteri Hivatal nevében Családi Anita jegyző és a szerkesztő Goórné Oláh Adrienn Juhász Ferenc költő gondolatával indították útjára a lapot: „Hiszek abban, hogy okos, tiszta, szép szó: segít lenni a jóra!”

A lap rendszeresen beszámolt a község kulturális, sport és mindenkit érintő egyéb közéleti tudnivalóiról. Rendszeresen jelentkező rovatai voltak: Elsőkézből (önkormányzat által alkotott legfrissebb rendeletek), Közéleti hírek, Lakossági fórum, Sportélet, Kölyöksarok, Mesélő krónikák, Miniportrék, Bemutatjuk-vállalkozóink. A Nárai Hírmondó sajnos nem volt hosszú életű, mindössze két éven keresztül jelent meg.

Ez év elejétől került bevezetésre a községben a kommunális adó, mely ingatlanonként egységesen 3.000 Ft-ban lett megállapítva. A községben jogos igényként jelentkező út- és járdajavítási és építési feladatainak ellátása fedezése végett döntött az önkormányzat. Ez független a ház nagyságától, a tulajdonosok jövedelmétől. Az így befolyt összeget a képviselő-testület zárolt céltartalékként kezeli, a pályázatokon önerőként szerepel.

Mesterházy Tihamér az iskolával és az óvodával 1991-ben alapítvány létrehozását kezdeményezte, a gyermekek esélyeinek javítása céljából. Neve „Alapítvány a Nárai Gyermekekért” lett volna. A korábbi évek kezdeményezése után aztán végül az önkormányzat, a helyi és más települések lakói, szülők, vállalkozók támogatásával jött létre a „NÁRAI TANULÓKÉRT” elnevezésű alapítvány, melyet a Vas megyei Bíróság 1999. június 24-én 1999. április 8. napjával, 13/1999. sorszám alatt vett nyilvántartásba.

Az alapítók által befizetett összegek:

Önkormányzat:	25.000 Ft
Önkormányzat Iskola és Óvoda nevében:	25.000 Ft
Óvodás gyermekek szülei:	11.300 Ft
Iskolás gyermekek szülei:	34.500 Ft
Vállalkozók, magánszemélyek:	27.000 Ft
Összesen:	112.800 Ft

Az alapítók 1999. április 8-án megválasztották az 5 tagú kuratóriumot, melynek a következő személyek lettek a tagjai:

Molnár Gyuláné elnök	Molnárné Németh Emma
Szabóné Swcott Zsuzsanna	Takács Mária
Tóth Zoltán	

Az alapítvány célja:

„Minden nárai gyermeknek az ifjúkorú igényeire tekintettel segítse táborozásukat, kulturális és sportvetélkedőiket, tanulmányi eredményeinek elismerését, tanulmányi és egyéb versenyeken való részvételi és nevezési lehetőségeit. Hozzájáruljon a jó képességű gyermekek és ifjak továbbtanulási terheinek elviselésére. Támogassa és elősegítse az ifjúság helyes irányú fejlődését, szabadidős tevékenységét. A tanulmányi munka, valamint versenyek, pályázatok, a község hírnevét öregbítő események eredményeinek elismerése, jutalmazása, tárgyi feltételeinek javítása, tanulmányi sport és egyéb versenyek nevezési díjaihoz hozzájárulás, utazási és szállásköltség-térítés a rászoruló tanulóknak.”

Az 1999/2000 tanévben például rajz- és novellapályázat „Szülőfalum az ezredforduló után” címmel hirdetett versenyt. Az értékelés 3 kategóriában történt, az alsó tagozatosok, a felső tagozatosok és a középiskolások korosztálya között.¹⁴

Megjegyzendő, az alapítvány az iskola bezárását követően sem került megszüntetésre, az alapítók helyes felismerésének köszönhetően, napjainkban Nárai Gyermekekért Alapítvány néven működik, segítve ezzel a község fiataljainak szabadidős tevékenységét.

A Magyar Köztársaság kormánya államiságunk és kereszténységünk 1000. évfordulójának ünnepének alkalmából Millenniumi zászló átadásáról határozott, amit minden településen

végbevittek. Náraiban a Millenniumi emlékszászló átadására 2001. július 8-án délelőtt tíz órakor került sor.

Nárai önkormányzata a Magyar Millennium méltó megünneplése alkalmából a falu központjában – az egykori Pap-tó helyén – „Millenniumi park”-ot hozott létre, mellyel egy időben a park nyugati részén játszóteret létesített. A park közepén felállított millenniumi emlékoszlopot és a park játékeit Varga Károly faragó készítette a Falvak Kultúrájáért Alapítvány támogatásával.

Dr. Náray-Szabó Gábor átadja az emlékszászlót Lóránth József polgármesternek

Az emlékszászló átadási ünnepség a szombathelyi ifjúsági fúvószenekar zenés ébresztőjével indult, utána az ez alkalomra készült millenniumi parkban celebrált szabadtéri szentmisét dr. Rátkai László plébános. A kormány millenniumi zászlóját dr. Náray-Szabó Gábor, a településhez kötődő tudós, az Oktatási Minisztérium helyettes államtitkára adta át. Az ünnepség keretében ő avatta fel a hét honfoglaló nevével díszített kopjafát

Dr. Náray-Szabó Gábor ünnepi beszédet mond¹⁵

is, amely az összetartozást, országunk születését jelképezi. Az új játszóteret pedig Sági József országgyűlési képviselő avatta fel. A millenniumi zászlóra az öt fiúgyermeket nevelő Kovács Jánosné zászlóánya kötötte fel a szalagokat. Ezután a polgármester értékes herendi vázával ajándékozta meg azokat, akik valamilyen intézmény vagy egyesület égisze alatt a legtöbbet tettek a faluért az elmúlt években. Az ünnepségnek különösen megható pillanata volt, amikor a Himnusz záróakkordjai alatt ötven bék-egalamb repült a levegőbe.

A felavatott kopjafán a hét vezér neve: Árpád, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm. Talán némi körültekintéssel, odafigyeléssel elkerülhető lett volna, hogy e jeles ünnepnap alkalmával ne egy – talán nem túlzás – másodosztályúra sikerült emlékmű kerüljön felavata-ásra, amelyet még unokáink is látni fognak. A hét vezér neve helyesen: Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm.

A műsor délután 15 órakor folytatódott, ami a „Nárai Muskétások”, a Kultúrház gyermek rock and roll csoportjának a bemutatójával kezdődött, 16 órától Kaczor Ferenc előadómű-vész kétórás mulatós estje következett. 18 órától a Kulcsár testvérek táncbemutatóját, majd 19 órától a Szökös néptáncgyűttes bemutatóját láthatták a jelenlévők. 20 órától indult a hajnalig tartó táncház. A délutáni programok ideje alatt nárai módra készült vadászpör-költtel látta vendégül a falu a jelenlévőket.¹⁶

A Millenniumi park

2003. április 12-én, szombaton esős, borongós napra ébredt a község, ám annál nagyobb bizalommal tekintve a jövő felé indult az Európai Unióhoz való csatlakozás tárgyában megtartott országos ügydöntő népszavazásra. Náraiban 873 személy volt a választásra joga-sultak száma, ebből 420-an vettek részt a szavazáson. Az Európai Unióhoz való csatlakozás mellett voksolt 359 fő, ellene 61 fő.¹⁷

2004. május 1-jén, az Európai Unióhoz történő csatlakozás időpontjában a következő személyek voltak a község előljárói: Stifter Attila polgármester, Kött András jegyző, Ló-ránth Miklós alpolgármester, Kovács István, Kovács Miklós, Léber Balázs és Putz Attila képviselők. Céljaik között a község színvonalának és színvonalának emelésén túl, az úthálózat rendbetétele, a fiatalok szabadidős tevékenységének elősegítése szerepel, de az idősebb korosztályról sem kívánnak elfeledkezni, példaként említhetnénk a közelmúltban nagy sikerrel életre hívott öregek napját. Az üresen maradt iskolaépületben most Babaklub, karate-oktatás zajlik, és a közeljövőben az önkormányzat egymillió forintos beruházásából modern konditerem fogja szolgálni a fiatalok mozgásigényét. Az Európai Unióhoz tör-ténő csatlakozás emlékére az önkormányzat éjszakai fényárban úszó – részben pályázati

pénzforrás felhasználásával –, a község Millenniumi parkjában fedett pavilon és színpad felépítéséről határozott.¹⁸

Az egykori tűzoltó szertár, melyben az MHSZ lövész-szakosztály is működött. Ma a tűzoltók mellett itt Mini ABC, a Gyógyszertár található és a határőrség melegedő helyisége is

A község szíve. Balról: az egykori iskolaépület, ma óvoda, a művelődési ház, a polgármesteri hivatal, az orvosi rendelő és a posta, a tekésző, előtte a buszváró, az italbolt és a vegyesbolt.

Az oktatás és az iskola

Különböző intézményekben, levéltárakban való kutatásaim során sajnos nem akadtam nyomára a középkor plébániai iskolájával kapcsolatos írásos dokumentumoknak. Legelső információ, amit gyűjteni tudtam az 1697. évi Kazó-féle vizitáció leirata. Miszerint Nárainak iskolája nem volt, de volt viszont licenciatusa. Javadalmazását egyházi szolgálataiért kapta. Ebből világosan kitűnik, hogy Náraiban felekezeti oktatás, majdan később pedig felekezeti iskola működött a római katolikus egyház fennhatósága alatt. Az iskolában folyó munkát az iskolaszék felügyelte, ennek elnöke viszont a plébános volt.¹

1752. január 2-án kelt irat tanúsága szerint a községben Pásztori László a tanító, aki írni, olvasni és számolni tanította a gyerekeket.²

Az 1756. október 19-én kelt kánoni látogatás szerint Soós Mihály az iskolamester, aki a templomi szolgálatot is ellátta. A tanításért 1/4 évenként 35 dénárt kapott. A fűtéshez a diákoknak is hozzá kellett járulni, mindennap kettő darab fát kellett vinni az iskolába.

1770-ben Nárai község iskolájának tanítója Julics György volt, aki télen 20, nyáron 8-10 gyermeket tanított.

Javadalmazai:

17-17 köből búza és rozs	25 Fl	
Harangozásért minden háztól 5 dénár	5 Fl	
Orgonálásért a falu mészárszékétől	5 Fl	
Stóladíj	2 Fl	
A tanításért minden gyermek negyedévenként		30 dénár
Telente a gyermekektől mindennap 1-1 fát kap	16 Fl	40 dénár
A falutól 12 kocsi fát kap	3 Fl	
Ex calenda	1 Fl	15 dénár
1 kocsi széna	2 Fl	
Összesen:	53 Fl	55 dénár

Az 1780. évi látogatásban a „ludimagister”, iskolamester személy szerint meg van nevezve, ám sajnálatos módon ott a papír átázott és olvashatatlaná vált az írás. Jól beszélt latinul és más nyelveken is. Jövedelme 2 szobás lakás, amelyből az egyik tantermül szolgált, fűtés-hozzájárulásként 12 szekér fát kapott évente.

1815-ben az iskolamester Pratsovits György volt egy leirat tanúsága szerint.³

Az iskolába való rendszeres járás ekkoriban még nem volt általánosan bevett szokás, úgyis mondhatnám, hogy ki amikor ráért akkor ment. Ha a mezőgazdasági munkálatok szükségessé tették a nagyobb létszám jelenlétét, akkor a gyerekek a munka befejezéséig ritkán koptatták a padokat. Persze a szülők hozzáállása sem mindig pozitív volt az iskola iránt, és csak a tanító figyelmeztetésének hatására küldték csemetéjüket okosodni. Sokszor azonban ez sem vezetett eredményre, így eshetett meg, hogy a szombathelyi Cs. kir. szolgabírói hivatalától eléggé elmarasztaló hangnemű levelet kapott a község, melyben már nem a tanítót tették felelőssé a rendszeres mulasztásokért, hanem magát a község vezetőségét. A levél tartalma eredeti fogalmazásban:

„A Sopronyi Cs. kir. Helytartósági osztálynak feljelentetett, hogy Nárai községbéli szülők gyermekeiket az iskolai tanítástól elvonják. Ennél fogva a községi előljáróknak meg hagyatik hogy az ottani lakosokat értesítsék mi szerint minden ki iskolaköteles gyermekét az iskolában nem küldi minden egyes elmulasztott nap után 1 p. forinttal meg büntettetik

melly pénzbírság ismételt esetben meg is kettőztetik mint hogy továbbá a községi előjárónak kötelessége arra ügyelni, hogy a felsőbb hatóság által kiadott rendeletek pontosan mag tartassanak ennél fogva, a kívül megnevezett községi előjáróknak meg hagyatik hogy különös gonddal arra ügyelni, hogy minden iskola köteles gyermek az iskolában rendesen járjon az e tekintetben hanyag szülők büntetés végett azonnal bejelentendők. Egyúttal figyelmeztetnek az előjárók hogy önmiket minden e tekintetben tapasztalando hanyagság miatt 10 pengő forintnyi pénzbírsággal büntetni fogom.

Szombathely, május 30-án 1836”

Ez a fajta magatartásmód nem volt ritka akkoriban, a kornak sajnálatos jellemzője volt, ami nem csak Náraiban, hanem más községekben is igen gyakran megesett.⁴

Az 1841. június 7-én kelt egyházlátogatási jegyzőkönyv iskolamester címszó alatt ezt tartalmazza: „Iskolamester: Vörös Ferenc vépi születésű 34 éves, beszél magyarul, deákul, 8 iskolát végzett. Segédtanító volt Czenken Sopron vármegyében, Czelben, Sárváron. Mester Sáriban, Aszonfán, Szetkirályon. Itt már ekkor 3 éve volt iskolamester.

A mesterház (iskolaépület) a régi helyén újra épült talpakon, tömésből, jó karban van. Az iskolaszobán kívül van még egy szoba, konyha, kamra, istálló, szín és szűk udvara, kertje semmi. Ennek építése, tatarozása, úgy a kertelése a falubelieket illeti”. Javadalmai, földjei és kevés rétecskéje volt, ezenkívül természetbeni juttatásként 12 szekér fát kapott a községtől, valamint 37 mérő (pozsonyi) búzát vagy rozst, ahogy abban az esztendőben a faluval megegyezett, ami az akkori értékmérés szerint is komoly összeg volt.⁵

1875-ben a leírtak tanúsága szerint egy tanteremben egy tanító oktatott 80-90 gyereket.⁶ Náraiban az idősebb emberek elmondása alapján az első iskolát 1832-ben építhették. Ennek írásos nyomára mindeddig sehol sem találtam. A fenti 1841-es kánoni látogatásból viszont világosan kitűnik számunkra, hogy az iskola jó karban van, valószínű, hogy ezt az épületet építhették 1832-ben, hiszen még csak 19 éves volt a látogatás alkalmakor. Írja a jegyzőkönyv továbbá „a régi helyén újra épült”, ami számunkra második ismert iskolaépületként jeleníthető meg. Ami viszont írásos emlékekkel is dokumentálható, hogy a századfordulóra a tanulók száma már több volt száznál és ez szükségessé tette egy új iskolaépület megépítését.

1903. március 9-én a községi képviselő-testület ülése Brenner János szombathelyi építőmester által készített építési tervrajzot és költségvetést tárgyalta. Az új iskolaépület megépítésére kettő tervrajz készült. Az első a régi iskola helyén, a másik pedig Hertelendy Miklós Nárai 33. házszámú belsőségén került volna megvalósításra.

Ügydöntő szavazást rendeltek el, amelynek eredményeképpen megállapították, hogy az új iskolát a régi helyén építik fel, de pincék nélkül, mivel Náraiban igen magas a talajvíz szintje és ez csak problémákat okozna a jövőben. 1903-ban az iskola építésével kapcsolatos teendők ellátására két bizottság alakult. Az egyik bizottság feladata volt az anyagbeszerzés, szerződéskötés, egyéb építkezési teendők ellátása, amiért 20 korona tiszteletdíjban részesültek. A másik bizottság az építési költségek kölcsön útján való biztosítására alakult. Az erről szóló iratot 1903. március 10. – április 10-ig közzsemlére bocsátották a bíró házána.

1903. május 10-én készült jegyzőkönyv szól ezután az iskolaépítésről. A községbíró a képviselő-testülettel azt a határozatot hozták, hogy hosszabb lejáratú kölcsön útján fedezik az építkezés költségeit.

A közvélemény akarata azonban a javaslatot megváltoztatta, és úgy módosította, hogy az egész költséget már az 1903-as évben az összes adónemek után vetik ki és szedik be. Az építési költség kb. 14 000 korona volt. Az adófizetők a kölcsön felvétele ellen nyilatkoztak, mert nem voltak hajlandók az egyébként is súlyos kiadást kamatfizetéssel megszorítani. Ezt a határozatot tekintették véglegesnek, amit a felsőbb hatóságok tudomásul is vettek

és egyben sürgették az illetékeseket az építkezéssel, ugyanis a kikötés az volt, hogy az új tanévet már az új iskolában kell megkezdni.

Ezek után rögvest nekilátott a falu az építkezésnek, ami azzal kezdődött, hogy a régi iskolát le kellett bontani. A bontási munkálatok közt a régi iskola mestergerendáján bevésve találtak egy évszámot: 1832.

Az 1903. június 13-i jegyzőkönyvből megtudhatjuk, hogy az építkezést a 8789/900. számú építési engedély alapján kezdték el. Továbbá, hogy az iskola építésével kapcsolatos összes fuvar a község közmunkában teljesíti. Az iskola építési költségei részletesen megtalálhatóak Szombathelyen a Vas Megyei Levéltárban, részletes ismertetésétől eltekintek, csak az egyes kiadások végösszegét ismertetem:

■ tervek és költségvetések elkészítéséért:	402. 27 K
■ iskola megépítési költségei:	13 182. 74 K
■ mellékhelyiségek	714. 05 K

Az iskolaépítési adatok mellett mellékelve megtalálhatók az építési anyagokról és egyéb költségekről kiállított nyugták.⁷

Ekkor Somogyi János volt a tanító, aki 130 gyereket oktatott. A tanító lakásához és a gazdasági épületekhez 155 négyszögöl udvar, 334 négyszögöl kert, ezenkívül szántó és rét tartozott.⁸

Az 1903-ban épített iskolaépület

Szintén ebben az évben, május hóban a község vezetői tanítói állásra adtak fel pályázatot a Szombathelyi Friss újságban, ahol háromszor jelent meg a hirdetés, továbbá a Szombathelyi Ifjúság 1903. 37. és 38. számában, valamint a Vasvármegye 1903-as szeptemberi számaiban jelent meg két alkalommal.⁹

1915-ben az I. világháború idején a Vallás és Közoktatásügyi miniszter kiadta az építési államsegéllyel kapcsolatos rendeletét. Eszerint állami anyagi támogatást csak a feltétlenül rászoruló szegény iskolafenntartók számíthatnak, ezek közül is kiemelten azok elsősorban, amelyek 1-2 tanteremmel, illetve 1 tanítói lakással rendelkeznek, feltéve, hogy a polgári község 5%-os iskolai pótdátot teljesen kimerítette, a hitközségi adózók pedig a pótlékolható állami adójuknak legalább 5%-nak megfelelő összeggel járulnak iskolájuk fenntartásához. Megkötés volt a fentiek mellett az is, hogy az építési költségek nem emelkedhetnek 10 000 korona fölé. Eszerint a nagy igénytel fellépő és gazdag községek egyáltalán nem is

számíthatnak minisztériumi támogatásra. Kiténik a rendeletből továbbá az is, hogy mi az, amire egyáltalán nem vehető igénybe a minisztériumi támogatás. Ide sorolták többek között a tanítói lakás építését, iskolafelújítást, még ha esetleg zsúfoltság alakulna is ki, ami váltakozó oktatás elrendelésével ideiglenesen megszüntethető.¹⁰

Az ismertetett rendelet szigorúsága ellenére épült meg a tanítói lak, amelynek átadását jegyzőkönyv örökítette meg a múltat kutatni kívánó kíváncsi jövőbeli nemzedék számára. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a tanítói lakot 2 szoba, 1 konyha, 1 éléskamra és gazdasági épületek alkotják. A lakásban csak a tanítói birtokon termett terményeket engedte a község előljárósága elhelyezni a lakban, ha ez zsúfoltságot eredményezne, a tanító még újabb építkezések iránt támaszthat igényt. A nárai r. kat. iskolaszék püspöki jóváhagyását a Vasvármegye 1915. évi január 15-ei száma is közölte, miszerint a II.-od tanítói lakás a község törzsvagyonába fölvettessék, kikötvén és telekkönyvileg följegyeztetvén azt, hogy az új épület a római katolikus iskola céljaira szolgál.¹¹

A fenti munkálatokra talán azért is mert vállalkozni a falu, mivel mindig voltak önzetlen anyagi segítők is. A XIX. század végén Náray János házát és telkét hagyta örökségül az iskolára. 1920-ban Seper József és felesége Lóránth Rozália összes ingatlan vagyonukat az iskola javára ajánlották fel. 1945-ig mindkettőjük fényképe ki volt akasztva az osztály falára.

1926-ban Balázsy Lajos esperes plébános 160 pengő alapítványt tett az iskolának.¹²

Gyergyák Irénke a tanulókkal a régi emlékműnél

Gratzl József pornóapáti kőművesmester 1933-ban hajtott végre nagyfelújítást az osztálytanítói lakáson, melyért 960 pengő javadalmazásban részesült, illetve az iskola pisoir és gödör munkálatait további 60 pengőért vállalta. A tanítói lakáshoz szükséges volt 100 db tetőcserepet vásárolni, melyet Nyul Kálmán fuvaros szállított haza a Hungária Gőztéglagyár Rt.-ből, ami 5 pengő 15 fillért tett ki.

Az 1940-es jegyzőkönyvekből kiolvashatjuk, hogy a régi épület (1903) és a berendezése felújításra szorul: „Mindkét tanteremben a padok elavultak, kicserélése elkerülhetetlen. Eddig erre 500 pengő van. Iskolai tábla is feltétlen szükséges”.¹³

1942. november 10-én Pintér Lajos plébános, és Bertók István igazgató-tanító aláírását őrző jelentés általános tájékoztatást ad az iskola épületeiről. Eszerint az I. számú épület 1903-ban épült, 1940-ben tatarozták újra. Az épület alapja téglá, van szigetelve, fala téglá, fedele cserép, tantermek padozata deszka, magassága 4 m. Az épület jó állapotban van.

Iskolás gyermekek a temetőben 1939. szeptember 28-án

A II. számú épület 1915-ben épült. 1940-ben tatarozták, az épület alapja téglá, szigetelve van, fala téglá, fedele cserép, a lakás padlózata deszka, magassága 3,3 m. Az épület jó állapotban van. Az iskolának két saját tanterme van, melyeknek alapterülete: 108 m². A tanítói lakások száma kettő, ebből háromszobás az egyik, kettőszobás a másik. Az iskola tulajdonosa a község.

Gyerekek az iskolaudvaron

Az iskola 1942. évi kiadása 1848 pengő volt. Az 1940. évi tatarozáshoz 2000 pengő támogatást kapott a község az Országos Népiszkolai építési alaphól.

E jelentést követte az a tanfelügyelői javaslat, mely szerint szükséges új iskola építése, amely tartalmazna egy tantermet és egy tanítói lakást. Úgy vélte a telek adott, a tervrajz előmérleti költségvetéséről gondoskodnak. E terv megvalósítására akkor nem került sor közbeszólta a II. világháború. Egészen 1954-ig várni kellett, hogy kijelöljék az 1955-ben felépítendő eredetileg kettő tantermesre tervezett legújabb iskolát, amit végül is három tantermesre módosítottak, kis nevelői szobával. A bizottság döntése értelmében, a község tulajdonában lévő 312, 313, 314, 315 helyrajzi számú területen helyezi el (mai Petőfi Sándor utcával párhuzamosan), továbbá a községi tanács vállalta, hogy a leendő iskola helyét 1955. március 15-ig az építkezéshez elrendezi. Erre azért volt szükség, mivel a területen a régi tanítók gazdasági épületei és nagy gesztenyefák voltak.¹⁴

Itt jegyezném meg, hogy ezekben az időkben az iskolaépületen kívül is folyt oktatás, ennek helyiségéül Kovács József, Hősök tere 8. sz. (ma Kovács Miklósné tulajdona) alatt található korábban Kovács József vegyeskereskedésként funkcionáló üzlethelyisége szolgált. Azt már

csak érdekességként említem, hogy az oktatáson kívül e helyen folyt az orvosi rendelés a községi rendelő felépítése előtt.¹⁵

Az új háromtantermes, nevelői szobát magában foglaló lapos tetős iskolaépület 303 000 Ft-ba került, a szülői munkaközösség nyomán pedig 35 000 Ft-ot tudott a község megtakarítani.

Az újonnan felépített iskola átadására 1955 szeptemberében került sor. Az átadást Somlai Sándor, az iskolaépület tervezője nyitotta meg, majd helyeslően nyilatkozott az iskolaépítési szándékról. A Himnusz eléneklése után pedig Horváth Sándor elvtárs, a megyei tanács elnökhelyettese ünnepi szavakkal méltatta a döntést, majd átadta rendeltetésének az épületet. Ünnepi beszédet mondott Völgyi Sándor elvtárs, a helyi tanács elnöke, Borosta Lajos elvtárs, párttitkár, Lóránth Miklósné a szülői munkaközösség elnöke, Hatos Ferenc az iskola igazgatója és Leitgeb Ilona a Petőfi Sándor úttörőcsapat tagja. Mindnyájan arról beszéltek, hogy még jobb munkával, neveléssel, tanulással fejezik ki köszönetüket az új iskolának.¹⁶ Az iskolaátadás tényét a Kossuth rádió is közölte hírműsorában.¹⁷ Az iskola takarítását:

1937/38-ban	40 pengőért	Borosta Jánosné
1939/40-ben	50 pengőért	özv. Simon Jánosné
1940/41-ben	80 pengőért	Borosta Lajos végezték.

Kötelességeik: iskolatermeket, előszobákat, lépcsőket, árnyékszékeket tisztítani. Télen fűteni. Fizetés félvétenként volt esedékes.¹⁸

Az 1956-os adatok szerint az iskola tulajdonában volt egy rádió, ami közös célt szolgált. Ez évben, a nyári időnyben a napközi otthon gyermeklétszáma 25 fő volt. A hat osztályteremben összesen 180 tanuló koptatta a padokat. Ebből alsó tagozatos 95 fő volt, felső tagozatos 85 fő volt, ebből a VIII. osztályosok száma 18 fő volt.¹⁹

Náraiiban nyolcosztályos alapfokú oktatás folyt egészen 1970-es évek elejéig, ekkortól csak az alsó tagozat működött a községben, a felső tagozatosok oktatása pedig a szombathelyi Dózsa György Általános Iskolára hárult. A nárai általános iskola alsó tagozata pedig Dózsa György Körzeti Általános Iskola Nárai Taniskola néven működött tovább.

A rendszerváltás hozta meg a függetlenséget ismét az iskola életébe, 1992. szeptember 1-jétől vált önálló iskolává, ekkortól Általános Iskola Nárai néven szerepel.

Az iskolára számos bajjós árnyék telepedett, ami többször is veszélybe sodorta működését. Az intézmény dacolva a negatív tényezőkkel, mely leginkább az alacsony tanulólétszámban mutatkozott meg állta a kemény megpróbáltatásokat.

A tanulólétszám az 1980-as évek elejéig tette lehetővé a négy osztály elkülönülését egymástól. Nemsokkal később a folyamatosan csökkenő tanulólétszám következtében és a jobb kapacitás kihasználásaképpen kezdődtek meg a tanulócsoporthoz összevonása. Az összevonás előtti időkre jellemző volt, hogy a régi iskolaépületben (ma óvoda, akkor még Nárainak nem volt állandó, egész évben működő óvodája, a gyerekek Pornóapátiba, majd később Felsőcsatárra jártak) volt az első osztályosok tanítása, a háromtantermes új épületben pedig a második, harmadik és negyedik osztályosok tanítása folyt. Később a tanulólétszám csökkenésével és az óvoda kialakításának gondolata után került sor az összevont osztályok kialakítására.

A tanulólétszám folyamatos csökkenésével és szinten maradásával fogalmazódott meg az iskola és a község vezetői részéről a tornaszoba kialakítása az iskolaépületen belül. E helyiség a bejárat után közvetlenül az első teremből lett kialakítva. Korábban a kultúrház nagytermében és az udvaron került sor a testnevelés oktatásra. Szintén ezt a célt szolgálja az iskola mellett kialakított aszfaltozott labdarúgópálya, melyen korábban Barasits Gyula asztalos lakása és műhelye volt.

Az iskolaépület állaga a 2000-es évek elejére erősen felújításra szoruló állapotba került, annak ellenére, hogy nem sokkal korábban modern gázüzemű központi fűtést kapott. A dolog pikantériája, hogy a kazánt a faburkolatú tornahelyiség falára szerelték. Probléma továbbá, hogy az új háromtantermes épületben még mindig nincs bevezetve a víz és a csatorna. Ez sokszor okozott kellemetlen perceket a tábla és a kezek tisztántartásában. Ennél súlyosabb gond, hogy a régi épületben lévő illemhely szolgálta a teljesen különálló három tantermes iskolában folyó munkát. Az iskolát fenntartó önkormányzat elé tehát nem egyszerű problémák tornyosultak, melyek megoldására többször is keresték a választ. Ilyen volt pl. az emeletréépítéssel létrehozandó több lakás kialakítására benyújtott sikertelen pályázat. A szűnni nem akaró problémák következtében az önkormányzat olyan döntésre szánta el magát, amely az iskola közel négyszáz éves fennállása közben egyszer sem merült fel, a hosszú évek, évtizedek óta alacsony tanulólétszámmal működő veszteséges alapfokú oktatást a községben a 2002-es tanév végén, 2003. június elsején megszüntette. Az iskola-megszűnés következtében iskola nélkül maradt 24 nárai gyermek oktatása a szombathelyi és a felsőcsatári iskolákra hárult.²⁰

A Nárai Iskola utolsó tanulói és tanárai

Alsó sor balról jobbra: Németh Erika, Horváth Attila, Kelbert Tamás, Hoós Miklós, Skrapits Krisztián, Majsa Károly, Pethő Enikő

Felette lévő sor balról jobbra: Békési Ádám, Pfiégler Bálint, Kovács Gergely, Horváth Zsuzsanna, Kovács Dániel, Kovács Máttyás, Savanyó Márton, Tóth Bence

Felette lévő sor balról jobbra: Zernovác Magdolna tanár, Zelles Józsefné gondnok, Skrapits Lajos, Molnár Gyuláné igazgató, Skultéti Benjamin, Kovács Martin, Majorné Ditrích Piroska tanár

Felső sor balról jobbra: Bozzai Dzszenifer, Stieber Noémi, Majsa Ildikó, Szabó Alexandra, Pethő András, Szakály Tamás

„Az életet nem azok a napok jelentik amelyek elmúltak, hanem azok amelyekre emlékezünk!”

A nemzet napszámosairól

A reformkor több kiváló magyarja hallatta szavát az oktatás és a nevelés elengedhetetlen szükségessége mellett. Kiművelt emberfők nélkül Széchenyi István is lehetetlennek tartotta a haladást. „...Fő és első teendő a népnevelés, mert teljes meggyőződésem, hogy a magasabb tudomány kifejlődése csak ott lehetséges, hol ezen magasabb tudomány egy művelt népnek egészséges talaján nyugszik.” E gondolatokat Eötvös József mondta ki, s hívta fel rá az illetékesek figyelmét. Mert bizony amilyen az oktatás (nevelés), olyanná válik a nemzet is.

Náraiban mindig is kimagasló tudású és beleérző képességű, a hivatás iránt hatalmas empátiával rendelkező *lám pá s o k* adták a fényt, a tudást generációról generációra, nemzedékről nemzedékre. Csak így volt lehetséges, hogy egyetlen tanító képes volt akár 130 diákot is okítani két tanteremben, több évfolyamot felvállalván.¹

A Bach-korszakban (1849 év végétől) rendelték el a 6-12 éves korig az iskolába járást, de a tankötelezettséget, vagyis a kötelező iskolába járást 1868-tól írták elő. Ennek tudható be, hogy pl. az 1841-es gyereklétszám nem szerepel a nyilvántartásban, míg 1868-ban viszont már 61 tanuló szerepelt a kimutatásban. Így tehát jelentős változást hozott az említett 1868. évi XXXVIII. tc, az ún. népiskolai törvény. E jogszabály rendelete szerint minden 6-12 éves korú gyermek számára előírta a hatosztályos népiskola elvégzését. A 12-15 évesek számára pedig a heti egy alkalommal az „ismétlő” iskolát, amire általában vasárnap került sor.

A szeptember 1-jétől júniusig tartó tanév bevezetésére 1882-ben került sor, a karácsonyi és a húsvéti szünetekkel együtt, ugyanis ezen idő előtt még a téli és nyári iskolai tanév volt érvényben.²

A tanítók és tanulók nyilvántartása az Egyházmegyei Schematizmusok (Papi névtárak) szerint Náraitra vonatkozóan 1868-tól tartalmaz adatokat.

1752-ben	Pásztori László	gyermek	száma nem ismeretes
1756-ban	Soós Mihály	gyermek	száma nem ismeretes
1770-ben	Julics György	gyermek	száma nem ismeretes
1780-ban	Keresztény Mihály, 20 éves	gyermek	száma nem ismeretes
1815-ben	Pratsovits György	gyermek	száma nem ismeretes
1841-ben	Vörös Ferenc, 34 éves	gyermek	száma nem ismeretes
1868-ban	Horváth Endre	61	tanuló
1869-ben	Horváth Endre	96	tanuló
1874-ben	Horváth Endre	79	tanuló
1876-ban	Magyar György	85	tanuló
1878-ban	Magyar György	136	tanuló
1880-ban	Magyar György	126	tanuló
1882-ben	Somogyi János	102	tanuló
1885-ben	Somogyi János	82	tanuló
1887-ben	Somogyi János	138	tanuló
1889-ben	Somogyi János	95	tanuló
1891-ben	Somogyi János	127	tanuló
1893-ban	Somogyi János	121	tanuló
1895-ben	Somogyi János	130	tanuló
1897-ben	Somogyi János	137	tanuló
1899-ben	Somogyi János	134	tanuló

1903-ban	Somogyi János	130 tanuló
1906-ban	Somogyi János Milos István	130 tanuló
1909-ben	Somogyi János Milos István	130 tanuló
1914-ben	Somogyi János Holczbauer János	140 tanuló

A fentiekből kiolvassa élénk tárul, hogy 1882–1914 között volt Somogyi János a község tanítója, aki 32 évig tanította, nevelte a tanulókat. Az idősebbek ajkán mindig elevenen élt, szívesen emlegetik szigorúságát, de emellett dicsérik jó oktató, nevelő munkáját.

		Elemibe jár	Ismétlőbe jár
1929-ben	Bertók István Kozma Ernő	59 fiú, 70 lány	26 fiú, 26 lány
1934-ben	Bertók István Karácsony Imre	69 fiú, 70 lány	26 fiú, 29 lány
1940-ben	Bertók István Kiss István	62 fiú, 64 lány	24 fiú, 17 lány
1943-ban	Bertók István Kiss István	52 fiú, 68 lány	31 fiú, 23 lány
1947-ben	Kiss István Serfőző János Déry László Szabó Mária	alsó tagozat: 109	felső tagozat: 46

A tanítók létszámát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy 1906-ig egy tanító, 1906–1947-ig kettő tanító foglalkozott a gyermekekkel és csak utána emelkedett a létszámuk. Az igazgatói feladatokat az évek szerint felsoroltak közül mindig az első helyen hozott tanító végezte.

Az 1868. évi népoktatási törvény előírta, hogy minden községben iskolát kell kialakítani, biztosítani. Náira nézve ez nem volt kötelező érvényű, hiszen a törvény megjelenése előtt is volt iskolája a falunak. Bár igaz, a 6-12 éves korú gyermekek beiskolázása kíméletlen szigorral, minden rendelkezésre álló eszköz igénybevételével történt, mégis nagyon sok volt a távolmaradó. Az igazolatlanul mulasztó gyerekek szüleit első alkalommal kisebb összegű pénzbüntetéssel sújtották, visszaélés alkalmával növelték az összeget.

Az iskolai oktatás mindig is magyar nyelven folyt a községben, mivel a lakosság is magyar anyanyelvű. Az iskolai élet szellemét természetesen nagymértékben meghatározta a kor igénye és szelleme. Az oktatás időtartama a falusi iskolákban aszerint változott, hogy a sürgős mezői munkában milyen mértékben kellett igénybe venni a szülőknek a gyerekek segítségét. Az iskolában használatos tankönyvek, a birodalom és a császárság iránti hűségre és ragaszkodásra való nevelést célozták. A népoktatási törvény a szorgalmi időt faluhelyen éven át legalább nyolc, városban legalább kilenc hónapban állapítja meg. 1882–1883-as tanévben például a tanítást október 1-jén kezdte meg a községi tanító és a hét öt napján tanított heti huszonöt órában. Az ismétlőiskolában november 4-én kezdődött a tanítás heti két alkalommal négy órában.

Ha netán megüresedett volna egy pedagógusállás, úgy azt a falu kegyurának, vagy plébánosának négy hét leforgása alatt le kellett bonyolítani. Az alkalmazott tanító kötelességét, munkakörét igen szélesen és sokoldalúan határozták meg az egyházi hatóságok: „tartozik a templomi szolgálatot híven teljesíteni, a Tisztelendő Plébános Úrnak engedelmeskedni, a plébániabeli közösséget megbecsülni, az iskolai kötelességekben híven eljárni”. Ezen-

kívül egyházi vonatkozású feladatok is hárultak a tanítóra. A halotti virrasztás, virrasztó versek „költése”, az ostyasütés, lélekharangozás, toronyóra felhúzó, egyházközségi jegyzőkönyvvezetés.

Mennyi fizetést kaptak akkoriban Náiraiban a tanítók? Bizony az is megesett nemegyszer, hogy Nárai szegényebb lakói gyakorta megtagadták a fizetést. Arra is akadt példa, hogy a tanítói javadalmakat begyűjtötték ugyan a falu népétől, a tanító mégsem kapta meg a jogos járandóságát.

1908. február 17-én kelt képviselő-testületi jegyzőkönyv írja: A kántortanító és az osztálytanítónak járó 400 korona évi járandóságának azon része, amely tandíjából be sem folyt a 48 korona tanítói nyugdíjjárulék, az osztálytanító fűtési díja 30 korona, végre a kántortanító díjlevele szerint járandósága 12 korona 80 fillér fizettetett a községi pénztárból.

Mindennapi tanköteles gyerek után 2 korona 70 fillér, az ismétlő tankötelesek után 1 korona tandíj állapították meg. Ez 400 – 420 korona bevételnek felel meg.

A kántortanító 250 korona, osztálytanító 400 korona fizetése, a kántortanító fizetése kiegészítéséhez 52 korona 60 fillér, a tanítói nyugdíjjárulék 48 korona, az osztálytanítói fűtési díja 30 – 40 korona, összesen 780 korona 60 fillér, a község pénztárból fizetett ki.

Holczbauer János osztálytanító 30 korona fizetést kapott 1913-ban havonta. 1913. március 20-án a Nárai község a kántortanító lélekgabona járandósága váltságdíját 945 kg búza és 840 kg rozsban állapította meg a római kat. iskolaszék. Ezen túlmenően a község minden páros személye 1 korona 60-at, míg a páratlan személyek (özvegyek) 0,8 koronát volt köteles fizetni. A váltság összege a következőképpen állapítható meg:

945 kg búza értéke: 213 korona 28 fillér, aranykorona értéke pedig: 22 korona 57 fillér
840 kg rozs értéke: 172 korona 20 fillér, aranykorona értéke pedig: 20 korona 05 fillér

Régi csoportkép 1958-ból

1924. augusztus 25-én tartott közgyűlés iratai között a képviselő-testület újabb határozatában egyhangúlag kijelentették, hogy a kántortanító 250 korona közös hozzájárulást, 10 korona 60 fillér korpótlék, 120 korona bőjti könyörgési díjat kap. A pénzfizetést több lakos is megtagadta, ezért a jegyző a karchátralék beszédével esküdteket bízott meg, amennyiben nem fizettek a hátralékosok, elrendelték a foglalást. Egy 1929. november 23-ai felhívásban Zelles János esküdt kapott ilyen utasítást.³

1924. október 16-án a m. kir. Vallás és Köznevelési miniszter értesítette az előjárás-got, hogy mint nem állami tanszemélyzet nyugdíjazási alap részére a község r. k. jellegű elemi iskola után kettő fő elemi tanító után az 1923-as évre 192 korona nyugdíjjárulék befizetését írta elő, 26 korona havi befizetésben. A tartozás aranykoronára értékre szolt, amelyet a mindenkor érvényes átszámítási kulcs alkalmazása mellett papírkoronában kellett befizetni.⁴

A két világháború közötti (Horthy Miklós kormányzósága) időkből maradt fenn Polgár Jenő tanító 1925. szeptember 16-án tett esküszöve is:

„Én, Polgár Jenő rendes tanító esküszöm, a mindenható és mindentudó Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és Magyarország kormányzójához tántoríthatatlan és rendületlen hűséggel viseltetem. Magyarország törvényeit és törvényes szokásait megtartom, az alkotmányos kormánynak és hatóságainak rendeleteit, valamint tanítói tisztemmel járó köteleességeket mindenkor lelkiismeretesen, híven és pontosan teljesítem,

és a gondjaimra bízott ifjúságot a magyar haza szeretetében és valláserkölcös szellemben fogom nevelni. Isten engem úgy segítjen!⁵

Guttman Miklós Elemi népiskolai bizonyítványa 1908-ból

Lajos iskolaszéki elnök, a szülők nevében köszöntötte Bertók Istvánt. Ezután Somogyi Lajos és Péntek László szavalták el Móra László: Magyar Tanító című versét. Markócs József tűzoltó parancsnok a Tűzoltó Egyesület nevében, melynek elnöke volt, Bölcsvölgyi József a leventék, Varga István a volt első tanítványai, Pozsogár Mária pedig az iskolás lányok nevében búcsúztatták közvetlen szavakkal a jubiláló tanítót. Ezután Finta Sándor

szombathelyi igazgató-tanító búcsúzott a kedvelt kartáristól. – „A haza nemcsak az a föld, ahol születünk, s amelynek a gyümölcsét élvezzük, – mondotta többek között, – hanem az iskola is, ahol elindul a jövő generációja, az élet rögzös útján, amelyet a Te kezded – édes Pistikém – simított el és tett járhatóvá számunkra. Te nemcsak a gyerekeknek, hanem nekünk is megmutattad önfeláldozó munkád által az utat, amelyen haladnunk kell, hogy a szebb, a boldogabb jövőt elérhessük.”

A könnyekig megható beszéd után Kiss Lajos vasszécsenyi plébános az esperesi kerület, Süle József vasszécsenyi tanító a tanári kar nevében vett búcsút Bertók Istvántól. Ezután a nagyobb gyerekek tornagyakorlatokat mutattak be búcsúzó tanárunknak tiszteletük jeléül.

Az ünnepést 80 terítékes bankett követett az iskolával szemben lévő Meggyesi vendéglőben. Ott mondott pohárköszöntőt Pintér Lajos nárai plébános a jubiláló tanítóra, akit a jelenlévő vendégereg lelkes ovációban részesített. Ezzel az ünnepelés véget ért és felejthetetlen élménnyel gazdagítva távozott mindenki Náraiból, amely község méltóképpen búcsúzott el szívéhez nőtt tanítójától, Bertók Istvántól.⁷

1940-ben újabb változást hozott a XX. tc, amely a nyolcosztályos alapoktatást irányozta elő.

A II. világháborút követő szocialista rendszer eszmefuttatási hullámja Nárait is utolérte, iskolánkat 1948-ban államosították.⁸

Ballagás

A korábbi oldalakon ismertettem már a község tanítóinak névsorát, sajnos ez a sor azonban nem teljes, több esetben hiányos. A nárai iskolaigazgatóinak névsora 1951-től:

1951–1958	Hatos Ferenc
1958–1959	Kovács Miklós
1959–1964	Kiss Zsuzsa
1964–1966	Horváth József
1966–1976	Szemes Józsefné ⁹
1976–1979	Horváth József
1979–1996	Németh Tamásné
1996–2003	Molnár Gyuláné ¹⁰

A templom és a hitélet

Nárai templomát egy 1447-es oklevél említi először, amiből kitűnik, hogy a falut akkor katolikusok lakták, kis számban ugyan, de előfordultak a községben más vallásúak is.¹ A plébánia 1698-ban még a győri egyházmegyéhez tartozott, a szombathelyi főesperesség egyik plébániája, Ják filiája, majd 1738-tól újra önálló plébánia. 1777-ben Mária Terézia a győri, a zágrábi és a veszprémi egyházmegyékből alakította ki a szombathelyi egyházmegyét és azt 1777. július 17-én kelt bullájában VI. Pius pápa megerősítette. Ekkortól kezdődően Nárai is a Szombathelyi Egyházmegyéhez, azon belül is Szombathely Felső-Esperesi Kerületéhez tartozik.² Hogy pontosan mikortól volt önálló hitélete a községnek már nem tudhatjuk, viszont írásos emlékek arra engednek következtetni, hogy 1344-ben már létezett,³ szent ereklyéről nincs tudomás, hogy valaha is létezett volna a templomban.⁴

A templomot a középkorban is Szent Tamás tiszteletére szentelték fel, és ez azért különleges számunkra, mivel már a legelső írások is ilyen titulusból említik a templomot, kiállva az idők próbáját, nem egy templom mai elnevezése tér el mereven a középkorban kapott nevetől.⁵

Tamás, vagy más néven hitetlen Tamásként is emlegetett apostolról tudnunk kell, hogy próbával akart meggyőződni Mesterének feltámadásáról (János 20, 26-29). Innen a hajdani magyar szólás: Szent Tamás szolgálja vagyok, vagyis akkor hiszem, ha látom. A hagyomány szerint pünkösöd után Jézus külön is megjelent neki, és Indiába a királyhoz küldte, aki éppen ácsmestert keresett, mert palotát akart építeni. A király tisztartója és Tamás csodálatosan egymásra talált, ezért Tamást szívesen választották az ácsok, építésszek védőszentül.

Szent Tamás regényes legendáját, indiai viselt dolgait részben az apokrifok alapján a Legenda Aurea adja elő. Ennek nyomán halad az Érdy-kódex is, amelyből nagy terjedelme miatt csak két mozzanatot ragadnék ki. Az egyik az indiai király leányának és vőlegényének megáldása:

A király tisztartója Abanes és Tamás jutának egy városba, hol ott az király menyegzőt szolgáltatta vala ő leányának. Megkeáltatta vala, hogy minden ember, mind lakos, mind jövevény jelen lenne az menyegzőn... és kéré az király Szent Tamás apostolt, hogy megáldaná az ő leányát és az vőlegényt. És megáldá őket. Annak utána, mikoron ágyasházokban elaludtanak vóna, mindketten igénylő álmot látának: úgy mint egy szép öltözetbeli király őket megölelgetné, mondván: az én apostolom áldott meg titeket, hogy az erek életben részettek légyen. A régebbi évszázadokban, amikor a legendák világát még a nép is jobban ismerte, Tamás történetének e mozzanata föltétlenül hozzájárult ahhoz, hogy a fiatalság házasságszerzőként tisztelje.

A legenda szerint Tamás térítette meg Indiában a napkeleti bölcseket, akik eddig a pogányságban éltek. Azt is elmondja még, hogy IV. Kallixtus idejében „jőve az belsőindiai János pátriárka Rómában úr pápához”. Elmondotta, hogy van ott egy város hatalmas kőfállal körülvéve, és az egész várost: „egy paradicsombeli folyóvíz folyja által, kinek Fyson neve, ki nagy drágálátos köveket hajt ki parancsomból, kikkel az indiai ország nagy gazdag. És az városban sem pogány, sem eretnek, sem hitetlen nem lakhatik. De mind az egész országban nagy hűséges keresztény népek lakoznak. Az városnak azért kivüle vagyon egy hegyszakadás, kit nagy bőséges víz foly körül. Ott az hegyen vagyon dicsőséges Szent Tamás apostolnak egyháza nagy drágakövekből rakatván. Kiben az nagvoltáron vagyon egy szép ezüstből szerzett szekrény, és előtte egy arany lámpás, balzsamommal teljes, ki esztendőről-esztendőre meg nem alszik. Ott az szekrényben vagyon Szent Tamásnak szent teste fennálván, olyan épen, egészen, mintha ezen napon tették volna oda minden hervadatosság nélkül. De senki esztendég oda nem mehet, hanem mikoron az ő szent ünnepe napja eljő. Akkoron az víz elfogy, ő kerüle nyolcadnappal élte és utána. És mind

egy húsvét napjára hozja készülvén, nagy isteni üsztelességgel és félelemmel az városbeli pátriárka, érsekekkel, püspökökkel és papokkal mindenek előtte bemennek és ő utánok számtalan sok népek. És mikoron nagy tisztességgel a szent misét megmondják, és kommunikálni való szentséget szentelnek, annak utána a szent apostolnak testét kiveszik az szekrényből és egy püspeki aranyas székben helyhezteszik az nagyoltár előtt. És egy nagy aranyas paténán, avagy tányéron az kommunikáló szentséget eleiben viszik. És miként nagyhétben szokták tenni: egymásután minden ember eleibe járul nagy ájótatossággal és isteni félelemmel, és mindenkinek neki adja az szentséget, mintha élne. Ha ki kedéig tiszta gyónást nem tett vóna, avagy pogány vóna, avagy hitetlen és eretnek vóna, avagy ottan meg kell az ő gonoszságát jelenteni, avagy meg kell térni, avagy ottan meg kell halni. Ellyen csodadolgokat látván, koronkéd sok pogányok térnek ez szent hitre. Annak utána az szent apostolnak ő szent testét esmég az aranyas ezüst szekrényben helyhetik nagy tisztességgel, és nagy hálát adván az Úristennek és az szent apostolnak, ellyen isteni dolgokról, nagy eremmel ki mind házához mégyen. Annak utána az víz esmég ottan kerülveszi az hegyet, és senki esztendég oda nem mehet.

Ez a János pap országa: hitnek és költészetnek, legendának és népmesének látomása.”

Középkori szárnysoltárainkon Tamás rendesen a tizenkét apostol társaságában jelenik meg vagy Krisztus kínszenvedésének és feltámadásának eseményei közt. A nárai templom főoltárán Tamás apostol a feltámadott Jézussal látható, amint éppen a sebeit érinti meg, háttérben a többi apostollal. Mindezekből kitűnik, hogy Tamást a középkori magyar egyház mindig számon tartotta, azonban névünnepének alkalmatlan kalendáriumi helye, a karácsony közelsége miatt, általánosan elterjedt titulusaival igen ritkán találkozunk. Ezek közül legkiemelkedőbb a tiszteletére szentelt esztergomi prépostság. Nárain kívüli ma élő dedikációk: Dunahidas, Erdélyben Csíkszenttamás, Székelyszenttamás és a Szepességben Menguszfalva.

A templom védőszentjének névünnepét, azaz a templombúcsút – Náraiiban a karácsony közelsége végett – nem a Tamás-napkor tartják meg, hanem szeptember 12-én tartják Mária ünnepkor. Tamás a Gergely-féle naptárreform óta valóságosan az esztendő legrövidebb napja, a téli napfordulat csillagászati időpontja, nem csoda, ha a Luca-napi ősi hiedelmek részben Tamás napjára is áttértek.

A középkori reformáció térhódításának hulláma Nárait is elérte, és ez kihatással volt a katolikus vallást követőkre is, illetve ezzel együtt megosztotta a lakosságot. A mohácsi vész okozta nyomorúság, az ország három részre szakadása meggyorsította a reformáció kibontakozását.⁶ A község templomát 1526 utáni időszakban feltételezhetően rövid időre a törökök is elfoglalták.⁷ A középkori egyházi kormányzás ekkor megbénult, mivel a római katolikus egyház két érseke és öt püspöke halt meg a mohácsi csatátérén. A reformáció első prédikátorai a vándorprédikátorok voltak.⁸ 1612-ben Körmenden püspökké szentelték Pathay Istvánt, 1629-ben Kanizsai Pálfi Jánost, aki a magyarországi református egyház első presbitériumának megalapítója volt. Az ő irányításuk mellett kezdődött el és alakult ki Náraiiban is a reformáció utáni vallás gyakorlása.⁹ Nárai első ismert református lelkésze Bereczky (Briccius) Péter, akit 1616-ban Vyzledve-Szentgyörgyön az elhunyt Perlaki Márton helyébe a vízledvai egyházmegye esperesévé választottak meg, s akit az akkor evangélikussá lett Széchy testvérek elűztek onnan 1623-ban. Ide Sorokpolányból jött 1626-ban és innen gyakorolta esperesi tisztét a Körmendi egyházmegyébe beolvadt, még megmaradt vízledvai egyházmegye gyülekezetei felett. Bereczky Péter az 1632 utáni években halt meg, s akkor a lelkési székhely Kisunyomba került, ahol 1635-től Ásott István szolgált. Az 1640. évi köveskúti zsinat megállapítása szerint Nárai ekkor üres volt, az állást nem töltötte be senki. 1641-től kezdve megszűnt Kisunyommal a közös lelkészség, amikor

Szász-Szigeti János került ide. Az utolsó itt tartózkodó református lelkész az iratok tanúsága szerint 1657-ig volt Náraiiban.¹⁰

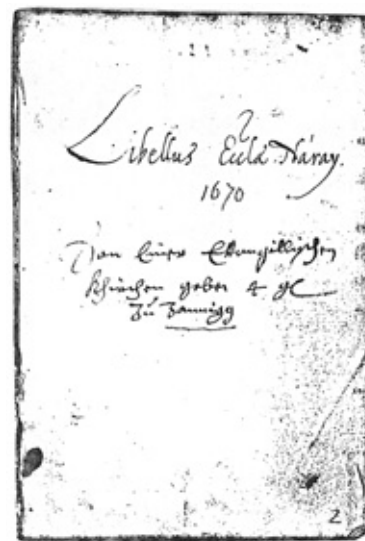
Ekkorra tehető az evangélikusok megerősödése, akik akkoriban jelenhettek meg a községben. A katolikusok, ha nem is nagy, de kisebb csoportban ekkor is jelen voltak Náraiiban. Ez örökös konfliktushoz vezetett, minek eredményeként napirenden voltak a folytonos templomfoglalások, egymás javaiban való károkozás. A protestánsok sem hagyták annyiban az ügyet, tovább folytatva vallásuk szabad gyakorlását önálló templom építésére szánták el magukat. Tettüket bizonyítja, hogy közvetlenül a templomfoglalás után, azaz 1670-ben adománygyűjtésbe kezdtek, amelyet két évig folytattak. Az összegyűlt adományokból építették volna fel reményeik szerint önálló templomukat, így minden vallás külön templommal rendelkezett volna, és véget vetett volna a sorozatos templomfoglalásoknak. Ehhez tudni kell, hogy az ellenreformáció előtt Dunántúlon jóval több protestáns gyülekezet létezett, mint azután.

A rekatolizált helységek protestáns múltját sok esetben homály fedi, így van ez Nárai esetén is. Nekünk talán szerencsénk van olyan értelemben, hogy az adománygyűjtő könyvecske, amely megőrizte az adományozók neveit és a templomépítésre szánt összegeket, máig fennmaradt. A könyvecske (Libellus Ecclesiae Náray 1670-1671) a budapesti Evangélikus Országos Levéltár kézirat katalógusában található, az Archivum generalis Ecclesiae V. 14-es jelzet alatt. A könyvecske 25 számozott oldalt tartalmaz és 100x140 mm nagyságú, latin, német és magyar nyelveken íródott. Hogy az adománygyűjtő könyvecske megfelelő

helyre tudott kerülni, fontos tudnunk, hogy nem a véletlen műve, ugyanis Mária Dorottya főhercegnő gyűjteményéből származik és onnét került az Evangélikus Országos Levéltárba.

A 25 számozott folio oldal 3.f.-en szerepel Fekete István községi superintendens, azaz dunántúli evangélikus püspök, akit Szenczi Fekete István néven ismer az egyháztörténet, 1669-1683-ban töltötte be tisztségét (Payr Sándor: Szenczi Fekete István a hitehagyott püspök címen írt életrajzot róla, Sopron 1918.). Feltételezhetjük, hogy maga a püspök döntött a templomépítésről és az azt megelőző adománygyűjtésről.

A 8.f. hátoldalán pedig szerepel Fisztróvich György, aki községi lelkész volt és Fekete elődjeként 1664-1669-ig töltötte be a dunántúli superintendensi állást. Elképzelhető, hogy az ő felügyeletük mellett folyt az adományok gyűjtése. A könyvben a „Vas Vár Megyei Nárai Szentségházra” történt az adományok összegyűjtése. A szövegben sok érdekes egyéb bejegyzés is szerepel:

Az adománygyűjtő könyvecske

A Vaton Iakozo Gombas Mihál adott három garast.
Stephanus Fekete Superintendens adott 75
Rabaközi szolga biro Pottiondy Ferenc adott 25
Csafordon Iakozo Pottiondy Ferec adott 5
Raba Kereszturi Biro Kovats Janos adott 15
Azon Faluba Lévo Pradikator 10

Vicanak Lakoza Eskütt adott 20
En Egervary Mihaly attam Nároi Szentegyház épülteire 2 grast
Sery Uram adott Naray Szent ház epületire huszon ött pinzt
Hettyey István adot Tizenöt pinszt
Vathi farabeliek attanak Naray templom epittisire 50
En Legradon lakoza naraj Janos attam naraj Szentségház épületire harom libert
En Legradon lakoza Feyes Istvan attam nyeven penzt

Néhány név az adományozók köréből: Herich Mihály, Eitner Kristóf, Horváth Péter, Krajnai Mátyás, Tábor Mihály, Ócskaj István, Harmat Péter, Lenyay Mihály, Planckhenauer János, Hübler Mátyás, Somogyi Péter, Fodor Mihály, Hettyey György, Lengyel Zsigmondné, Patthy Boldizsár, Saghy Miklós, Kisfaludy Gáspár, Kondoray Mihály, Török István, Gróf Széchy Péter, Gróf Forgács, Nádasdy Tamás stb. A templomépítés komolyságát jellemzi, hogy nem csupán az akkori Vas vármegye területén, hanem azon túl is szervezeten folyt a gyűjtés: Rohonc, Kőszeg, Sopron, Köpcsény, Óvár (Mosonmagyaróvár), Pusztaszent Mihály, Agendorf, Nemeskér, Mannsdorf, Rábahidvég, Perenye, Vendvidék, Légrád, Pöse, Rábakovácsi, Bögöte, Darásporpác, Vát, Acsád, Pósa, Répceszentgyörgy, Vasszilvagy, Hőgyész, Mihályfa, Ostffyasszonyfa, és még számos helyen adakoztak.

A két éven keresztül folytatott adománygyűjtés során összegyűlt jelentős vagyon későbbi felhasználására vonatkozó adat nem áll rendelkezésre, így annak felhasználása számunkra nem ismert. Csak remélhetjük, hogy nem a hitehagyottá vált Fekete István püspök – aki akkor a harmincas éveinek elején járt – vitte magával menekülésekor. Egy biztos, az evangélikusok sohasem építették fel templomukat. Ha ez megtörtént volna, akkor a mai Nárai talán két templommal büszkélkedhetne.¹¹

1673-ból maradt fenn egy keresztlevél, amely Lóránt Pál megkeresztelését tanúsítja, édesapja Lóránt Mihály, édesanyja pedig Bör Anna volt. A megkereszteltnek keresztatyja Partj István és Baso Gergely, míg keresztanyja Baso Lászlóné és Boronyai Izsákné lett. A születésnél jelenlévő bábát is említik név szerint, aki Ágoston Istvánné volt. A keresztelést pedig Rádetius János prédikátor végezte, ami egyértelműen mutatja a család vallási hovatartozását, rávilágít a községben még mindig jelenlévő evangélikus vallásra.¹²

Egy év múlva, 1674. április 25-én a katolikus Tormássy tett látogatást a községben, és rögzítette írásban a tapasztaltakat. A templomot és a hitéletet az ő írásából ismerhetjük meg legjobban a reformáció idejéből. Ekkor egyébként pap sem volt a községben, Nárai Jákhoz tartozott, annak filiája volt, az ottani plébános látta el a katolikusok lelki gondozását. A stóladíja megegyezett Jákéval. A község templomán ablakok nem voltak, anyagát tekintve fából készült, famennyezetes és toronynélküli berendezése is szegényes volt. A dülő vizsálkodások következtében a padok és az oltár időközben eltűnt, csak egy harang és egy patina nélküli kehely volt a templomban. A plébániaház a faluban akkor elhagyott, üres, teljesen leégett állapotban volt, magyarán kifosztották és felégették, a papot pedig elűldözték. A templomhoz és a plébániaházhoz földek nem tartoztak, azokat 16 személy elzalogosította némi járandóságért, a legnagyobb földet Kerekes Péter orozta el az egyháztól, aki a földeket sajátjának vallotta, azonban az korábban a katolikus egyházé volt.¹³

Nem sokkal ezután az ausztriai Gravamina Evangelicorum 1681. évi evangélikus községeket számba vevő jelentésében ismét ott találjuk Nárait, egyértelműen az evangélikus vallású községek közé sorolva.

Ez azért számít jelentős felfedezésnek, mert az eddig megjelent kiadványok, melyek a különböző vallások feltérképezését végezték – hozzáteszem igen nagy alapaossággal – sem száz évvel ezelőtt, sem napjainkban nem tesznek említést arról, hogy a községben egy-

koron az evangélikus vallás is gyökeret vert volna!¹⁴ Még az 1820-as evangélikus egyházi névtárban, az ezen a területen illetékes Vasi-Közép Egyházmegye (Senioratus Castriferri Medius) 11 anyagyülekezete között sem szerepel Nárai, de még egyéb megjegyzésekben sem. Payr Sándornak, a téma egyik legismertebb hazai kutatójának a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület történetét bemutató könyve sem tesz említést a községről. Az evangélikus dunántúli kerület XVII. századi egyházlátogatási könyve, mely 1670-körül készült, számba vette a kerület gyülekezeteit, szintén nem említi Nárait, pedig ezekben az években folyt az adománygyűjtés egy felépítendő templomra éppen a püspök felügyelete mellett. Ezen a vonalon való további kutatás tartogathat még meglepetéseket!¹⁵

1697. november 28-án kelt katolikus irat szerint Nárai akkori temploma még mindig toronynélküli volt famennyezettel, a kórusa szintén fából készült. A három beosztású fa szószerk elég alkalmatlan volt a feladatára, de funkcióját betöltötte. A templomon az elmúlt években felújításokat hajtottak végre, melynek keretében zsindegyel fedték. A templomot egészen körülvette temetője, alkalmatlanul toldozva, foltozva. A templomot és a temetőt kerítés vette egészen körbe, amely rossz állapotban volt, a feljegyzés szerint összetakolt. A templom berendezései közt már említik az ülőhelyeket, melyből viszonylag kevés volt és a kidolgozásuk sem volt éppen remekmű. Oltár helyett csupán kőasztala volt, papírból készült képeket helyeztek el rajta, és ezen az oltárkövön miséztek. A templom felszerelése is nagyon egyszerű volt, mindentől csak egy-két darab volt található, pl. 3 db kehely, 2 db terítő, 2 db törülköző, 2 db cserépgyertyatartó, 2 db ólomampulla, 2 db üvegampulla és 2 db zászlós keresztet jegyeztek fel.

A misézéshez a bort a község helyi borkiméréséből vásárolták, az áldoztatáshoz szükséges ostryát pedig a szombathelyi kolostorokból szerezték be, aminek költségeit a község viselte. Megjegyzendő, hogy ezen költségek és a templom, valamint a plébániaház teljes fenntartása a községre hárult, amit a község a már ismertetett 1676. évi Községi Rendtartásban írásba is foglalt.

A templom javai közt ekkor feljegyezték néhai Náray Erzsébet által a templomra hagyott földet másfél köböl terméssel, ami Nárai határában „Becse földő dülőben” feküdt, kölcsönzött gabonából volt további 3 és fél mérő búzája.

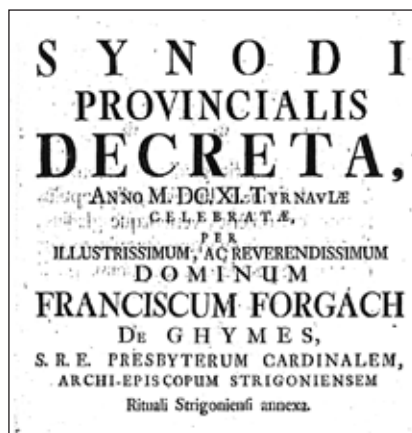
A plébánialak korábban azon helyen feküdt, ahol Geóry László háza volt. A plébániaház javítása, fönntartása a plébániabeliek kötelessége lett volna, ezzel szemben néha bizony nem voltak elég aktívak a náraiak. Megjegyezték e nárai plébániaházról: korábban tágasabb volt, ekkorra már három részre osztották. Az udvar harmadrésze Nárai Andrásához tartozott, ezért ki is vágtak abból, azonkívül kis kert tartozott hozzá, ahol Farkas István udvara állt.

Következő kaszálói voltak akkor a plébánia tulajdonában: közel a plébániaházhoz egy darab, kétszer megkaszála fél szekérre való szénával (ez a terület ma a Hősök tere 9. számú házhoz tartozik, jelenleg a szerző tulajdonában van, jól megfigyelhető még az 1857. évben készült térképen is). A másik rét a Kaszálás völgyiben egy szekérrel, ami az erdők között terült el és legelőül szolgált a község bivalyai számára. A plébániaház és a templomnak a község erdeiből volt fakivágási joga, a tüzelőt igény szerint hordták be az erdőről. A plébániához tartozott továbbá a Gyalogútban másfél hold föld 2 véka haszonnal. Ezt a szántóföldet birtokba vették, de csak zálogjogon 16 Ft-ért. A község részéről legalább 12 (nagyobb) mérő búza a járandóság javarészből, kisebb részben rozs. Készpénzben 3 Ft, amit a náraiak harangpénznek neveztek el. Stóladíjként pl. keresztelezés esetén egy kenyér és egy tyúk volt a járandóság. Ebből is látszik, hogy a plébániához igazából nem sok minden tartozott.

A korabeli felekezeti összeírásokból tudhatjuk meg, hogy ebben az időben Náraiban 429 katolikus és 27 más vallású élt. A falubeliek többségében megmaradtak keresztényeknek, még ha nem is lakott a faluban pap, ebben az időben Nárai még Ják helység Szent Györgyről

elnevezett apátság plébániájának a filiálisa. A feljegyzések szerint 1697-ben Jákon sem volt plébános, ezért Szombathelyre kellett menni és ott oktatták a falubelieket az isteni dolgokra. A szándék azonban megvolt, hogyha lesz saját papjuk, akkor a község földjeiből részére is ki fognak jelölni területeket, mint azt tették az evangélikusok a pásztoruk részére, melynek megművelését már előre magára vállalták a hívek.¹⁶

E korból a templom berendezései, használati tárgyai közül csak egy 1611-ben készült latin nyelven íródott Galántai Eszterházy Imre szertartáskönyv maradt ránk, melynek második részének Gyimesi Forgách Ferenc a szerzője. A katolikus szertartáskönyv részletesen tartalmazza a különböző ceremóniák menetét, az esketést, a keresztelest, a temetést stb. A könyv fennmaradása különös jelentőséggel bír számunkra, mivel többek között túlélte a török hódoltságot, a reformációt, a világháborúkat. A könyv felbukkanása sem volt mindennapi. A templomtakarítók akadtak nyomára 2002 őszén a templomban. A könyv nedves, álló állapotban volt és a férgek pusztították. Hála és köszönet Marosits Máriának, hogy a könyvet hozzám hozta, és nem engedte kidobni! Kellő kiszáritás után szakember kezében újra ép és használható állapotba került.¹⁷

A szertartáskönyv egy lapja

A könyv, noha Nárai plébánia úgymond ereklýje, mégsem köthető szorosan a község kultúrtörténetéhez, hiszen e könyvet itt csupán csak használták, és nem alkották. Annál inkább idesorolandó, az országos viszonylatban is előkelő helyet foglaló Nárai származású Náray György, aki hazánkban az elsők között gyűjtötte össze és adta ki nyomtatásban a kottával ellátott énekeskönyvét. Ennek jelentőségét és fontosságát nem győzöm eléggé hangsúlyozni, mert a ma használatos általános imakönyvek 454 számozott éneke közül bizony 28 e gyűjteményből való, azaz valamivel több, mint 6%!

Néhány szó a magyar egyházi népének történetéről. Szinte egykorú a kereszténység megerősödésével a magyar földön. A Könyves Kálmán alatt megtartott esztergomi zsinat (1114) határozata: „A templomban semmi se olvassassék vagy énekeltessek, amit a zsinat

jóvá nem hagyott”, és ennek megismétlése, a IV. László alatt megtartott budai zsinaton (1279) mindenestre azt bizonyítja, hogy már az első keresztény magyar századokban (XI.-XII. sz.) virágzott a magyar nép nótafáján olyan ének is, amely a templomban hangzott föl.

Az első egyházi népének irodalma és zenei forrása kétségtelenül a georgián ének és a középkori európai „nemzetközi” katolikus népének volt, átgűrve, átformálva az ősi magyar népzene ízlésével, hagyományával, sajátosságaival.

További fejlődésben is mindig e három tényező (georgián, európai népének, magyar népzene) eredője, minden jelentősebb irodalmi és zenei áramlat, hatással volt a magyar nép templomi énekeire is.

Hosszú századokon át (XI.-XV. sz.) szájhagyomány révén élt és terjedt a magyar nép énekes imádsága. Nem is nagyon volt szükség a lejegyzésükre, a nép az ének szövegét és dallamát hallás után tanulta meg és hagyományozta át, akárcsak az egyházi népének testvérpárját, a magyar népdalt.

Igazából csak a XVI. század elején találkozunk az első feljegyzésekkel, de lehetséges, hogy korábbi írott feljegyzésük az idők viszontagsága alatt elpusztult. A Winkler-kódex

(1520), Nádor-kódex (1508), Pozsonyi-kódex (1520), Peer-kódex (1526) és Thewrewk-kódex (1531) őrzi legrégebbi énekeink szövegét.

Az első hangjegyes énekeskönyv 1651-ben jelent meg a Cantus Catholici, Kisdi Benedek egri püspök bőkezűségéből, Szöllősi Benedek jezsuita atya szerkesztésében. Ez Magyarországon az első nyomtatott hangjegyes énekeskönyv az egész magyar zenetörténetben. Dallamai mind patinás veretű, ősrégi zamatot, művészi magyar melódiák, ha sok közülük idegen származású is, már jóval a török hódoltság és a reformáció viharai előtt ott éltek a magyar nép ajkán és szívében. A Cantus Catholici különböző kiadásain kívül értékes és jelentős nyomtatott énekeskönyv e korból: Kájoni János: Cationale Catholicum (1676), Illyés István esztergomi kanonok: Soltári énekek és Halottas énekek (1693) és Náray György által 1695-ben kiadott kótás könyv, a Lyra Coelistis, azaz a Mennyei Lira. Náray György a kottával is ellátott, a magyar nemzet számára felbecsülhetetlen és pótolhatatlan kultúrtörténeti anyagot, mint esztergomi kanonok hozta létre és adta ki nyomtatásban.

Náray György, Náray István és Kórodi Anna evangélikus szülők gyermekeiként született 1645. április 23-án a Zala megyei Pálózon. A család korábbi elvándorlása folytán került Náraiból Zalába. Kora ifjúságában római katolikus nevelést kapott egyik rokonától, az iskoláit Győrben és Nagyszombaton végezte, majd tanulmányait többek közt a római collegium germanico-hungaricumban folytatta, hazatérte után papi hivatása mellett végezte felbecsülhetetlen gyűjtőmunkáját (a Családok, nevek c. fejezetben bővebben).

A ma használatos általános imakönyvek a következő fejezetekben nyúlnak Náray György gyűjteményéhez:

Fejezet címe:	Énekek száma:
Adventi énekek	1
Bűnbánati énekek	1
Nagyböjti énekek	2
Énekek nagyhétre	1
Húsvéti énekek	2
Pünkösti énekek	1
Az Oltáriszentségről	1
Énekek Jézusról	1
Mária énekek	4
Mária-Antifónák (angyalokról, szentekről)	1
Miseénekek	1
Miseénekek (Magyar Kis-misék)	3
Áldozásra	1
Különböző alkalmakra	5
Olvasmányközi énekek (adventi időre)	2
Olvasmányközi énekek (húsvéti időre)	1 ¹⁸

1712-ben a községben Horváth Pétert mint licenciátust és nem mint felszentelt papot említik, noha a katolikusok jobban örültek volna, ha egy felszentelt pap szolgálja őket a saját plébániájukon.¹⁹ Ekkor a teljes lakosság egyetértett azzal a gondolattal, hogy önálló plébániát kell létrehozniuk, csak úgy lehet saját plébánosuk. Az elgondolást rövidesen tett követte, és 1738-ban megfogalmazódott a négyoldalas Nárai Plébánia Alapítólevele, amit a nemesek és nemtelenek összesen 80-an írtak alá. Az itt aláíró öt nemes aláírásán kívül pecséttel is ellátta az okiratot úgymint: Széles Boldizsár, Náray Péter, Lóránth Péter, öregbik Náray Péter és N.V. (nemes, vitélz) Orosztonyi Pál. Ezek után vált lehetségessé, hogy Nárai elszakadjon Jáktól, melynek eddig filiája volt és ismét önálló plébániaként működhessen.²⁰

1748. évben Gusály János Nárai plébános írásban kérte a község előljáróságát, hogy kívánatos volna a plébánia épületeit is téglából készíteni, mint ahogyan ezt tették a templom esetében is. A községet sújtó adósságok ellenére kérte mindezeket figyelembe venni, az akkori időkben elég gyakorinak számító tüzesetek miatt.²¹ Ez a templom a régi kicsi templom fölé épült kőből, boltívesen a sekrestyével együtt, zsindelyes tetővel és téglás padlózattal.

A Nárai plébánia alapítólevelének első oldala

Tornya fából volt, mely dél felé nézett, fenn gömbbé képezve vaskeresztel. A templom nem olajjal, azaz krizmával felszentelt, hanem szenteltvízzel meghintett, szintén Szent Tamás tiszteletére megáldott templom volt. A templom teljesen felszerelt volt, sőt még egy négyváltozatú orgonával is rendelkezett. A harangtornyába feltehetően még a korábbi templom harangját helyezhették fel, amelyet 1693-ban öntöttek és Mária képét ábrázolta. A templom frontján ez a chronosticon volt olvasható:

Con VenIentibVs pIorVM VotIs, specIV. Del honorI eXVrgo

A kórusa is kőből készült, melyet két kőoszlop tartott. A szőszéke fából volt, az elején gr. Batthyány Lajos nádor címerével. A szentélyben is olvasható volt chronosticon:

SanCte thoMa apostoLe Xvrge tVIs potentIbVs sVffragIIIs, et Inter Veni pro Isto Dei pop Vlo

A főoltár Szent Tamás képe felett sőptei Jánossa András és neje Orczy Katalin címere, mint jótevők voltak látható. Ezenkívül még két oltára volt: Szeráfi Sz. Ferencé, fölül Krisztus és Ferenc szigmatizált és keresztbe tett kezével. A harmadik oltár Mária oltára volt.

A templomnak járt Náraj Péter hagyatékából 27 mérő búza, 24 rozs, 2 ökör, 1 szekér, 1 eke és 19 hold gabonaföld. Majdnem két hold földje volt a Berek uttyáni dűlőben.

A plébános járandósága ekkor 4 ökrös gazdától 1 mérő búza, 1 mérő rozs, 2 ökrös gazdától: ennek a fele, zsellérektől csak 1/2 pozsonyi mérő. Földje 8 1/2 hold az Irtásban a jáki határnál, a Rétes Haraszt-dűlőnél, a Becse földjén, a Kis Völgye dűlőben. 2 1/2 szekérnyi rétje a Kis Kut-i dűlőben, a Falu Rétyén, a Mocsolán. Barbacsi Ferenc nagyváradi kanonok 1000 Ft tőkéjéből 60 kamat járt neki minden évben.

A plébánialak szegényes, füstös, kémény nélküli volt. A hívek száma ekkor 392 gyónóképes és 142 gyónásképtelen, összesen 534 hívő. A községben ekkor egy bába volt, viszont állandó sírásója nem volt a községnek. Az újonnan felépített templomban egy egyesület is működött, amiből akkor több nem is volt a községben, a Szent Ferenc testvérelete (korda viselők).²²

Sajnos azt kell mondani, hogy nem volt szerencséje a tüzesetekkel a Nárai községben lakóknak, ugyanis hamarosan a község temploma a tűz martalékává vált. Ennek időpontja nem ismert számunkra (1756-ban még írás említi), de tény az, hogy a község előljárósága 1780. augusztus 7-én (tehát a templom építését követő 32 év múlva!) írásban folyamodott

a Vármegyéhez új templom építésének segítségével végett. A kérelemre elutasító válasz érkezett. A templom leégésének körülményeit teljes homály fedi, sem a Nárai Plébánián, sem a Vas megyei Levéltárban, sem pedig a Szombathelyi Püspöki Levéltárban nincsen írásos nyoma, viszont a községben lakó idősebb korosztály (több személy egymástól függetlenül is megerősítette!) emlékeiben erősen él, amit még az 1930-as években gyermekfejjel többször hallottak szüleiktől, rokonaiktól:

A történet szerint a templom valamikor az 1700-as években télen égett le. A templom mellett lévő háznál Ják irányában (ma üres telek) disznóölést tartottak. Már a befejezéshez közeledtek, mikor zsírsütés közben annak túlhevülése következtében az égő zsír kifutott, és a ház falán felszaladt, az azonnal lángot kapott. Mondanom sem kell, akkoriban zsúpfedéssel készültek a házak, a templom magassága is jóval alulmúlta a mai méretét, így a tűz egyből átterjedt a templom tetőszerkezetére, ami azonnal lángra kapott.

Eppen ekkor jártak itt a faluban cseh tótok, akik a megrepedt, de amúgy még egyben lévő agyagkorsókat tudták összedrótózni, meghosszabbítva annak élettartamát. Az egyik tót éppen a templom meggyulladásakor tartott le az *A szegbe* (Ják felé a Kossuth utcán), majdnem földbe gyökerezett a lába, amikor meglátta az égő templomot, megriadva azonnal segítségért rohant és már messziről kiabálta a szembejövő asszonynak, hogy: – Asszony tíz! Asszony tíz! Ő persze nem értette először, hogy miért kiabálja neki a tót hogy tíz, tíz, de aztán rögtön megértette hogy a templomnál van „tíz”, azaz tűz.

Az így lángra kapott templom tetőszerkezete teljesen leégett és beomlott, ami a berendezés károsodását is jelentette egyben. A tűz után azonban csodálatos módon teljesen épen került elő a templomot díszítő egyik szobor, amely Szent Pétert ábrázolja, amely napjainkig fennmaradt. Az ilyen módon előkerült szobrot Nárai népe igen nagy becsben tartotta, a mai hősi emlékmű helyén helyezték el egy kis fülkében egy fából készült Mária-szoborral együtt.²³

A korabeli épületek fő építőanyaga akkoriban többek közt a fa volt, a tetőfedést pedig zsúpolással oldották meg akkoriban. Ez elég nagy veszélyt hordott magában, mert ha egy ház meggyulladt könnyen átterjedhetett a tűz a szomszédos épületekre is, de ennél is nagyobb veszély volt a tyúkok megégése, hiszen a meggyulladt menekülő állatok egyik házról a másikra szállva próbáltak megszabadulni égési fájdalmuktól, sorra gyújtva meg a házakat. Arra is volt eset, hogy a meggyulladt és a szerteszéjjel menekülő állatok végett égett le a község nagy része. Nem készült más anyagból Náraiban a plébániaház sem, pedig Gusály János írásban is kérte ezt. Sajnálatos módon a plébánia a templom építését követő 39 év múlva – mintha csak látta volna előre a veszélyt Gusály János – 1787. április 13-án több házzal együtt a tűz martalékává vált. A plébániaház leégésének tényét az akkori plébános rögzítette magyar nyelven írásban a Tomus Secundus 1786-1829 közötti utasításokat, egyházi szabályzatokat tartalmazó könyv belső borítójára. A könyv a Nárai Plébánián található.²⁴

Ekkoriban volt fél évet (1790. október – 1791. március) Náraiban plébános-helyettes, adminisztrátor Sziber István (aki Kámonban született 1760. augusztus 11-én, Sziber János és Rosnai Krisztina szülöktől, 1789-ben szentelték pappá, fél évig utána káplán volt Szentgyörgyvölgyén, majd azt követően volt plébános-helyettes, adminisztrátor Náraiban), ezután segédkanonok lett a Kelecz-Adéffy árvaházban, később káplán Dozmaton, Vasszentmihályon. Plébános Kemenesszentpéteren, majd 1815-ben lemondott plébániájáról. Ezután Szombathelyen élt 1828. január 15-én bekövetkezett haláláig. A szombathelyi székesegyház nagyharangjainak megöntetése az ő nevéhez fűződik.²⁵

A plébánia és a közbirtokosság tehát már 1780-ban szeretett volna templomot építeni, de az elutasításra talált, saját erőből pedig nem vállalkozhattak egy teljesen új templom megépítésére, hiszen a leégett tetőszerkezet és berendezés ideiglenes felújítása is komoly összegeket emésztetett fel. Szintén a templom leégésének tényét erősíthetik meg az ezekből az időkbeli fennmaradt egyházlátogatási vizitációs iratok, melynek feljegyzései

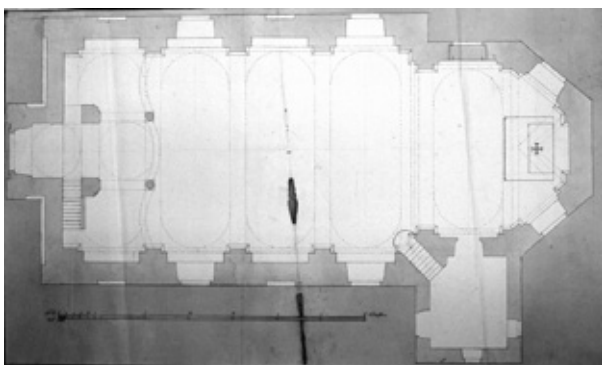
1802-ben készült templom tervrajz előlnézetből

letévé vált. Hogy miért volt szükség új tervrajz készítésére, csak találgatni lehet, azonban a két templomot összehasonlítva szembetűnik a méretbeli különbség és az egyszerűbb vonalvezetés a mostani javára, ez utóbbi valószínű a háború utáni anyagi nehézségekkel is magyarázható. Ezt a templomot 200 férőhellyel nagyobbra tervezték, így az 600 ember egyidejű befogadására vált alkalmassá. A falazat részben a leégett régi templom anyagából, illetve a falubeliek által vásárolt téglából és kövekből készült 1 m széles falvastagsággal, téglaboltozattal látták el a mennyezetet, a tetőt pedig cseréppel fedték. Egyes vélekedések alapján, az egy méteres falak alá három méter széles kő alapot készítettek.²⁸ Szinte valamennyi lakos kivette a részét az anyagi áldozatvállalásból és a munkálatokból. A Fülöp család például két ökrös szekeret szagatott el, annyi követ hordott haza Cákra Nárai.²⁹ A

romos állapotúnak írják az alig néhány évtizede készült templomot.

Néhány évtized múlva azonban minden készen állt egy teljesen új templom építéséhez. 1802-re már a tervrajzok is elkészültek. Kidolgozásuk igényességről vall, a tintával húzott vonalak közt vízfestékkel egyenletes és foltmentes satírozás, melyen a napsütésnek megfelelő árnyékolást is jelelték. A tervrajzok mellett, mely különböző metszetekben készült tételes anyagkiírás is szerepel német nyelven. A templom látványa mai szemmel is impozáns lett volna, amennyiben megépül. A nárai előljáróság minden követ megmozgatva szeretne volna a templomépítést elkezdni, azonban a kezdődő francia forrongás, az insurrekció már érezte előszelét, ami többek közt a gabonaárak felkúszásában mutatkozott meg. A háborús helyzet kialakulása, az insurrekciós időszak kedvezőtlen hatásával tette lehetetlenné e valóban szépen megtervezett templom felépítését. A folytatásra már csak jóval a győri csata után kerülhetett sor, az 1810-es évek vége tájékán.²⁶

Egyébként még 1815-ben is rossz állapotúnak tünteti fel a község templomát az egyik irat.²⁷ Pár év múlva, 1820-ban már egy teljesen új stílusjegyet magán hordozó templom építését tudta megvalósítani a község. E templomot láthatjuk napjainkban is, mely mára Nárai legrégebbi épü-

A templom alaprajzi nézete

templom a plébániabeliek költségén épült, ezzel a tettükkel kiérdemelték, hogy önma-guk lettek a templomnak és a plébániának patrónusai.³⁰ Itt ismét szeretném kiemelni az 1820. évi, a községben megvalósuló téglaegetés kezdetét, melynek fő motivációja talán a templomépítés lehetett. Egyébként a templomépítéshez a nárai nemesek és nemtelenek 1819. évben közös kérelemben a Vármegye egyházi alapjához (Religionarius fundus) fordultak anyagi segítségnyújtásért, azonban a megye tanácskozó testülete a templom-építés segítésére nemleges döntést hozott, a földesurak és mások bőkezűségére utasította a községet. A beadott kérelemben hivatkozás történt egy 1780. évi augusztus 7-én (4365 szám alatt) hasonló tartalommal beadott kérelemre, melynek körülményei nem ismeretesek, de ez száz százalékosan megerősíti azt a tényt, hogy már akkor szerettek volna új templomépítésbe kezdeni a községben.³¹

A templomépítés anyagi fedezetének és egyéb információinak nyomára a Szombathelyi Püspöki Levéltár egyházkormányzati iratai, az Acta Cancellariae iratai közt sem akadtam.³² E templomot szintén Tamás apostol tiszteletére szentelték. A hagyomány szerint a felszentelés napja szeptember 12-én Mária ünnepkor volt, ezért ezen a napon tartják a náraiak a mai napig templom búcsújukat, annak ellenére, hogy Szent Tamás ünnepe máskor van. A régmúltban az egyik plébános megkísérelte áttenni a búcsú napját július 3-ára, ami a falu lakosságának a körében nagy felháborodást váltott ki, mivel már hozzászórtak a szeptem-beri Mária-búcsúhoz.³³

A templomépítés körüli zavaros éveket egyébként hűen tükrözi egy ezekből az időkől ránk maradt szentbeszéd, mely a Nárai templomban hangzott el, közvetlenül építése után. A tulajdonképpen majdnem inkább felhívásból táru- elénk a háború utáni helyzetkép, az özvegyemberek, özvegyasszonyok, árvák és egyéb szerencsétlenek nyomorúságos élete. Az egyház égisze alatt a kormány hathatós pártfogásával megvalósuló, korábban a hadseregben szolgáló altisztek és közkatonák árván maradt leánygyermeküket volt hívatott felkarolni, részükre rendes nevelést előmozdítani:

„...erről bátorodtatván emelkedik fel ama gyenge nevendékek boldogságát tárgyaló szózat, kiket ámbár nem lehet egyenessen árváknak nevezni, de mégis a legfőbbnek és szükségesebbnek, a mit azonban azok az ifjú korban szereztek meg magának az ember, a szende nevelésnek hejjával szűkölködtek. Az anyák, kik az ilyeneket nemzették, erejüket, véreket és életeket a Hazának áldozzák,– az anyák, kik ezeket szülték, a mostoha körülmények miatt gondolataikat egyig arra eránozni, miképp tensesíthessék le az elkerülhetetlen szükségnek riadását...”

Az egységes nevelés célja mindenképpen az elzúllás ellen, a tisztas polgári életre és a házasságra való nevelés volt abban a mostoha időben.³⁴

1841-ben a községben 192 katolikus gyónó és 131 nem gyónót tartottak számon, összesen 623 főt. A húsvéti gyónásról a bizonyítványokat minden évben beszedte a plébános, amivel egyidőben a lélekszám is összeszámoltatott. Ágostai 1 fő (evangélikus), helvétikai 1 fő (református) és 4 zsidót főt tartottak nyilván. Egy vegyes házasságot említenek, Koschel Károly ágostai vallású asztalos és Weisz Anna katolikus részéről.

A plébános ez időben Német János, szombathelyi születésű, 42 esztendő pap, aki a szombathelyi Szemináriumban nevelkedett, ekkor már kilenc esztendeje szolgált a plébánián, előtte Toronyban, Alsólendván, Zala megyében és Vámoscsaládon volt káplán, Hermánban nevelő és pinkamindszent plébánosi helytartó. A magyar nyelven kívül beszélt még deákul és németül. Ekkoriban vasárnap és ünnepnapokon a szentmise áldozatot a népért mutatta be a plébános, utána pedig az egyházi beszéd következett, délután pedig olvasást, keresztényolvasást tartott. A plébános különös gondot fordított arra nézve, hogy az oltári

szentség és a szent olajak rendszeresen zárva legyenek. Ugyancsak zárták az egyházi kasszát, mégpedig oly módon, hogy az egyik kulcs a plébánosnál, a másik pedig a templomatyánál volt. A faluban káplán vagy más pap ekkor nem lakott.

A templombelsőben található volt egy téglából épült karzat, hatváltozatú orgona, fa szónokszek, keresztelőkút, 16 pad, szenteltvíznek edény. A szentségtartó szekrény előtti függőlámpa vasárnap és más ünnepeken szentmise alatt szokott égni.

A sekrestye szintén kőből épült, melyben a szükséges kettő almáriumon kívül karosszékkel és térdeplőkkel volt bútorozva.

1841-ben a következő körmenetek voltak a nárai templomban, illetve a templomon kívül: Nagyszombaton, Feltámadáskor, Úrnapján, ha az idő engedte minden újhold vasárnapján, Márk napján és a keresztfő héten. A Szentségimádást december 21-én és április 21-én tartotta a plébános. A bérmálás szentsége ebben az évben 80 személy részére lett kiszolgáltatva.

A templom berendezései közt úrfelmutató és áldoztató kehelyből egy-egy volt rézből, miséző kehely négy volt, egy aranyozott ezüstkehely is volt, továbbá kettő rézből, egy ólomból, három tányérral, betegáldoztató s olajtartó egy ezüst, egy réz, és ismét egy ezüst olajtartó a keresztelőkútnál, mely fából készült, amiben a rézből készült víztartó volt. A rézből készült füstölőből szintén kettő volt, hozzá egy réz tömjéntartó és kanál tartozott. A kézi kereszt ezüstözött rézből volt, az oltár előtt egy kétgyertyás és két kisebb réz lámpa és egy bádog gyertyatartó volt található. A sekrestyében tartották a következő miseruhákat: négy színes, kettő fekete miseruha, kettő vecsernye öltöny, kettő színes fehér hosszú ruha, négy nyakkendő, hét átkötő, három kehelytörő kendő, három oltárkeszkenő, húsz oltárterítő, tizenhárom fődöző, három ámpolna üveg, négy cintányér, három papi ing, kettő vörös egyházi ruha, kettő fekete, ehhez ing nyolc, négy zászló.

A templomban volt továbbá három misemondó könyv, négy halottas, egy evangéliumos könyv és kettő szertartásos. Volt továbbá kettő nagyobb feszület és kettő oltárfeszület, négy oltárvánkos, két szenteltvíztartó rézből, egy rézből készült szentelő, egy selymekendő az úrfelmutatáshoz, négy csengettű, kettő hamuvevő, egy temetkezési kereszt és minden felszerelés az Isten koporsójához, egy halottak napi koporsó, egy háromágú tartó nagyszombatra és egy könyvtartó képezte többek között a templom berendezéseit.

Az ájtatos alapítvány összeírásában szereplő pénzvagyon olyan magánszemély részéről az egyház részére átengedett pénzösszeg, amelyet az adományozó a nárai plébániának hagyott meg, cserébe minden évben bizonyos számú misét volt köteles érte mondani a pap az alapítványt tevő kívánsága szerint. 1841-ben a nárai plébánián a következő személyek voltak nyilvántartva az alapítványtevők közt:

„Barbacsy Ferenc nagyváradi Préposté 1000 fl minden hónapban két mise elmondandó az alapítónak szándékára, n.Náray Ferencné 100 fl., Zelles Judité 100 fl., Pálffy Máriáé hajdon 100 fl s ez 1811-ben 20 fl-ra leszállott., Náray Annáé szintén 100 fr 20-ra leszállott., Oláh Józsefné előbb 200 fr., most 72 fl. 27 4/5 xr., Lukáts Mátyásé 50 fl., most 12 fl 20 xr., Nagy Annáé 50 fl., most 12 fl. 20 xr., Szabó Ferencé 50 fl., most 12 fl. 39 2/5 xr., Dezsé Jánosé 250 fl., Zelles Erzsébeté 7/8 hold szántóföld a külső kelédben Lóránth Sándor maradéki szomszédságában 2 misékre hagyva. Továbbá Ávár Kataliné 50 fl., Juhász Erzsébeté 12 fl. ezüst, Hodászi Erzsébeté 50 fl., Bölcsvölgyi Máriáé 50 fl., Gergely Annáé 140 fl., Szabó Sándoré 100 fl. ezüst, Dömötör Imréné 412 fl., Devecser Kataliné 100 fl., Szabó Éváé 40 fl ezüst., Simon Juliannáé 100 fl., Szabó Éváé 1831-ik évről 40 fl ezüst ennek kamata hat nárai szegények közt föl osztandó Sz. György napján minden évben.

Temetőben kápolnának 35. fl. váltó a templom ládájában van, a keresztnek kiújítására fordítandó. Ezen tőkék törvényes kamatra kívannak adva, a mint az ezekről szóló adós levelek, melyek a templom ládájában tartatnak, mutatják és a kézi jegyzékek. Az ájtatos

intézetek mind eddig elég tétetett s a kamatokhoz alkalmazott énekes vagy kis misék szolgáltatnak. A kamatok pontosan fizetnek.”

Az egyház javairól egy XIX. század közepén készült vizitációs leirat így vall:

Az egyház szántó földjei a nárai határban: 1-ör a Soós útján kívül volt Szabó Sándor és Dömötörné asszonyság szomszédságában, egy tagban 4 hold.

Ugyan ennek végében 1 hold. Mindezen földeket a helység tartozik munkálni, mostanság ezen földek kívannak adva a szent Szék s egyházi védők jóváhagyásával 6 évre haszonbérbe, minden hold után fizetnek évenként 6 fl-ért.

Volt egyszer köteles ezen idő alatt megtrágyázni. Rétje erdeje nincsen az egyháznak. Az egyház tőke pénze jó biztos helyekre kiadva 6-os kamatra, össze térszen 1218 fl 21 Kr-t. vált. A kamat rendszeresen fizettetik. A tartozók neveik az adós leveleken kívül évenkénti folytató kézi jegyzékben is föl vannak jelölve a kamat rendes beszédese végett. Némelyek ezen tőkék közül ezüstben, mások váltóban vannak az adós levélen. A plébánia házban két kulcsu zár alatt álló egyház pénztárában melynek egyik kulcsa a templom atyánál a másik a plébánosnál tartatik, találattik készpénz. Az egyház javaiból semmi sincs elidegenítve, sem adóssággal terhelve. A szükséges javítások, amennyire a tulajdon vagyonából kinem kerülnének, a kegyes kir. intézmények szerint az illető egyházi védő község által potoltatik. Gyertyára olajra s egyéb szükségere elkel évenként mintegy 65 fl. váltó. Mise bort a helységből az, ostyát a szombathelyi kolostorból vásárolja a plébános. Az egyházi számadások az illető kerületi alesperes s a nemes község előljáróinak jelenlétükben évenként rendszeresen vezetnek.

Az utolsó számadás tartatott 1841 év január 28-án.

A plébános javai és jövedelmei:

A nem legjobb karban álló plébánia házban találattik 3 szoba, 1 konyha, kamra, istálló és pajta. Az eleje kőből, a többi a kamrától kezdve sövényből és fából volt építve. Az építés, a javítás, a fönttartás, a k.királyi intézmények szerint az egyházi védőközösséget illette. A ház végében volt pajtás és szilvás kert is, ezek bekertelése tatarozása a fárabelieket illette. Volt még egy más kert is csekély hasznú a mester háza és az ország út közt. Ezt bekeríteni a plébános kötelessége volt.

A plébánia javai és jövedelmei:

1-ör csaritában Béri és Dömötörné mellett 4 hold.

2-or az aljárókon özvegy Kiskosné és Nárai Imre szomsz. " hold.

3-or kis völgyi kútnál Pálffy Sándor és Németh József mellett

4-er ugyan ott Németh József és Hertelendi Ferenc szomsz. " hold

5-ör becseföldén özvegy Kiskosné és Doma Balázs közt 1 hold.

6-or ugyan ott Pálffy Sándor és Zernovác Józsefné szomsz. " hold

7-er a jáki határban Szabó Sándor és Ebergényi József szomszédságában 1 hold.

Ezen földek megmunkálása a fárabelieket illeti háromszor megszántani, bevetni, boro-nálni, learatni, összekepelni, behordani a pajtában elrakni kötelesek. Évenként négy hold jön ily munkálat alá trágyával vagy annak kivételével nem tartoznak, azonban felszálításra annak idejében kiszokták hordani a trágyát a plébánia udvarról a fára földjeire. Ezeken kívül vannak még a következő földek melyeket a plébános maga tartozik megmunkáltatni.

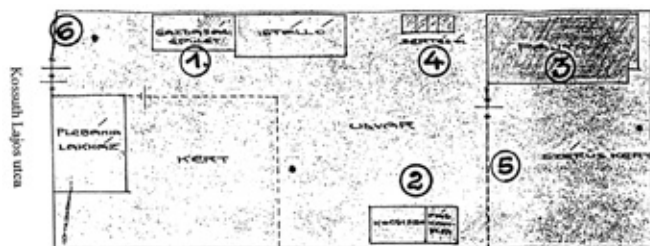
1-ör a csargon Nárai Imre és Lóránth József szomszédságában 2 hold.

2-or az unyom útján belül a nagy rétre járóban Szabó Sándor mellett 1/2.

3. Az unyom útján kívül balogfai utban 1/2 hold. Ezekért tartozik a plébános Ostyával ellátni a templomot.

4-er mogyoró kerék útjában Sárfi János szomsz. a gyöpös út mellett Mária földje 3 hold. Ezen ugynevezett Mária földje javítás fejében adatott a plébániának akkor midőn az egyház védséget a helység magára vállalta. Rétje egy vagyon a nárai határban a kiskuton alul a Ják utja mellett szénát sarjut kaszálni száritani, összegyőjteni s a pajtában elrakni, úgy rétet tisztogatni a fárabeliek tartoznak. Erdeje tulajdonnéven nem lévén a plébánosnak az egész község elegendő tüzelő fával köteles ellátni a plébánost s a fát állítani a plébános minden terhe, vagy akár mikénti ebbeni rövidsége nélkül. Makkoltatási joggal bír a plébános szintén erdei gyümölcsöt is szed köz erdön. A plébánia földjeiből semmi elidegenítve nincs. Állandó jövedelme nincs, hanem a Religio javak pénztárából esztendőként husz 60 fl. Gabona jövedelme: minden pár vonós ló vagy ökör marhától jár " pozsonyi mérő búza s fél p. mérő gabonával tartozik, ennek fele búza, fele rozs.

1850-ben történt megállapodás értelmében a közbirtokosság és Hegyi Lajos akkori plébános arról állapodtak meg, hogy a földművelés egy bizonyos részének elhagyását megváltották bizonyos méretű erdő használatának átengedésével. Ugyanekkor készült az a megállapodás is, amely a község előljárósága részéről tartalmazott munkamegváltást az iskolamester részére. Mindkét szerződést jóváhagyólag írta alá a Szent szék.³⁵

A nárai plébániaudvar alaprajza az 1920-as években. A három ponttal jelölt helyen ástott kutak készültek, melyek napjainkban is megtalálhatóak

1924-ben adományozta Nárai közbirtokosságnak bemutató levele alapján a Nárai Plébánia javadalmait Pintér Lajosnak a szombathelyi püspökségen Gróf Mikes János püspök. Pintér Lajos előbb Körmenten teljesített szolgálatot mint káplán, itt többek közt Gróf Batthyány Strattmann Ödön gyóntatója és utolsó útjára előkészítője volt. János püspök halálából nevezte ki a fiatal káplánt a nárai plébániára, ami elődje Horváth Dezső hirtelen halála következtében üresedett meg. Horváth Dezső négy évig szolgálta a nárai híveket. Pintér Lajost első útján biztatásként maga János püspök hozta el Náraiába kocsijával. Ezekre az évekre a templom, a plébánialak és az iskola is eléggé felújításra szoruló állapotba került. Az azonnali felújításról szó sem lehetett, már csak a rendelkezésre álló szűk anyagi források végett sem. Első gondolatként tehát a hitélet kiterjesztése mellett a plébánia anyagi javakban történő megerősítése fogalmazódott meg, minek következtében Pintér Lajosnak sikerült is az első évben 6 000 000 koronát megtakarítani.

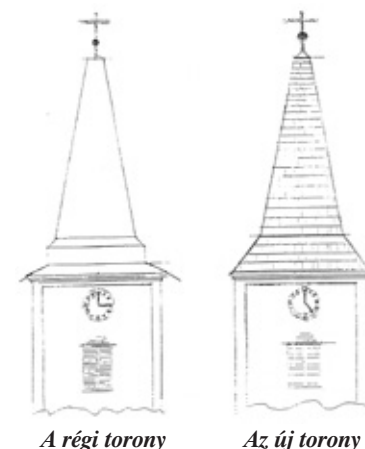
1925-ben a teljesen pangó gazdálkodás fellendítésén volt a fő hangsúly, amit nagyban nehezített viszont a Horváth Dezső plébánossága alatti kommun idején történt földosztás, ugyanis a plébánia földjeiből 26 holdat 42 parcellára osztották szét. Ez évben az állatok beszerzésére és a gazdálkodás elindítására a plébánia 25 millió korona hitelt vett fel az egyházmegyei takarékból 32%-os kamatra. „A háború utáni időnek nyomasztó és erkölcsi s anyagi lecsúszásának érezzük minden nyomorúságát” – írta Pintér Lajos egyik írásában.

Az általános pénzromlás tehát már a plébánia életébe is begyűrűzött, gondoljunk csak az alapítványi pénztárban lévő betétre, ami akkorra már teljesen elértéktelenedett. A nárai plébános mise- és faalpból közel 1 000 koronát kapott a háborús évek előtt. Ez akkorra 1 000 000 korona pengő értékben számítva sem ért többet 80 pengőnél. Szintén ez évben, 1926-tól került bevezetésre Krisztus Király ünnepének megtartása.

A templom felújítására 1927-re már 640 pengő gyűlt össze. A belső felújításra 1930 nyarán kerülhetett sor, melynek keretében a teljes belső renoválásra került. Új festést kaptak a falak, melyet Jaksa István szombathelyi mester készített. Újra lett köveze a templombelső és ekkor került sor a templompadok cseréjére is, melyet Barasits Gyula nárai asztalosmester készített. Szeptemberben, Mária neve napján szentelte fel a felújított templomot dr. Tóth József nagyprépost, a püspök úr megbízásából.³⁶

1931. szeptember 25-én, pénteken a Vasvármegye című napilapban hirdetményt tett közzé a Nárai község előljárósága, a templomtorony felújításával kapcsolatban. A hirdetésre összesen 12 ajánlat érkezett, mely közül Polgár Imre ajánlata mutatkozott a legkedvezőbbnek. Ő 995 pengőért vállalta a munkálatok elvégzését, de akadt aki 1180 pengős árajánlatot tett. Polgár Imre mellett szólt az is, hogy nem sokkal korábban végzett hasonló munkálatokat a vépi templomon is, amit a helyi kegyűrség legnagyobb meglepetésével végzett el, illetve hozott ajánlólevelet a Gróf Erdődy Sándor Uradalmi Központi Igazgatóságától.

A torony-rekonstrukció során, a tornyon kívülről a kétszeri miniumozás után kétszeri szürke festést hajtottak végre.³⁷

1932-ben a plébániaépület melléképületei kerültek felújításra, melynek keretében lett a zsúpfedés cserépfedésre átszerelve, illetve a pajta újra zsúpolására is sor került. Ez évben került sor az orgonán egy kisebb javításra is.

1934-ben böjti időszakban két jezsuita szerzetes érkezett a községbe, akik a plébánián kerültek elszállásolásra. Fiedler és Omerovics jezsuita atyák missziós célból érkeztek Náraiába, az itt töltött nyolc nap alatt számos szentbeszédet tartottak, ez évben kerültek felújításra a templomi lobogók és zászlók.

Pintér Lajos nárai plébános egészen 1947. november 30-án történt nyugalomba vonulásáig, tehát összesen 23 évig szolgálta a község hitéletét. Nyugalomba vonulása után Budapestre költözött, ott 1951 és 1958 között a budapesti ferences Alkantarai Szent Péter-templomban, mint kisegítő lelkész végzett lelkipásztori munkát 1958. november 8-án bekövetkezett haláláig. Előtte is már sokat betegeskedett, gégerákkal küzdött. A budapesti farkasréti temetőben nyugszik.

Utána 1947. december 1-jétől Winter György lett Nárai új plébánosa. Róla tudnunk kell, hogy a második világháború után, mint leszerelt tábori esperes, alezredesi rangban került a nárai plébániára, ő még (legutolsóként) „választott” plébánosként, az akkor még létező „közbirtokossági”, azaz községi kegyúri jog gyakorlásával. Az ő plébánossági ideje alatt 1950-ben szűnt meg a Nárai jegyzőség és alakult meg a községi tanács. Ezzel a döntéssel megszűnt a községi politikai kegyűrség is, ami a Nárai Plébániának fenntartó anyagi bázisa volt. Ehhez társult az 1951-ben bekövetkezett összes egyházi ingatlanföldre kiterjedő, tehát a templomi és a plébániai, valamint a misealapítványi földeknek a beállamosítása.

Ezzel a döntéssel az állam szó szerit kihúzta a „talajt” a plébánia alól, megszüntetve a „karcgabona” járandóságot is. Winter György sajnos nem sokáig lehetett Nárai plébános. A harcterek viszontagságai miatt betegség támadta meg, ahogy a krónikák szólnak „szép szál katonás testét, erős fizikumát”, aki közszeretnek örvendett és igazi „bajtársa” volt híveinek. Egészségügyi sétáiban még a mezőn is felkereste őket. Nehéz éveket élt át a világháború és az utána következő Rákosi-korszakban egyaránt, ami nagyban hozzájárult 1953. február 23.-ai halálához. Életének 60., papságának 35. évében halt meg. A szombathelyi Szalézi Templom kriptájában lett eltemetve.

1955-ben a község villamosításával egyidőben került sor a templom és a plébánia villamosítására is.

1956-ban a plébánialak istállóépületének tűzfala felül leomlott. Emiatt az istálló vasgerendás boltozatát az Egyházközség lebontatta, a vasgerendákat megtartva a tűzfalat felrakatta. Így az istállótér padlástér nélkül maradt. Az eladott téglák árából Iványi Dezső kifestette a plébániaház háló- és házvezetőnői szobáját. Érdekességként említem, hogy Náraiban ez évben a bémálás az 1956. október 23-án kitört forradalom előtti vasárnapon került megrendezésre.

1957-ben szeptember 15-én Iványi Dezső nárai plébánost Kovács Sándor megyés püspök Kózsagszerdahelyre helyezte, az addig ott szolgálatot teljesítő Németh Lajost pedig Náraiba nevezte ki a plébánia vezetésére. Németh Lajos első teendője a még hiányos villamosítás – többek közt az orgona – befejezése volt.

1958 decemberében került lebontásra a plébánia régi zsúpfedésű pajtája. A pajta építőanyaga ez év december 21-én, Szentségimádás napján árverés útján 13 000 Ft-ért került értékesítésre.

1959 év nyarán került sor a plébániaépület cserépfedés felújítására, a templomon, ugyanezen munkálatokra 1962 nyarán került sor.

1964 tavaszán ismét a templomtorony sisakjának felújítása vált szükségessé, mert már helyenként rozsdásodás foltjai látszottak. A munkálatokra – a hónapokig tartó levelezés után – végül Rózsás József debreceni mester kapott megbízást, aki fiával és két segédjével állványozás nélkül, függőcsigás módszerrel végezte el a munkát. Rózsás József a toronysisakot mindenáron bordó színűre szeretne volna festeni – az ő környékükön ez a szín dominált –, viszont a Dunántúlon meglehetősen furcsán vette volna ki magát a templomtorony fedése ilyen színnel. Végül is Németh Lajos kitartó óhaja valósult meg, acélszürke színt kapott a toronysisak, az óralapok pedig oxid-ezüstfestést kaptak.

Mindeközben folyamatosan jelenlévő problémaként, tornyosuló megoldandó feladatként szerepelt 1944 óta a nárai plébánián egy új kisharang beszerzése. 1964. október 10-én Németh Lajos plébános és Doma József kiskereskedő Óriszentmiklósról Ducsák József harangöntő-mesterhez utaztak és szinte már kész tervekkel jöttek haza. Az elkészítendő harang 170 kg körüli lett volna, de mint már tudjuk ez a harangkészítési terv nem járt sikerrel.

1968-ban a templom közelgő 150 éves jubileumára a plébános és az egyházközség vezetői a templombelső felújítását tűzték ki célul, leginkább a falfestés tűnt a legnagyobb feladatnak. A felújítás híre kedvező fogadtatásra talált a lakosság körében is, házanként átlagosan 300 Ft adománnyal járultak hozzá a templom szebbé tételéhez, az így összegyűlt 56 000 Ft-ot pedig ideiglenesen bankbetétbe helyezték. Az első nagy feladatot a festés előtt a templom beállósítása jelentette. Ebben nagy szerepet vállalt a helyi Tsz vezetősége, akik az állásoláshoz szükséges fenyőfákat biztosították. A kivitelező festőmester Székely Rudolf és fia Székely Rezső szombathelyi lakosok voltak. Választásukban szerepet játszott az 1963-as Pornóapáti templombelső festése, ami szintén az ő munkájukat dicséri. De mielőtt a falfestés elkezdődhetett volna, szükséges volt a három oltárképet restauráltatni. E feladatot Radnóti Kovács Árpád szombathelyi művész vállalta.

A felállványozás 1968. június 16-án, úrnapja utáni héten kezdődött. Először a szentély került felállványozásra és kifestésre, utána a középső hajó, majd legvégül a templom hátsó hajója. A templombelső festésekor törekedtek az 1930-ban felfestett motívumok megőrzésére. A falat először lemosták, a füst miatt szinte láthatatlanná vált ábrák újra láthatóvá váltak, ezekre friss enzím színezéket kentek. Csupán az oldalfalakra festettek márványmintát, mégpedig olyanformán, hogy a falburkolat rózsaszínű lett, kissé drappos márvány mintával, a középfalak zöldszínű márványmintát, az oszlopok vöröses erezetet, a főoltár melletti falmezők és a vakablakok melletti felső falmezők sima pasztellzöld színt kaptak. Ami változás történt a mennyezet újrafestésében, a középboltozat kupolájába festett mennybe menő Nagyboldogasszony ábrázolása. A festés június 18-án kezdődött, és egy hónapig tartott. A festők étkeztetésére a Nárai állami gazdaság konyháján került sor.

Eközben került sor a templom világításának teljes átszerelésére is, melyet Hajgató László szombathelyi mester végzett el. A megmaradó összegből még a temetőkápolna kisebb felújítása is belefért. Igaz, ekkor már (1965-től) ravatalozóként funkcionált. 1969-re maradt a templombelsőben lévő oltárok aranyozásának megújítása, melyet Herendi Károly szombathelyi aranyozó végzett el.

Még ebben az évben a község nagy öröme megoldódott a „lélekharang” hiánya. Németh Lajos plébános ugyanis ez évben tudta a község számára a szombathelyi volt „Emberbaráti Kórház” kápolnájának kisharangját megszerezni. A harangnak a községbe való kerülése sem volt mindennapi. A plébános 1968 őszén látta meg először a harangot a jáki úti temető nagy beton haranglábnál elhelyezve, tavaszra viszont már elvitték onnan. Németh Lajos kérdésére a temetőgondnok közölte, hogy a Temetkezési Vállalat igazgatónöje kicsinek találta oda azt a harangot, aki Kovács Sándor püspök úrhoz fordult egy nagyobb harangért. A cserére dr. Varjas Győző püspöki irodaigazgató lett kinevezve. Őhöz fordult Németh Lajos plébános, és megtudta, hogy a temetőbe a Felsőszőlőki templom harangját fogják leszerelni, mivel a templom pont a határ mellett fekszik, tornyát pedig a határőrség vette birtokba.

A harangot végül is 1969. szeptember 23-án Simon József fuvaros hozta el a Püspök-várból. Hazahozatala után rögtön megmérték, 125 kg volt a koronájával együtt. Másnap rögtön felhelyezték a templom előtt két kőművesbakra állítva és megkondították. Mindenki az összhangot figyelte a nagyharanggal. Pompásan összepasszolt. A plébános mind a faluban, mind a Püspöki Hivatalban bejelentette: a harang marad. Az árara vonatkozólag nem kis bonyodalom támadt, mert Németh Lajos plébánost megelőzve a balogunyomiak vasárnap, látogatást tettek a püspöknél és bevitték 30 000 Ft-ot a harangért. Dr. Varjas Győző közbenjárásával azonban a harang a Nárai templomé maradhatott 20 000 Ft-ért.

A harangszentelésre 1969. október 26-án délelőtt 9 órakor került sor. Az ünnepi szentmisét Zenz Péter jáki apát celebrálta, a szentbeszédet pedig dr. Varjas Győző mondta, és ő húzta meg elsőként először a harangot. Ekkortól – 25 év kihagyás után – ismét két haranggal büszkélkedet a Nárai templom. Itt jegyezném meg, hogy ezt a harangot 1818-ban öntötték Szombathelyen Heller András műhelyében. Ez a harangöntő műhely mára szinte teljesen feledésbe merült, pedig egykoron nem akármilyen technikai eljárással készültek itt a harangok, a fő alapanyag a bronz mellé nem kevés ezüstöt is kevertek az öntvénybe és ez adja – többek közt a nárai kisharang – szép, tiszta csengő hangját is.

1973-ban a templom köré ültetett vadgesztenyefák közül (melyeket a vízelészívő hatásuk végett ültettek 1903–1904 közötti időszakban) az északnyugati oldalon 5 db, a szentély mögött pedig 2 db kidőlt. Ez év április 3-án és 4-én történt a templom külső vakolatának félmagasságig történő leverése. Az állványozás június 29-én és 30-án történt, július 2-án pedig megindult a tatarozási munka. A színezés is hasonló lett a korábbihoz, a lizéniákra okkersárga nyersmeszelés, a belső falrészekre pedig dolomit színben húzott vakolás került.

Ezen időszakban került sor a toronysisak oxid-ezüst, vagy más szóval folyékony alumíniummal való lekezelésére, ami július 17 és 19 között készült el, idős és fiatal Rózsássy József budapesti mesterek keze nyomán. Ez évben került sor a templomhoz csatlakozó sekrestyében található vakablakok rendes ablakokra történő cseréjére. Az ablakokat Szakály János nárai asztalos készítette.³⁸

Az új festést kapott templomot szenteli a püspök az asszisztenciával

A templomon a következő nagyobb felújítás 1988-1991 között volt, ezen munkálatok 2 000 000 Ft-ba kerültek. A templomfelújítás keretében akkor teljesen kicserélték a villanyvezetékeket, új világítás készült, újraszertelték a villámhárítót, az áldoztató korlátot elbontották, a köveket helyett sőtői márványburkolatot kapott a padlózat, kívül pedig a teljes tetőcserepet lecserélték, illetve a templom tornyát újrabádogozták, a templom előtti híd helyett is újat készítettek. A munkák befejezése után a templom környezetét rendezték, parkosították. Az előregedett gesztenyefákat kivágták (megjegyzendő, helyette teljes meliorációs rendszer épült) és helyükre fenyőket, tujákat ültettek.

Püspöki áldás a templomban

A templom fűtése már Várnai József plébánossága alatt készült, ami négy hőtárolós villanykályha üzembe helyezését jelentette. A templom hangosítása szintén Várnai József nevéhez fűződik, akiről köztudott, hogy egészségügyi okok miatt volt halk szavú ember.³⁹

Kisebbség, nem látványos, ám pénztárcát egyáltalán nem kímélő karbantartások folyamatosan előjöttek. Ilyen volt például az 1999-es orgona felújítása, mely több mint 2 000 000 Ft-ba került. A renováláshoz Rátkai László jáki tiszteendő kezdeményezésére, a hívek adományaiból kezdett hozzá az egyházközség. Fabó László budapesti elektromérnök és munkatársai fél évig minden apró részletre kiterjedő rekonstrukciót hajtottak végre, melynek keretében az orgona új motort kapott, ízekre szedték, mind az 510 sípját felújították. Az orgona avatására a templom búcsújának ünnepén, 1999. szeptember 12-én került sor. A megújult hangszer Tímár Mihály, a szalézi rend szombathelyi igazgatója áldotta meg, Sabján Edit ének-zene tanár, a jáki plébánia kántora szólaltatta meg először az újjászületett orgonát. A szertartáson Szigeti Krisztián, a szombathelyi Zeneművészeti Szakközépiskola tanulója hegedűn működött közre. Így most a nárai katolikus templom a környék egyik legjobb, akár koncertezésre is alkalmas orgonájával büszkélkedhet.⁴⁰

A munkának alig hogy nekiláttak, a harangtartó faszerkezet korhadás következtében tönkrement, helyette az új már fémből készült el.

1999-2000-ben a két mellékoltárkép restaurálása sem tűrt halasztást, amivel párhuzamosan a keret újraaranyozása is megvalósult. A szószék teljes rekonstrukciója, aranyozása már 2001-ben került megvalósításra, immár Gaál Sándor plébánossága alatt. A mellékoltárkép keretei, illetve a szószék visszakapta eredeti szürke-barna márványutánzatú struktúráját, amit az egykori nem éppen szakszerű felújítás keretében fehér olajfestékkel kentek át. A főoltárkép rekonstrukciója mind ez ideig váratott magára, talán majd az elkövetkezendő közeljövőben sorra kerülhet és újra a régi fényében ragyoghat, igaz ehhez a falubeliek akaratára – és nem utolsósorban anyagi áldozatvállalására – is szükség lesz.

A megújult orgona avatása

A templomot utoljára 2003-ban renoválták, aminek keretében kívülről teljesen új, szilikátot is tartalmazó festékekkel látták el, aminek hatására a templom a külső nedvességet nem veszi magába, viszont a falakban lévő páratartalom kifelé tud dolgozni. Szükséges volt a templom lábazatát is újravakolni, ide páraáteresztő lélegző vakolat került a régi cementes vakolat eltávolítása után. A későbbi falbeázások elkerülése érdekében, a templomon lévő párkányokat is ellátták burkolattal, megelőzendő a későbbi vakolatmállást, illetve a mohásodást. E munkák összesen csaknem 3 000 000 Ft-ba kerültek. Ahhoz, hogy a község temploma ilyen kitűnő karban áll, köszönhető a rendszeres és szakszerű karbantartásnak, felújításnak, valamint a község lakóinak példamutató anyagi áldozatvállalásának.

A templom mai elrendezése:

A község templomának főbejárata kelet felől nyílik, fölötté a toronnyal, tetején a kereszttel, négy oldalán az órákkal, melyek működésképtelenek. Kicserélésük százazres, milliós nagyságrendekbe kerülne.⁴¹

A templom mellékbejárata a templom déli részén, a sekrestyén található, ahonnan a szentélybe juthatunk. A templombelső háromhajós, falai oldalt fehérre festettek, a meny-

nyezeten strigulák, képek találhatóak. A szentély mennyezetét a négy evangélista Máté, Lukács, János és Márk mellképei díszítik. A főoltárképen a hitetlen Szent Tamás látható a feltámadott Jézussal, miközben sebeit érinti meg, háttérben a többi apostollal. A főoltár jobb oldalán egy Mária-szobor, bal oldalán pedig egy Jézus Szíve-szobor van elhelyezve a falon.

A szembemiséző oltár 1983-ban készült műkőből, elején Jézus jelei, a bor és a bűzakalász látható. Az oltáron elhelyezett állított téglatest alakú Szentségház szintén ekkor készült, a díszes, aranyozott fa Szentségtartó helyett – mely egyébként nem került kidobásra, így napjainkban is megtalálható –, ajtaja aranyozott, ezüst báránnyal az elején.

A templombelső a régi oltárral

A templombelső az új oltárral és burkolattal

A templomban található három festett ólomablak is, melyeket két nárai lakos csináltatott fogadalomból.

A szószéket mindig olyan helyre építették a templomokban, ahonnan a legjobb volt az akusztika, így van ez a nárai templom esetében is, amely funkcióját veszítette a hangosítás elkészítésével. Feljárata a sekrestyéből nyílik, elején a hit, remény és szeretet jelképei, tetején pedig Mózes kőtáblája látható. A szembemiséző oltár kicserélésével egy időben készült el az új keresztelőkút és a kis szószék (ambó) is, ami a szentély jobb oldalán található.⁴²

A főoltáron kívül a templomban valamikor két mellékoltár is volt a középső hajóban, melyek már nem találhatóak meg, csupán a már említett felújított képek tanúskodnak egykori jelenlétükről. A jobb oldali mellékoltárt a Szentháromság, a bal oldali mellékoltárt pedig a Boldogságos Szűz tiszteletére emelték egykoron. Az oltárok elbontásának munkálatai közben a Szentháromság oltárkép lezuhant és kettéhasadt. A szakszerű restaurálásnak köszönhetően ebből a napjaikban semmi sem látszik. A templom három oltárképe egyidős a templommal, melyeket 1820-ban készített Manzer Ignác soproni festőművész.⁴³

A templom harmadik hajójában található a gyóntatószék, mellette a falon nagy fakereszt, rajta a következő felirat: „Misszió 1923. 1934. 1946.” Ez annak az emlékére készült, hogy ezekben az években jöttek a faluba missziós szerzetesek.⁴⁴

A templom berendezései között kell megemlíteni a padokat is, melyek néhány éve lettek kicserélve annak ellenére, hogy a régiak is kielégítő állapotban voltak. Az új padok egy nárai magánszemély adományából készültek és Skrapits Lajos nárai asztalos mestermunkáját dicsérik. Az új padok beállításával a régiak közül kettő a temetőben található kápolnába lett átszállítva, a többit pedig az egyházközségi képviselő-testület a szombathelyi Gagarin úti öregek otthonában található kápolnában ajándékozta.

A templom orgonája a kórusban található közepén, elkészítése az 1900-as körüli évekre tehető. Peppert János és fia orgonaépítő mesterek remekműve, melyet 1920-ban Kemenesi Sándor épített át. Előtte egy hatváltozatú orgona tartozott a templomhoz. A mai 1 manuális, 13 változatú, 9 regiszteres 4,5 oktávú Angster meamatikus típusú orgona 1957-től villanymotorhajtással működik, előtte a kamaszfiúk hajtották lábbal a fújtatót. 1970-ben, a templom 150 éves évfordulóján kapott új motort az orgona, melyet Ádám József szombathelyi orgonaépítő cserélt ki. 1999-ben megújult belső szerkezettel, külső-belső állagmegóvással ismét újkori csodálatos zengésével kápráztatja el a jelenkor hallgatóságát.

A toronyban egykoron három harang működött tudjuk meg az 1841. évi Canonica Visitatióból. A nagyharang 625 kg, a kisharang 273 kg, a lélekharang 28,5 kg volt. A kisharang a „határra” volt felszentelve, nagy felhők, jégesők közeledtével figyelmeztető szándékkal húzták meg. A lélekharangot halott esetén, illetve temetésekkor használták. Az első világháborúnak esett áldozatul Náraiban a nagyharang és a lélekharang, mindkettőt 1915-ben szerelték le és vitték el. 1925-ben a falu új nagyharangot csináltatott, amit Szeplőtlen fogantatás ünnepén Szűz Mária tiszteletére szenteltek fel. 1943-ban, a második világháború idején veszítette el a falu a kisharangját.

A jelenlegi nagyharangon három sorban találhatóak feliratok. A felső sor szövege: DICSŐSÉG AZ ATYÁNAK – FIÚNAK ÉS SZENTLÉLEK ISTENNEK. Alatta: MIKÉPPEN KEZDETEN VALA MOST ÉS MINDÖRÖKKÉ 1923. A harangon az alsó sorban, a peremén: ÖNTÖTTÉK SELTENHOFFER FRIGYES FIAI HARANGÖNTŐ GYÁRÁBAN SOPRONBAN.

A kisharangon egysoros szöveget helyezett el a harang öntője, szövege: ANNO 1818, FUDIT ME ANDREAS HELLER, SABARIAE

A harangok Iván László plébánossága alatt kerültek villamosításra, azóta program alapján működnek. A harang mindennap reggel öt órakor szólal meg először, utána a délutáni tudatja, és este nyolc órakor pedig a nap végét jelzi, ezenkívül minden pénteken délután három órakor Krisztus halálára emlékeztet.

A templom mindezek ellenére egyszerűen berendezett, nem hivalkodó, anyagiakban jelentős értékűnek vélt berendezése nincs. Más okból fontos kegytárgyaiként talán csak a tűzvész túlélő szobrot lehet említeni érdekességgént, valamint ide sorolandó az 1611-es szertartáskönyv is. A templombelső több szobor díszíti, ezek közül csak egyet emelnék ki a Feltámadott Jézus faszobrát, amelyről már az 1756. évi kánoni látogatás jegyző-

A feltámadott Jézus szobra

könyve is említést tesz. A szobor minden évben ékessége a feltámadási körmenetnek, amit régebben a község tűzoltóparancsnoka vitt magával.

A templomban több kehely is található, melyeket Vízy József akkori plébános állapotukra való tekintettel újraaranyozásra küldött el. Az elküldött kelyhek közül egy kivételével mind-egyiken elvégezték a kért munkát. Az eredeti állapotában maradt kehelyről kiderült anyaga ezüst, négy helyen dombornyomott minták kivételével 23 karátos arannyal aranyozott. A kehelyen található egy évszám is felülről beütve: 1724, ami arra utalhat, hogy talán az első felszentelt Nárai plébános hozhatta, vagy kaphatta a kehelyt. Ennek a kehelynek történetét nem ismerjük, vélhető, hogy a tűzvész következtében az iratok – ha voltak egyáltalán – mind odavesztek. A kehely érdekessége, hogy az aranyozás helyett a budapesti Egyháztörténeti Múzeumba került, ahol egy évig volt kiállításon. Sajnálatos módon Vízy József plébános – miközben az orgonába szeretett volna új motort vásárolni – Németországban tragikus közlekedési balesetben elhunyt. A nárai plébánia ekkor lelkipásztor nélkül maradt, így a kehely biztonsági okokból – miután az egy év kiállítás letelt – a szombathelyi Szalézi Rend trezorjába került ideiglenes jelleggel megőrzésre. Visszaadásáról 2002-ben határozott a megyei püspök, a kehelyt Gaál Sándor plébános szállította haza, amely jelenleg az egyik szombathelyi bank széfjében lett biztonságba helyezve.

A községbeliek régi óhaja vált valóra a templom külső megvilágításával, amely 2004. április 3-án este gyulladt ki először.

A templom

A kehely

A plébániaépület:

A templomtól elkülönülten, de a funkciójától nem, kell megemlíteni a plébániaépületet. A plébániaépület a Kossuth Lajos utca első telkére épült, közel fél hektáron lévő telken majdnem szemben a templommal. A kétszintes épület 1982-ben készült. A plébánia épület építésének költségeit a helybeliek adták össze, akik a különböző szakipari és segédmunkából is kivették részüket.⁴⁵

A korábbi, 1882-ben épült plébánia kora miatt oly mértékű romlásnak indult, ami elkerülhetetlenné tette lebontását, a feltehetően rosszul elvégzett alapozási munkálatok következtében az épület 1934-re már megdőlt valamelyest. Ez a földszintes épület háromszobás volt, egy konyha, kamra, istálló és pajta volt hozzá. Az eleje kőből és téglából, a kamrától pedig sövényből és fából épített volt. A plébánia berendezései közt főleg bútorok, evőeszközök és vallási témájú könyvek voltak.⁴⁶

A régi plébániaépület tetőbontása, előtérben Marosits Mária

A plébániabontásban részt vevők egy csoportja

A régi plébániaépület bontása közben Várnai plébános borral kínálja a szomszjas munkásokat

A hitélet:

A nárai templom és plébánia működése megegyezik a hasonló településeken találhatókéval, mégis egyedi. A Nárai plébániához tartozik a Pornóapáti plébánia is, amely jelenleg nincsen betöltve és Horvátlovó is mint filiális helysége. Így a vasárnapi szentmise először Horvátlovón, majd Pornóapátiban és végül 10 óra 30 perces kezdéssel Náraiban van megtartva télen és nyáron egyaránt. A hétköznapi szentmisék időpontja nyáron 19 órakor, télen pedig 18 órakor kedden, pénteken és szombaton vannak. A templom búcsúnapja Mária ünnepkor, szeptember 12-én, vagy azt követő vasárnap van megtartva.

A szentségimádási napok rendje minden év április 21-én és december 21-én. Az évi lelkipályorlatok a nagyböjti időszakban vannak.

A templomban tartott ájtatosságok is nagyban megegyeznek a katolikus egyház általános szokásaival:

- a májusi litániák hétköznapi kedden és szombaton vannak megtartva
- a júniusi Jézus Szíve litániák szombati napokon vannak
- a Rózsafüzér litániák vasárnap délután zajlanak Marosits Mária vezetésével
- a Keresztút nagyböjti van megtartva
- az Elsőpéntek ünnepe minden hónapban meg van tartva

A búcsú ünnepének egy mozzanata 2003-ban

Ezekon kívül a halottak napi szertartás, az elhunytakért bemutatott miseszándékok rendszeresen vannak.

Érdekességgé említem, hogy 2003. március 23-án Rómában, a Szent Péter téren Batthyány-Strattmann László boldoggá avatásán Szabó Annamária a község hittanára és kántora, valamint édesapja Szabó Ferenc is részt vettek a pápai misén, mint a Szombathelyi Székesegyház Werner Kórus tagjai.

A 2003-ban kívülről újjászületett templom megáldását a püspök atya az ősszel megtartott bérnialással kötötte egybe. A bérnialáson 27 fiatal kérte a szentség kiszolgáltatását. A kettős ünnep örömeiben három falu – Nárai, Pornóapáti és Horvátlovó – hívei osztoztak.

A plébános a hívekkel, fiatalokkal való törődés bizonyítékaként többször vitte zarándokútra, kirándulásra a plébániabelieket. 2002 és 2003 nyarán például 50-50 fő nyaralhatott Balatonalmádiban a Ferences rendház üdülőjében, mely a kommunizmus éveiben az Igazságügyi Minisztérium üdülőjeként funkcionált.

A nyaraló plébániabeliek a reggeli mise után a kápolnánál. Délutáni sétahajózás a Csongor nevű hajón

Ezenkívül minden évben többször szervezett a plébános egynapos buszos kirándulásokat. 2003. június 21-én a tanév zárásaként kerékpártúrát szervezett a gyerekek részére Pornóapátiba, ahol a kisse megfáradt gyerekeket és felnőtteket fagyaltos autó várta. A visszaút után a szombat esti szentmise keretében osztotta ki a bizonyítványokat a tanulóknak, illetve a bezárt Nárai Általános Iskola tanítóinak köszönte meg eddigi végzett odaadó munkájukat és elismerésképpen

ajándéksomagot adott át az immár munka nélkül maradt tanárok részére. A mise után éjszakába nyúló vidám szalonnasütésen vehettek részt a falubeliek a plébánia udvarán, természetesen mindenki hozott egy tányér süteményt és némi bor is akadt.

A két világháborúban elesett nárai katonák emlékére tartanak az Önkormányzat felkérésére a községben minden évben megemlékező szentmisét. A Hősi mise mint minden évben, úgy 2003-ban is június utolsó vasárnapján, 29-én került megrendezésre, 18 óra 30 perces kezdéssel. E vasárnapon délelőtti mise a délutánira való tekintettel elmaradt, így mindenki a koraesti misén vett részt. A Hősi mise elején bevezetésekként Sándor atya ismertette, hogy a régi szokás Náraiiban mindig Péter-Pálkor kerül megtartásra, majd párhuzamot vont Szent Péter és Szent Pál vértanúsága és a két világháborúban elesett hősök között. Elmondta, hogy senki nem születik vértanúnak, hanem a pillanat diktálta helyzetben való döntés értelmében válik valaki azzá. A szentmise után gyertyás körmenet kezdődött a Hősök terén lévő első világháborús emlékműhöz, melynél Sándor atya az emlékezésre szólította fel az egybegyűlteket. Mondván sokunknak van elesett családtagja, ismerőse a márványtáblába vésvé és talán olyan is akad, akinek neve ismeretlenül cseng fülünknek, de ma azért vagyunk itt, hogy megemlékezzünk a háborúban elesett nárai katonákról, akiket talán nem is ismertünk, talán nem is tudjuk melyik országban haltak meg, talán nem is tudjuk hogyan haltak meg és talán azt sem tudjuk, hogy hol nyugszanak. E szavak után a Szózat eléneklést követően az önkormányzati képviselők egy csoportja koszorút és mécseseket helyezett el az emlékmű előtt, melyet az egybegyűlteket követtek. Innét a gyertyás körmenet a temetőbe vonult, ahol a második világháborúban elesett hősök emlékét méltatta Sándor atya, majd a Himnusz eléneklése után az önkormányzati képviselők szintén koszorúval és mécsesekkel adóztak a hősök emlékének. Mindkét helyszínen Bölcsövölgyi József egyedi éneket adott elő.

A plébánia aktívan részt vesz a különböző karitatív tevékenységekben is. Gyűjtöttek többek között az elmúlt évek árvízkarosultjai javára különböző tárgyakat és pénzt is.⁴⁷

Nárai személyek, akik a papi hivatást választották:

Antal Lajos 1779. október 28-án született Náraiiban, A. János és Fertsák Teréz nemes szülöktől. A filozófiát, mint kisszeminarista hallgatta. 1803. március 5-én szentelték pappá. Káplán volt Jákon (1803-1804), plébánoshelyettes Felsőszilvágyon (1804-1807), Kőszegen (1807-1809), plébános Felsőőrött 1809-től 1839. január 18-án bekövetkezett haláláig. Németül is beszélt.⁴⁸

Győri (Győry) János Náraiiban született 1789. szeptember 28-án, Gy. József és Recetár Katalin szülöktől. A középiskolai tanulmányait Szombathelyen a királyi gimnáziumban végezte, majd a liceumban folytatta, mindvégig eminens tanulóként. Németül és latinul is beszélt. 1812. október 4-én szentelte pappá a szentéletű Somogyi Lipót püspök. Az újmisést Győrit Kőszegre helyezték, ahol 9 évig volt káplán Várady József plébános mellett. 1821. december 31-én öt jelölt közül 26 szótöbbséggel őt nevezték ki Várady helyett kőszegi plébánossá, aki ekkor szombathelyi kanonokká lépett elő.

Győri János később a kőszegi kerületnek esperese, tanfelügyelője, a főiskolának igazgatója, a gimnáziumnak püspöki biztosa volt. 1846. január 20-án a Szent Mihályról nevezett Székesfehérvár falain kívüli préposttá benediktáltatott, s ugyanebben az évben szentszéki ülnökké nevezték ki.

1847-ben kelt végrendelete hű tükre egyházas és szociális gondolkodásának. Általános és fő örökösevé az általa elgondolt és megépítendő új, minden eddigi kőszegi templomot méreteiben felülmúló leendő plébániatemplomot tette. Amit az egyház szolgálatában szerzett, azt holta után letette az oltárra: 4000 forintos alapot biztosított, amivel kezd-

tét tudta venni a templomépítés. A szentségekkel ellátó papjának 20 forintot, halálakor szolgálatban lévő káplánjainak 6 db császári aranyat hagyományozott. Hosszas igazgatói tevékenysége alatt szorosan összeforrt a kőszegi iskolával és végrendeletében 500 forintot hagyományozott a szegény és szorgalmas tanulók könyvjutalmazására, mely alapítvány még a második világháború idején is működött! Az egyházi, tanügyi és kulturális célokra hagyott kisebb-nagyobb tételek végösszege további 4994 forintot tett ki.

Háznépének, cselédségének és alkalmazottjainak 625 forintot, földjeit, szőleiket művelő vincellérjeinek és cselédeinek hű szolgálatuk fejében pedig 75 forintot hagyott.

A halál az ereje teljében lévő embert 60 éves korában 1849. július 4-én ragadta el, és végrendelete szerint édesapja mellé temették el. Családi körülményeiről végrendeletének néhány pontjából értesülünk. Szülei miután plébános lett, Náraiából Kőszegre költöztek és vele laktak. Édesanyja már korábban meghalhatott. A Győri családban öt fiúgyermek volt, hárman mint házasok magtalanul haltak meg, a negyedik – gyermekeivel együtt – már 1847 előtt elhunyt, így csak az oldalági rokonokról emlékezik meg, akiknek 100-500 forintnyi összeget hagyományozott, összesen 4240 forintot. Ekkoriban Náraiban rokonai a Recetár és a Zrinovác (Zernovác) családok voltak.

Síremléke a megfeszített Jézust, és a halált jelképező önmagába harapó kígyót ábrázolja. Holttestét 1938-ban exhumálták, mert egykori hamvai felett új utat építettek, ekkor a temetőkápolnával szemben temették el. Mivel arckép nem maradt utána, exhumáláskor tűnt ki a fennmaradt csontok alapján, hogy milyen hatalmas termetű ember lehetett.

Munkásságának fő műve, lelkének régi gondolata az új kőszegi templom 1894-ben készült el. Hálából az utókor az új templom mögött húzódó szerény kis utcát, amelyben egykoron a háza is állt (ma Győri János utca 6. sz.), Győri Jánosról nevezte el és így róta le kegyeletét a város a templomépítő lelkipásztora iránt, amely utca napjainkig őrzi nevét.

Talán legszebb síremléke az égbe nyúló kőszegi Jézus Szíve-templom, amelyről 1827 óta oly sokat álmodozott.⁴⁹

Vintze (Vince) Sándor Náraiban született 1814. október 24-én V. Ferenc és Voga Anna szülőktől. Felszentelték 1837. december 21-én. Káplán volt Szentgyörgyvölgyén (1838 – 1839), Káldon (1839. május – szeptember). Nevelő volt Oladon Ernusz uraság családjánál (1838. szeptember – 1840. december). Plébános Oladon 1840. december – 1849. augusztus 11-én bekövetkezett haláláig. Beszélt németül is.

Lippics Imre Károly Náraiban született 1818. szeptember 9-én. L. Antal és Lábos Petronilla nemes szülőktől. Keresztapja Szabó Imre kanonok volt. Felszentelték 1841. szeptember 13-án. Püspöki kizetartó és levéltáros volt 1841-től 1847-ig, ekkor püspöki és szentszéki jegyzővé lépett elő és szentszéki ülnökké és zsinati vizsgálóvá nevezetett ki. Mindinkább gyengülő egészségi állapota indította arra, hogy a vépi plébániáért folyamodjon, ezt el is nyerte 1859 októberében, de már a következő évben augusztus 11-én elhunyt. Németül és horvátul is beszélt.

Dorner István a Náraival szomszédos Jáplánmajorban (Nagynardai plébánia) született 1840. július 29-én, D. György uradalmi béres és Tóth Anna szülőktől. A gimnázium VII-VIII. osztályát mint kisszeminarista végezte. 1863. augusztus 1-jén szentelték fel, káplán volt Rohoncon (1863-64), plébánoshelyettes Új hegyen (1864. június – 1867). Plébános ugyanott (1867-72), lelki-igazgató a szemináriumban (1877-84), plébános Szentléránton (1884. július – 1913. szeptember 1-jéig), amikor nyugalomba ment. 1920. október 26-án Vasváron hunyt el. Náraiban 1 kat. hold és 1034 négyszögöl szántóföldet hagyott misealapítványul, 100 koronát pedig alapítványul a Mária-szobor fenntartására.⁵⁰

Természetesen a felsorolást még lehetne tovább folytatni többek között a Náray család tagjaival, akik közül többen is a papi hivatást választották (pl. Náray Györgyről a Családok, nevek fejezetben), de a több évszázad homályából előkutatni az adatokat csak igen hosszadalmas munkával lehetne.

Nárai ismert református lelkészei voltak:

1. Bereczky Péter 1626 – 1632 után, legfeljebb 1635-ig.
2. Szász-Szigeti János 1641 – 1643 (után is)
3. Halászi Gergely 1655. június 1 – 1657 (után is)⁵¹

Nárai ismert evangélikus lelkésze:

1. Rádetius János 1673⁵²

Nárai ismert katolikus lelkipásztorainak névjegyzéke :

1. Horváth Péter nem felszentelt pap, licenciátus 1712-ben
2. P. Saaly Ferenc 1725 – 1734 (magáról állítja, hogy Nárai első plébánosa)
3. Gusály János 1743. október 13. – 1764
3. Horváth István 1765. január – február, plébánoshelyettes
4. Deményi Antal 1765-től (ideiglenesen)
5. Ács János 1767. február 22-ig (ideiglenesen)
6. Verebély Mihály 1767. január – 1780. december
7. Vlaszati János 1780. március 15. – 1788. július (többször betegeskedett, ferences atyák helyettesítették)
8. Szilágyi István 1788. július – 1810. május 1.
9. Babóts György 1788. augusztus – 1789. február, káplán
10. Sággy János 1790. október – 1791. március
11. Sziber István 1790. október – 1791. március plébánoshelyettes, adminisztrátor
12. Horváth Imre 1810. február – május
13. Kiss József 1810. május – 1816. július
14. Sággy János 1816 – 1821
15. Barabás János 1821. augusztus – október, adminisztrátor
16. Kovatsits József 1821. október – 1831. december 1.
17. Németh János 1832. január – 1845. július 15.
18. Hegyi Lajos 1845. július 28 – 1879. december 1.
19. Balázs János 1880. január 1 – 1920 júniusig 30. (plébános, később esperes)
20. Horváth Dezső 1920. január 15 – 1924. április 22.
21. Könczöl Antal 1921. november – 1922, helyettes plébános
22. Pintér Lajos 1924. május 1 – 1947 december 1.
23. Winter György 1947 december 1 – 1953. február 23.
24. Szalai Géza és Rózsahegy Imre 1953. február 24 – április 30-ig kisegítők, jáki káplánok
25. Iványi Dezső 1953. május 1 – 1957. szeptember 1.
26. Németh Lajos 1957. szeptember 1 – 1977. november
27. Sághegyi Gellért, Horváth József, Fodor Antal kisegítők 1977 – 1980
28. Várnai József 1980 – 1983. július
29. Iván László 1983. július – 1987. júniusig

30. Víz József	1987. szeptember – 1994. szeptember
31. Baji János	1994. szeptember – 1998. szeptember kiegészítőként
SDB Szombathely
32. Dr. Rátkai László	1998. szeptember – 1999. szeptember kiegészítőként,
jáki plébános ⁵³
33. Honti Imre	1999. szeptember – 2000. február
34. Dr. Rátkai László	2000. március 1 – 2001. július 30 kiegészítőként, jáki plébános
35. Gaál Sándor	2001. augusztus. 1 – 2003. október 20.
36. Rába Imre	2003. október 20 – (püspöki tanácsos, püspöki titkár) ⁵⁴

A község katolikusainak a közös Európába, az Európai Unióba vetett hitük látszik igazolódni egyik énekük versszakában:

„Krisztus, kenyér s bor színében,
Úr s király a föld felett:
Forrassz egyé békecségekben
Minden népet s nemzetet!”

A plébános épület

Érdekes színlátás: északi irányból a kápolna és a templom egymás mellett látszik

Temető

A feudális korban a temetés teljesen az egyház felügyelete alá tartozott, ami szorosan összefüggött a vallással, így nem is volt meglepő, hogy egy-egy község halottjait a település temploma köré temették.

Egy 1697. november 28-ai vizitációs leiratról kitűnik, hogy a nárai templomot egészen körülvette temetője, alkalmatlanul toldozva, foltozva. Egy ilyen kis helyre beépített templom melletti temető – mint a nárai – bizony igencsak kicsinek bizonyulhatott abban az időben, annak ellenére, hogy akkoriban jóval kevesebben lakták a települést, ezért elképzelhetjük, hogy micsoda rendszertelenség lehetett a sírok közt.¹ A templom mellé temetkezés egyébként a kereszténység felvételével terjedt el, miután ezt rendeletben tette közérlelő I. László.

A mai temető Szombathely felől érkezve a falu közepén, egy balra ívelő kanyar jobb oldalán helyezkedik el, méltóságteljes lassításra készítve az itt elhaladót. A temető egésze, beleértve a ravatalozót és a kápolnát, valamint a kerítést is szépen gondozott, nyugalmat árasztó formában van.

Arra vonatkozóan nem találtam adatot, hogy a mai helyen lévő temetőbe mikor temették az első halottat. Elképzelhetőnek tartom – de ez csupán fikció –, hogy az 1777-es évek tájékán, ugyanis ebben az évben rendelte el Mária Terézia, hogy minden település köteles temető kijelöléséről gondoskodni a település határán kívül. A rendelet értelme szerint a sírokat egymás mellé, sorba kellett megásni, függetlenül az elhunyt anyagi helyzetétől, továbbá rendesen körbe kell árkolni, illetve kertelni a legelésző állatok távoltartásának érdekében. A sírokba temetett személyekről pontos nyilvántartást volt köteles a plébános vezetni, a sír újbóli megásása között legalább 30 évnek kellett eltelnie, illetve betelt temetőt szintén ennyi idő eltelté után volt csak szabad másra használni, de ide építeni akkor sem lehetett. Valószínű e rendelet vezette Náraiában is a temető átköltöztetéséhez.² 1841-ben már így írta róla: a temető a „helységen kívül vagyon”, ehhez tudnunk kell, hogy a temető körüli rész ekkor még lakatlan volt, e hely jelölte a község keleti határát. Elénk tárul az iratról, hogy akkor már körbe volt árkolva, sövénykerttel körbekerítve, illendően felszentelve, illetve hogy csak szükség esetén temettek ide elholtat, tehát valószínű, hogy nem egyik napról a másikra történt az átköltözés. Feltételezhetjük, hogyha az elhunytak már korábban eltemették a házastársát a templom melletti helyen, akkor őt magát még mellé (felé) temették, viszont ha nem állt fenn ilyen eset, akkor már az újonnan kijelölt temetőben helyezték végső nyughelyére az illetőt. Erre utalnak azok a leírások is, melyek rögzítik a templom mellett található temetőben lévő sírok közti rendezetlenséget. Valószínű, eleinte presztízskérdés volt a templom mellé temetkezés, nem vette jó néven a család, bizonyos értelemben talán kiközösítésnek is tűnhetett kezdetekben a különálló részbe való temetés. Feltételezhetjük nem volt már üres hely a templom melletti részen, hiszen már a sírok közti részt is feláshatták, így alakulhattak ki a keresztbe-hosszába való temetések, mint azt láthatjuk más templomok esetében is a templomkertben esetlegesen előforduló ásatások során.³ Ezen a fordulaton talán segített valamelyest a temető közepén felépített barokk kápolna, a Boldogságos Szűz tiszteletére emelt oltárával.

Ekkoriban, ha valaki meghalt, akkor holttestét nem vitték el, hanem a temetésig otthon őrizték. A temetés előtt a plébános a kántorral és a ministránsokkal elment a halottas házhoz. A halottat kivitték az udvarra, itt volt egy rövid szertartás, melyen a pap beszentelte a koporsót. A temetés előtt nem volt mise, csak következő nap. A koporsót a rokonság köréből kiválasztottak vitték, a temetőig énekeltek, imádkoztak. Szintén a rokonság köréből választották ki a keresztvivőt és a fejfát vivőt is. A szertartás után a sírt a sírásó hantolta

be. A pap nem ment torra, de a kántor és a sírásó igen. Ha úgy adódott, hogy a temetés bármilyen okból nem jöhetett létre 48 órán belül, akkor a kápolnában ravatalozták fel a halottat.⁴ Újabban Szombathelyen őrzik az elhunytat és a temetés vagy az azt megelőző nap szállítja a temetkezési vállalkozás a ravatalozóba ki, ahonnan a vállalkozó és egyenruhába öltözött társai kísérik utolsó útjára.

A kápolna az 1920-as években

A kápolnánál

A nárai temetőben nagyjából középen helyezkedik el az 1826-ban épült barokk kápolna. Tudni kell róla, hogy ez Nárai egyetlen műemlék épülete. A kápolnát a régi tönkrement temetőkereszt helyén építették fel. Elképzelhető, hogy mikor a temetőt kijelölték a kereszt volt az első építmény a temetőben, ami köré tudtak temetni. A kápolna építésénél felhasználták azt a téglát is, ami a templom építéséből maradt meg.⁵

A kis barokk kápolna téglalap alaprajzú, egyterű, két végén háromszögű ormózat található. Az épület érdekessége az a bejárat feletti kupolás huszártorony, amelyet eredetileg faszindellyel fedtek. Teteje hagymakupolás, 1950-től bádoggal borított, amit az 1980-as évek vége felé ismét felújítottak. A bejárat egyenes záródású, egyetlen ablaka szegment íves.⁶

Az épületet Trifus Ferenc, Unger János, Putz György, Singer Mihály és Unger István kőművesmesterek együttesen 29 napi munkával készítették el, amelyért a 28 Ft munkadíjat 1826. június 4-én vették fel. A kápolna festési munkálatait Kutasi Imre végezte, aki a tornyot vörösré és kékre, a kereteket feketére és sárgára, míg az ajtót és az ablakkereteket pedig kék színűre festette. A kápolna oltárát Rost János asztalosmester készítette 41 Ft-ért 1827-ben, amelyen hat gyertyatartó is állt, ezeknek darabját egy szombathelyi képíró 6 Ft-ért készítette el. Az oltár és a falak festése még további 47 Ft-ot tett ki.⁷

Említésre méltó kegytárgya a csehboltozatú helyiségben az oltáron álló népies Madonna-szobor a gyermekkel, négy esztergályozott fa gyertyatartóval.⁸ A szobrot a nárai lakosok önréből 2002-ben 85 000 Ft-os költséggel restauráltattak. Szintén ebben az évben lett a külső és belső vakolása felújítva.⁹

A kápolnában régebben szentmisét is szoktak bemutatni a Boldogságos Szűz tiszteletére. Nagyasszonykor is volt itt mise, Keresztjárom-heken pedig körmenetben jöttek el a kápolnáig. Mindenszentek napján három misét tartottak Náraiban. Az elsőt a templomban, a másodikat a kápolnában, és a harmadikat pedig ismét a templomban.¹⁰ Hosszú évek óta már csak mindenszentekkor mond litániát itt a plébános.¹¹

1961-ben Borosta Lajos V. B. tag javaslatára a községi tanács felvette a kapcsolatot az egyháziügyi hivattal, és a temetőben lévő kápolna ravatalozó céljára történő átengedését kérelmezte. Tették ezt azzal az indokkal, hogy a kápolna kihasználatlanul áll, továbbá istentiszteletet sem tartanak benne, és ezzel átmenetileg megoldható lenne a ravatalozó hiánya. Az elhatározást tett követte és egészen 1991-ig – összesen 30 évig – funkcionált ravatalozóként a kápolna. Ezekben az években a halottat Szombathelyen őrizték és csak a temetés előtt hozták ki és ravatalozták fel a kápolnában.

1991-ben aztán végre átadhatták az új ravatalozót, ami hosszú évekig készült. Még a Tanács kezdte meg az építést, de már az önkormányzat fejezte be. Az építés nagyrészt társadalmi munkában folyt, a község anyagi támogatásával. A ravatalozó két modern hűtőkamrával ellátott.¹²

A temetőben található a Náray-Szabó család ősi kriptája, melyet Náray-Szabó Jenő és Náray-Szabó László építtettek Hochholtzer Ödön építész tervei alapján 1915-ben. A kriptá gondozását a nárai Szilágyi család végzi.¹³

A Náray-Szabó kriptá méltóságot és tiszteletet sugárzó belseje

A Náray-Szabó család kriptája

A régebbi sírokat szemlélve a mai szemnek és fülnek talán érdekesnek tűnő sírfeliratokkal is találkozhatunk.

E fejezetben kell megemlítenem azt is, hogy az 1955-ös iskola építésének kezdetén, az alapárok kiemelésekor emberi csontmaradványok, ruhafoszladékok, valamint gombok kerültek napvilágra, ez egyértelműen arra utal, hogy korábban e helyen temető létezett. Márpedig ha temető volt, lennie kellett templomnak is – utalnék a korábban közöltekre –, miszerint temetni csak a templom mellé lehetett. Az 1696-os évtől kezdődően írásban kisebb-nagyobb időközökkel nyomon követhető a templom és a temető változása, alakulása, e dokumentumokban pedig nem szerepel sem a templom, sem pedig a temető átköltöztetése (kivéve a temetőnek a községhatáron kívül való elhelyezését), így joggal feltételezhetjük azt

a feltevést, hogy a temető a jóval korábbi évszázadokból való. Nem zárható ki az a feltevés sem, hogy esetleg még a kereszténység felvétele előtt működött itt temető.

Mindezekre a kérdésekre csak a terület átfogó feltárása után, a sírok elhelyezkedése alapján, az eltemetettek testhelyzetéből és az előkerülő tárgyi emlékek szakszerű elemzéséből kaphatunk egyértelmű és pontos választ.¹⁴

Temető a kápolnával

A temető

Kőkeresztek, pléh Krisztusok

A hívő katolikus emberek különböző események hatására sokszor lakóházuk elé és más helyeken vallási indíttatású megfontolásból keresztek és más műtárgyakat emeltek. Ezek közül igazán nagy értékkel bíró nem volt a községben, közülük is nagyon sok a feledés homályába ment.

Ilyen fakeszt volt az is, ami a mai Kossuth Lajos utca 41-es számú ház előtt, az udvaron helyezkedett el. A kereszt 1811-ben készült, Krisztus és a Boldogságos Szűz képével. A keresztet a Lóránth család állíttatta fogadalomból a kertjükben. Fenntartására 100 Ft tőkepenzt hagytak. A keresztet 1921-ben egy erős vihar kidöntötte, aminek következtében újraállították. Egészen az 1980-as évek közepéig volt meg a kereszt, mikor korhadás következtében újra kidőlt. A ház közben tulajdonosváltáson ment keresztül és az új tulajdonosok nem vállalták a kereszt újbóli felállítását. Ekkor Doma József vegyeskereskedő, aki a Lóránth család rokona volt vette pártfogásba a keresztet és vásárolta meg hozzá a fát, ám ő nem sokkal ezután váratlanul meghalt, így a kereszt már csak az idősebb korosztály emlékeiben él.¹

Az 1800-as évek elején, vagy még korábban készülhetett a falu felső részén a mesterház ellenében az a kő kép, amelyet az írás az 1840-es évek elején erősen romladozó állapotúnak ír le, mely a Boldogságos Szűz Mária fa képével volt díszítve. Ennek a fenntartására semmi kötelezvényt nem tett építtetője. Ma már nem áll.

A Lóránth-kereszt

Szintén az 1840-es évek elején említene egy Szent János-képet, mely a falu végén állt, építtetője fenntartására nem tett kötelezvényt. Ma már nem áll.

Nepomuki Szent János szobra

Ugyanekkor említene egy képet a falu rétjén, ami mállófélben van. Ennek fenntartására sem tett építtetője kötelezvényt. Ma már nem áll.

A falu rétjén állt egykoron az a feltehetőleg szintén az 1800-as években, vagy valamivel korábban felállított szentkép, melynek eredete, tartalma már nem ismert. Állíttatója a kép gondozására semminemű alapítványt nem hagyott.²

A Kossuth Lajos utca vége felé, a Bolygó-patak partján áll Nepomuki Szent János szobra, melyet a 1800-as évek vége felé állíttatott Lóránth János. Itt jegyezném meg, hogy a Szent János-szobrok mindig víz mellé épülnek, annak emlékére, hogy Szent Jánost a prágai király vízbe ölette. Nem tartom elképzelhetetlennek, hogy a fent említett Szent János-kép helyén épült fel a szobor. Ma is áll.

A Zámbo-kereszt ma is áll

volt meg. A nagyüzemi földművelés áldozatává vált, a termelőszövetkezet munkagépei tüntették el. Igaz, ekkorra már a pléh Krisztus erősen korrodált állapotba került, de a keresztet sem kerülte el a korhadás.

Nagyjapláni uradalom egykori központi helytől néhány száz méterre, a Nárai felé vezető út és a Jápláni épületek felé tartó út-keresztződésben áll egy megviselt kőkereszt. Valamikor Nagyjaplán-pusztán 25 cseléd család is lakott, kiknek a földek birtokosa kocsmát is tartott fenn, délutáni nyitva tartással, melyet egy horvátlövő, vagy vaskeresztesi kocsmáros működtetett.

1874-ben a kocsmában poharazgató cselédek valamin összeszólalkoztak és a vita hevében az egyik fél késsel megszúrta cimboráját. A megszúrt férfi azonnal elrohant segítségért, de ijedtében nem hazafelé, hanem Nárai irányába indult el. Miután vérzése elég heves volt, így a nagy vérvesztés következtében csak a fent említett keresztződésig jutott el, ott elájult és összeesett. A közben utána rohanó ismerősök már holtan találtak rá, a kiérkező csendőrök pedig még aznap elvezették a gyilkosát. A föld-birtokos a tragikus esemény mementójaként egy kőkeresztet állíttatott a keresztződésben.

A Petőfi Sándor és a Lövői utcák kereszteződésében áll egy kőfeszület, melyet Zámbo János és felesége állíttatott hálából 1883 szeptemberében. A kereszt később Béri Rozália testvéreire, Béri Jánosra és feleségére Szakály Rozáliára szállt. Ötölük lányukra, Béri Magdolnára és férjére, Iker Lőrincire szállt, aki Gencsről nősült Nárai. A kereszt túlélve az idők viszontagságait ma is áll, Iker Lőrinc unokájának, Iker Lajosnak a tulajdonában van, a hozzá tartozó 11 nől földterülettel.³

A temető előtt álló Mária fasobrot 1939-ben, a Hősi emlékmű építésekor helyezték át ide. Talapzata részben a régi elbontott anyagból épült fel. Sajnos a fából készült Mária-szobrot az 1980-as évek végén ellopták, azóta egy kevésbé értékes és kisebb Mária-szobor áll a helyén, most már ráccsal védve. Ma is áll.⁴

A lövői úton elindulva, a községtől alig néhány kilométerre, a Kisjapláni határban állt az egyik útkeresztződésben egy fakereszt, plébából készült festett Krisztussal. A Keresztet Jancsó földbirtokos állíttatta, az 1980-as évekig

A Mária-szobor

Az éppen 130 évvel ezelőtt történt tragédia emlékére készült keresztben a megfeszített Jézus, alatta pedig édesanyja, Szűz Mária látható. A Felsőcsatári kő és beton alapzatra készült mészkő és vasbeton kereszt felirata: „1874-ben felállíttatta Saághy Mihály”.

Feltűnő, hogy a kereszt felső része hiányzik, számos fegyverből származó lövedéknyom található rajta napjainkban is. Ennek oka, hogy az 1945. március 30-án, vagy a következő napon a felszabadítási hadműveletek során az orosz katonák ott elhaladva többször is rálőttek, fitogtatva lökésszűségüket. Ekkor dőlt le a kereszt felső szára. A kereszt ma is áll.⁵

A Nárai határban, Ják felé áll ma is az erdőben az egykori szombathelyi Csupor család villája, az ún. Csupor-villa. Építése az 1930-as évek tehető. A villa elé állítottak egy Mária-szobrot, melyhez minden évben kivonult Náraiból a procecció Mária-ünnepeken. A villa államosítás következtében a Szombathelyi Erdészet tulajdonába került. Az Erdészet a villát jó ideig haszonbérbe adás útján hasznosította, néhány éve azonban értékesítette, így a korábbi bérlő tulajdonjogot szerezhetett rajta. Kellő felújítás után ma egykori fényében ragyog újra ez a háromszintes, mesészerű villaépület az erdő mélyén pontosan ugyanúgy, ahogy annak idején építtetője, az ismert Csupor ügyvéd megálmodta.

A Mária-szoborból ma mindössze a talapzat kő egy darabja található meg, amely anyagát tekintve természetes fehér színű kő, kimunkálása egykori készítőjének és készítőjének igényességéről tesz tanúbizonyságot.

A Mária-szobor már régóta nem várja látogatóit, csupán a talapzat egy része van meg.

A Saághy-féle kereszt

A talapzat egy része

A plébániaépület udvarán áll egy vasból készült feketére festett feszület, melyet Iván László akkori plébános állíttatott. A feszület érdekessége, hogy Pornóapátiban a Pinkapataokban bukkantak rá.

A feszület a plébánia udvarán

E fejezetben ismét megemlíteném azt a temetőkeresztet, ami egykoron a temető közepén épült fel – elképzelhető, hogy ez volt az első építmény a temetőben –, amelynek helyére építették a kápolnát 1826-ban, mivel az már tönkrement.

Közigazgatás

Magyarországon a helyi közigazgatás szervezett és kötelező formában csak a kiegyezés utáni időben valósult meg.¹ Előtte, a rendi korban Nárai szabad község volt, mivel lakói köznemesek voltak. 1871 után kisközség, majd 1923-ban teljesítve az előírtakat vált nagyközséggé, ami egészen 1950-ig tartott, azóta ismét kisközség.²

A település közigazgatásilag 1786-ban a Köröndi Járáshoz tartozott. 1790-1849 között a Köröndi kerület, Pornói Járásának, 1850-1860-ig Köröndi kerület, Pornói Járás, 1872-től a Szombathelyi Járás községe. 1872-1923-ig a jáki körjegyzőség községe, 1923-1950-ig nagyközség,³ 1950-1990-ig önálló jegyzőség, 1990-től, a rendszerváltás óta szintén önálló jegyzőség.⁴

Fontos megemlíteni, hogy Nárai lakói a közigazgatás terén mindig is önzertesen gondolkodtak. A községből annak ellenére, hogy számos irat mára teljesen megsemmisült, más településekhez viszonyítva mégis bőséges irathalmaz áll rendelkezésünkre. Ennek alapjai valószínűleg a köznemesi jogállásban keresendőek, hiszen még a szervezett és kötelezően előírt közigazgatási rendeletek előtt jóval korábban kialakultak a község ilyen irányú törekvései önszerveződési alapon, elég ha csak az 1676-ban készült Rendtartásra gondolunk. Ezek után nem meglepő azon megállapítás, hogy a község már a XVII. századtól kezdődően rendezett iratokkal rendelkezik!

A település első emberét, az előljáróját előbb vajdának, majd később bírónak hívták. Újabb korunkban a szocializmusban tanácselnök, majd a rendszerváltást követően polgármester a község első emberének titulusa.

Szintén érdekességgént kell kiemelni, hogy Náraiban a kisbíró mint nélkülözhetetlen és fontos segédereje a helyi közigazgatásnak több száz éves múltra tekint vissza. Az ő feladata volt a helyi értékű híreket a lakossággal közölni, amit az 1990-es évekig dobolással valósított meg. A módszer lényege volt, hogy a kisbíró a község bizonyos pontjain megállt, majd néhány perces dobolás után a környéken lakók köréje sereglettek, miután a kisbíró hangosan felolvasta a közlendő információkat, amit egy rövid dobolással fejezett be, majd továbbállt néhány házzal.⁵

Az első kötelezően előírt közigazgatási besorolást tárgyaló ügyben 1886. évi november hó 21-én tartott képviselő-testületi ülésen a községi kötelekbe való felvételtől született döntés. Így a már hivatalosan is kisközségi ranggal bíró falu az 1886. XXII. t. cz. 14. §-a alapján díj fizetésére kötelezett lett, melyet évi 10 Ft-ban állapítottak meg.

Szintén ez évben, október 20-án, a községben lévő faültetvények megvédése tekintetében alkotott a község előljárósága ide vonatkozó szabályrendeletet. Az 1887. március 2-án tartott leltár szerint a község 2 600 kat. hold területtel, és 780 lélekkel bírt.

A kisközségi titulus szerint a községnek a törvényi előírásoknak megfelelően saját szabályrendeletet kellett alkotnia, mely az alábbi pontok

Göber Istvánné hivatalsegéd, mint kisbíró az 1980-as években a Tanácsháza előtt

és irányelvek alapján készült el: 1886. évi XXII. t. cz. II. fejezet 14. §., III. fejezet 21. §., V. fejezet 56. §., VI. fejezet 64., 65. és 66. §-ai alapján állapították és fogadták el.

Az I. fejezetében a község belső közigazgatásának rendjéről szólt. Például: idegen községből való személy csak letelepedési engedéllyel fogadható be, e szabály megszegői a község szegényalapja javára történő 5 Ft-tal bírsághatóak, ha először nem tesz eleget a figyelmeztetésekből foglaltaknak. A betelepülők adója is megoszott aszerint, hogy szegényebbek, napszámosok és kisebb iparosok részére 5 Ft-ot írtak elő, míg a módosabb iparosok, kereskedők és értelmi foglalkozásúak részére 10 Ft adófizetési kötelezettség állt fenn.

A II. fejezetben került tárgyalásra a községi képviselők jogai és hatáskörük. A község képviselő testülete 13 tagból állt, ezek fele a legtöbb adót fizetőkről készült névjegyzék évenkénti kiigazítása után az 1886. XXII. t. cz. 33. §-a alapján, a másik fele három évenként hat évre az 1886. XXII. t. cz. 41. §-a értelmében választás útján nyeri megbízatását. Feladatává vált a község előjáróinak a költségvetés megállapítása, saját belügyeiben határozni és szabályrendeletet alkotni, a választói névjegyzék kezelése, építkezési, egészségügyi, tűzrendőri, közegészségügyi szolgálatokról gondoskodni.

A III. fejezet a képviselő-testületi ülések számáról, idejéről és ügyrendjéről rendelkezett.

A IV. fejezetben a község előjáróinak segédszemélyzetének munkaköreit, fizetéseit szabályozták, úgymint a bíró, helyettes bíró, két esküdt, közgyám, körjegyző és körorvos.

Az V. fejezet a bíró kötelességeit és jogait volt hivatott megállapítani. Megtudhatjuk e fejezet 21. pontjából, hogy a bíró a község előjárósági elnöke lévén, minden a községet közvetlenül érintő ügyek elintézése elsősorban őt illeti, ki a jegyzővel együttesen jár el. A körjegyzővel őre a község pecsétjének.

A VI. fejezet a jegyző kötelességeit és jogait taglalja. A jegyző feladatai közé tartozott jogi és különféle tanácsal ellátni a község előjáróit és annak minden lakóját. Köteles volt részükre a törvényeket, szabályrendeleteket, utasításokat megmagyarázni. Közigazgatási, igazságügyekben, közoktatási ügyekben, közmunka és közlekedési ügyekben, földműves-, ipari és kereskedelmi ügyekben, adóügyekben, katonai ügyekben, a község belügyeiben eljárni. A jegyző a hivatalos munkája körében tett minden cselekedetért, vagy mulasztása által okozott károkért teljes felelősséggel tartozott!

A VII. fejezet a helyettes bíró és tanácsbeliek (esküdtek) teendőit szabályozta.

A VIII. fejezet a közgyám kötelességeit tárgyalta.

A IX. fejezetben az orvosra, a halottkémre és a szülésznőre vonatkozó teendőket foglalták egységes keretbe.

A X. fejezet a szolga személyzet teendőit sorolta fel. A községi szolga (kisbíró), köteles volt a község épületi ingóságai felett őrködni, a községi bírói jegyző vagy ezek helyettesei által kiadott parancsokat teljesíteni.

A XI. fejezetben kerültek megállapításra az egyes tisztségek fizetése. A bíró fizetése ekkor 80 forint volt évente, a körjegyzőé 400 forint, ebből Náraitól kapott 192 forint 69 krajcárt, a többi részt Jáktól vehette fel. A halottkém javadalmazása minden holttest után 50 krajcár volt. A községi szülésznő évi 10 forintért dolgozott. Az éjjeliőr és kisbíró évi fizetése szintén 10 forint volt, míg a nappali őr járandósága 45 forint volt. A kézbesítő évi 20 forint 40 krajcár járandóságban részesült.⁶

1893-ban, a polgári házasság elfogadására irányuló országos törvénymódosítás ellen a teljes Nárai fellázadt és a nárai plébánia 805 aláírással ellátott tiltakozást nyújtott be 1893 februárjában Ernuszta Kelemen országgyűlési képviselőhöz a polgári házasság elfogadása ellen. A tiltakozó beadványt felekezeti hovatartozás nélkül írták alá a náraiak, ami megmutatta számukra, hogy a jó ügy érdekében képesek az összefogásra. Az utókor számára az eset példaértékű is szolgálhat.⁷

1899. december 14-én született az a Szabályrendelet, amely a községelyre szorultak segélyezésének, gondozásának és ellátásának módjával foglalkozott.⁸

Az 1900-as évek elejére Náraiban olyan nagymértékben megnövekedett az illegális faki-termelés, amit már kereskedelmi mennyiségben űzött szinte az egész falu, így az ügy már egészen komoly odafigyelést érdemelt. A sértettek panasza egészen a belügyminiszterig eljutott, aki külön rendeletet állapított meg a nárai fával való kereskedőkre. A kiadott rendelet értelmében a nárai személyek az erdőtermékek vételét és eladását ezért csak a község előjárósága által láttamozott bizonyítványok mellett eszközölhették.⁹

Nem kellett sokáig várni, ismét Nárairól beszélt az egész vármegye. Nárai, ahol a bíró felesége adót szed – mondták meggyezte.

A történet még 1906 őszén kezdődött, amikor is Medgyessy Mihály nárai kocsmáros az őszi adószedés alkalmával 138 korona 41 fillér adót fizetett. Nagy volt a meglepetése, mikor mint hátralék volt bevezetve a fenti összeg az 1907-es adókönyvbe. Nyilvánvaló tény lett, hogy az adótétel nem lett lekönyvelve, miért is Medgyessy Mihály panaszt emelt a járás főszolgabíróval, Harasztovics Béla Nárai községbíró ellen és kérte az elkallódott adópénz megtérítését.

A főszolgabíró a panasz alapján beidézte Harasztovics Bélát, aki előadta, hogy nem hajlandó visszafizetni a Medgyessy Mihály kérdéses adópénzét, mivel azt nem ő vette fel s nem ő nyugtázta, hanem felesége, akinek a kezeírását fel is ismerte az adókönyvben. A főszolgabíró ezek után fegyelmit rendelt el a bíró ellen, mert míg a bírót gyűlésre hívták, addig a felesége és a segédjegyző szedték az adót.

A lefolyt fegyelmi alapján a főszolgabíró 10 korona pénzbüntetésre ítélte a bírót, egyszer-s mind felelőssé tette az eltűnt adópénz erejéig. A főszolgabíró ítélete ellen a községbíró a vármegye alispánjához fellebbezett és kérte a főszolgabíró ítéletének megsemmisítését, azzal az indokkal, az adószedéshez a községbíró jelenléte is szükséges és ha ennek ellenére őt a jegyző gyűlésre hívta, úgy ő nem lehet felelős az azon idő alatt történetekért. A községbíró fellebbezésében ennél fogva kérte a fegyelmi kiterjesztését a jegyző ellen is.

Az alispán 1908. szeptember hó 5-én hozott határozatával felmentette a községbíró a 10 korona pénzbüntetés kötelezettsége alól, helyette megdorgálásban részesítette, de továbbra is őt tette felelőssé az eltűnt adópénz erejéig. Az ügy iratait hivatalból megküldték a miniszternek, aki válaszában a vármegye közigazgatási bizottságának tett közleményében úgy rendelkezik, hogy szükségesnek látja új fegyelmi eljárás lefolytatását, mert az ügy sokkal súlyosabb vétség, mintsem ilyen könnyen napirendre lehetne térni fölőtte.¹⁰

Nárai életében fontos fordulópont volt 1923. Ezen évben történt meg a kisközség, nagyközséggé történő átalakulásának felterjesztése, melynek kivonatát a Vármegyei Szabályrendeletek és közérdekű határozatok közt dr. Maróthy László V. m. t. b. II.-od főjegyzője hirdetett ki. Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen 1923. május hó 22-én megtartott negyedéves közgyűlése határozott Nárai nagyközséggé való alakulásáról, és a nagyközséggé átalakulás az 5712/1924 sz. alispáni rendeletben lett közzé téve. A rendeletet 1924. április 24-én a közgyűlés határozatban elfogadta és vele együtt jegyzői lak és irodahelyiség biztosítását vette tárgyalás alá.

A nagyközséggé való válás új helyhatósági választásokkal járt. Az immár nagyközség Nárai első képviselői a következő személyek lettek: Skultéty István, Nárai Károly, Harasztovics Béla, Somogyi Lajos, Zelles Ferenc, Doma József, Doma Sándor, Kampis Imre, Bölcsölgyi József és Galambos Imre. Az eseményt a korabeli lapok is közzé tették.

Nárai ezzel automatikusan kivált a jáki körjegyzőségéből, ahová eddig tartozott és megtörtént a községet illető összes irat és a leltárban szereplő Nárai község tulajdonát képező tárgyak – főleg irodaberendezés és eszközök – hazaszállítása. Az immár nagyközség település képviselő-testülete 1930. október 18-án alkotta meg Nárai nagyközség Szervezési

Szabályrendeletét, amely privilégiuma húsz évig, 1950-ig, a tanácsrendszer időszakának kezdetéig volt meg a falunak.

Az 1940-es években, a háború alatti időszakban az általános elszegényedésre utal, hogy a Szombathelyi járás főszolgabírója többször is a közadótartozások fokozottabb behajtását szorgalmazta a község vezetőségének.

A háború előtt 160 korona volt a községbíró éves fizetése, ez 10 mázsa búzának felelt meg. Később 3 000 koronára emelték fel, ami az akkori időben fél mázsa búzának felelt meg, ezért kérte 10 000 koronában megállapítani éves fizetését, ami még amúgy is kevésnek bizonyult, mivel a háború előtt a marhelevél kezelése is a bíró kötelessége volt, amit külön díjaztak részére, a háború után viszont már külön alkalmazottat állítottak be ezen munkálatok elvégzésére.¹¹

1960. augusztus 20-án, az Alkotmány megjelenésének 11., Tanácsi rendszer 10. éves évfordulóján ünnepséggel emlékeztek meg az eseményről helyben, mind országosan. Az akkor hivatalban lévő tanácsstagok névsora: Németh József, Resetár József, Molnár Gyula, Kiss Gyula, Horváth József, Draskovics János, Harasztovics János, Borosta Lajos, Kiss Ferenc.¹²

1990. március 25-én volt a rendszerváltás utáni első országgyűlési választást megtartva, majd ezt követte az 1990. szeptember 30-án a helyhatósági választás, mely a korábbi Tanácsrendszerből állította vissza a Polgármesteri intézményt. Ekkor két polgármesterjelölt indult a helyhatósági választáson, Lóránth József független jelölt és dr. Szabó Miklós az MDF jelöltje. A falu 832 választója közül 350 szavazott. Érvénytelen szavazatot 29-en adtak le. Lóránth József 177-en, dr. Szabó Miklósról pedig 144-en voksoltak.¹³ A választás értelmében a község polgármestere Lóránth József postamester lett, aki három cikluson át, azaz 12 éven keresztül töltötte be e tisztséget a községben, ekkor Stifter Attilának sikerült megszereznie a szavazatok többségét.¹⁴

Nárai községbírók voltak a következő személyek a rendelkezésre álló és kiragadott iratok tanúsága szerint. A felsorolás korántsem teljes, egyes nevek említésénél a legkorábban található évszámot tüntettem fel, ami nem azonos a megválasztással, és nem biztos, hogy a következő személy évszámaig volt hivatalában:

Kampits János	1892	Harasztovics Béla	1906
Szakály István	1895	Nyul János	1907
Bölcsvölgyi József	1886	Szakály Lajos	1912
Zelles Sándor	1899	Kolonics József	1921
Nyul János	1902	Kampits Imre	1930
Dezse Lajos	1903	Hertelendy Miklós	1936
Zelles Lajos	1904	Kondics János	1942 ¹⁵

A polgármesteri hivatal

Infrastruktúra

Nárai műszaki-kommunális infrastruktúrája az elmúlt években jelentős javuláson ment át, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a település vonzó célponttá vált a beköltözők számára, mert a község ugyanazon komfortfokozatot tudja kínálni, mint a szomszédos megyeszékhely.

A megyeszékhely közelségében rejlenek egyaránt a község előnyei és hátrányai. Kétségtelen tény, hogy Szombathely közelsége több szempontból is előnyös az itt élő emberek számára. A hátrány abból fakad, hogy a megyeszékhelyen koncentrálódik a környéken megtelepülő ipari és kereskedelmi szolgáltatások zöme. Szombathely közelsége kétségtelenül növelte a vállalkozói aktivitást, hiszen összesen 85 vállalkozás működik a községben, ami igen magas cégsűrűséget jelent (80 vállalkozó/1000 fő). Azonban jelentős gazdasági súlyú társaság nincs a községben. A 22 db társas vállalkozás közül 10 kft., 10 bt. és 2 egyéb működik. A 63 egyéni vállalkozásból még igen sok a hagyományos profilú, de az utóbbi években több gazdasági-üzleti szolgáltatással foglalkozó alakult. A lakosság gazdasági aktivitása, a helyi gazdaság pozíciója és a városi munkahelyek minősége az adóköteles jövedelmek egy lakosra jutó nagyságában mérhető le: Nárai a települések listáján 57., a megyei átlag 86%-át kitevő átlagos jövedelemmel.

A fiatalos korszerkezet miatt a lakásellátottság rosszabb mint a megyében, itt 2,93 fő jut egy lakásra. Hogy volt mit behozni a fejlesztésekkel, azt a vezetékes vízzel rendelkező lakások 100%-os aránya mutatja a fejlődést, a lakások több mint fele rá van csatlakozva a csatorna- és gázhálózatra. Ez ugyan nem kiemelkedő érték, de azt mutatja, hogy legalább van csatorna és gáz, aminek már a megléte is nagy dolog.¹

Az 1000 főt meghaladó lélekszámú községben nagyságához képest hiányos a humán szféra infrastruktúrája, hiszen a postahivatal, a könyvtár és a 40 fős óvoda mellett csupán egy 3 tantermes alsó tagozatos iskola található, ahol két-két osztály összevonásával valósulhatott csak meg az utóbbi időben a négy évfolyamos alsó tagozatos alapfokú oktatás, holott sokkal kisebb falvakban is megtalálható a 8 osztályos iskolaépület. Ennek hiányáról valószínűleg nem a község tehet, hiszen népessége elsősorban a megyeszékhely közelségének köszönhetően nőtt ekkorára, és az intézményhálózat nem tudott lépést tartani a fejlődéssel. Hozzá tartozik az igazsághoz az is, hogy még ezen iskola fenntartása is komoly anyagi terheket rótt a községre.

A jelenkor ismertetése és elemzése helyett azonban nézzük inkább Nárai infrastrukturális fejlődésének ütemét, analizálását kronológiai sorrendben.²

A politika és vele együtt az első világháborúnak vált áldozatává a nárai vasút. A mai ember fülének idegenül csengenek a fenti szavak, pedig ez így volt.

A Körmend – Némétújvár Helyi Érdekű Vasút Részvénytársaság Nárai érintésével kívánta felépíteni a Szombathely – Pinkamindszent vasútvonalat. Ez a vonal, mint már tudjuk sohasem valósult meg, pedig már szinte minden készen állt a kezdéshez, de nézzük a részleteket, hogy ez miért is alakult így.

A Körmend – Némétújvár Helyi Érdekű Vasút Rt., mint beruházó igényfelmérés és egyéb tényezők elemzéséből kifolyólag határozott – az előzetes költségvetés, megtérülés figyelembevételével – egy újabb vasúti vonal kiépítéséről, amely Szombathelyről kiindulva Pinkamindszentig húzódott volna. A vasúti vonal Nárai községet is érintette volna – az elkészült tervrajzok tanúsága szerint – a déli oldalon.

A beruházó 1911. május 24-én délután 17 órára előzetes egyeztetéssel egybekötött tárgyalásra hívta a község előljáróit és 5 000 korona törzsrészesvény lejegyzését kérte, mondván, hogy a vasútvonal csak előnyére válhat a községnek, mely segítségével könnyen bekapcsolódhatnak lakói a személy- és teherközlekedésbe. Egyben tudatta az előljáróság-

gal, hogy a Kereskedelemügyi Miniszter úr 1911. május hó 7-én az engedélyt a tervezett vasúti vonalra megadta.

Az 1911. július 24-én hozott véghatározatban a községi előljárók 3 000 korona törzsrészeny lejegyzéséről határoztak, indokként hozták fel a nehéz anyagi körülményeket és ezen 3 000 korona lejegyzését is csak hitelből tudja a község fedezni.

A hitel felvételét 1912. október 17-én hagyta véglegesen jóvá a képviselő-testület. Előzetes kalkulálások szerint végül is a Szombathelyi takarékpénztár 3 000 korona 25 éves 6%-os éves konstrukciója mellett döntöttek, melyet 50 egyenlő részletben kellett volna visszafizetni a 25 év alatt, mely törlesztés így 120 korona 63 fillért tett ki, éves szinten pedig 241 korona 26 fillért.

1912. április 1-jén újabb levélben fordult a beruházó a község vezetőihez, kérve őket, hogy a korábban beígért 3 000 korona érvényességét egy évvel hosszabbítsák meg, mivel a szerződés értelmében a társaságon kívüli okokból nem indulhat meg a vasútvonal kivitelezésének kezdete augusztus 1-jig. Indoklasként a háborús bonyodalmak miatt kialakult pénzviszonyok elromlását és a beruházó a m. kir. Kereskedelemügyi minisztériummal a szállítási teljesítésekre vonatkozólag még mindig nem tudott megegyezni. A képviselő-testület az indokokat elfogadta, egy évvel elhalasztva ezzel a hitelfelvételt.

1913. július 16-án a beruházó ismételtén arra kérte a község előljáróságát, hogy a 3 000 korona jegyzett hozzájárulás érvényességét egy évvel 1914. augusztus 1-jéig érvényben tartani kegyeskedjék. Indoklasként a háború, az állami hozzájárulás leszámítolása, a pénzromlás, árfolyamvesztés és a kamattöbblet révén az immár 100 000 Koronát felülmúló összegű beruházás szerepelt.

A község azonban hiába tartotta tovább ajánlatát, ezt a vasútvonalat az első világháború örökre elvitte.³

Nárai infrastrukturális fejlődése közül első helyre kívánczik a község villamosítása. A mai ember életkörülményéhez a folyamatosan rendelkezésre álló villamos energia annyira hozzánőtt, hogy nélküle már el sem tudnánk képzelni mindennapjainkat.

Nárai villamosításának lehetősége először az 1920-as évek közepén vetődött fel. Ehhez tudni kell, hogy Pornóapátiban a Pinka vízfolyásán valamikor egy vízikerekes malom működött, amire 1911-ben Lajos bajor királyi herceg vízturbinával működő malomra kért és kapott engedélyt. Az üzemi fejlesztések során felszerelésre került egy Ganz gyártmányú Gb 21-es típusú forgóáramú 3150 V-os, 60 kW-os generátor. Így Pornóapátiban a képviselő-testület határozata alapján 1921-ben megindult a villamosenergia-szolgáltatás.

1925-ben szabad kapacitások következtében a bajor királyi hercegi uradalom rendkívül kedvező ajánlatot tett a környező települések számára. Ják község a feltételeket igen előnyösnek találta és 1926. január 13-i képviselő-testületi ülésén elfogadta azokat és megkezdődött Ják villamosítása, valamint felszereltek 30 db közvilágítási lámpát és az iskola világítását is megoldották.⁴

Eközben több település is pályázott a villamosenergia-szolgáltatásra, köztük Nárai, Balogfa, Kis- és Nagyunyom. Nárai áramigénylését 1925. február 27-én fogalmazta meg és küldte el Szombathelyre a Danubia Általános Villamossági Vállalathoz.

Az 1925. március 6-án kelt válaszevélben a Danubia Általános Villamossági Vállalat tudatta a község jegyzőjével, hogy a pornóapáti telep ügye felett annak tulajdonosával, a bajor kir. uradalom sárvári erdőhivatalával vegye fel a kapcsolatot, mivel ők ezen ügyben, mint más műszaki dolgokban csak állandó szakértői és kivitelezői feladatokat látnak el. Kiderül továbbá a levélből, hogy amennyiben komoly szándék vezérli a falut ez ügyben, úgy ajánlatos volna mielőbb a kapcsolatfelvétel, mivel a jáki villamosítás már folyamatban volt, és komoly tárgyalások voltak már eközben a többi jelentkező községgel és a leszögezett

szerződések prefektuálása után az uradalom nem fog újabb beruházásokat eszközölni, magyaráz az erőmű kapacitása a maximumhoz közeledett.

Az uradalommal folytatott tárgyalásokra vonatkozó adatok szűkszavúak, annyi bizonyos, hogy egy-egy község villamosításának feltétele többek közt bizonyos mennyiségű kapacitás lekötése volt. A távvezeték kiépítését az uradalom saját költségén végezte volna el Pornóapátitól Nárai község határáig, a belterületi kiépítés költsége viszont már a falut terhelte volna. Nárai nagyközségnek a szerződés szerint garantálnia kellett volna legalább 400 égőhely létesítését, vagy pedig 350 égőhelyet és minimum 10 lóerő összteljesítményű motorikus fogyasztást, ami már több darab motor együttes fogyasztásaként is elfogadható lett volna.

Ez évből sajnos hiányzik Nárai község képviselő-testületi üléseinek jegyzőkönyve a megyei levéltárban, hogy hol milyen körülmények között semmisült meg, nem tudni, az viszont tény, hogy Nárai a feltételeket nem tudta biztosítani, aminek következtében az első körben nem járt sikerrel a villamosítás igénye.⁵

Érdekességként említem, hogy a bajor kir. herceguradalom költségére a szombathelyi Danubia Általános Villamossági Vállalat a pornóapáti vízierőteleptől kiinduló középfe-sztűségű hálózat kiépítése után Kisunyom községet is villamosította. Az 1935. évi adatok alapján Pornóapátiban 129 fogyasztó volt, Jákon 135 és Kisunyomban pedig 31.

A Pornóapáti vízierőmű és a hálózat államosítás következtében előbb szovjet tulajdonba (!), majd 1950-ben az ÁVESZ Szombathelyi Üzletigazgatóságának kezelésébe, majd 1951. december 20-án az Ajkai Erőmű Vállalathoz került, 1955. január 1-jétől az ÉDÁSZ Vállalat szombathelyi üzletigazgatósága kezelte.⁶

Kiseb próbálkozások többször is voltak a falu villamosítására, ám komoly szándék nem született, egészen 1955. december 12-ig kellett várni a megvalósulásra, amelyben állítólag nagy szerepe volt a helyi Állami Gazdaságnak is. Az előzetes tervezés és kivitelezés nem vett igénybe több időt mint más, hasonló méretű település esetén. A munkálatok viszonylag zökkenőmentesen, komplikáció nélkül zajlottak. A villamosítással járó előkészítés és kivitelezés során könnyen megjósolható volt, hogy a villanyfény az 1955-ös év végén a téli időszakban fog kigyúlni a községben.

1955. december első dekájára el is készültek a munkálatokkal és elérkezett a hivatalos átadás időpontja. 1955. december 12-én, vasárnap este hat órakor „fényünnepre” gyülekezett a falu apraja-nagyja, amely a nemrég átadott új háromtantermes iskolaépületben volt megtartva. Kezdsre már zsúfolásig megtelt az iskola ünneplőkkel, több mint 400-an várták a termekben és a folyosókon a nagy pillanatot, a fény kigyulladását.

Az ünnepséget Borosta Lajos, a községi pártszervezet titkára nyitotta meg. Nagy ünnep ez a mai számunkra, mondotta többek között. A megnyitó után Völgyi József a községi tanács elnöke mondott ünnepi beszédet. Elmondta, hogy a falu milyen nagy fejlődésen ment keresztül a közelmúltban, többek között nyilvános telefonállomást kapott 1955-ben, szép sportpálya áll rendelkezésre, az elmúlt 10 évben 58 új ház épült, pár héttel ezelőtt avatták fel az új háromtantermes iskolát, s ma újabb feledhetetlen ajándék örömmünnepet ülhetjük.

A járási pártbizottság nevében Horváth Kálmán emelkedett szólásra. Hatos Ferenc a község általános iskola igazgatója megható szavakkal mondott köszönetet mindazoknak, akik lehetővé tették a faluban a villamosítást. A megyei tanács nevében Ékes Attila adta át a villanyt ünnepélyesen a községnek. Az ünnepség után a helyi állami gazdaság DISZ kultúrcsoportja és az általános iskola tanulói adtak jól sikerült műsort. Az ünnepség résztvevői nagy tapssal fogadták a műsor befejező számát, az iskola bábjátszóinak szereplését.

A meleg hangulatú ünnepség az Internacionálé eléneklésével ért véget, utána vidám zeneszó mellett poharazgattak, táncoltak a jelenlévők.⁷

A község villamosítása után 1956-ban öt közterületi lámpatest került felszerelésre, melyeket Homspasz Sándor háza elé, a Horvátlövői útra, az Új Élet utcába, Török József

háza elé és az új házaknál lévő oszlopokra szereltek fel. 1958-ban a pénzügyi lehetőségek újabb 6 db lámpatest felszerelését tették lehetővé, melyeket Hernáth Imre háza elé, Eörsy Józsefné háza elé, Stubics Lajos háza elé, az Általános Iskola elé, Hertelendy Miklós elé és Lóránth Lajosné elé szereltek fel. Aztán jöttek a többiek is, szépen sorban, így napjainkra már minden oszlopon találkozhatunk velük.⁸

Azt már csak érdekességként említem, hogy a II. világháború után Nárai, a századik településként került villamosításra a magyarországi települések sorában.⁹

Egy 1956-os év végi leltár tanúsága szerint a község tulajdonában 4 ásványút és 12 000 m² belterületi út volt. A közlekedés alakulására, fejlődésére hatással volt a megváltozott foglalkoztatottság, hiszen egyre többen helyezkedtek el az iparban.

A község életében az első autóbusz 1928-ban jelent meg, mikor július 28-án megindult a Szombathely – Felsőcsatár között rendszeresített személyszállító gépkocsijárat. Az államosítás folytán megszűnt magán autóbuszjárat helyett 1948-tól MAVAUT járat közlekedett. Az 1960-as évek elején a buszközlekedés az akkori viszonyoknak megfelelő volt, de a község előljárói levélben kérték a Volán vezetését, hogy a reggeli időszakban 6-7 óra között Náraiból Szombathelyre, majd 17-18 környékén pedig Szombathelyről Nárai irányába szükséges volna járatokat beállítani, mivel a bejáró dolgozók igényeihez való alkalmazkodás ezt követeli.¹⁰

Majd később, a felső tagozat megszűnése után – amelyet a szombathelyi Dózsa Általános iskola kötelekéhez csatoltak (ma a Nagy Lajos Gimnáziumnak ad helyt az épület) – a diákok egy része is bejáró lett, sőt iskolai időszakban külön hozzájuk igazodva a Volán külön iskolajáratot állított be részükre, ami nemegyszer szinte egy időbe esett a menetrend szerinti járatokkal, így megesett, megesik, hogy egy időpontban két busz közlekedik egy járaton. A személygépkocsik tömeges elterjedése után egyre többen már a kényelmesebb utazás és az esetleges bevásárlást is figyelembe véve hagytak fel a busszal történő közlekedéssel. Ezen átmenet kezdete és a mai napig történő folyamata a rendszerváltást követő időszakban mutatott nagyobb mérvű megnövekedést.

A vízellátás örökös problémaként volt jelen a község életében. A végső megoldást a problémára az 1987-ben kiépített vezetékes víz oldotta meg, mely Szombathelyről került kiépítésre. A keletkezett szennyvíz elvezetése azonban továbbra is a meglévő házi derítő aknába történt. A szennyvízhálózat kiépítésére 1994-1995-ben került sor, amely három átemelő szivattyú közbeiktatásával a szombathelyi telepre lett rácsatlakoztatva. Egy-egy családnak ez 70 000 Ft-os költséget jelentett.

A szokásos útkarbantartásokon kívül a következő nagyobb infrastrukturális beruházás keretében került sor a községi gázhálózat kiépítésére. A gázcsónkok valamennyi telek előtt elhelyezésre kerültek, rácsatlakozásuk anyagi hozzájárulás fejében történik. A projekt megvalósítására Ják és Kisnyom községekkel közösen került sor az 1998-as esztendőben. Egy-egy ház rácsatlakozásának összege 150 000 Ft-ot tett ki.

E fejezetben kell megemlíteni a község kábeltelevíziós hálózatának meglétét, mely helyi kezdeményezés útján jött létre a rendszerváltás utáni időszakban. A hálózatról elmondható, hogy a kivitelezés során az ún. soros rendszerben készült, amely mára már elavulttá vált, mely részben műszaki, üzemeltetési okokkal magyarázható. A kábelrendszer csillagpontos rendszerűre történő átépítésére napjainkban került sor. A fogható csatornák száma és minősége az ár-arány érték alapján – más településekkel összehasonlítva – elfogadhatónak tekinthető.¹¹

Népesség, demográfia

Nárai lakossága 1697-98-ban: 429 fő volt.¹ Nárai lélekszámának alakulása: 1787-ben 581 fő, akik 110 házzal rendelkeztek, 1828-ban 589 fő, 1857-ben 589 fő, 1857-ben 708 fő, 1869-ben 719 fő, 1890-ben 867 fő, 1910-ben 932 fő, 1930-ban 1.055 fő, 1941-ben 1.034 fő, 1949-ben 1.104 fő, 1960-ban 1.175 fő, 1970-ben 1.093 fő, 2001-ben 1.067 fő volt. A legtöbb lakost 1960-ban írták össze, ekkor 1.175-en lakták a települést.²

Nárai kedvező fekvése és központi funkciói miatt népességét meg tudta tartani, hiszen 1949 és 1996 között csak 6,1%-kal csökkent. 1996 végén Nárai lakónépessége 1054 fő. 1980-ig kismértékű vándorlási vesztesége volt a településnek, melynek nagy részét az akkori természetes szaporodás még ellensúlyozott. 1980 után változtak meg az összetevők, azóta egyre többen költöztek a faluba és azóta folyamatos vándorlási nyereség képződik, viszont kedvezőtlené váltak a természetes népmozgalmi folyamatok. Az élveszületés évről évre kisebb mint a halálozás, így a természetes szaporodás egyenlege negatív. A természetes fogyás 1990 után nagyobb, mint a vándorlási aktívum, ezért kismértékben csökken napjainkban is a népesség. Érdekességként említeném, hogy Náraiban 1996-ban pontosan ugyanannyi volt a nők és a férfiak száma az állandó lakosok közül.³ A korstruktúra kicsit öregebb a falusi átlagnál, a 218 időskorúra csak 168 gyermekkorú jut, így az öregségi index 1,3.⁴

A népesség iskolázottsága átlagos, a hét éven felüliek átlag 8,3 osztályt végeztek. A diplomások között több a férfi, de az érettségizettek nagyobb része viszont nő. 1990-ben a faluban összesen kilenc nemzetiségi lakos élt, öt német és négy horvát, arányuk nem érte el a népesség egy százalékát.

Nárai Szombathely agglomerációjához tartozik, a keresők túlnyomó többsége is a megyeszékhelyen dolgozik. Kevés a faluban a munkahely, s nincs munkaerővonzása a településnek. A foglalkozási szerkezet urbánus, kevesen dolgoznak a mezőgazdaságban, míg a terciér szektorban az aktív keresők 2/5-e vállalt munkát.⁵

Balra az egykori Medgyessy-féle vendéglő, jobbra a régi, illetve új iskola épület

Nárai népsűrűsége 1 km²-re az állandó népesség körében 67,2%, míg a lakónépesség körében ez a mutató 66,7%. A megyei átlag lakossűrűsége (községek körében) az előbbinél 42,1%, míg az utóbbinál 41,2%.⁶

Egészségügy

Az 1886. évi. XXII. t. cz. II. fejezet 14. §., III. fejezet 21. §., V. fejezet 56. §., VI. fejezet 64. és 65. és 66. §-ai alapján megállapított és elfogadott rendelet IX. fejezetében foglaltak szabályozták először országosan egységes keretben az orvosokra, halottkémekre és szülésznőkre vonatkozó szabályokat. Nárai a kezdetektől egészen 1923-ig a szombathelyi, illetve a jáki orvosi körzethez tartozott. Ezt a túlsúfoltnak is mondható, mindenféle hatékonyságot nélkülöző rendszert váltotta fel 1923-ban a Pornóapáti székhellyel létrejött új körorvosi székhely, mely magába foglalta és biztosította az orvosi ellátást Alsócsatár, Felsőcsatár, Horvátlövő, Kisnarda, Magyarkeresztes, Nagynarda, Nárai, Németkeresztes és Pornóapáti településeket. Ekkor dr. Borsa Miklós a körorvos, aki egészen 1940-ig volt tisztségében.

A faluban régen a szüléseknél mindig a községi bábaasszony segédkezett, aki járandóságát is innen kapta. A halott megvizsgálását a községi halottkém végezte. Erre a posztra mindig egy köztisztviselőben álló személyt jelöltek ki, illetve vállalta el. Posztját minden esetben rövid tanfolyam elvégzése után kezdhette meg. Javadalmazását szintén a község állta.

A betegek ellátását a körorvos végezte, a beteg a betegségét általában otthonában feküdte ki, csak a komolyabb esetekben került sor kórházi kezelésre. A nárai betegek a szombathelyi Emberbaráti Egylet Közkórházához tartoztak, melyet 1823-ban alapítottak.

1928. május 1-jén született döntés arról, hogy a jobb orvosi ellátás érdekében több település bevonásával Ják községben körorvosi lakást építenek. Az újonnan létrehozott jáki körorvosi körzethez tartozott Balogfa, Ják, Kisunyom, Nagyunyom, Nárai és Sorkifalud, ekkor dr. Tóth Péter volt a jáki körorvos.¹

1956. július 18-án született határozat a községi orvosi rendelő felújításáról. Erről a rendelőről tudnunk kell, hogy nem községi, hanem magántulajdonban lévő helyiség volt, mely korábban Kovács József vegyeskereskedésének adott otthont, a mai Hősök tere 8. szám alatt.² Azelőtt nagyon hosszú ideig a mai Petőfi Sándor út 76. számú háznál kialakított helyiségben fogadta a betegeket dr. Tóth Péter jáki körorvos.³

Az 1956. augusztus 16-ai közgyűlésen mégis úgy határozott az elöljáróság, hogy a magántulajdonban lévő rendelő helyett egy teljesen új községi tulajdonú rendelőt fognak felépíteni. A modern, minden igényt kielégítő orvosi rendelő megépítése mellett szólt többek között a fennálló magántulajdonlás, illetve a helyiség nem megfelelő alapterülete. Az akkori állapotok szerint orvosi titoktartásról nem lehetett beszélni, mivel egy helyiségben folyt a várakozás és a rendelés, így a betegek nem tudtak bizalmasan fordulni orvosukhoz. Ezekben az időkben az orvosi rendelés minden héten csak egy alkalommal volt, mégpedig csütörtöki napokon. Volt olyan javaslat is, amely szerint felesleges volna új rendelőt építeni, az is elég lenne, ha nád padlóval leválasztanák egy rendelőnek való helyiséget a váróhelyiségtől.

Azelőtt Pornóapátinak volt modern orvosi rendelője és egy-egy betegség orvoslása kész tortúra volt a beteg ember számára. Gondoljunk csak bele, először el kellett buszoznia a betegnek Pornóapátiba a körzeti orvoshoz rendelésre, majd onnét Szombathelyre az SZTK-ba kivizsgálásra, majd onnét a lelettel vissza Pornóapátiba, aztán újra Szombathelyre a gyógyszerért, és csak ezek után térhetett haza a beteg. Ám a korszerűbb vizsgálati és bizalmi szempontok figyelembevételével többen választották a hosszú utazással járó procedúrát, hogy az orvosukkal való találkozás minél korszerűbb körülmények között jöjjön létre.

A pornóapáti körzeti orvoshoz akkoriban öt település tartozott, mintegy 3 500 fővel. A körzeti orvos munkáját egy védőnő, egy házibeteg gondozó és egy szülésznő segítette.

A község orvosi rendelője és a Posta épülete együtt került kivitelezésre, a községi tanács és a Soproni Postaigazgatóság közös beruházásának keretében.

Az 1960-as évek közepén már heti két alkalommal volt rendelés Náraiban és havonta volt egy-egy tanácsadás. Egy-egy ilyen rendelésen átlagosan 40-50 fő vett részt.

A körzeti orvos munkájának legnagyobb részét a táppénzes betegek ellátása és leadminisztrálása jelentette. A táppénzes betegekkel való foglalkozáson kívül az SZTK biztosítottak ellátása jelentette még a munka nagyobb hányadát. A táppénzes betegek száma havonta átlagosan 20 fő körül mozgott, melynek 75%-a 7 napon belüli gyógyuló volt, ami azt jelenti, hogy csak krónikus betegség esetén tartott a táppénzes állomány 7 napnál tovább. A napi hívások száma (az öt községben együttesen) 2-3 körül mozgott átlagosan.

Továbbá feladata volt még a körzeti orvosnak az Állami Gazdaság konyhájának (ahol 30-40 emberre főztek), a Szövetkezeti bolthelyiség és a helyi tejgyűjtő higiénijának a figyelése is. Az orvos volt az, aki a község kútjainak a vizét is figyelemmel kísérte. Nemezszer betegedtek meg gyerekek a megállapítások szerint a község kútjaiban található rossz minőségű víz fogyasztásának következtében.⁴

A rendszerváltást követően változott meg a körzeti orvosi ellátás, amelyet a napjainkig működő háziorvosi szolgálat váltott fel.

Az orvosi rendelő és a posta

Postatörténet

A *Posta* latin eredetű szó, amely kezdetben személyszállítással és küldemények (pénz, csomag stb.) továbbításával foglalkozott. Később távközlési feladatokat is ellátó szervezet lett.

Már a honfoglaló magyarok is rendelkeztek hírvivőkkel, akik a törvények és parancsolatok közlését lovas futárokkal végeztették. Kezdetben a hírközlést, a törvények és parancsolatok közlését hírnökök, királyi futárok végezték, akik feladatuk ellátásához a királyi ménesek és a magánlovakok lovait és szálláshelyeit is igénybe vehették, illetve ez utóbbi mellett étellel is ellátták őket.

Mátyás király idejében már kocsijáratok kezdtek közlekedni, a főbb útvonalakon. A XVI.-XVII. században a Habsburgok idején – a magyar közigazgatással és hadi kormányzattal való kapcsolattartás érdekében – postaállomásokat létesítettek, amelyeket királyi tisztviselők, postamesterek vezettek.

1848-ban minisztériumi hatáskörbe került a posta Magyarországon. 1849 után az osztrákok kerületi postaigazgatóságokat állítottak fel. A Soproni Postaigazgatóságot az 1860-as években hozták létre. Nárai is ide tartozott. Bevezették a levélbélyeget, a postautalványt, a postai csomag utánvétes kézbesítését, egyúttal megszüntették a postakocsikon történő személyszállítást. 1867 után született az önálló magyar bélyeg kiadás.¹

Nárai a Soproni Postaigazgatóságon belül mindig a szombathelyi posta ellátási körzetébe tartozott. A közeli Monyorókeréken (Eberau, ma Ausztria) 1869-ben rendeztek be postát, de az alacsony kihasználtság miatt már 1870-ben meg is szűnt. Ezek után a szomszédos Pornóapátiban nyílt postahivatal. Bár Nárai a Pornóapátit Szombathellyel összekötő postaútvonal mellett feküdt, a községbe irányuló postai küldemények az alábbi címmel érkeztek: Nárai up. (utolsó posta) Szombathely.

A Soproni Postaigazgatóság az 1880-as években a jobb postai szolgáltatás ellátás érdekében a működési területén számos postahivatal megnyitását kezdeményezte, aminek következtében Náraiban az első postahivatal 1885. július 16-án kezdte meg működését. Az első postamester Barabás Ágnes, hajadon lett. A postaszállítást a Szombathely – Pusztaszent. Mihály út vonal között közlekedő kocsiküldönc postajárat látta el.

1887-ben a Szombathely – Pusztaszent. Mihály között közlekedő kocsijáratot felváltotta a Monyorókerék – Szombathely 2. posta (24,02 km) között berendezett, naponta egyszer közlekedő egyfogatú kocsiküldönc postajárat. A postahivatal forgalma azonban a vártnál rosszabbul alakult, így a Soproni Postaigazgatóság kérelemmel fordult a község előljáróságához, miszerint a továbbiakban csak a község anyagi támogatásával tartható fent a hivatal működése, kiemelve, hogy annak megléte csak további előnyére válhat a községnek. A kieső különbözet fedezését viszont a község vezetése nem vállalta magára, így a postahivatal rövid működés után 1888-ban megszűnt. A község utolsó postája ismét Szombathely lett. Ekkor egyébként a postamester tiszti fizetése évi 150 Ft volt, irodai átalányra (helyiségbér, fűtés, világítás, irodaszer stb.) pedig további 40 Ft költség jelentkezett.

A Soproni Postaigazgatóság 1913-ban engedélyezte, hogy a Monyorókerék – Szombathely között közlekedő kocsiküldönc postajárat öt utast szállíthasson. Az utazási díj Nárai és Szombathely útvonalon 60 fillér volt.

A község vezetése többször is tett kísérletet a postahivatal újbóli működtetésére, azonban a postaügynökség megnyitására egészen 1914. március 16.-áig kellett várni, mely jóval kisebb működési költségre és rövidebb nyitvatartási időre volt tervezve, mint a 26 évvel korábbi postahivatal. A szállítást Gross Ferenc pornóapáti lakos vette bérbe. 1920-ban a postajárat csak kedden, csütörtökön és szombaton közlekedett. Mivel a postamesterrel szemben visszaélés gyanúja merült fel, ezért a Soproni Postaigazgatóság a postaügynökség

működését 1921. március 15-én felfüggesztette. A vesztett háborút követő trianoni békeszerződés értelmében Monyorókerék és Pornó 1921. november végén osztrák megszállás alá került. Ezzel megszűnt a Monyorókerék – Szombathely 2. között közlekedő és Nárait is érintő egyfogatú kocsiküldönc postajarat.

A postaügynökség újbóli megnyitására egy év múlva 1922. augusztus 1-jén került sor. A postaszállításra ekkortól Nárai – Szombathely között (7,18 km) naponként egyszer közlekedő gyalogküldönc postajarat lett rendszeresítve. A nárai postaügynökség évi 2738 koronáért és évi 2738 korona községi hozzájárulásért szállított. Ezen járat 1923. január 15-én megszűnt.

1923. január 16-tól Pornópáti visszatérése után, vasárnap kivételével naponta egyszer közlekedő gyalogküldönc postajarat lett rendszeresítve. Pornópáti szállít Nárai postaügynökség érintésével.

Távolság:	Pornópáti – Nárai	8,41 km
	Nárai – Szombathely	8,75 km

A gyalogjárat 1923. március 16-tól kocsijáratná lett átalakítva, mely a hét minden napján közlekedett vasárnap kivételével.

A korona romlása miatt a szállítási átalányt gyakran kellett változtatni. 1923. szeptemberében az évi átalány 10 000 korona, míg 1925. augusztus 1-jétől ugyanez már évi 900 000 koronát tett ki.²

1925. szeptember 1-jétől 1926. augusztus 31-ig terjedő időszakban Hangl János pornópáti lakos, a szombathelyi főposta és a községi hivatal között vállalta el a naponkénti postaszállítást.³

1927. február 1-jétől annyi változás állt be a Pornópáti – Szombathely 2. közötti postajaratban, hogy a 2-es posta helyett a küldemények kezelése az 1-es postahivatal hatáskörébe került áthelyezésre. A teljes távolság ekkor 15,66 km.

1928. július 1-jétől a Szombathely – Felsőcsatár között rendszeresített személyszállító gépkocsijarat vette át a postaszállítást a Nárai, Pornópáti, Vaskeresztes és a Felsőcsatári postaügynökségek érintésével. A gépkocsijarat fenntartásáért Gangel Imre felsőcsatári lakos postaszállítónak szombathelyi postahivatal évi 120 pengő szállítási átalányt utalványozott. A nárai postaügynökség ekkor naponta kétszer szállít a 0,5 km-re lévő autóbusz-megállóhoz. A szállítási átalány évi 144 pengő.

A háború befejezése előtt a nárai postaügynökséget 1945. március 1-jétől IV. osztályú postahivatallá minősítették. A postaügynökség idején az ajánlott küldeményekről értesítést vitt ki a kézbesítő és azok átvétele csak a hivatalban történt. Postahivatallá történt átminősítésétől kezdve az ajánlott küldeményeket is háznál adták át.

A második világháború után a frontvonal elvonulása után átmenetileg szünetelt a postai szolgáltatás, majd fokozatosan indult el az egész országra kiterjesztve.

1945. május 27-től másodnaponként kocsiküldönc postajaratot indítottak Felsőcsatár, Vaskeresztes, Pornópáti és Nárai postahivatalok ellátására. A postaigazgatóság 9 764 pengő rendkívüli szállítási díjat fizetett. A szállítást azonban nem sokkal később felfüggesztették, mert a járatot a szállító nem tartotta fenn.

Ekkortól a Posta Markócs József Fő u. 2. szám alatti korábbi vegyeskereskedésében lett kialakítva, lánya, Markócs Olga 1946-ban tett Postamesteri esküt és ezután több évtizedig ő látta el a teendőket, Markócs Józsefet pedig hatósági kiskereskedőül jelölték ki. Az épület egy idő után már csak a Postának adott helyet.

A gépjárművek egy részét nyugatra vitték, másik részük használhatatlan állapotba került. Ismét lőfogató járművek kezdték el a szállítást, vagy gyalogos küldönc járta a közbiztonság nélküli utakat.

1946-ban Gangel Imre használható állapotba helyezte az utasszállító gépjárművét és a posta engedélyezte annak felhasználását postai szállításra. A gépjármű szállította Nárai, Pornópáti, Vaskeresztes és Felsőcsatár anyagát.

A pengő fizetőeszköz azonban rohamos romlásnak indult és értéke napról napra csökkent. Ezt követve a postai tarifa is rendszeresen növekedet. A szállító és a posta abban állapodott meg, hogy a havi szállítási átalány 1 000 levél díja lesz.

A szállítási átalány díjának növekedése:

1946. január:	150 000 pengő
február:	1 500 000 pengő
március:	10 000 000 pengő
április:	80 000 000 pengő
május:	500 000 millpengő
június:	1 300 000 adópengő
július:	30 000 000 adópengő

A kemény forint 1946. augusztus 1-jétől történő bevezetése után a postaszállító havi átalánya 360 Ft-ban állapított meg.

A győri Vagon és Gépgyár a háború után megkezdte az autóbuszok gyártását, így nem sokkal később 1948. szeptember 1-jén már a MÁVAUT 1714. számú Szombathely – Felsőcsatár között közlekedő autóbuszjárat végezte a postaszállítást, vasárnap és ünnepnap kivételével. A gépkocsijarat száma 1949-ben 1821. Szombathely – Pornópáti viszonylat lett. A MÁVAUT járat (már nem tudni miért, talán üzemanyaghiány miatt) 1949. november 11-től szünetelt. Helyette Szombathely – Felsőcsatár között hetente háromszor közlekedő kocsijarat lett rendszeresítve. A teljes távolság 21,96 km volt. A postaszállító Bonti József volt, havi 600 forintért szállította a postát Nárai és Szombathely között, egészen 1950. június 30-áig. 1950. július 1-jétől Mikovics József szállít ugyanazon útvonalon naponként oda-vissza motorkerékpáron. Mikovics röviddel ezután a szállítási átalány felemelését kérte, amit az előjáráság nem hagyott jóvá, így helyette Oszkócs István szállító egyfogatú kocsijaráta közlekedett 1950. október 7.-éig, elfoglaltsága napi 5 óra volt.

1950. október 8.-ától a szállítást ismét a MÁVAUT járat látja el.

1952. március 21-től Náraitól 8 km-re fekvő Nagyjáplánba naponta közlekedő gyalogküldönc járat lett rendszeresítve.

A postahivatal mindenkor a postamester tulajdonában vagy bérletében lévő épületben volt. 1951. március 1-jétől Fő utca 2. szám alatt kincstári bérlet, a tulajdonos a Markócs család volt, a postamester pedig Simon Péterné, Markócs Olga volt.⁴ Kézbesítőként dolgozott 1950-től 1960-ig özv. Lóránth Józsefné, akit fia Lóránth József követett, aki 1960. december 16-tól állt a Posta alkalmazásában. Később ő lett a hivatalvezető, egészen 2003. május 1-jéig, közben hosszabb-rövidebb ideig mint helyettes többször látott el kézbesítési feladatokat. Ilyen volt például 1965 és 1982 közötti időszak, amikor ő látta el Jáplán-pusztai kézbesítését. Ide Pannónia motorkerékpárjával járt, már amikor az időjárás megengedte. Az idősebbek részére sokszor vitt a vegyeskereskedésből élesztőt, ezt-azt.⁵

A Posta és a község közös beruházásaként, közös összefogásban, de külön-külön finanszírozva önálló postahivatal és orvosi rendelő felépítésére határozták el magukat. A két különböző funkciót betöltő és két különböző tulajdonossal rendelkező épületet 1965. október 28-án adták át. Ekkortól végzi a községen a Posta saját tulajdonában lévő épületben a szolgáltatását. Jelenleg is itt, a Petőfi Sándor utca 43. szám alatt található az 50 m²-es épület.

A Magyar Posta 1973. január 1-jén vezette be az irányítási szám használatát, és 1973.

szeptember 1-jétől vétett alkalmazásba. A posta ekkor teljesen új szállítási rendszert alakított ki. A vasútvonalakon ekkor megszüntették a mozgópostát és a főbb vonalakon postavonatot rendszeresítettek. A postavonatok által leadott anyagot postai tulajdonú gépjárművek terítik szét és gyűjtik össze a postai küldeményeket. Ahol lehetett, megszüntették az AKÖV (VOLÁN) gépkocsin történő postaszállítást és helyette postai gépjárművek végzik. A Nárai posta irányítószáma 9797 lett.

A nárai posta távirda állomással nem rendelkezett. Utolsó távirda állomása Szombathely, Pinkaóvár (1913), a felsőöri járás vasútállomása, 1922. után a Pornóapáti postán rendszeresített távirda.⁶

A hírközlés története szintén évezredekre nyúlik vissza. Legősibb formája az élőszóval való üzenetváltás, amely a gyakorlatban úgy történt, hogy egymástól „hallótávolságra” (kb. 80-100 m-re) felállított személyek a vett (hallott) szöveget továbbkiáltották. Az ilyen „összeköttetés” azonban nagyon lassú és költséges volt, mert pl. Budapest–Moszkva között a kb. 2000 km távolság áthidalásához 25 000 órszemre lenne szükség és az üzenet 20 óra alatt érkezne meg.⁷

Náraiiban a távbeszélő szolgáltatás megindulására vonatkozó pontos adatok nincsenek, csak azt tudhatjuk, hogy 1929-ben működött az akkori postán telefonkészülék. A községben az első nyilvános telefonállomás felszerelése 1951-ben történt.⁸ A később megjelenő néhány közületi és magán előfizetői távközlési szándéka eléggé korlátozott volt, ugyanis csak a postahivatal nyitva tartása alatt üzemelt. Nagyban korlátozta az előfizetők számát a rendelkezésre álló kapacitás is. Ekkor ugyanis még nem volt kábelhálózat a szombathelyi telefonközpont és a község között. Az összeköttetést a települések közt elterülő oszlop-soron porcelánszigetelőkre erősített szigetelés nélküli csupasz bronz vezeték szolgált. A telefonálás sem ment egyszerűen ezekkel a kurglis, LB rendszerű készülékekkel, melynek lényege volt, hogy a beszélgetéshez szükséges áramforrás (akkumulátor) az előfizetőnél volt felszerelve a telefoncsatlakozó mellé a falra, a híváskezdeményezés sem volt gyorsnak mondható ezeknél a típusoknál. Ha az előfizető hívást szándékozott kezdeményezni, először megtekerte párszor az induktor kart, ami csengető jelet juttatott a helyi postahivatal vezetőjéhez. A kézibeszélő felemelése után a hívó a postamesternek bediktálta a hívandó fél számát, akit az meghívott, majd visszacsengenés útján közölte a hívást kezdeményező féllel, hogy a kért szám vonalban van, majd a repülőzsinórral összekapcsolta őket a helyi postán található falra erősített egyszerű telefonközponton. A hívás végét látva a dugókat széthúzta és eredeti helyébe helyezte azokat, várva az újabb híváskezdeményezést.

A megnövekvő előfizetői igények és a modernebb úgynevezett CB rendszerre (melynek egyik lényege az LB rendszerével szemben abból állt, hogy a beszélgetéshez szükséges áramforrást már a telefonközpont biztosította) történő átállás érdekében Magyar Posta 1985-ben kiváltotta a községet a szombathelyi telefonközponttal összekötő légvezetékes rendszert, föld alá helyezett kábelrel a szombathelyi Kossuth Lajos utcai telefonközponttól a nárai Postáig, és ez a rendszer biztosítja a törzshálózatot napjainkig. A fenti kábel akkoriban már viszonylag nagykapacitásúnak volt mondható, mert 100 előfizető bekapcsolására vált alkalmassá.

1987-ben került sor Náraiiban az LB rendszerű készülékek CB rendszerűre való

LB 24-es típusú telefonkészülék

cseréjére. Lényegesebb változás volt, hogy az új rendszerű készüléken található számtárcsás hívómű segítségével az előfizető a postamester segítségével nélkül kezdeményezhetett hívásokat, ekkortól vált lehetővé a nyitvatartási időszak utáni használat. A községben ekkor 90%-ban az 1976-ban rendszeresített, CB 76 MM (Mechanikai Művek) típusú 1967-ben kifejlesztett készülék tovább dolgozott változatát szerelték fel általában fekete színben, de volt aki piros készüléket kapott, míg 10% az ún. CB 811-es típust kapták, amely már inkább emlékeztetett nyomógombos hívóművel szereltre, de ezekben az 1981-ben megalkotott telefonokban is még számtárcsa szolgált a híváskezdeményezést. E készülékek is három áramkörből álltak, melyek a hívóáramkörből, mikrofonáramkörből és a hallgatóáramkörből tevődtek össze.

1989 februárjában helyezték üzembe Szombathelyen – országosan elsőként – az új digitális telefonközpontot, mely felváltotta a régi rendszerű központot. A rendszerváltást követően a Posta egésze alatt csak a hagyományos postai szolgáltatás maradt, külön ágként vált ki a műsorszórás, illetve harmadik ágként a távközlés. Ezekben az időkben a jobb módúak egyre inkább megengedhették maguknak a telefon bekötését, így a lefektetett kábel az évek súlya alatt kapacitásának

CB 76 MM típusú telefonkészülék

csúcspontjához közelített. A maximális kihasználtságra 1995 tájéka került sor. A közben folyamatosan bővülő igényhez alkalmazkodva a MATÁV Rt. bevezette a szombathelyi góckörzetben is az ún. RLL rendszerű készülék alkalmazását. A dolog lényege abban rejlett, hogy az összeköttetés nem a kábelrendszeren, hanem rádióhullámok segítségével ment végbe. A szombathelyi telefonközpont tetején elhelyezett rádió adó-vevő antenna biztosította a kapcsolattartást az előfizető lakásán elhelyezett aktatáska méretű Terminál között, melyhez vezetékkel csatlakozott a telefonkészülék. A Terminál elhelyezése a házakban az ún. Traveller (térérőmérő) segítségével kimért legoptimálisabb helyre került felszerelésre. Nemegyszer az esküvői képek helye bizonyult a legoptimálisabb helynek a lakásban. A Terminál működéséhez hálózati villanyáramra volt szükség, ezért a MATÁV Rt. az ilyen előfizetőit további impulzuskezelésművel részesítette. A rendszer hosszú távon nem vált be, Náraiiban mindössze néhány évig működött kb. 8-10 ilyen rendszerű telefonösszeköttetés. A fő hiba a beszéd közbeni szakadás, illetve a nem megbízható rendelkezésre állás volt.

Érdekességként említem, hogy ezt a rendszert az USA hadserege fejlesztette ki a vietnami háborúban, ezzel tette lehetővé a fronton harcoló katonák számára, hogy az őserdőben a fákra szerelt Terminál segítségével tarthassák egymás közt a kapcsolatot.

A probléma orvoslására és a fenti rendszer kiváltására helyezett üzembe a MATÁV Rt. a község több pontján vonalsokszorosítókat.

A mobilszolgáltatók megjelenésével és térhódításával párhuzamosan ma a tíz évvel ezelőtti tendencia ellentétje figyelhető meg. Akkor tömegesen kötötték be a telefonvonalat, ma már viszont évről évre kevesebb előfizetőt tudhat magáénak a vezetékes szolgáltató. Az 1990-es évek közepén még ritka volt a községben a mobiltelefon, mára azonban már szinte minden házban több is található belőle. A vezetékes telefonok hanyatlásában is kétarcúság figyelhető meg. Egyrészt az összeköltöző fiatalok már nem igénylik, hiszen mindketten hozzák

Egyesületek

magukkal mobiltelefonjukat, ami szolgál a napközbeni egymás közti kapcsolattartásra is, ha meg nincsenek otthon felesleges a vezetékes, másrésztől néhány éve a korosabb korosztály körében indult meg visszaesés ezen a téren. Őket valószínű a magas fenntartási díj serkenti a már szinte olcsóbb mobilok felé, akik ráadásul ritkán kezdeményeznek hívásokat, őket inkább elköltözött gyermekeik hívják. Elmondható, a jelenben a vezetékes telefonok – az üzletszerűen használóktól eltekintve – a dolgozó középosztály részében ígérkezik még hosszú távúnak, ugyan már ott is több mobil található, viszont már hozzászoktak készülékükhöz, megszokták annak számát és nem utolsósorban anyagilag is ők engedhetik meg leginkább a több telefon fenntartását.

A község határszéli elhelyezkedése okozza talán a legtöbb bosszúságot a mobilosok körében, ugyanis a szolgáltatók általában csak külső lefedettséget (épületen kívül) biztosítanak partnereik számára. Ezen problémát felismerve az egyik szolgáltató 2002-ben a község hidrolóbuszán antennát helyezett el, így biztosítva partnereinek a beltéri lefedettséget.

E fejezetben kell megemlíteni az Internet térhódítását. Ugyan a fent említett RLL technológia csak igen lassú átviteli sebességet tett lehetővé, nincs adat, hogy Náraiban egyikről is kezdeményeztek volna ilyen irányú hívásokat. Napjaikban, a községben élőkkel való egyeztetésből arra lehet következtetni, hogy számuk csupán néhány tízre tehető, de semmiképpen sem több 20-30-nál. Ennek oka a viszonylag magas költségeken túl a számítógépek hiányában is keresendő. Ilyen irányú statisztikai adat még nem áll rendelkezésre, nincs mihez nyúlni. A néhány Internetező kis része igényelt csak ISDN csatlakozást, mely lényege, hogy a számítógép nem foglalja le teljesen a telefonvonalat, működik mellette a telefon is.

A hagyományos értelemben vett postai szolgáltatáshoz visszakanyarodva elmondhatjuk, hogy a fent említett épületben működik jelenleg is a Posta Náraiban, bár az épület jó karban van (nagyfelújítást még nem hajtottak végre), kisebb esztétikai azonban ráférne. Így az Európai Unió csatlakozás hajnalán elmondható, a postai szolgáltatás 1 fő hivatalvezetővel és 1 fő kézbesítővel „még” üzemel. Mondom ezt annak okulásából, hogy a Magyar Posta Rt. 2003. szeptember 1-jétől országosan több száz 600 fő alatti községben szüntette meg a Postahivatal fenntartását, helyette mobil mozgó Postaautókat rendszeresített.⁹

Nárai életéhez mindig is hozzátartozott a fiatalok szabadidejének felkarolása, az oktató-nevelő szándékú hasznos időtöltés. Minden kornak a maga arculatára szabott „ifjúsági programja” volt, amiben a gyerekek szívesen vettek részt, vállaltak szerepet. De természetesen működtek, működnek olyan egyesületek, szervezetek is a községben, amely részben vagy egészben az idősebb korosztály igényeit volt hivatott kiszolgálni. E szervezetek, egyesületek vezetői mindezt sok esetben anyagi ellenszolgáltatás nélkül, segítő szándékkal, szinte megszállottként magáért az örömről, a jól végzett munka gyümölcseért végezték.

Szent Ferenc Testvérelete (korda viselők). Semmit nem tudni róla, csupán csak azt, hogy 1756-ban írás említi, mint a község akkori egyetlen egyesületét.¹

Önkéntes Tűzoltó Egylet. Az alakuló ülés 1897. március 7-én volt Náraiban, az egylet 44 taggal jött létre. Az okiratot Somogyi János jegyző és Balázs Lajos elnök szignálta. A nyilvántartásba vételre 1897. július 11-én került sor Budapesten, a jóváhagyást a miniszter jóvoltából Szabó László miniszteri tanácsos engedélyezte.

Az egylet célja az előforduló tüzeseteknél az oltás, személy- és vagyonbiztonság körül szervezett segéllyel való közreműködés. Az egylet tagjai feloszlottak alapító, pártoló és működő tagokra. Alapító tag 40 korona befizetéssel lehetett, a pártoló tag vállalta 6 éven át évi 2-2 korona befizetését, működő tag lehetett minden 18. életévét betöltött feddhetetlen jellemű s megfelelő foglalkozású férfi. Működésük három szakaszba osztozott.

– Bontók, kik a szomszédos vagyon védelmében, vagy szükség esetén a szomszédos tetők, vagy tűzveszélyes építmények lebontásával foglalkoztak.

– Mentők, kiknek feladatuk a veszélyeztetett személyek, vagy vagyonnak biztonságba való helyezése volt.

– Szivattyúsok, kik a fecskendőket kezelik, a víztartókról és vízről gondoskodtak.

Az alapító és pártoló tag a közgyűléseken tanácskozási és szavazási joggal bírt. A működő tag parancsnokká választható, ha magyar nyelven szó- és írásbeli ismeretén általános műveltséggel bírt. Az egylet hivatalos nyelve a magyar volt.

Pecsetje: keresztbe fektetett baltákon tűzoltó süveg „Nárai Önk. Tűzoltó Testület 1897” körirattal.

Az egylethez való csatlakozás feltételei a betöltött 18. életév, feddhetetlen előélet és a testi alkalmasság volt.

Az alapító okirat részletesen tárgyalta a testület működési, gazdálkodási és irányelveit, melyet 16 oldalon XXII. paragrafusba öntve fogalmaztak meg.

A Nárai Tűzoltó Egylet 1907. június óta saját zászlóval is rendelkezik, melyet a hónap első vasárnapján nagy parádéval szenteltek fel. Reggel kilenc órakor a plébánián gyülekeztek a koszorús lányok, a helybeli, a szombathelyi és a jáki tűzoltó egyletek, ahonnan Balázs Lajos plébános, tűzoltó egyleti elnök és Hertelendy Miklós földbirtokos, tűzrendészeti felügyelő, helybeli főparancsnok vezetése alatt özv. Eörsy Jánosné zászlóánya lakása elé vonultak. A menet innen a zászlóanyával és a koszorús lányokkal (Hertelendy Etelka, Hertelendy Mariska, Kiskos Baby, Sággy Emike, Skultéti Teri, Pintér Róza, Pintér Terus, Meggyesi Bözsike és Vermes Bözsike) együtt a templomba ment, ahol Pintér József nagymisét tartott. A mise végén a himnusz énekelte a közönség, majd ezután a zászlóanya szalaggal és virágokkal ékesítette fel a zászlót. A templomból a falu közepén felállított sátorhoz vonultak az emberek. Itt volt többek között Szabó Lászlóné, Sággy

István és felesége, Sarlay Jánosné, dr. Szabó László ügyvéd és felesége, Kiskos István városi tanácsos és felesége.

Itt Pintér József, a Szombathelyi Újság szerkesztője szép beszéde kíséretében felszentelték a vörös selyemből készült díszes zászlót, mire a zászlószegek beverése következett. Az első szeget a zászlóánya, a másodikat nárai Szabó Miklós V. B. t. t., a királyi kúria nyugalmazott elnöke, a harmadikat Szabó László királyi tanácsos, a negyediket Lipics Kálmán földbirtokos, az ötödiket Szabó Jenő győri törvényszéki elnök, a hatodikat dr. Szabó László ügyvéd, a hetediket dr. Szabó Elek veszprémi törvényszéki elnök, a nyolcadikat Sághy István földbirtokos, a kilencediket Sarlay János földbirtokos, a tizediket Szabó Imre kir. járásbíró, a tizenegyediket Nyul Lajos főszámvevő, a tizenkettediket Kiskos István városi tanácsos stb. verték be. A szegek beverése után a hosszabb idő óta szolgáló tűzoltók az Országos szövetség részéről szolgálati érdemmel lettek kitüntetve. Ezután az elnök rövid beszéddel az ünnepélyt bezárta. Délben a Meggyesi Mihály vendéglőjében bankettre gyülekeztek össze a résztvevők, délután pedig a kerthelyiségben az ifjúság táncmulatságot rendezett.

1925. december 8-án alapszabály módosító rendkívüli közgyűlés összehívására került sor, melyen Heider József tűzrendészeti felügyelő és Pungor Ferenc községi jegyző elnökölt. Ekkor 73 taggal rendelkezett az egyesület, melynek Hertelendy Miklós volt az elnöke, Markócs József a parancsnoka és Polgár Jenő a jegyzője. A rendkívüli közgyűlés összehívására az országos egységes keretbe történő formálás végett került sor.

A második világháború tájékán a katonai behívások vetették vissza létszám tekintetében a tagok létszámát. Az 1944-es angol és amerikai bombázások kivédésére szervezték meg a légoltalmi figyelő és működési szolgálatot, melyet a „A II. világháború tájékán” című fejezetben részletesebben is közöltem.

Az egyesület a község anyagi támogatásával Tűzoltószerszámtárat épített a felszerelések tárolására a mai labdarúgópálya környékén, majd ezt követően néhány évtized múlva az egykori Pap-tó végénél, a mai Petőfi Sándor út és az Új Élet utca kereszteződésénél. Ebben az épületben találhatóak napjainkban is a tűzoltók felszerelései, melyeknek mozgatására egy pirosra festett Zsuk kistehergépkocsi szolgál. A régi kézi hajtású fecskendőkocsi felújított állapotban az épület előtt lett elhelyezve.

A tűzoltók rendhagyó módon minden évben megszervezik a báljukat, melynek bevétele a felszerelések modernizálására és az egyenruhák pótlására fordítják. Ezenkívül minden évben – régi szokás szerint – a feltámadási és az úrnapi körmeneten a tagok egyenruhába öltözve viszik a körmeneten a zászlókat.

Elmondható, hogy jó ideje már, hogy lakóépület oltásánál nem kellett tevékenykedniük. Munkájuk nagyrészt a külterületeken előforduló erdőkben található aljnövényzet oltásából áll.

Nárai Gazdakör néven a Nyugat-magyarországi Földművelők Gazdasági Egyesületének helyi gazdaköréként jött létre 1909. június 24-én, célja a község gazdasági érdekeinek megvédése és a község mezőgazdaságának felvirágoztatása volt. Tagja lehetett minden feddhetetlen előéletű önálló egyén, ha hat

Az egykori kézi fecskendő a Millenniumi park előtt

éven át évi 4 korona tagsági díjnak a megfizetését vállalta. Cserébe használhatta a Gazdakör folyóiratait, könyveit ismeretei gyarapításához, használhatta továbbá – megállapított díj mellett – a mezőgazdasági eszközöket, gépeket.

Gazdaköri elnök Kolonits József, gazdaköri jegyző Galambos Imre, a hitelesítők pedig Hadászy Imre és Péntek József voltak.²

A Rózsafüzér Társulat már a XX. század elején is létezett, de a második világháború végén megszűnt. Víz József plébános szervezte újjá a társulatot 1988-ban. A tagokat 15 fős csoportokba osztották, minden csoportból kijelöltek valakit vezetőül. A tagok különböző szentképeket kaptak, melyen a Rózsafüzér egy tizede volt. Ezt a tizedet mindennap elimádkozták egyszer, amit aztán havonta cseréltek egymással.

Víz József plébános minden hónapban felajánlotta a Rózsafüzér Társulat élő és elhunyt tagjaiért egy szentmisét. A képcserék egyre ritkábbá válásával aztán a vallásos egyesület tevékenysége napjainkra teljesen megszűnt.

Szívgyárdista Egyesület tagjai a gyermekek köréből állt, élükön a plébánossal. Összejöveteleiket vallásos témájú beszélgetések és imádkozások töltötték ki.³

A Levente Egyesület létrehozásáról országosan az első világháború vége után, a trianoni békeszerződést követően született határozat, miután Magyarországra nézve jelentős volt a területvesztés, és ennek mértékéhez szabták a nemzeti hadsereg 35 000 főben való meghatározását. Ezért született meg a testnevelésről szóló 1921. 53. tc. és az ezt végrehajtó 900/1924. sz. Vallás és közoktatásügyi miniszteri utasítás, amely előírta a kötelező katonai szolgálatot megelőző levente-foglalkozást. E törvény értelmében kötelező volt minden 12 év és 21 év közötti ifjúnak hetente egyszer a községi levente-placcon a foglalkozásokon részt venni. Ezen csoportos foglalkozás 1930-ig leplezett, utána pedig nyílt katonai kiképzés volt.

1930. április 21-én, az alakuló ülésen jelen volt az egyesület 50 tagja, tehát az összes tagoknak több mint a fele. Elnökül Somogyi Lajost, alelnöknek Kampics Imrét, jegyzőnek Barasics Gyulát, pénztárosnak Németh Jánost, ellenőrne Péntek Istvánt, könyvtárosnak pedig Somogyi Imrét választották. Tiszteletbeli tagnak Pintér Lajos plébánost választották védnöknek és Bertók István kántortanítót ügyvezető elnöknek.

A Számvizsgáló Bizottság tagjai közé Meggyesi Jenőt, Markócs Józsefet és Karácsony Imrét választották. A választmány tagjai közé pedig további 12 tagot választottak a levente kötelezettek közül.

1941. április 12-én csatlakozott a Nárai Leventeegyesület a m. kir. belügyminiszternek 148.000 1940. B. N. VI.a számú Leventeegyesületi alapszabályhoz.

Az első fejezetben volt meghatározva az egyesület neve, székhelye, működési területe, hivatalos nyelve, pecsétje. Így az egyesület neve: Nárai Leventeegyesület lett, székhelye Nárai és működési területe sem terjedt túl a község határain. Hivatalos nyelve a magyar lett. Pecsétje: körirat alakjában az egyesület neve és közepén az alapítási évszáma. Színe: a magyar nemzeti színek.

Az egyesület célja:

„A tagokból – a kötelező leventefoglalkozások alatt és az iskolában nyert nevelés kiegészítése útján – egységes szellemű és nemzeti érzésű, vallásos és küzdőképes ifjúságot neveljen. Tagjaiban a nemzeti, a katonai, a közösségi és a polgári erőnyeket, valamint a nemzeti öntudatot kifejlessze és megszilárdítsa, az élethivatást és ezen át a nemzet szolgálatának gondolatát tudatosítsa és mindezek által a nemzet harcképességét, szellemi és

testi ellenálló képességét gyarapítsa, vagyis gondoskodjék az ifjúság szabadidejének helyes felhasználásáról.”

Tagjainak alkalmat és lehetőséget nyújtott többek között különféle játékokra és egyéb szórakozásra, testedzésre és különféle sportágak művelésére, szabadidő célszerű felhasználására, önművelésre.

Tagok lehettek rendes, alapító, pártoló és tiszteletbeli. Rendes tag az erre jelentkező leventeköteles ifjú. A rendes tag tagsági díjat fizetni nem köteles, de ezt önként felajánlhatja. A rendes tagnak joga van az egyesületi élet minden tevékenységében részt venni, az előadásokon, tanfolyamokon, ünnepélyeken, szórakozási alkalmakon, kirándulásokon megjelenni. A 18. életévét betöltött rendes tagnak a közgyűlésen részvételi, felszólalási, indítványozási, szavazati és választójoga volt, illetve tisztségre választhatóvá vált.

A Leventeegyesületek számára kötelezően előírt leventeotthon felépítését többször is tárgyalta a közgyűlés, ám a megváltozott politikai helyzet következtében a második világháború végén megszüntetésre került Leventeegyesületek jogvesztésével erre már nem kerülhetett sor. De nem csak ez, hanem ennél kisebb beruházások sem tudtak megvalósulni, mint például az 1943 novemberében az egyesület részére megrendelt egy db „B” jelzésű hangszóróval egybeépített Orion négylámpás rádió, mely még az 1944. március 5-én kelt sürgető levélre sem érkezett meg. A Levente-placc, az egyesület gyakorlőhelye a község külterületén, Náraitól 1 km távolságra Pornóapáti felé jobb oldalon volt. A placc szélén, a főúttól mintegy 50 m-re készült a betontalapaton nyugvó zászlótartó rúd. A placcot funkciójának elvesztése után fenyőfákkal ültették be, melynek tövében a betontalapat mementóként még a múltra emlékeztet, és várja végső enyészetét.

Az egykori zászlótartó rúd betontalapzata

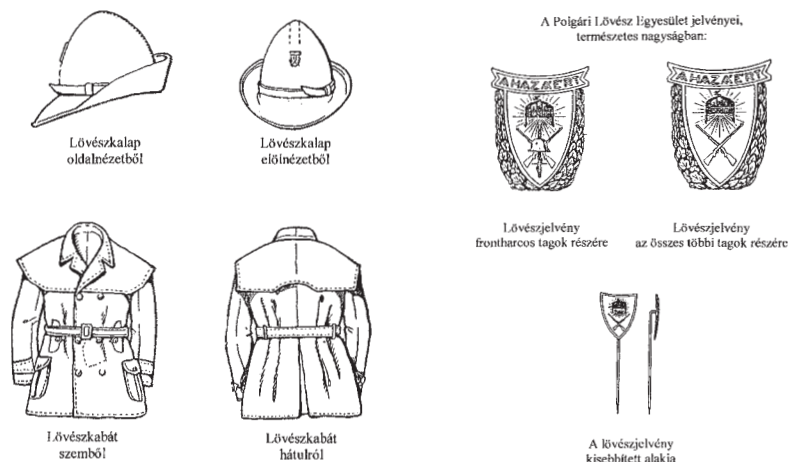
Nárai Polgári Lövész Egyesület 1930. június 10-én jött létre, jeliséje „HAZÁÉRT” volt, mely 113 taggal alakult. Elnöknek Bertók Istvánt, ügyvezető elnöknek Pungor Ferenc községi jegyzőt, titkárnak Markócs József tűzoltóparancsnokot, pénztárosnak Galambos Imrét és ellenőrnek Király Istvánt választották. Az egyesületet 1930. július 22-én 247.129/1930/VII. szám alatt Budapesten vették nyilvántartásba.

Pecsétje ovális alakú, rajta köriratban az egyesület címe és székhelye, a köriraton belül két keresztbe fektetett puská, a puskák felett a magyar szent korona. A tagoknak egyenruhájuk és jelvényük is volt, mely kétoldalt babérkoszorúval övezett fényes pajzsra két keresztbe fektetett puská, a puskák felett a magyar szent korona, belőle kiáradó sugarakkal, a pajzs felső felfelé hajló körívén, A HAZÁÉRT felirattal.

1938. november 20-án a Szombathelyi Járási Főszolgabírónak 72/1935 sz. rendelete alapján a Polgári

Lövész Egyesület alapszabálya módosításra került és a tiszti kara is megújításra került.

1940. február 11-én a m. kir. Belügyminiszter 365.312/1939 VI.a.sz. rendelete szerint a Polgári Lövész Egyesületek megszűnnek, mint ilyenek, és a továbbiakban csak sportlövészettel foglalkozhatnak. Ezen ismeretek tudatában az egyesület megszüntetése mellett voksoltak, már csak annál inkább is, mivel az egyesület eredményes működést eddig sem fejtett ki a tagok részvétlensége miatt. Az egyesület sem ingó, sem ingatlan vagyonnal nem rendelkezett.

Nárai Közbirtokosság Legeltetési Társulat alapszabálya 1930. október 24-én tartott közgyűlésen került tárgyalásra és elfogadásra. A társulat kötelékébe tartozó közös legelő kiterjedése 27 kataszteri hold 858 négyszögöl, ami egy összefüggő parcellát képezett.

A Nárai 383 sz. telekkönyvi letétben 2. sorsszám 1322 hrsz. alatt felvett 7 kataszteri hold 7433 négyszögöl szántó és az ugyanezen telekkönyvi betétben 3. sorsszám 1323 hrsz. alatt felvett 3 kataszteri hold 310 négyszögöl rét. Ezen területeket szántóként hasznosították, bérbeadás útján. A fenti legelőn csak kizárólag sertések legelhettek, sem ezen és sehol másutt a községben marhalegelítésre alkalmas terület nem volt. Ez részben összefüggésbe hozható a ténnyel, hogy a 27 kataszteri területből 17 kataszteri a község tulajdonát képező erdőben helyezkedett el, ami szintén részét képezte a közös legelőnek. Ez a terület a Jáplán-pusztá felé volt található, megközelítése a mai Lövői úton történt.

A legelőre minden jogosult csak a saját jószágát hajthatta ki, aki legfeljebb családtagjának engedhette át a jogot. 250 négyszögölre 1 öreg sertést (1 éven felülit) vagy 2 fiatal (1 éven aluli) szabadott ráengedni.

A legelő maximális kapacitása 125 db öreg és 250 db fiatal sertés, azaz összesen 375 db sertésnél többet a legelőre tilos volt kiengedni. A legeltetés egész éven át tartott. A legelőre kiengedni kívánt állatokat a 100.000/1932 F.M. K.r. 144-es szakasza értelmében évenkénti állategészségügyi vizsgálatnak kellett alávetni.

A legelő északi részén elterülő 300 négyszögöl kiterjedésű része homok és föld nyérésére alkalmas terület volt. A nyersanyagokat a község lakói a község területén történő építkezésekhez, felújításokhoz használhatták. Minden szekér rakomány után 70 fillér járandóságot volt köteles befizetni az elszállító a közbirtokosság pénztárába, a jogtulajdonosok pedig térítés nélkül használhatták a homokot és a földet.

Az osztatlan közös legelőkről szóló 1913. X. t. cz. 26. §-ának 2. bekezdése értelmében a társulat rendelkezése alá a következő közös ingó vagyonok tartoztak: 1 pecsénnyomó párnával, vegyes iratok.

A társulat képviselőszervei: elnök, választmány, gazda, pénztáros, jegyző, valamint egy fő alkalmazottat tartottak, egy pásztort.

Minden évben legalább 2 rendes közgyűlést kellett tartani. A közgyűlés megtartásának helyeül általában a vagyonkezelő lakásán szokott sor kerülni. 100 négyszögölenként 1

szavazati jog illette meg a tulajdonosokat. A társulatnak minden tagja, aki legalább 250 négyyszögöl területtel rendelkezett, jogosulttá vált egy állat legeltetésére.

A házipénztárban legfeljebb 100 pengő készpénzt szabadott tartani, a többi bankban kellett őrizni. Elnök: id. Hertelendy Miklós, a vagyonkezelő pedig: Harasztovics Béla volt.⁴

A **Credo** az 1940-es évek elején működött a községben néhány évig. Tagjai idősebb emberek voltak, szerepük nem volt jelentős.⁵

KALÁSZ, a Katolikus Lánykörök Szövetségének a rövidítéséből állt. A Katolikus Lánykörök Szövetsége nárai szervezete 1942. március 16-án Budapesten Horváth Margit központi titkár és Luczenbacher Rita központi vezető jóváhagyásával kezdte meg a helyi tevékenységet.

A szervezetnek tagja lehetett minden 14. életévét betöltött lány. A lányoknak a fiúkkal ellentétben volt egyenruhájuk, ami fehér ingből, kék szoknyából és fehér kötényből állt. A szoknyát és a kötényt hímzés díszítette. Az egyesület vezetője a helyi plébános volt, segítőtje pedig egy köztisztviselőben álló katolikus hölgy, akit erre a feladatra mindig a plébános kért fel.

Az egyesület célját tekintve, a fiatal lányok vallás erkölcsi nevelését és szabadidejük hasznos kitöltését tűzte ki célul.

– Lelkileg: közös imádság, szentségekhez való közös járulás, közös szentségimádás és lelkigyakorlatok tartása.

– Szellemileg: vallási jellemképző, kulturális gyakorlati tárgyú előadásokkal.

– Kedélyileg: dalok, játékok, táncok tanításával, kirándulások, versenyek, színelőadások rendezésével, tisztességes szórakoztatással.

1941-ben a Katolikus Lánykör 13 tagját Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén, a litánia keretében avatta fel Pintér Lajos plébános. A litánia után az iskolában ünnepély következett. Az ünnepségen a lányok sírva búcsúztak el Veszeli Lajosné vezetőjüktől, aki Kisunyomba távozott. A lánykör újévkor egy színművet adott elő.

1942. december 6-án, 7-én, 8-án tartotta szokásos adventi színelőadását a **KALÁSZ**. Színre került „Az írógép meséje” című darab. Utána életképet mutattak be. A darab rendezése, betanítása, díszletek festése László Ernőné községi főjegyző nevének érdeme.

A lányok hetente két este találkoztak, néha teadélutánokat tartottak. Erre mindenki otthonról hozott egy kis süteményt, amit aztán pénzért árúsítottak, ide akárki bejöhetett és vehetett belőlük. Ezenkívül varrótanfolyamokat szerveztek, munkáikat kiállították az iskolában, hogy bárki láthassa azokat. A második világháborúban 1942-ben a frontra induló nárai katonáknak sálakat és érmelegítőket kötöttek. Kirándulásokat szerveztek a környékre, többek között Szombathelyre és a szomszédos Jákra is.

1943-ban Táplánszentkereszten volt egy nagy **KALÁSZ**-találkozó, ahová a megye minden részéből mentek Lánykörök. A náraiak is szép számmal képviselték magukat. 1945-ben a **KALÁSZ** a megváltozott politikai helyzet miatt megszűnt.

A **KALÁSZ** tagok névsora:

Dezse Marianna, Fülöp Mária, Hodászi Emília, Horváth Mária, Kecskés Franciska, Lengyel Ida, Markócs Olga, Németh Erzsébet, Palkovics Mária, Simon Ilona, Somogyi Katalin, Somogyi Laura, Somogyi Magdolna, Török Margit, Varga Terez, Vince Ilona.

Nárai Gazdakör, mint a Vas megyei Gazdasági Egyesület Fiókja alakult 1942. május 2-án 74 taggal a községben. Első tisztviselői a következő személyek voltak:

Elnök: Zelles Lajos

Alelnök: Pompor Ferenc

Jegyző: Dezse Sándor

Pénztárnok: Gazsi János

Számvizsgáló Bizottsági tagok: Kovács Ferenc, Zelles Sándor, Király István

A néptanítók a Gazdakörnek állásuknál fogva levelező tagjai voltak, kik tagdíjfizetésre nem voltak kötelezhetőek.

Célja:

- A haza földje és a földművelés iránti szeretet fejlesztése, az ősi földhöz való ragaszkodás fokozása, a falusi élet, a falusi otthon megkedveltetése, a föld, a gazdálkodás jövedelmének gyarapítása, a válságos viszonyok folytán és saját hibájukon kívül kedvezőtlen körülmények közé jutott kisgazdák helyzetének javítása s a földvásárlás és bérlet lehetőségének előmozdítása, a mezőgazdasági munkások érdekeinek felkarolása s gondoskodás arról, hogy betegség esetén jó ápolásban részesüljenek s, hogy munkaképtelenné válás esetén is legyen megélhetésük biztosítva.

- A község összes gazdasági érdekeinek, valamint szellemi és erkölcsi életének, továbbá azon eseményeknek, ügyeknek és kérdéseknek éber figyelemmel való kísérése, melyek a gazdaköri tagok és a gazdaközönség anyagi érdekeit érintik.

- A mezőgazdasági ismeretek terjesztése s az okszerű gazdálkodás előmozdítása.

- Hasznóhajtó háziipar meghonosítása abból a célból, hogy a mezei munkával foglalkozóknak télen is legyen keresetük.

- Gazdasági és háztartási szükségleti cikkeknek a tagok jó minőségben és lehető legjutányosabb áron, a Vas megyei Gazdasági Egyesület útján való beszerzése.

- A gazdasági terményeknek, valamint a háziiparcikkeknek a községbeli kisiparosok készítményeinek jobb árak elérése céljából való közös értékesítése.

- Hitel, fogyasztási, termelő, értékesítő és földbérlet szövetkezetek létesítése.

- A községbeli mezőgazdasági termények és ipari készítmények jó hírnevének és keresletének fejlesztése.

- Jó tenyészállatok és vetőmag beszerzése a község és a tagok részére.

- A törvényhozás és a kir. kormány mindazon intézkedéseinek ismertetése, melyek a kisgazdák és mezei munkások javának és érdekeinek előmozdítását célozzák.

- Intézkedés aziránt, hogy a tagok mindenféle ügyes-bajos dolgaikban megbízható szakemberektől útbaigazítást kapjanak.

KALOT, a Katolikus Agrárfüjségi Legényegylet Országos Testületének rövidítéséből tevődött össze. 1942. augusztus 2-án tartotta alakuló ülését.

Tagja lehetett minden 16. életévét betöltött, de a 24-et meg nem haladó katolikus magyar fiú. A legényeknek egyenruhájuk nem volt. A jelvényük zománcozott pajzsalakban piros kardalakú kereszt, fehér mezőben, zöld felső szegélyben K.A.L. jelzés, a keresztet pedig aranszínű búzakalász fonta át.

Célja: a katolikus nőtlen földműves és földmunkás egyének vallás erkölcsi nevelése, nemzeti szociális érzésük elmélyítése, földművelő élethivatás és a család gondolatának ápolása, szak- és általános műveltség szolgálata és nemes szórakozásról való gondoskodás.

Az egyesület élén az egyházi elnök állt, aki a helyi plébános, Pintér Lajos volt, segítőtje pedig a világi elnök volt.

Az alapító tagok névsora:

Németh Iván, Kovács Gyula, Zelles Ferenc, Doma Gyula, Hompasz Béla, Guttmann Antal, Kovács Gyula II, Skultéti Gyula, Palotai József, Kovács Antal, Nagy József, Szakály Vilmos, Gombás Imre, Gergye Gyula, Mosonyi József, Zernovác Antal, Horváth Gyula, Galambos Imre, Doma Antal, Kolonics János, Kovács János, Palkovics Imre, Hadászi

Lajos, Kovács Jenő, Kovács Károly, Palotai Lajos, Simon János, Zelles Sándor, Völgyi János és Völgyi István.

Egyházi elnök:	Pintér Lajos plébános
Világi elnök:	Somogyi Lajos
Ifjúsági elnök:	Németh Iván
Jegyző:	Guttman Antal
Pénztárnok:	Németh János
Háznagy:	Molnár István
Pénztári ellenőrök:	Hompasz Lajos, Zelles Ferenc, Kovács Gyula, Doma Gyula és Hompasz Béla voltak.
Válaszmányi tagok:	Kovács Antal, Nagy József, Palotai József, Szakály Vilmos, Gombás Imre, Palkovics Imre és Simon János voltak.
Számvizsgáló bizottság tagjai:	Galambos Imre és Doma Antal
Jegyzőkönyvvezető:	Guttman Antal

1941. november 16-án igen szép Széchenyi emlékünnepeket tartott a KALOT. A legények talpraesett beszédekben mondták el Széchenyi életét és munkásságát. Pintér Lajos tartott ünnepi beszédet, aki kiemelte, hogy Széchenyi magyarsága lelkieben gyökerezett. Az énekszámokat Kiss István tanító vezényelte és a műsort is ő állította össze. Dr. Kovács Andor egyházmegyei titkár „Széchenyi eszméinek megvalósítása és a sajtó szerepe” címmel tartott előadást.

1941. december 8-án 23 legényt avatott Pintér Lajos plébános. Az avatásra szentmise keretében került sor, aminek keretében a legények fogadalmat tettek.

Nárai és Pornóapáti között a (híd mellett jobb oldalon, jelenleg fenyőerdő) az erdőben volt egy elhagyott csendőrbarrák, amit még a világháború alatt építettek. A KALOT vezetői elérték, hogy az épület az ő tulajdonukba kerüljön. A barakkot ezután szétszedték és beszállították a faluba, és a mostani kultúrház helyén felállították. A részeket az elmondások szerint 72 szekér szállította be a faluba. A KALOT ezután itt tartotta színelőadásait.

1942. december 31-én, 1943. január 1-jén, valamint január 3-án a KALOT színre vitte a Klárika című 3 felvonásos színművet.

1946. augusztus 20-ra KALOT-napot szerveztek. Reggel zenés ébresztővel köszöntötték a falut, majd Vasvárra zárandokoltak búcsúra.

A KALOT-ot egyre több rágalom, gyanúsítás érte, egyszer fel is jelentették. Az ifjúság is megosztott lett, sokan léptek be az újonnan alakult MADISZ-ba, amelynek külön fiú és lány szervezete volt.

A KALOT 1948-ban szűnt meg.

Mindkettő egyesület (KALOT, KALÁSZ) aktív résztvevője volt a különböző megemlékezési ünnepeknek (pl. március 15., augusztus 20. stb.).

A körmeneteken a KALOT és KALÁSZ külön tömbben vonult fel. A nagyobb egyházi ünnepeken (karácsony, húsvét, első áldozás stb.) a két egyesület tagjai a templomban énekeltek, a kántorral és a többi énekessel ellentétben nem a kórusban, hanem a szentélyben sorakoztak fel. Ha valamely társuk megházasodott, akkor természetes volt, hogy egyesületének tagjai is megjelentek az esküvőn.

Nárai Vadásztársaság néven jött létre azon egyesület 1946. augusztus 7-én, melynek feladata az államosítás következtében a gazda nélkül maradt vadgazdálkodás felkarolása volt.

Céljai a működési területén az államkincstártól haszonbérbe vett vadászati jogot a vadászatra vonatkozó jogszabályok szigorú megtartása és a vadgazdálkodás nemzetgazdálkodási jelentőségének és a vadban rejlő érték védelmének szem előtt tartása mellett okszerűen és a nemzeti közösség anyagi gyarapítása szempontjából hasznos módon gyakorolja.

Elnök Lóránth János Nárai lakos lett, foglalkozását tekintve ácsmester. Vadászmaster Draskovits János, szintén Nárai lakos, aki amúgy kereskedőként dolgozott. Pénztáros Lóránth Ferenc ácsmester, szintén Nárai lakos lett. A vadásztársaság működésével kapcsolatos ellenőri teendőket Molnár Gyula Nárai műszerész vállalta. Jegyzőnek Szigetváry Zoltán szombathelyi lakost választották. A választmány tagjává Vizkelety János szombathelyi lakos, póttagnak pedig Veszeli Antal horvátlovői lakost kérték fel. A többi tag névsora: Németh István szombathelyi polgármestere, Dietz Jenő szombathelyi lakos, pékmester, dr. Németh Ferenc szombathelyi lakos, Vas vármegye főjegyzője és Rauch Károly főerdész, pornóapáti lakosok voltak.

Tagja lehetett minden olyan nagykorú magyar állampolgár, aki a felvétel előtt legalább öt éven át vadászjeggyel a birtokában ténylegesen vadászati tevékenységet folytatott, ennek hiányában a választmány által kijelölt háromtagú bizottság előtt vadászvizsgát kellett tennie.

Az 1960-as évekig működött a vadásztársaság, azóta a vadászterületen a vadászati jogot a szombathelyi székhelyű Aranypatak Vadásztársaság gyakorolja.⁶

Sportélet

„A sport arra tanít, hogy becsületesen győzzünk, vagy emelt fővel veszítsünk. A sport tehát mindenre megtanít.”

Ernst Hemingway

A nárai fiatalok mozgásigénye minden korban az adott viszonyokhoz idomult. A sport művelése, mint másutt így Náraiban is szervezett és egyéni módon is jelen volt.

Szervezett módon a testedzéssel először az általános iskola oktatáskörében találkozhattunk először. Az iskolai tornaórákon kívüli egyéb, a fiatalok mozgásigényét karbantartó és fejlesztő szervezett foglalkozás a Levente Egyesület keretében tudott megvalósulni. Itt főleg az atlétikai elemek gyakorlása, a futás, a távol- és magasugrás, valamint a honvédelmi sportok, a dobás, gátfutás és a különféle labdajátékok szerepeltek. Mivel a Levente Egyesület rejtett honvédelmi célt volt hivatott szolgálni, ezért természetesen nem maradhatott el a lökésszég elsajátítása sem. Erre a célra 0,22-es kaliberű fegyvereket, ún. kispuskákat rendszeresítettek, mely a nép ajkán, csak mint Leventepuska terjedt el. Az 1980-as években egyébként kerültek elő az erdőből ilyen típusú, erősen korrodált állapotban lévő működésképtelen fegyverek.

A község közepén lévő egykori Pap-tó kedvelt játszóhelyül szolgált a gyerekek körében. Nyáron az úszásnak, télen pedig a csúszkálásnak, fakutyázásnak hódolhattak. A szegényebb sorsú gyermekek sokszor cipő nélkül mentek csúszkálni, mivel a cipőt nem volt szabad eláztatni, meg aztán elmondásuk alapján így távolabb csúszhattak, mintha cipőben tették volna ugyanazt. Nem volt ritka a tüdőgyulladás és egyéb megbetegedés azokban az időszakokban. Sajnálatos eset volt, mikor játék közben az egyik gyerek a vízbe fulladt. Halálát a túl hosszúra sikerült víz alatt tartás okozta.¹

A községben is megalakuló úttörő mozgalom jelentett némi előremozdulást az iskolán

Falurészlet az egykori Pap-tóval az 1960-as években

kívüli egyéb sportok művelése terén, miután a Leventefoglalkozásokat eltörölték. Napirenden voltak a különféle akadályversenyek rendezése, mely ügyességi, erőnléti és szellemi feladatokból állt. A szellemi feladatok az úttörőmozgalommal kapcsolatos tudnivalókból, különféle énekekből és mozaik képek összerakásából és felismeréséből állt, amely többnyire Lenint ábrázolta.

A megnyílt kultúrotthonban további sportok művelésére nyílt lehetőség, többek között a sakk és az asztalitenisz váltak népszerűvé.

Az 1980-as évek nagy gyermek-tömegsport mozgalmi eseménye volt az évenként megrendezésre kerülő Gyere velünk, csináld velünk, csináld jobban! elnevezésű teremtornabajnokság, melyre az általános iskolák delegálhattak csapatokat. A torna érdekessége volt, hogy a diákok mellett a szülők is részt vettek a küzdelemben. A torna helyszínül minden évben a szombathelyi Művelődési és Sportház szolgált.²

A versenyre kész lelkes Nárai csapat a pályán

...és a lelátón

Az 1950-es évek elejére tehető a megyei szinten összefogott és irányított falusi dolgozók Szpartakiádjának megrendezése. Valamennyi községben – így Náraiban is – megalakult a rendezőbizottság. 1953-ban például a község DISZ (Dolgozó Ifjúsági Szervezet) szervezetének 36 fiatal volt a tagja.³ Talán nem túlzás azt állítani, hogy a szocializmus évtizedeiben, a községben is jelenlévő MHSZ (Magyar Honvédelmi Szövetség) tevékenysége is a Leventefoglalkozásokhoz hasonlóan rejtett katonai céllal működött az egész ország területén. Náraiban is sikerrel működött a lövészsakosztály, mely különös módon vonzotta a fiatalokat. Az MHSZ nárai irodája és a fegyverek raktározása a tűzoltószertár épületében kapott helyet, a mai Mini ABC helyén. E helységben kerültek lebonyolításra az elméleti foglalkozások. Közvetlenül az épület mögött volt a faszervezetű, kéttálasos, 10 m-es fedett

légpuska lőtér, melyet mára már elbontottak. Az 50 m-es kispuska (0,22-es kaliber) lőtér Pornóapáti irányában bal oldalon, szemben az erdőszelakkal volt. Az egykori öltöző- és tárolóépület eléggé megviselt állapotban ma is áll. Ezeken a foglalkozásokra már a felső tagozatosok is részt vehettek.⁴

A község fiataljai labdarúgócsapatot alakítottak és nem sokkal később készült el a Kossuth Lajos utca közép-ső részén található labdarúgó-pálya, amely méreténél fogva már alkalmas volt körzeti labdarúgó-bajnokságok rendezésére is. A labdajátékok, de kiváltképp a labdarúgás minden korosztály kedvelt sportja közé tartozott Náraiiban. A csapat erősségét jelzi, hogy sikerrel szerepeltek a megyei másodosztályban, sőt a csapat teljesítményének köszönhetően az 1990-es évek elejétől a megyei első osztályban vívott ki előkelő helyet magának a csapat. Az 1995-ös év volt a csúcspontja a csapatnak, hónapokig szerepelt az újságokban: Nárai az élen, Még mindig Nárai vezet, Vereség nélkül vezet Nárai, és így tovább. Szinte az egész falu elkönyvelte, hogy a következő idényt már az NB III.-ban kezdi a csapat. Az öröm mellé némi aggodalom is párosult, vajon miből fogja mindezt a csapat finanszírozni? Meg aztán az alsóbb kategóriájú meccsre tervezett pálya és kiszolgáló létesítményei sem lettek volna alkalmasak műszakilag az NB III.-as labdarúgó-bajnokságok lebonyolításához. E gond áthidalásához egyesek már idegen pálya bérletéről beszéltek. A bajnokság vége felé azonban néhány fontosabb találkozó negatív mérlege és a táplánszentkereszti csapat megerősödése döntötte el a továbbjutást, a hősiesen küzdő Nárai végül is csak második lett a tabellán.

A táplánszentkereszti bajnoki mérkőzés előtt készült felvétel a csapatról 1995. szeptember 24-én

Álló sor balról jobbra: Szakmári Gyula, Frank Gábor, Horváth Roland játékos-edző, Schnalzer László, Katona László, Molnár Róbert, Horváth Attila, Szalai Péter, Velencei József. Alsó sor balról jobbra: Nyul Zoltán, Németh András kapus, Palkovics Norbert, Hertelendy Miklós, Tompek Attila, Somlai Ernő.

A csapatból néhány év alatt sok kulcsfontosságú játékos távozott más csapatokhoz, illetve a szomszédos Ausztriába. Ilyen előzmények után, a meggyengült csapat – jórészt azok alkották, akik néhány éve még az ifjúsági csapatban játszottak – ismét visszakért a megyei másodosztályba, majd a körzeti bajnokságba, napjainkig küzdve az ismételt feljutás reményében.⁵

A Nárai labdarúgócsapat az 1990-es években a községi labdarúgó-pályán

A tekepálya felépítésével egy újabb sportág honosodhatott meg Náraiiban az 1970-es években. Alig több mint egy évtizednyi működés és közel annyi szüneteltetés után 1996-ban nyílt meg újra. Stieber Tibor és felesége Huszár Bernadett – aki korábban 1985-ig eredményesen tekezett – nárai lakosok láttak újra fantáziát a tekezésben, ami teljes automatizálás után nyitotta meg újra kapuit. Nem sokkal később már Kovács János edző segítségével 15 fővel alakult meg a tekecsapat. 1997 nyarára a csapat megalakította a Néró Teke és Szabadidő Sportklubot, amely civil társadalmi szervezetként működik, ekkortól a csapat a megyei bajnokság rendszeres résztvevője. Ez év őszén Czeglédy Dezső edző vette át a csapat szakmai irányítását. A csapat 1998-ban részt vett a Falusi Spartakiád éves versengésében is. Ezen a több sportágat is magában foglaló (pl. asztalitenisz, sakk, kosárlabda, labdarúgás, röplabda, teke és mozdulj) eseményen is kiváló eredményeket értek el a nárai fiatalok. Többek között labdarúgásban megszerezték az első helyet, a női tekecsapat az előkelő II. helyezést érte el, egyéniben Huszár Bernadett szintén II. helyezést ért el, míg az összesített eredményben a csapat a IV. helyezést tudhatta magáénak. Stieber Tibor az eddigi tevékenységéért a Vas megyei Szabadidő Sportjáért Kitüntető Oklevelet vehette át.⁶

1997 augusztusában nem hétköznapi sportág hódolói rendezték versenyüket a községben. A Magor Íjász Egyesület a nárai lőtéri (a község külterületén, az egykori MHSZ lőtérén) rendezvényére közel 50 felfegyverzett, terepszínű ruhába öltözött versenyző nevezett be. A sportág jövőjére nézve öröndetes volt, hogy pl. Óriszentpéterről olyan fiatalok is érkeztek, akik még nem is voltak egyesületi tagok. Az időjárás a versenyzőknek, a két forduló közt elfogyasztott gulyás pedig a sportbarátságok elmélyítésének kedvezett. Végeredmény: Csígás irányék: 1. Dalos Tivadar (3D Somorja, Szlovákia), 2. Szalai István (Zalaegerszeg TC SE), 3. Spascek Pável (3D Somorja, Szlovákia). Összevont reflex: 1. Lukács Kálmán (Kamocsa, Szlovákia), 2. Nagy Zoltán (Pápa), 3. Fekete Gábor (Pápa). Gyermekek: 1. Hanzel Mirko (3D Somorja, Szlovákia), 2. Bistey Mihály (Óriszentpéter), 3. Varga András (Óriszentpéter). A szombathelyi Magor Íjász Egyesület versenyzői – tekintve, hogy rendezők voltak – a versenyen nem indultak.⁷

A Nárai Sportkör labdarúgócsapata 1999. január végén kezdte meg a felkészülést a tavaszi szezonra. A megyei II. osztályban a 4. helyen zárta a csapat az őszi szezont, a célkitűzés a tavaszi szezonban a dobogó valamelyik fokára való felkerülés volt. A csapatból ekkor Homposz Márton távozott Vépére, négy volt Haladás ifi játékost viszont igazolt a csapat:

Polókovics Jánost, Hajdu Balázst, Nagy Andrást és Bokor Róbertet. Sérüléseiből erre már felépült Molnár János is és újrakezdte a játékot a leszerelt Budai Balázs is.

Több teremtnán is sikerrel szerepeltek ez évben: Bükön a legjobb 16-ból estek ki, míg Szombathelyen a Sugár úti csarnokban rendezett megyei II. és körzeti csapatok tornáján mind az ifi, mind a felnőtt csapat bejutott a döntőbe.

A Náriai Sportkör labdarúgó-szakosztálya az 1999-2000-es bajnokság őszi szezon végén a II. helyen végzett 5 pont hátránnyal Rum mögött, így még megvolt az esély a tavaszi szezonban a megyei I. osztályba való feljutásnak. A csapat őszi házi gólkirálya egyébként Schnalzer László és Linka Sándor lett 8-8 góllal. A csapat indult és azóta is ott van minden évben a Szilveszter Kupán Náriai SK. néven, amely rendhagyó módon a Haladás Sportcsarnokban kerül megrendezésre december 27-30.-a között.

A sportkör Tekeszakosztálya az 1999-2000. évi megyei I. osztályú csapatában sajnos nem a várakozásoknak megfelelően teljesített, ám a csapat lelkes hozzáállása dicsérendő.

1999. november 6-án Huszár Bernadett a Néró tekeklub tagja az országos serdülő és ifjúsági világbajnokság elődöntőjén, területi női serdülő kategóriában I. helyezést ért el. December 10-11-én Kaposvár mellett, Nagyberkiben az országos Serdülő Tekebajnokságon Huszár Bernadett, a nárai Néró TC versenyzője és Flór Anita a Perenye Vill. SZÖV versenyzője párosban az előkelő harmadik helyet érték el. Huszár Bernadett egyéni összetettben a negyedik helyen végzett.⁸

A nárai önkormányzat Arany Oroszlán Kupa elnevezéssel kispályás labdarúgó bajnoki torna megrendezését valósította meg 2003. július 19-én, szombaton, hagyományteremtő szándékkal, melyet terveik szerint évenként megrendeznek. A torna a nárai labdarúgópályán került megrendezésre, egyszerre két pályán zajlott a bajnokság, melyen a nárai fiataloknál kívül a környező falvakból is érkeztek csapatok. A győztes csapat a vándorkupát egy évig őrizheti.⁹

Az Arany Oroszlán Kupa

Földművelés alakulása, fejlődése

Náriai község lakossága fennállása óta földművelő volt, hiszen a természeti viszonyok sem tettek mást lehetővé lakói számára. A falu földművelő mivoltjára utalnak a középkorból ránk maradt oklevelek, periratok is.¹

A XIX. század végére néhány nagyobb birtok alakult ki. 1895-ben Eörssy Jánosné földbirtokos 446 kh-n 14 cseléddel dolgoztatott. Hertelendy Miklósnénak 202 holdja, a Lipics örökösöknek 125 kh ingatlana volt, melyeket cselédekkel műveltettek.

Ezekben az időkben az állattenyésztés sokkal nagyobb mértékű volt mint napjainkban. A gabonakonjunktúra következtében azonban egyre több és több legelőt és rétet törtek fel szántóföldnek, és ennek arányában az állatállomány csökkenését figyelhettük meg. Ekkor még csordában legeltették a sertéseket, juhokat, teheneket, szemben a mai viszonyokkal, mikor az istálló állattartás az elterjedt gazdálkodási forma.²

Az 1925. év adatai alapján Náraiban Eörssy Józsefnek 432 katasztrális hold földje volt, melyből 180 kh szántó, 3 kh kert, 14 kh szőlő, 33 kh rét, 200 kh erdő, 2 kh egyéb művelési ágú ingatlannal rendelkezett. 116 kh területtel rendelkezett Náraiban a szombathelyi illetőségű Geiszt Jenő, a terület megbontása a következőképpen alakul: 80 kh szántó, 1 kh kert, 3 kh rét, 32 kh erdő. Náray-Szabó Imre 114 kh földdel rendelkezett, melyből 78 kh szántó, 1 kh kert, 3 kh rét, 32 kh erdő, 1 kh egyéb. Náray-Szabó Imre a 32 kh redőn kívül a többi földterületét bérbeadás útján hasznosította. 106 kh ingatlana volt Náray-Szabó Jenőnek, melyből 67 kh szántó, 1 kh kert, 35 kh erdő, 1 kh egyéb volt. A 35 kh redőn kívül a földjeit Náray-Szabó Jenő is bérbeadás útján hasznosította. A németladi lakhellyel rendelkező gróf Festetics Kálmán tulajdonában volt még említésre érdemes terület, ő 64 kh erdő tulajdonosa volt.³

1935-ös összeírások szerint Eörssy Józsefnek 435 kh területe volt, melyből 164 kh szántó,

Csemeteültető erdei munkások

7 kh kert, 13 kh rét, 49 kh legelő, 200 kh erdő, 2 kh egyéb. Náray-Szabó Jenőnek 124 kh ingatlana volt, melyből 84 kh szántó, 1 kh kert, 3 kh rét, 36 kh erdő, mely ingatlanokat teljes egészében Farkas József nárai lakos bérelte és művelte. 111 kh területtel bírt Hodászy Miklósné tapolcai lakos, melyből 79 kh szántó, 1 kh kert, 3 kh rét és 28 kh erdő volt. Az erdőn kívül a többi földtulajdonát bérbeadás útján hasznosította. 73 kh ingatlant birtokolt Náraiban a budapesti székhelyű Országos Földhitelintézet, mely tartalmazott 39 kh szántót, 1 kh kertet és 33 kh erdőt. A hasznosításra vonatkozóan nem találtam adatot. A németladi illetőségű gróf Festetics Kristófnak 65 kh erdő ingatlana volt Náraiban. A szombathelyi

Szent Domonkos-rend tulajdonában volt még 19 kh erdő és 1 kh egyéb megjelölésű ingatlan. Az Oladi illetőségű Szirmay Gézáné tulajdonolt Náraiban 11 kh erdőt, valamint ezen összeírás szerint Wéber Ferenc és Rudolf szombathelyi lakosok tulajdonoltak Náraiban 2 kh erdőt. Ezenkívül néhány kisebb birtok volt magántulajdonosok kezén ez időben Náraiban.⁴

Az 1943-as haszonállat-összeírásban Náraiban 576 db szarvasmarha szerepel.⁵

A II. világháború lezárásának következtében Náraiban is végbement az ún. földreform. Az 1945. évi földreform során Náraiban igénybevettek 765 kholdat, a megváltott terület nagysága 382 kh. visszahagytak 86 kh-at. Az új házak építésére házhelyeknek kiosztott földterületet 62 család kapta. A kiosztott földterület megoszlása: 11 gazdasági cseléd 57 kh, 23 munkás 108 kh, 21 törpebirtokos 156 kh, 7 egyéb 7 kholdat kapott.⁶ A terület egykoron az Eörrsy-birtokhoz tartozott. A házhelyek a mai Petőfi Sándor utca déli oldalán lettek kialakítva a tűzoltószertártól a József Attila utcáig. A népnyelvben sokáig csak Sztálin-telepként élt ez a rész.⁷

A mezőgazdaság gépesítése:

A mezőgazdasági munka mindig is kemény fizikumot és jellemet kívánt, melynek során az ember már régóta szolgálatába állított egyes állatokat igavonásra, szántásra, vetésre, szállításra, különböző mezőgazdasági munkákra. Ezzel párhuzamosan a mezőgazdasági munkák hagyományos módjai mindinkább veszítenek vonzóerejükből, a gépi munka előnyeit a legelmaradottabb gondolkodású földműves is kénytelen volt elismerni.

A XIX. század utolsó évtizedeiben jelentek meg az első kézi hajtású cséplőgépek, a századforduló előtt már járgányos masinákat is használtak, melyet lovakkal hajtottak, de az uradalmakban ekkor már gőzmasinákkal dolgoztak. A jómódú gazdák – akiknek legalább volt húsz hold földjük – vásároltak kézi vagy járgányos masinákat, amivel a szemnyerést végezték. Arra is volt példa, hogy két-három ember összeállt és közösen vettek egy gépet. A kézi cséplőgépeknek volt dobja, két fogaskereke, a nagyobbikon mindkét felén egy hajtókar, ezzel hajtották. A dob szeges volt, a dob körül szeges kosár, az egyik fog a másik közt ment el, így verte ki a szemet. Ezzel a szerkezettel naponta 20-30 keresztet lehetett kicsépelni. A gépnek négy kereke volt és úgy tolták át egyik háztól a másikig, vagy lóval vontatták. Természetesen a gép tulajdonosa is együtt dolgozott a többiekkel.

Az állati erővel meghajtott cséplőgépet járgánynak hívták. A járgány le volt állítva a pajtán kívül a földre, vastag fákra. A nagyobbik fogaskerekére volt szerelve egy hosszabb rúd, ehhez akasztottak egy pár lovat, ezek jártak körbe. Ez a nagy fogaskerek hajtott egy kisebbet. Áttétellel, csuklók segítségével kapcsolták rá a masinára. Ezzel a módszerrel már 50 keresztet is el tudtak csépelni.

Az első gőzmasinát Náraiban a Hertelendy család vásárolta. A gőzgép hajtotta cséplőgépet is masinának nevezték. A cséplőszekrényt famotornak nevezték el. A faluban csodálkoztak is sokan a gépen mikor meglátták, mondták: „Nini, gyűn a famotor!” Itt már nem volt szükség kölcsönös segítségre, mert a gépek mellett részmunkások dolgoztak. Minden 13. mázsá volt a cséplőgép és a munkások része. Ezt a 13. mázsát osztották szét a cséplés végén a géptulajdonos és a munkások között. 45% volt a munkásoké, 55% a géptulajdonosé, de később már fele-fele arányban osztottak meg. A gépek szállítását 2 pár állattal végezték, legyen az ló, tehén, vagy ökör és mindig az a gazda gondoskodott a szállításról, ahova mentek csépelni. Legelőször a cséplőgépet húzták el, utána pedig a kazánt. Szintén a gazda gondoskodott a fűtőanyagról, a tuskófáról is. A géptulajdonos kilenc lányt és kilenc férfit adott, ez volt a cséplőcsapat. A 700-900 mm-es dobszélességű cséplőgép mellé elég volt 7 pár ember is, de egy 1200 mm-es gép mellé kellett 9 pár. A cséplés befejezésekor a cséplőgép tulajdonosa fizetett áldomást. Hozattak húsz liter bort, kalácsot, ettek, ittak, énekeltek, még táncoltak is, de még sokszor a kocsmába is elmentek. Az uraságnál dolgozó cséplőbanda azonos volt

a gazdánál dolgozókéval. Ebben a bandában dolgoztak az uraság aratói is. Ezek a gépek 120-200 mázsát tudtak elcsépelni, attól függően, hogy milyen nagyságú volt a gép, milyen volt a gabona minősége.

A gőzhajtású gépeket, a sokkal nagyobb hatékonysággal bíró benzinmotoros berendezések váltották fel. Benzinmotor hajtotta cséplőgépet 1906-ban használtak először Náraiban. A benzinmotor 6 lóerős volt. Guttmann András nárai esztergályos – aki a szombathelyi Reich és Mayer, a Győri Vagongyár esztergályosa – saját építésű motorja volt, ami egy 700 mm szélességű, szeges dobú cséplőgépet hajtott, tehát a kézi és járgány hajtású masinák modernebb változata volt. Ez a gép piacképes gabonát csinált, tiszta volt és naponta 80 mázsát csépeltek el vele. Az uradalmakban ekkor már nagyobb gépeket használtak. Később 1000 mm-es cséplővel és 10 lóerős benzinmotorral dolgozott, ez már 100-120 mázsát csépel naponta. Ekkor még nem szerződött munkások dolgoztak a gépek mellett. 1906 azért volt jelentős a gazdák számára, mert ettől kezdve nem kellett a közös szérűn csépelni, hanem mindenki a saját portáján tudott, sok cipekedéstől megmenekültek. 1925-ben 7000 pengőért vásárolt egy amerikai gyártmányú Ford traktort Guttmann András. Nagy jelentőségű volt, mert gyorsult a munka, nem kellett a húzatással sok időt eltölteni, a gazdák is örültek, hogy a fogataik mentesültek. A húzatásért külön bért nem számoltak fel. A traktorral a helyi uradalmakban is dolgoztak.

Ekkor már kettő cséplőgépe volt Guttmann Andrásnak, egyiket benzinmotor, a másikat traktor hajtotta. Közben mások is vásároltak a faluban cséplőgépet. A verseny, a konkurencia szükségessé tette a modernizálást, így Guttmann András vásárolt egy másik nagyobb, angol gyártmányú traktort, és egy 1200-as cséplőgépet, amely aprómagok elcsépelésére is alkalmas volt. Ennek megvásárlásában nagy nehézséget okozott az 1929-1933-as gazdasági világválság, mikor a búzának nem volt értéke.

A képen látható Ford traktort 1925-től alkalmazták

A kép az 1940-es évek elején készült Náraiban az Eörrsy portán. A cséplőgépet munka közben ábrázolja, amelyet az angol gyártmányú traktor hajtja.

A gépkezelő: Guttmann Miklós

A cséplőgépet hajtó traktor, elején olvasható a típusa – THIN CITY. Mellette a gépkezelő, félig takarva a mázsamester

A cséplőgép két asztal közé állítva. A traktor előtt: Guttmann András cséplőgéptulajdonos, mellette a gazda, Farkas nevezetű. A traktor mellett üzemanyagtöltő, olajos, vízes kannák

A cséplőgép hátulsó része

A cséplőgépen látható két kéveadó férfi és egy nő, az etető porvédő szemüvegben, valamint a kévevágó

Szalmahordás⁸

Alig alakult ki a mezőgazdaság gépesítése Náraiiban, 1945 után létrehozták a gépállomásokat, ezek a gépek mind idekerültek, állami tulajdonba mentek át. Náraiiban öt traktort és öt cséplőgépet államosítottak be. Guttmann András tulajdonában kettő traktor és kettő cséplőgép volt, Hernáth Imre tulajdonában egy traktor és egy cséplőgép volt, Hernáth Gáspár tulajdonában egy traktor és egy cséplőgép volt, Dezse Gábor tulajdonában egy traktor és egy cséplőgép volt.⁹

A háború utáni időben merőben más szemlélet, az eddigi úrbériség eltörlésével teljesen új alapokon nyugvó mezőgazdasági termelés vehette kezdetét. Sokan ellenzői voltak a hirtelen beállt változásnak, de még többen, akiknek örömeük kifejezhetetlen volt. Sokan csak most értették meg mit is jelent a szó szerinti gazdálkodás, hiszen reggeltől estig a másén való robotolás teljesen más szemléletet és jellemet alakít ki az egyénben, ellentétben azzal, aki saját gazdaságát irányíthatja és gyarapíthatja.

Ezek tükrében nem meglepő, hogy a „modern” gazdálkodásra való áttérés nem mehetett végbe, a gazdák ez irányú továbbképzése nélkül sem. 1948 tavaszán országosan szervezett állami ezüstkalászos gazdatanfolyamot Náraiiban is megindították az arra igényt tartóknak, nem kevesebb, mint 36 fő részvételével. A vizsgára 1948. február 29-én, vasárnap került sor. Reggel a végzős gazdák a napot a templomban kezdték, Te Deum-os misén vettek részt az arra érdeklődést tartó többi Náraiival együtt. A vizsgát Zibinger János okleveles gazda, a Szakoktatási Főigazgatóság kiküldött munkatársa elnökölte. A mise után elméleti és gyakorlati tudnivalókból adtak számot a vizsgázók. A jó vizsgaeredmények tükrében mind a 36 hallgató érdemesnek bizonyult az ezüstkalászra.

Délután nyilvános zárógyűlést tartottak, melyen a hallgatók színpadi jelenetekben számoltak be a közönségnek a tanultakról, majd ezután történt az ezüstkalászos gazdává avatásuk. A vizsgabiztos után Janzsó János, Winter György plébános, Nyul Ferenc községbíró emelkedtek szólásra, akiknek nevében Bölcsvölgyi József köszöntö meg a méltató szavakat. Az ünnepélyt István Pál okleveles gazda tanfolyamvezető zárószavai zárták.¹⁰

Az állami gazdaság:

A szegény embernek attól is gondja lesz, ha hirtelen az ölébe hull valami – mondogatták a háború után öniróniával a földhöz juttatott volt nincstelenek Náraiiban. Sajnos volt ebben a keserű megállapításban igazság, hiszen a Jancsó-féle birtok, amely Nárai és Horvátlövő között a Jáplán-pusztá körül terült el, felosztása egymagában nem sokat lendített a volt cselédek sorsán. Mint annyi más helyen, itt is gazdasági felszerelés és igavonó jószág nélkül állt az új gazda a juttatott földje végében az annyira áhított, önálló lehetőséghez jutva, nem tudta, örülni-e, vagy sirni a történelem adta sors szerencséjének.

Egy asszony – bizonyos Takács Jánosné nevezetű – kitalálta, hogy a Kis-Jáplán-pusztai részen lakó 14 volt cseléd fogjon össze. A major közelében létesítsenek egy új falut, aminek a neve: Szabadságfalva lesz. Ki is mérték a 14 házhelyet. Néhányan építőanyagokat is kezdtek hordani, de az álmodott új faluban csak egy ház épült fel. Az eke és a szekér elé ritkán volt mit befogni.

1948 végén már látszott, hogy nemcsak a Jancsó birtokon maradnak parlagon a földek, hanem másutt is. 1949-ben megjelent itt egy bizottság, amely kifejtette, hogy mind az állam, mind pedig a volt cselédek szempontjából előnyös lenne egy állami gazdaság létrehozása. Előrevetítették, hogy ez az egész magyar nép érdekét fogja szolgálni, a szocialista mezőgazdaság példaképe, mintauzeme lesz, s céljuk, hogy az áruk tömegével segítsék a közellátást is.

Eszközeik híján a termelésre tehetetlen embereket nem sokáig kellett agítani. Így 1949. augusztus 1-jétől a Jáplán-pusztai majorban kezdte el tevékenységét – nagyjából elölké-születeit – az állami gazdaság. Központi irányító szerve Dénesfán volt.

A gazdaság 460 kat. hold szántóval, egy körmöstraktort, 16 db lóval, egy pár ökörrel és egy db tehénnel rendelkezett akkor. A vezetőket fel sem sorolom, mert ahogy a korabeli írások dokumentálják, havonta változtak.

Önálló állami gazdasággá Nárai 1950-ben alakult. A meglévő terület az Eörssy-féle birtokkal és más elhagyott területekkel együtt 1140 kat. holdra bővült. Idecsatolták a Horvátlövő község határában lévő Bárnevolna-major is, amelyhez 24 kat. hold termő gyümölcsös és 72 kat. hold szántó tartozott. A gazdaság ekkor már két darab körmöstraktort, 22 darab

igáslovat, négy pár ökröt és 17 darab tehenet mondhatott a magáénak. De még ez év őszén kapott a gazdaság 90 darab tehenet és 400 darab kocasüldöt.

Az új első vezetők, Kiss Gyula igazgató, valamint Martina Mihály főagronómus személyében minden remény megvolt arra, hogy ez a gazdaság jól startoljon. Ezekben az években már 120 darabos volt a hízómarha létszám.

Az egykori Eörsy család kastélya most már irodaként funkcionált

Ma már senki nem hinné – de az alapító, s ma is élő tagok jól tudják –, hogy nem is a gazdálkodás normális beindítása volt a legnehezebb feladat, hanem például a tagosítás, pedig a legtöbb esetben a sajátjánál sokkal jobb minőségű földet kínáltak fel cserébe az egyéni parasztnak. A másik nagy – évekig megoldatlan – probléma volt a vízhiány. Ha nem is volt a földterületnek megfelelő

állatállománya, a több száz darab jószágoknak is nagy volt a napi vízigénye, amit lajtokkal és távolról kellett hordani. Ez még inkább fokozta a vezetők felelősségét, és drágította az amúgy is nagy termelési önköltséget.

Olyan eset is előfordult bizony, hogy amíg az „örökölt” és romos gazdasági épületeket, istállókat helyre nem hozták, vagy újakat nem építettek, a növendékmarha-állomány – több mint 100 darab jószág – egyéni istállóban volt elhelyezve. Elképzelhető a kezdet kezdetén, amíg a takarmányt is az egyéniektől vett a gazdaság, megtörtént, hogy a parasztember is abból az eleségből etette a jószágait, amit egyszer már eladott a gazdaságnak.

A Náraai Állami Gazdaság egészen 1960 év végéig töretlenül fejlődött. A nagyobbbrészt kötött és erdőirtásos talajokon nagyszerű eredményeket érték el. Több növényi kultúra termesztése ezelőtt itt ismeretlen volt. Megalakulásának első évében a gazdaság sem kockáztathatott, s így csupán az alábbi növények termesztéséről kaptunk feljegyzést.

Ennél magasabb átlagtermést – falu átlagában, burgonyát kivéve – soha nem ismertek a náraiak. Ezért nem árt megjegyezni: az első évben, ha nem is tettek túl az állami gazdasá-

*Jelentősebb növények hozamalakulása több év viszonylatában.
(tényszámok)*

Név	Egy katasztrális holdra eső hozam					
	1950.	1951.	1953.	1956.	1957.	1959.
búza	10,4	10,8	12,4	8,5	13,0	13,41
rozsa	9,2	8,4	7,0	9,4	10,5	10,05
árpa	—	—	10,2	13,8	14,3	17,17
borsó	4,8	2,0	2,5	3,0	6,1	14,44
zab	—	6,1	11,9	10,6	11,7	12,54
cukorrépa	—	41,0	151,0	71,7	122,0	144,65
takarmányrépa	—	50,0	136,0	138,0	209,0	208,65
kukorica	—	5,1	7,8	7,5	14,8	19,52

giak a község östermelőin, az „elbitangolt” területeken sem termeltek kevesebbet. S tán ez volt az első megalapozott tekintélye a faluban az állami szektornak. Az első, mert a többi sorra, rendre jött, majdnem megszámlálhatatlanul.

Megalakulása után néhány év múlva olyan tehenészete volt, amelyben 2988 liter tej volt a hozam, 125 tehén átlagában. Az 1955 és 1960-as évek között már – a jó tenyésztői munka eredményeként – 3400 literre nőtt egy tehén évi átlagos hozama. A 297-es Vagány 304 nap alatt 10 185 litert adott. Nevét máig is őrzik a gazdaság irattárában. A nagyüzem pedig az elsők közé került az állami gazdaságok tejtermelési versenyében. Ilyen eredményekkel nem is csoda, hogy országosan is ismert gazdasággá vált a Nárai. Ezekben az időkben volt főállattenyésztő Náraiban Hideg István.

Sem a faluban, sem a szomszédos községekben nem termeltek – a falu átlagában – hét mázsa búzát. A fentebb említett időben a gazdaság búzaátlag termése 13,2 mázsa volt. Őszi árpából 10,57, kukoricából 20,94, míg cukorrépából 128 mázsát takarítottak be. Később 100 mázsákban termelt és adott vetőmagot az állami készletekbe.

Időközben megkezdődött a gazdaság építkezése. Száz férőhelyes tehénistállók, magtárak, juh-hodályok jelezték hogy fejlődik az üzem. Aztán a lakóházak is. Négy kétlakásos ház épült Náraiban, illetve kettő a hozzá tartozó Jáplán-pusztán.

Az évek múltával sorra, rendre gépesítették a nehéz munkát. Amennyire hihetetlennek tűnt a 13 mázsán felüli búzaátlag termés, legalább olyan megdöbbenést keltett a faluban, hogy a gépesítés révén a gazdaság fokozatosan selejtezi a lovakat és eladja az igás állatokat. Efelett hosszú ideig nem tudtak napirendre térni a falubeliek.

A meglepetések sorozatát jelentette a vegyszeres gyomirtás, még inkább annak a termésre kedvező hatása. Egy alkalommal egyszerre több vagon műtrágya érkezett a gazdaság címére. A falu szüntelenül mérlegelő nyilvánossága előtt semmi sem maradt titokban. Ez is feltűnt az embereknek, amire azt mondták: jó, ha van, ennyi azért mégis sok. A költségét az egész termés nem futja majd!

Hogy mennyire futotta, arról is a tények beszéltek, s ami az egyéni gazdák előtt is cáfolhatatlanul bizonyította: a nagyüzem sokkal többre képes, mint a kicsi.

A gazdaság eredményeinek igen nagy része van abban, hogy Náraiban is megalakult a termelőszövetkezet.

A Nárai Gazdaságot 1962. január 1-jétől a nagyobb fokú kapacitás reményében a szombathelyi gazdasághoz csatolták, innentől összevontan Szombathelyi Állami Tángazdaság néven működött, Nárai pedig fióktelep lett.

A nárai üzemegységben gyümölcsstermesztéssel is foglalkoztak, körtét telepítettek. Ezt a gyümölcsöst már az 1968-as erfurti kertészeti kiállításon már jegyezték, ahol a gazdaság értékes díjat nyert. A nyugati ügyfelek többször tettek olyan ajánlatot a gazdaság vezetőinek, miszerint 5 dollárcent alapítéllár mellett hajlandóak lettek volna vásárolni az előállított termékekből. Az exportüzlet létrejöttéhez sajnos a külkereskedelmi szervek nem járultak hozzá.

1961-ben volt említésre érdemes juhállománya a gazdaságnak, ami sohasem vált nyereséges üzletággá, így 1968 vége felé a teljes leépítése felől döntöttek, minek következtében teljesen meg is szüntették az állományt.

Próbáljuk meg ezek után summázni az első évek, első lépések, majd a későbbiek eredményeit, akkor, amikor még nem lehetett szó a mai értelemben vett üzemszervezésről, hiányoztak a munkafeltételek, termelőeszközök.

A környéken lakók sokáig emlegették: mit művelt itt a nárai állami gazdaság, hogyhogy nem szegényedett el, mint korábban egyes földbér-lők, földtulajdonosok, mi a magyarázata, hogy megháromszorozták, négyszereztek a valamikori átlagterméseket?

Termőre fordult a nárai üzemegységben telepített körtés

Válaszadás helyett nézzük meg Nárai környékén egykoron létezett, ma már csak kevesek emlékeiben létező majorokat: Bárnevolna, Szükös, Koplalo, Jajmajor, Sötétmajor, Anna-major és még folytathatnám.

Bárnevolna. Az idősebbek tudják, értik a szó jelentőségét. Akik valamikor ott keresték kenyerüket, ma is megborزونak hallatára. Bár ne volna! Bár csak ne volna olyan munkahely, mint az a major – akkoriban. Szegényes kommenció, kényszerű krajcároskodás, ősztil tavaszig térdig érő sár, iskolázatlanság, uraság vagy bérlő, általános nyomor.

Sötétmajor. Sokszor annyi pénz sem volt a cselédlakásokban, hogy petróleumra futotta volna. Napnyugtától napkeltéig sötét volt itt a világ. Átvitt értelemben is. Egyetlen újság sem járt a majorba, könyvet legfeljebb a földbirtokos és családja olvasott. De ők nem is itt éltek az esztendő nagyobb hányadát. Orvost nem látott errefelé a szegény ember, az asszonyok, ahol érte őket ott hozták világra magzatjukat.

Jajmajor. Jaj volt annak, aki oda betette a lábát. A kegyetlen körülmények miatt volt jaj. Hogyne, hiszen örült a bérlő, amikor négy mázsa búzát termelt egy holdon. Mi jutott ebből a cselédnek? Csurrant, cseppent valami fertálykor, de csakhamar megint éhes maradt a száj.

Beszélték az emberek, hogy odajött a bérlő 30 pár ökrrel, felszereléssel és 4-5 év múlva, mint a füst, elszállt mindenük. Ekkor egy üres bőrdönddel és asszonyával együtt vonatra ült, és nem látták többet.

A nép – a jobbért, az emberibb életért kiáltó szegénynép – találóan nevezte, jellemezte ezeket a majorokat.¹¹

Magyarországon 1939-ig a mezőgazdasági dolgozóknak nem volt semmiféle társadalombiztosításuk, így természetesen nyugdíjra sem tarthattak igényt. Ez nagyban megnehezítette az amúgy is nehéz helyzetben lévő, a saját és mások földjein dolgozó mezőgazdasági dolgozók megélhetési körülményeit. Ez időtől a törvény értelmében is csak a mezőgazdasági munkában megfáradt férfiak vehették igénybe ezt a szolgáltatást, míg a nők részére csak az 1945-ös törvény hozta meg ezt a „kiváltságot”. A döntő fordulat, a mindenre kiterjedő mezőgazdasági dolgozók társadalombiztosítása az 1949-es évben következett be, köszönve az országosan létrejövő állami gazdaságoknak.¹²

Náraiban az állami gazdaság a rendszerváltás hajnalán az irodaépület megüresedésének következtében szállóvá alakította át az egykori kastélyépületet. A mintegy 7 millió Ft-os költséggel megvalósuló átalakítás után a kastély Lovasfogadó elnevezéssel működött tovább, jól kiegészítve a szombathelyi lovasiskola működését. A Lovasfogadó minden szobája fürdő-WC-vel felszerelt lett, a pincében hangulatos bár fogadta a megfáradt lovasokat. Különálló épületben presszórész, valamint 60 fős melegkonyháival felszerelt étterem tartozott, melyet az egykori cselédlakásokból alakítottak ki. Az ilyen formában a működését alig megkezdő Lovasfogadót a szombathelyi Állami Tangazdaság rövidesen bérbe adta. Néhány év múlva azonban az értékesítése mellett döntöttek. Az épület együttes jelenleg kihasználatlanul áll, a tulajdonos mindössze az istállóban tart néhány lovat.¹³

A kastélyépületen kívül, az épületek mögött, úgynevezett nyeles telken maradt még további 66.000 m² belterületi ingatlan a gazdaság tulajdonában, melyen tovább folytatták a mezőgazdaság és az állatállomány gyarapítását. A bekövetkező gazdasági eseményekből kifolyólag azonban a Szombathelyi Tangazdaság Rt. 2003. szeptember

Külföldi vendégek sétakocsikáztatása

elején értékesítésre hirdette meg a fenti ingatlant, melyen már korábban felszámolt mindennemű mezőgazdasági tevékenységet. A szóban forgó ingatlanon számos állattartó épület, valamint iroda is található. A terület továbbra is ideális az állattartásra. Míg egyesek ipari célra történő hasznosításában látnak fantáziát, mások inkább lakópark létrehozását látnák szívesen a területen.¹⁴

A szövetkezeti gazdálkodás:

A II. világháborút követő évek nagy változást hoztak az ország és vele együtt így Nárai életében is. Az MSZMP politikája nyomán kialakultak azok a feltételek, amelyek lehetővé tették, hogy a parasztság tömegesen lépjen be egy eddig számukra ismeretlen gazdálkodási formába, a szövetkezetbe. 1959 végén Magyarországon már 16 481 család tömörült 174 szövetkezetbe.

A termelőszövetkezetek belső életét alapvetően a szövetkezetekről szóló törvény, különböző miniszteri rendeletek és utasítások, valamint az alapszabály és egyéb belső szabályzatok határozták meg. A szabályzatok tartalmazták a jogokat és a köteleességeket a népgazdaság és a MTSZ-ek, továbbá a tagok és az üzem érdekeit, valamint a vezetés és a tagság viszonyának helyes összhangját. Ezek után természetes, hogy a belépés nem is volt annyira önkéntes, sokszor csak némi unszolás, kényszer hatására ment végre az ún. agitátorok ráhatásának következtében.

A hagyományos értelemben vett paraszti gazdálkodást az 1960-ban alakult Rákóczi Termelőszövetkezet váltotta fel Náraiban. Elnöküknek Tóth Lajost választották meg. A termelőszövetkezet a gazdálkodást 1620 kh-on kezdte meg, ebből szántó 1295 kh, rét 59 kh, legelő 44 kh, erdő 210 kh, egyéb 21 kh volt. A termelőszövetkezethez tartozó családok száma 210, a tagok száma pedig 219 volt.

A Rákóczi Termelőszövetkezet alakulásának évében 1.171.000 forint értékű árut adott át a népgazdaságnak. Tejből 11 370 litert, húsból 32 q-át, kenyérgabonából 29 q-át értékesítettek. Az egy tehénre eső évi átlagos tejhozam 2177 liter volt. A termelőszövetkezet által 1960-ban végzett beruházás értéke 1.909.021 forint, ebből 86 771 forint volt a saját erő. A beruházások keretében a termelőszövetkezet 100 férőhelyes növedékestállót, 20 férőhelyes sertésfasztatót és 250 férőhelyes süldőszállást épített. A termelőszövetkezet vagyona az 1960. évi zárszámadás szerint 4.093.907 forint volt. Közeli jövőbeni célként a talajjavítást jelölték meg, amivel földjeiknek termőképességét kívánják javítani. Ebben az évben a járás leggyengébben teljesítő termelőszövetkezte volt.

Az 1961-es évet már Molnár Gyula elnökletével és valamivel nagyobb földterülettel kezdték. A tagok száma is növekedett egy fővel. Az 1960 őszen elmaradt őszi mélyszántási munkák következtében a tavaszi vetésű növények teljes egészében friss szántásba kerültek. A talaj igen rossz szerkezetű, erősen kötött, rossz vízgazdálkodású, savanyú erdei talaj, melynek tavaszi elmunkálása igen nagy nehézségbe ütközött. Árvízkar következtében területének jelentős részén a növényzet kipusztult, illetve az árvíz tönkretette a lekaszált takarmánynak egy részét. Ezen okok miatt termésátlagai alacsonyok voltak. A tagság körében a munkafegyelem rossz volt, amely körülmény fokozta az egyébként is komoly mérvű terméskiesést. Nem csoda, ha az elnök személye is változott, a következő évben Komuniczky István lett a termelőszövetkezet első embere. Az 1962-es nyár folyamán elég erős jégverést kapott a termés, ezért a terméseredmények alacsonyok voltak. A tagság munkafegyelme is hagyott kívánnivalót maga után. Viszont az állattenyésztési munka sokat javult, ami az ott dolgozók lelkiismeretes munkájának eredménye. Az év folyamán 2.582.100 forint beruházást részben építkezésre, részben pedig erdő- és munkagépeknek vásárlására fordította a termelőszövetkezet. A javuló mutatók eredményeképpen a termelőszövetkezet három tagja miniszteri oklevelet kapott. Egyes területek jobb

hasznosítására 1963-ban 20 kh málnát telepítettek. Beruházásra a termelőszövetkezet 1.067.000 forintot fordított, melyből a saját beruházás 429.000 forint volt. A gazdaság megszilárdulásának elősegítéséhez 129.000 forint dotációt és 210.000 prolongációt kapott. Az 1964-es évben a termelőszövetkezet tagja lett az Őrségi Talajjavítási és Vízgazdálkodási Társulatnak, így a komplex talajjavítási munkákat állami hozzájárulással végezheti. Költségei enyhítésére a szövetkezet 454.000 állami támogatást, illetve hitelhalasztást kapott. Sok probléma volt a vezetőséggel, és nem volt megoldott a tagság és a vezetőség közötti viszony sem, mindezek kihatással voltak az eredményekre is, ami elnökváltáshoz vezetett. Az új elnök Lóránth Gyula lett, akinek munkáját Somogyi Lajos agronómus és Szabó Katalin könyvelő segítette. Az 1965-ös évben vízkár következtében az Állami Biztosító útján 200.000 forint kompenzációhoz jutott a szövetkezet. A következő évben állami támogatásból 60 férőhelyes borjúnevelőt létesítettek. A szociális-kulturális alapról segítették öreg, munkaképtelen tagjaikat és könyveket vásároltak. A termelőszövetkezet dolgozói 4000 forint értékű társadalmi munkát végeztek. Az 1967-es évben a gazdasági eredmények a megfelelő szinten valósultak meg, igaz ehhez kellett az 1.000.000 forintos állami támogatás is. Problémaként merült fel a közgyűléseken, hogy a tagok nem elég aktívak, szükségessé vált a vezetőség felfrissítése is, ugyanakkor 2.136.000 forint összegű befejezett beruházással növekedett a termelőszövetkezet állóeszköz állománya. 1968-ban külföldi tanulmányúton (Szovjetunióban) vehetett részt egy fő. Jó munkája elismerésül Kassai János fogatos „Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója” miniszteri kitüntetésben részesült. A termelőszövetkezet az idős tagjait többek között ingyen fuvarral segítette. Rá egy évre 2.500.000 forint költséggel 108 férőhelyes tehénistállót építettek. Az állattenyésztési üzletágon belül a palettát a nyúltenyésztéssel bővítették. A tagok éves részesedése meghaladta a 7000 forintot. 1970-ben 60 férőhelyes borjúnevelőt létesítettek 1.055.000 forintos költséggel, 444 m² gépjárműjavító műhely 1.279.000 forint költséggel, a kettő takarmányos épület 121.000 forintos költséggel valósult meg. A jobb kapacitás érdekében a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem elkészítette a termelőszövetkezet agronómiai tervét, melynek keretében leépítették az egy éve létesített 300 anyás nyúltenyésztet és vele párhuzamosan a sertésenyésztést is felszámolták. A termelőszövetkezet 1971-re már 13 erőgéppel rendelkezik. A rákövetkező évben csatlakozik a termelőszövetkezethez Léber Imre, mint növénytermesztési szak technikus. Az 1973-as évben a szövetkezet életében először törzs-

Tsz. taggyűlés a kultúrházban

gárda jutalmakat adtak át 8 főnek. 1974-ben az állami támogatás mértéke 3.066.000 volt. 1975-ben az 1 munkanapra jutó átlagbér 124.1 forint volt. 1 SZK 5-ös kombájnt, 1 MTZ traktort és 2 pótkocsit vásároltak. 1976-ban a községi létesítmények megvalósításához 28 729 forinttal járult hozzá a termelőszövetkezet, amit részben könyvtárfejlesztésre, részben pedig a sportkör támogatására fordítottak. Az áruértékesítés 100 ha mezőgazdaságilag művelt területre számolva 238 q kenyérgabona, 69 q vágóállat és 4094 hl tej volt. Külföldi utazáson és üdültetésben 6 fő vett részt. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1977-ben Lóránth Ferenc brigádvezetőt kitüntetésben részesítette.

A Rákóczi Termelőszövetkezet a kedvezőtlen adottságú szövetkezetek közé tartozott, ami többek közt okozója lehetett annak, hogy évekig a járás leggyengébben teljesítő termelőszövetkezte volt. Ez és egyéb gazdasági-piaci körülmények oda vezettek, hogy 1978. január 1-jével „Egyetértés” néven új termelőszövetkezet alakult. Az új termelőszövetkezetbe a következő szövetkezetek olvadtak bele: Egyetértés Ják, Kossuth Ják, Petőfi Ják, Új Élet Ják, Rákóczi Náriai, Pinkavölgye Szentpéterfa, Új Barázda Szentpéterfa. Az Egyetértés Termelőszövetkezet jáki központtal jött létre, így a korábban hét termelőszövetkezet vezetését egy elnök látta el.¹⁵

Tizenhárom évvel később – a kiegyensúlyozott és nyugodt gazdálkodás után – 1991. április 25-én rendkívüli közgyűlés összehívását kezdeményezte Szentpéterfa, mivel jelezte ki szeretne válni a termelőszövetkezetből és a jövőt illetően külön úton szeretne haladni. A szándék meglehetősen nagy visszhangot váltott ki, és már a náraiak 23%-a is a különválás mellett volt. A jákiak a gyűlésen azt javasolták, ne a szétválásról, hanem a szentpéterfaiak kiválásáról döntsenek. 144-ből 116 tag voksolt a kiválás mellett. Szentpéterfán 133-ból 108 volt az igen. Náraiban viszont nem voltak hajlandók napirendre tűzni a kérdést, mondván megvárják az új törvényeket és azok ismeretében döntenek. Még ebben az évben, november 14-én megszületett a döntés, Náriai is különválik. Azonban ezt megelőzően mindhárom községben áprilisban már megválasztották az előkészítő- és a jelölőbizottságokat. A kiindulási alap az 1978-as év induló tiszta vagyona volt. A felhalmozódott 224 millió forint értékű vagyon ennek megfelelően került elosztásra, természetesen a gépműhelyek mindhárom községben megmaradtak, csak a központi berendezéseket osztották meg. A szétválás okozta problémák közepette Szentpéterfa már az ősz elején tudta, hogy magának vet, míg

Egykoron számos háznál tartottak igásállatokat, mára már csak Németh János büszkélkedhet egy pár lovával

Nárai csak az utolsó pillanatban gondolta meg magát. Szentpéterfán az őszi szántásból így is elmaradt 60 hektár, Jákon 280, míg Náraiban 460 hektár, azaz a termőterület közel 60%-a maradt szántatlan.¹⁶

A rendszerváltást követő országos Tsz-ellenes politika következtében került értékesítésre a nárai telep is. Az akkori politika a „nagy” gazdasági formában működő földművelés helyett a szűkebb, családi formában történő vállalkozásokban látta a földművelés felemelkedését. A helyi egykori Tsz telephely azóta többször cserélt gazdát, a jelenlegi tulajdonos viszonylag hosszabb ideje igazgatja vállalkozását, remélhetjük megtalálta számítását.¹⁷

A paraszti gazdálkodás korszakában a termények betakarításánál és tárolásánál nélkülözhetetlen kosarakat és egyéb vesszőből készült eszközöket szinte minden család el tudta készíteni, addig mára már csak Molnár Gábor úzi aktívan a mesterséget

Nárai földrajzi nevei

Nárai község Vas megye szombathelyi járásában, Szombathelytől nyugatra 5 km-re található. Határai: északon Sé, Torony, Dozmat, Felsőcsatár, keleten Szombathely, délen Ják, nyugaton Pornóapáti, Horvátlovó, Vaskeresztes.

Mai teljes mérete 1 598 ha 7543 m². Ebből 125 ha 5229 m² a belterület aránya, melyből 3174 m² erdő, 125 ha 2055 m² kivett művelési ágú. A külterület teljes mérete 1473 ha 2314 m², melyből 927 ha 6490 m² a szántó, 32 ha 3060 m² a gyepterület, 4331 m² a kert, 3 ha 5960 m² a gyepterület (legelő), 452 ha 7662 m² az erdő és 56 ha 4811 m² a kivett művelési ágú megnevezésű ingatlanok aránya.¹

A község a levéltári iratok tanúsága szerint mindig a mai helyén állt, igaz kisebb volt. A szájhagyomány szerint azonban először a Jáki út dombja körül volt, csak később telepedett át a Berek és az A szeg közé. Ez mai viszonylatban a temetőtől, a Lovói útig terjedő szakaszt jelenti. A községet vasúti út vonal és a főbb közlekedési utak elkerülik, aminek van pozitív és negatív oldala is. Azonban az idősebbek még tudni vélik, hogy Trianon előtt Nárain keresztül nagyobb volt a forgalom Burgenlandba, mint a bucsui útvonalon. Talán érdemes elgondolkodnunk, ha a Bucsui helyett Pornóapátiban létesítettek volna határátkelőhelyet, mennyiben változott volna Nárai fejlődése és ezzel vele együtt mindennapjaink is.

Erre a kérdésre úgy vélem számunkra az Európai Unió fogja megadni a választ, mert a határok megszüntetésével a határátkelőhelyek is elveszítik funkciójukat és Nárai talán ismét visszacsöppen abba a vérkeringésbe, ami még az idősebbek emlékében él.²

A község határainak kiterjedését és vele együtt belterületi neveinek említését legkorábban egy 1586. évben készült magyar és latin nyelvű leirat tartalmazza. A község „*napkeleti része Szombathely felől van, a Bolognál* (mai nevén Bolygónál), *ahol a vízmosás kezdődik, a kőényes dombnál...*”³

A földrajzi neveinknek állandósága, változása és elmúlása éppen olyan fontos kérdése a kutatásnak, mint a keletkezése. A földrajzi nevek változása, elmúlása, a névanyag két fő csoportjában, a hivatalos nevekben és a lakosság által használt névanyagban más-más mértékben mutatható ki. A levéltári kutatások, a különböző években készült kataszteri térképek, telekkönyvek tanúsága szerint a névanyag egy-egy településre vonatkozóan különböző mértékű, mennyiségi és minőségi változást mutat.

Többször a hatóságok, különösen az alispáni hivatalok utasítására került sor a megye településeinek névváltoztatásaira. 1927-ben a községek alispáni és főszolgabírói rendeletre képviselő-testületi ülésen tűzték napirendre az utcanevek megváltoztatását.

Náraiban a község főutcája *Aradi utca*, a postaúti utcája *Kassai út*, amelyik Horvátlovó felé vezet az *Tátra utca*, a Berki utca *Gyimesi utca*, a község főtere pedig *Székely tér* elnevezést kapta volna, „mer illő, hogy ezen ránk nézve annyira szent nevek utódjainknál se menjenek feledésbe.” A képviselő-testület utasította az előljárókat, hogy az utcanevek megváltoztatása ellen foglaljon állást, „mert az utcanevek megváltoztatása ellenkezik a közhajjal és az utcanevek megváltoztatásával a felettes hatóság utcajelző táblákat fog rendelni és újabb kiadást okoz a község számára.”

A szomszédos Jákon a rendeletet végrehajtották. A Trianonban kötött békeszerződéssel való egyet nem értés kifejezésére az új utcanevek az elcsatolt területek emlékét őrizték. A földbirtokrendezés során kialakított három új utca Jákon ma is a Tátra, Fátra, Mátra utca nevet viseli, a többi név azonban elmúlt.

A falu határát készítő mérnökök térképein az önkényesen alkotott nevek arról tanúskodnak, hogy az ilyen név nem kerül be a köztudatba, nem válik társadalmi érvényűvé és teljesen a feledés, illetőleg a korabeli térképek, telekkönyvek homályába vész.

Ilyen név Náraiban a Csurgó-patak az 1913. évi kataszteri telekkönyvben, mellette a megjegyzés: „Hatósági rendelkezés alatt álló víznek medre.” Igaz, hogy a Csurgó nevű földterület mellett található, amelyről esős időben elvezette a felesleges vizet, de ez még nem indokolta az elnevezést.

A hivatalos nevek jelentős része a területen élő emberek nyelvi tudatában, nyelvhasználatában is élt. Ezeknek a fennmaradását a mai napig jellemzi a folyamatosság. A közel két évszázadra visszatekintő levéltári forrásokban ugyanúgy szerepelnek mint napjainkban az emberek ajkán, pl. Csurgó, Csarita, Kelid. Ezek az egytagú nevek olyan területeket jelölnek, amelyek a legkorábbi időktől hozzáférhető forrásokon szántóként szerepelnek, tehát a művelési ág évszázadokon keresztül nem változott, vagyis a név egytagúsága, valamint a művelési ág változatlansága kétségtelenül jelentős tényező a földrajzi nevek életében.

Minden faluban a korábbi évtizedekben, évszázadokban volt a falu valamelyik részén egy tó. Létrejöttében fontos szerepet játszott a falu lakosságának bővülése, hiszen ezekről a helyekről vitték a vályogvetéshez szükséges földet. Vízutánpótlását a legtöbb helyen csak a lehulló csapadékból kapta, tehát ér, patak nem táplálta. Náraiban két tó is volt. Ják felé a falu szélén a *Szenyegető*, a falu közepén a *Pap-tó*. Becslések szerint a Pap-tó 200 m hosszú, 120 m széles lehetett. A községi képviselő-testület 1929-ben foglalkozott az állapottával: „keleti és nyugati részén lecsapoltassék, közepén 20-25 m szélességben kimélyíttessék, a kikerülő földdel a kiszáritandó részek feltöltessenek, fásíttassanak. A tó sekély, posványos, közegészségügyi szempontból nem kívánatos egy pocsolyának a fenntartása a belterületen”.

Az elmúlt évtizedekben mindkét tó feltöltése megtörtént és parkosították a területeket. Így a földrajzi név elvesztette funkcióját, jelölő szerepét, melyre eredetileg vonatkozott. A lakosság ajkán most is él a név, további élete azonban bizonytalan, mivel a területen házhelyeket alakítottak ki, amit be is építettek. Az utca nevét találóan *Tópart* utca elnevezéssel illették.

Az említett név további életének bizonytalanságát látszik igazolni a falu határában található *Tóhely* név, amely évtizedek óta szántó. Hivatalos neve *Tóhely* és *Kisvölgyi kút*. Az 1847-es községi telekkönyvben egymás mellett levő, de külön területként *Tóhely*, *Kisvölgyi kút* nevekkkel jelölik a határnak ezt a részét. Korábban ez a terület mély fekvése miatt nemcsak szántó, hanem egy része rét is volt, a *Tóheli rét* földrajzi nevet viselte. A *Kisvölgyi kút* nem került be a köztudatba, csak a hivatalos telekkönyvek, illetve térképek használták. A kút utólag „forrás” jelentésben volt használatos. A nem bővizű forrás napjainkra teljesen eltűnt a talajjavító munkák eredményeként.

1850-ben írt birtokkönyv Náraiban az egyik határrészt *Szarka szálos* és *Pörös mellék* nevekkkel jelöli. A terület erdő volt. Az utóbbi név napjainkban is használatos hivatalos névként, de az előbbi teljesen eltűnt. A művelési ág is megváltozott a területen, ugyanis már a századforduló táján az erdőt teljesen kiirtották és feltörték, felszántották. Így nem „illett” a *Szarka szálos* név tovább a terület megnevezésére. Helyette azonban új nevet alkotott a lakosság. A név megalkotásában szerepet játszott a terület elhelyezkedése és az irtásföld termése, így *Gönc-kertalla*, *Göncő-kertalla* új nevet kapta ez a dűlő. A név hivatalos névként sehol nem szerepel. A *Pörös mellék*, a *Pörös* nevű dűlő melletti terület, ezért semmi nem indokolta a név megváltoztatását.

Ezek a példák tehát azt igazolják, hogy a névváltozás oka lehet a művelési ág megváltozása. Ha a régi név szoros összefüggésben van a művelési ággal, és a terület művelésében változás áll be, akkor a név elveszíti valóságghű jelölő funkcióját, ezért elmúlik, nem használják, hanem helyette új nevet alkotnak. A változás nem történik meg azonnal, de mindenképpen a nyelvi tudatban fokozatosan háttérbe szorul a régi név.

A nevek, névalakok változása, az archaikus és az újabb nevek együttélése a szinkrón nyelvi anyagban sok tanulsággal szolgál. Egyes határrészeket gyakran neveznek el arról

az útról, amelyik a szomszéd falu felé vezet, vagy egyszerűen az adott földterület mellett halad. Például a Ják felé vezető út mellett a *Gyák-utja*, a Nagyunyom felé vezető út mellett az *Unyom utja* dűlő fekszik. Az útja utótagnak archaikus alakjai fordulnak elő a *Berek utja* és a *Náruta* nevekkben. Az előbbi a rét vizes, berkes része melletti szántót jelöli. A birtokos személyjelek ilyen alakú kapcsolódása a mai nyelvben nem fordul elő. A neveket térképező és használó emberek, akik megalkották a *Náruta* alakot a *Nárai utja* teljesebb alak helyett, ezt a változatot névcsonkítással és az út szó személyjeles kapcsolásával hozták létre. Az ilyen névalakok előfordulása ritka, a névhasználók körében is erőteljesen háttérbe szorul.⁴

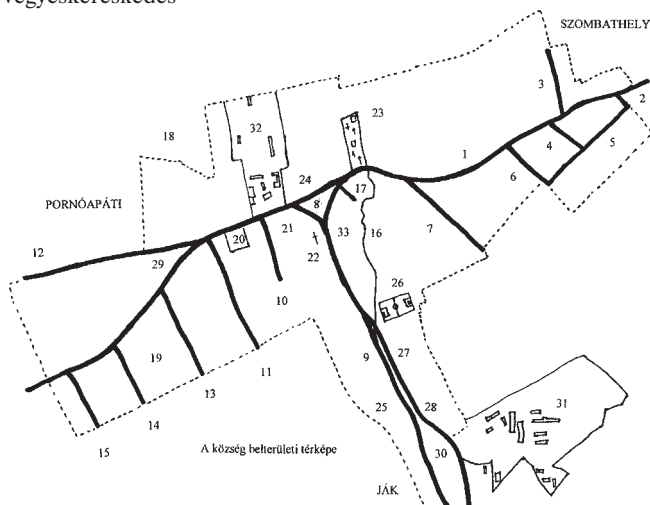
A falu helynévanyagát vizsgálva arra az álláspontra juthatunk, hogy a zömében magyar elnevezések közt megfigyelhető bizonyos szláv, horvát, szlovén hatás is, ami ismét csak a betelepült horvát nép mivoltának újabb bizonyítéka. Vegyük csak a falu keleti felét jelölő Csárda elnevezést. A név hallatán valamilyen kocsmára, kurtakocsmára gondol az ember, azonban ilyen jellegű építménynek sem a régi térképeken és sem az adatközlők elmondásában nem akadhatunk a nyomára. Viszont adatközlők elmondása alapján régen azon a helyen őrház állt, amiben határőr katonák voltak. Ebben találhatjuk meg a falurész nevének magyarázatát, illetőleg etimológiáját is. Az őrház a szláv Cardak lehet a falurész nevének magyarázata, vagyis a szót átvette a magyar lakosság és használta, mint annyi más szót, amelyeket a szláv nyelvekből vettek át és formáltak saját arculatukra.

A külterületi nevek közt fordul elő egy igazán hangzatos elnevezés a Mocsola. A név etimológiájára vonatkozóan részletes, alapos tanulmányt írt Pesti János. Az adatközlők szerint: „Itt őrszítő a kanász a disznókat, ha meleg vót meg tuttak fürönni, mert vót itt a gödrökre víz, meg egy illen tófele mocsola.”. A szlovéniai Muravidék magyar településein és a hazai földrajzi nevekkben is gyakran megtaláljuk. Különféle változatokban fordul elő így a Mocsola alakban is, szlovén alakja a Mocvirje. A vizes, posványos, berkes, mélyen fekvő területet jelöl a magyarban és a szlovénben egyaránt. Nardán például Mocsila alakban, Perenyén Mocsvári-patak formájában, Felsőcsatár esetében pedig Mocsvara elnevezéssel. Ezekon kívül Felsőcsatáron és Nardán van Mocsváli helynév is, Mesteriben pedig Mocsáros.⁵

Belterületi nevek:

1. Petőfi Sándor utca (Először Posta-út volt az elnevezése, mivel a postajarat itt haladt át a falun, akkor még kevés ház volt benne, később Fő szeg, Fő utca. A falu északi része.) 2. Hámán Kató utca 3. Ady Endre utca (Nikszprót, Bébic, Új szer. Ez a falurész Fachs kölcsönre épült. A zittlakuó níp szegin vuot, cselédek meg zsöllérek lakták. Különálló falurész volt. Szombathely különálló részéről kölcsönözte a népnyelv találóan a Bébic elnevezést. Egyszerre több új ház épült, akkor ragadt rá az új szer elnevezés.) 4. Gagarin utca 5. Vadász utca 6. Árpád utca 7. Arany János utca 8. Hősök tere, Általános Iskola, Óvoda, Tanítólakás, első világháborús emlékmű, 9. Kossuth Lajos utca (A szeg. A Berekkel egyidőben készült falurész.) 10. Tópart utca 11. Új élet utca 12. Lövoí út. (Csárda. Régen volt itt egy őrház, amiben katonák voltak. Eleinte három házbú át. Mordán-ház, Benkő vagy Tót István-ház, Visi-ház.) 13. Dózsa György utca 14. Béke utca. 15. József Attila utca. 16. Bolygó patak (Bolgó, Nyilas vize. Először kis árok vuot, de mive az egisz fölső mezzők vizit levezette nagy lett. Nyilas vizinek azér mongyák, mer a sűrűn laktá Berek innei leste a vadakat puskáve. A partyán át rígen e kovácműhel.) 17. Berek (Innej indút ki a falu. Nagy erdő vette körü aszt a pár házot, améllik ide íput őffen-száz öles telkekre. Lakóiról a következő mondóka élt az öregek ajkán: Bolgón innej lakik a Midics, előttő a Kolonics, Bolgón tull meg Vince István, mellette meg a berki királ. A berki királ a Pista sujszter vuot.) 18. Kis-erdő (A zörsi uraság kastilla hátomögött vuot e kis erdő, de má csak egy-két fa áll a többit kivágták.) 19. Sztálin-telep (Az Eörssy uraság tulajdonát képező földeket osztották ki 1945-ben házhelynek. Új élet utca, Dózsa utca, Béke utca,

József Attila utca.) 20. Millenniumi park, játszótér, Millenniumi kopjafa. (Egykor itt volt a Pap-tó. A pap füőgyő vuot. Az a negyvbennyuóc gazda, aki a falut alapította innej horta a füödöt a tömisházakho. Keves víz vuot a faluba osztá itatásro meg szényígetésre is hasznáták. A zőreg Pompor itt szokta ásztotnyi a kendergyit.) 21. Polgármesteri Hivatal, Posta, Orvosi rendelő, Vegyesbolt, Vigadó, Tekéző, A falu középső autóbusz-váróterme, (Iskolakert, Micsurin-kert. Korábban az iskolai gyakorlás célját szolgálta.), Kultúrház (Szedres. Mikor a vín Bela vuot a bírő, szederfáve ütették be. Nem hasznáták másro, mind a falu két riszibü gyüvő disznócsordát innejd indították a Mocsolábo. Egyik felén állt egy barakk a II. világháború után, ami korábban csendőrbarrak volt pornóapáti felé jobboldalt a meredek emelkedő és kanyarnál lévő hídnál. A sarkán egy országzászló állt.) 22. Templom, vele szemben pedig a Plébániaépület. A templom mellett északra az egykori Markócs József vegyeskereskedése, később Posta is 23. Temető, benne található Nárai egyetlen műemlék épülete, a barokk kápolna 24. Az egykori Medgyessy vendéglő 25. Az egykori Náray-Szabó Jenő-féle ház, későbbi Cirfusz-ház, tulajdonosairól (ma több család lakja) 26. Labdarúgópálya, egykor itt állt a tűzoltószertár 27. Sőhajok hídjá (Bürü-híd. Fa híd volt. A sőhajok higyán tull a zördög jóccakát mondott, mer attu lenek igen sáros vót a zucca.), Lóránth-kereszt (Ignácék keresztje) 28. Szent János-szobor 29. Zámbo-kereszt 30. Szenyegető, egykor szenet égettek itt 31. Egykori Tsz major, előtte egy kovácműhely állt itt 32. Az egykori Eörssy birtok, később Állami Gazdaság 33. Egykori Doma vegyeskereskedés

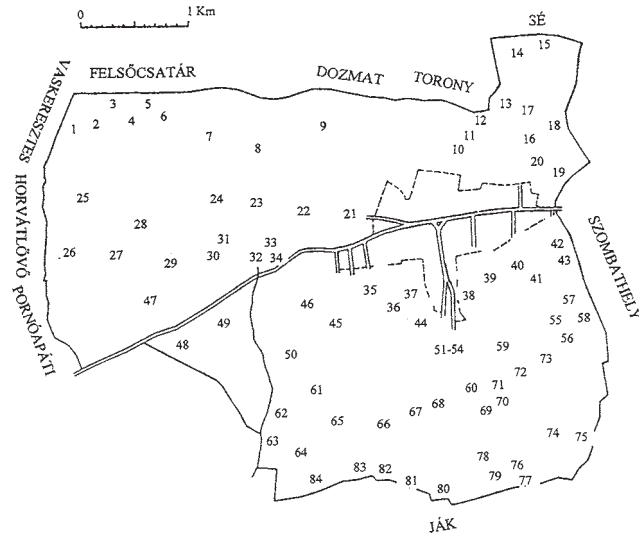

Külterületi nevek:

1. Szabó Jenő-erdő 2. Föstetics-erdő 3. Pörös (Pörűtek érte.) 4. Cseres (Tilalmas. Cser meg fenyőfákba át ez az erdő, egyriszt kiirtották itt szántó lett, a másik risze mámo is erdő.) 5. Pörösi-kút (Cseresi-kút.) 6. Cseresi-lap 7. Cseresi út 8. Göncökert allai út. 9. Göncökert alla (Irtásfüöd vuot, gönc termist adott.) 10. Kis-becse-füőgyő (Rövid düölü vuot.) 11. Toronyi út. (Temető mellett vezető út Torony község felé.) 12. Toronyi, -ra 13. Kerek-erdő (Alakjáról) 14. Séji-erdő (Sé község határán fekszik.) 15. Picege (Szirmai, Sebetics-füöd. Szirmai nevű uraságról, Sebetics nevű bérlőről.) 16. Becse-füőgyő 17. Becse-füőgyi út 18. Kukolló (Rígen major át itt aru kapta a füöd a nevit.) 19. Bőjtös (Aluvó, gyöngé termő birtok vuot.) 20. Bőjtösi út 21. Csorda út (Ezen hajtották a disznókat a Mocsolábo a legelőre)

22. Kelid (Huzatos Kelidnek tartották a rígiek, mer itt mindig fűjt a szél.) 23. Sági uttya (Összekötő út Pörös meg Mocsola között. Rígen itt erdő vuot, de a Sági, mer ez itt vuot bérlő levágatta, ho közeliccsen a faluho.) 24. Barátok erdeje (A szombathelyi Domonkos meg Ferences barátoké vuot.) 25. Cinkota (Irtás. Rígen erdő vuot, de egy riszt kiirtották ott szántó lett.) 26. Lipics-erdő (Kisasszon-erdő. Lipics nevezetű öreg kisasszonyoké vuot.) 27. Kisasszon-erdő (Öreg kisasszonyoké vuot.) 28. Szabad erdő (Gazdátlanak monták, ott mindent szabadott.) 29. Bonci-erdő 30. Fektető (Fűjjes riszin fekütek a disznók.) 31. Sárogyődes-gödör (A domboldalbu szettek sárogyődet, rígen evve ípitették a házokat, ebbü csinyáták a májtart.) 32. Mocsola (Itt öröztő a kanász a disznókat, ha meleg vuot meg tuttak fürönni, mer vuot itt a gödrökbe víz, meg egy illen tőféle mocsola.) 33. Dögtemető (A zehullott állatokat szokták elásni.) 34. Levente plac (A leventék itt szoktak gyakorlatozni. Mámo csak a zászlótartó kú van meg a többit beütették fenyőfáve.) 35. Lejáró (Szabad birtok vuot.) 36. Kis-rít (Kurutty. A Lejáró laposan fekvő risze. Ha sok esü vuot vízbe át, ezér rítnek hasznáto a zuraság. Sok biéka kuruttyút benne ezér híták így.) 37. Nyugoti-kertalla (A falu nyugati oldalán lévő házsorok mögötti telkek.) 38. Keleti-kertalla (A falu keleti oldalán lévő házsorok mögötti telkek.) 39. Telkek út (A telkek vígibe megy, ezér mongyák így.) 40. Sürügazi út (Erre a mezzüöre vezet.) 41. Sürügaz (Termiketlen, gaztermüő birtok vuot, mikor a zerdüöt kiirtották.) 42. Mesterfüöd. (A tanítotté vuot.) 43. Szombathelyi-irtás (Rígen ez is erdő vuot. A szombathelyi határ szílie, de a nároi gazdák hasznáták egy riszt, a másikat a perintiek.) 44. Cirfusz-kert alla (A Cirfusz-házho tartozó telket monták így.) 45. Nagy út (Szíles, hosszi egyenes út.) 46. Proletár füöd (Lipics-birtok. A Lipics kisasszonyok birtoka vuot. A zelső háboru utá kiosztották a hadiárváknok, hadiözvegyeknek azér mongyák így.) 47. Örsi erdeje (A zuraság birtoka vuot. A zerdüő közepin van a szántó.) 48. Deze-irtás 49. Szüölüőhegy (Tulok-erdő. Tervbe vuot, hogy kiirtják a zerdüöt, szüölüöt telepítenek a helire. A Brenner Muki tulajdonya vuot, de megvette túló a Tulok Kázmér főszolgabíró azúta Tulok-erdő.) 50. Pálffy-tag (Pálffy gróftu kapták a Szabók a negyvennyócas magyarságokér.) 51. Kis-kút (A zaszegi faluvigin vuot ez a gémeskút. Szárosságbo ez látto el a falut vízze. Elősször csak forrás vuot, utáno alakították ki kutnak.) 52. Faluvégi-rít 53. Kis-kuti-rít (A kis kút mellett van.) 54. Paprít (A papé vuot.) 55. Papfüöd (A papé vuot.) 56. Templomfüöd (A templomé vuot.) 57. Kilenc-lányok tőja (A rígiek aszonták kilenc lán fullatt bele.) 58. Nyuszli (Vágás. A kiirtott erdő helin maratt bokros, csepüötés terület.) 59. Lejáró (Badic-füöd. Badicz család után.) 60. Nar-rít (Nagy rét.) 61. Csarita 62. Csurgó (Dombos, ezér lecsurog rúla a víz.) 63. Fenyős alla (Fenyőerdő mellett van.) 64. Halálkanyar (Még a zőtfenes évekebe a Kálmán Gyuri illen püfögő vontatón beton kertlábokát szállított, osztá ebbe a kanyarba főburút. A pótkocsin út e kondorfai gyerek, Herceg nevezetű, meg a Sebestyén Pali. Ezeket alajja temette. A Herceg meg is haat, a Pali igen összötörtő a testit. Ezér mongyák így.) 65. Naccsarita (Nagy területen fekszik.) 66. Külső-gyákkutya (Külső-Jákútja. Ják területén kívül.) 67. Gyák uttya (Ják felé vezető út.) 68. Bonci-rít (Kurutty. Ez a rít a Boni Bábijé vuot. Sokszor víz alatt át, sok biéka vuot benn, ezér monták kuruttynak.) 69. Berek-köz (Itt szokott a legjobb fűjj lenni a ríten.) 70. Kereszt út (A zunyom uttyát meg a gyák uttyát kötöttő összö a ríten keresztü, de széna meg sari kaszálásbo jártok csak rajta, mer különben mekkaszáták eszt is.) 71. Somogyi-rít 72. Unyom-uttyai kút (Mikor Vazsvárru gyűttek haza a bucsusok itt megátok, innejd indútak a templomba.) 73. Unyom uttya 74. Tóhel (Tóhely és kisvölgyi kút. Itt rígen tó vuot, amit forrás táplált. A forrásná még mámo is lehet látni köveket, de má betötöttik. Ha vizes, esüös idő van a laptyán mast is víz áll.) 75. Csupor-villa (A Csupor családé volt ez a még ma is álló emeletes villa az erdőben. Ma az erdészeté. Elöttő vuot e Márja szobor ide szokott kimenni a proseecció Márja ünepeken.) 76. Tóheli-rít (Lapos, vizes vuot, sássos széna termett itt, nem szerette a marha.) 77. Kőrises (Kőrisfa erdő.) 78. Ríti-düllő 79. Gyák-uttya dombgya (A néphit szerint itt állt

Néró császár villája. A területről római kori emlékek, téglák, Nerva Császár aranyérméje került elő. A terület megérne egy átfogó régészeti kutatást.) 80. Nyárfás (Nyárfákbu vuót itt e fasor a falu határának a szílin. Ettü lenek a gyáki határ kezdődött.) 81. Császár-rít 82. Csaritai gyöpp (Kössigi legelő vuót.) 83. Csaritai-kut (Mive messzi vuót a Csarita a falutu, azér ásták a kutat, hogy a marhát meg lehessen itatni munka közbe meg az ember is tuggyon innya. Betöltötték.) 84. Hadászi-csarita⁶

Az egykori Szennyegető a Szent János-szoborral

Családok, nevek

A Nárai név nem szokványos magyar településnév, jelentése mind ez ideig ismeretlen. Kutatásaim során több névjelentés-magyarázattal találkoztam. Kiss Lajos Etimológiai Szótárában egy galíciai falunak orosz Hapaeb (Narae) nevéhez hasonlítja, de a név hasonlóságot mutat az ukrán Hapaib (Narai) falu nevével is, illetve a lengyel Narajów falu nevével. Ezen kutatások mind azt bizonyítják, hogy a név szláv eredetű lehet, esetleg talán személynévből keletkezhetett, és mivel a névadó család itt telepedett le, ezért a települést a területfoglaló Náray családról nevezték el, váltak ilyenformán a terület birtokosaivá és egyben nemeseivé. A település elnevezése a török nyelvből is magyarázható, Nára törökül kiáltást jelent.

A faluban generációról generációra szálló elbeszélés szerint a település Néró római császárról kapta a nevét, mivel ezen a helyen állt a palotája. A népnyelvben a terület régóta Császár-rét elnevezésként ismert.

Egyes családok, családfák kutatásához ha nem is sok, de talán elegendő adat áll rendelkezésre. A legrégebbi családneveket az elmúlt évezred első feléből fennmaradt oklevelekből, birtokperекből tudhatjuk meg. Az évezred második felében már viszonylag könnyebb dolgunk van a nevek megismerésében, a többször elkészített nemesi összeírások adnak képet Nárai lakosságáról. Nárai családnév kutatásával a kutató igazán könnyű helyzetben van, mivel a települést korábban szinte teljes egészében köznemesek lakták, mégha csak egy telkes nemes is volt az illető. Vas vármegye 1554-es évi nemesi összeírásában felvett nemesek voltaképpen Nárai őslakosságát alkották. Közülük mindenképpen első helyen kell megemlíteni a Náray családot, de az első közt találjuk a Horváth, Bazsó, Bölcsvölgyi, Lovenyák, Orosztonyi, Sárffy, Homor, Szalai, Kerekes stb családokat is.

A különböző családfák igen körülményes és mindenre kiterjedő, aprólékos, igényes munkával állíthatók csak össze. Ezért erre vállalkozni egy ilyen kiadvány esetében finoman szólva is túlzás, viszont ha az író némiképp mégis szeretne képet alkotni a község ősi családjairól, egykoron élt elődökről, akkor megteheti oly módon, hogy a többször elkészített nemesi összeírásokat összegzi, melléve az 1848-as választói névjegyzéket és már élénk is tárulnak a község családnevei. Ezekből a mai ember megismerheti egykoron élt elődei keresznevét is. A következő 84 családnévből álló felsorolásban a nevek melletti évszámok utalnak a nemesi vizsgálat éveire, ezek alól csak az 1848-as évszám kivétel, mivel itt már találhatunk nemesi jogállással nem bíró személyeket is.

Andrási

Andrasi Mihály 1658

Antal

Antal Ignác 1848
Antal Lajos 1848

Balogh

Balog Sándor 1726

Batthyány

Náraj Bottiani Ferenc 1658

Bazsó

Baso János 1554

Baso Orbán 1554

Bazo Ferenc 1658

Bazo György 1658

Bazo Györgyné 1658

Bazo László 1658

Baso Gergely 1696

Baso Gergely 1696

Baso István 1696

Basó Ferenc 1717

Basó Ferenc 1717

István utódja

Basó János	1717
Baso János	1726
Béry	
Béry István	1835
Béry Károly	1835
Béry István	1848
Béry Károly	1848
Bonczy	
Bonczy János	1848
Borbély	
Barbelj Péter	1658
Borosta	
Borosta János	1848
Bödei	
Bodej Zsigmond	1658
Bódey Gáspár	1696
Bódej János	1754
Csódej László	1754
Bölcsvölgyi	
Bölczföldi Gáspár	1658
Bölczvölgy Ferenc	1696
Bölczvölgy Gáspár	1696
Bölczföldi János	1696
Bölczföldi Pál	1696
Bölcsvölgyi Ferenc	1717
Bölcsvölgyi Gábor	1717
Bölcsvölgyi Pál	1717
Böcsvölgyi Ferenc id.	1726
Böcsvölgyi Ferenc ifj.	1726
Böcsvölgyi Gábor	1726
Böcsvölgyi Pál	1726
Bölcsföldy Zsigmond	1754
Böcsföldy János	1754
Bölcsvölgyi József	1835
Bölcsföldy Katalin	1835
Farkas Józsefné	
Böltsvölgyi Mária	1835
özvegy Nárai Imréné	
Bölcsföldy Terézia	1835
Mészáros Györgyné	
Bölcsvölgyi József	1848
idős	
Bölcsvölgyi József	1848

Czuppon	
Czuppon Ignác	1835
Czuppon Ignác	1848
Császár	
Császár Ferenc	1835
Cser	
Czer Mátyás	1658
Deák	
Deak Márton	1658
Dén	
Deen Mihályné	1658
Dezse	
Dese György	1754
Dese Ádám	1754
Dese Anna	1835
Dese Antal	1835
Dese Gábor	1835
Dese József	1835
Dese Terézia	1835
Dese Terézia özv.	1835
Dezse Károly	1848
Dezse Lajos	1848
Dobrovics	
Dobrovics Ferenc	1848
mérnök	
Doma	
Doma György	1835
Doma János	1835
Doma József	1835
Doma Rozália	1835
Skulteti Józsefné	
Doma Sándor	1835
Doma János	1848
Donka	
Donka Márton	1658
Dömötör	
Dömötör István	1835
Elek	
Elek Imre utódai	1754

Eörsy	
Eörsy János	1835
Eörsy József	1835
Eörsy János	1848
ifj.	
Eörsy János	1848
idős	
Farkas	
Farkas Erzsébet	1696
Farkas János	1835
Fülöp	
Fülöp György	1754
Fülöp Sándor	1835
Fülöp Sándor	1848
Gálos	
Gálos Miklós	1835
Gergye	
Gergye János	1835
Gergye János	1848
Gyórfy	
Gyórfy Gergely	1835
Gyórfy József	1835
Gyórfi Sándor	1848
Győri	
Giőri Péter	1658
Győry Katalin	1835
özvegy Bor Istvánné	
Hegyi	
Hegyi Lajos	1848
pap	
Hertelendy	
Hertelendy István özvegye	1754
Hertelendy József	1754
Hertelendy István	1754
Hertelendy László	1754
Hertelendy Imre	1835
Hertelendy Ferenc	1835
Hertelendy Antal	1848
Hertelendy Imre	1848
jegyző	
Hertelendy Ferenc	1848

Hodász	
Hodász Gergely	1696
Hodász István	1696
Hodász János	1696
Hodászy János	1835
ügyész	
Hadászy Ferenc	1848
Hodászy János	1848
Homor	
Homer Mihály	1658
Homor Katalin	1835
Hompasz	
Hompasz Ferenc	1696
Hompasz Ferenc	1717
Hompász Ferenc	1726
Hompász Mihály	1726
Hompasz József	1754
Hompasz Mihály	1754
Hompasz Anna	1835
Pajor Ferencné	
Hompasz Ferenc	1835
Hompasz József	1835
Hompasz Julianna	1835
Bonczy Jánosné	
Hompasz Antal	1848
Hompasz Ferenc	1848
Hompasz Ferenc	1848
Hompasz Péter	1848
Horváth	
Horvath Péter	1554
Horuath Tamás	1658
Horváth István	1717
Horváth István	1726
Horváth Erzsébet	1835
Zernovátz József özvegye	
Horváth Mihály	1848
tanító	
Jakab	
Jakab Anna	1835
özvegy Somogyi Ferencné	
Jobbágy	
Jobbágy Benedek	1658
Jókai	
Jokaj János	1726
Jokaj János özvegye	1754

Kajtár		
Kajtár Pál	1754	
Kántor		
Kántor András	1717	
Kántor András	1726	
Kenyeri		
Kenyeri János	1848	
Kerekes		
Kerekes Péter	1658	
Kerekes Ferenc	1696	
Kéthelyi		
Kéthelyi Sándor	1835	
Kolonics		
Kolonics Gergely	1696	
Kovács		
Kouacz Jánosné	1658	
Kovácz Miklós	1696	
Kovács János	1726	
Kovács Péter	1726	
Kovács Erzsébet	1835	
Sárfy József özvegye		
Kovács Ferenc	1835	
Kovács Ferenc ifj.	1835	
Kovács György	1835	
Kovács Ferenc	1848	
Kovács Ferenc	1848	
Kovács József	1848	
Kunkovics		
Kunkovics Ferenc	1848	
Lipits		
Lippits Antal	1835	
szolgabíró		
Lippits Rozália	1835	
hajadon		
Lipics Antal	1848	
Lipics Kálmán	1848	
Lovenyák		
Leoniak Mihály	1658	
Lovenyák László	1696	
Lovenyák László	1717	
Lovenyák László	1726	

Lovenyák József	1835	
Lovenyák József	1848	
Lóránth		
Lóránth András	1696	
Lóránt András	1717	
Loránt András	1726	
Lóránt András özvegye	1754	
Lóránt János	1754	
Lóránth Bábi	1835	
Moritz Jánosné		
Lóránth Bábi	1835	
Suborits Jánosné		
Lóránth Ferenc	1835	
Lóránth János	1835	
Loránth József	1835	
Lóránth József	1835	
Lóránth József ifj.	1835	
Lóránth Julinka özv.	1835	
Lóránth Sándor	1835	
Lóránth Sándorné özv.	1835	
Lóránth Ferenc	1848	
Lóránth Ignác	1848	
Lóránth József	1848	
ifj.		
Magyar		
Magyary Gergely	1696	
Magyar István	1835	
Márfy		
Márfy József	1835	
Náray		
Náray Péter	1554	
Náray Orbán	1554	
Náray Kristóf	1554	
Náray Péter	1554	
Náray Bálint	1554	
Náray Miklós	1554	
Náray Lénárd	1554	
Náray Péter ifj.	1554	
Náray Bernát	1554	
Náray Mihály	1554	
Narai Kristóf	1658	
Narai Mártonné	1658	
Naraj Ferenc	1658	
Naraj Gergely senior	1658	

Naraj Gergely	1658	
Naraj Istvánné	1658	
Naraj János	1658	
Naraj Mihály	1658	
Náray András	1658	
Náray Gergely	1696	
Náray István	1696	
Náray Péter Mihály	1696	
Náraj András	1717	
Náraj Boldizsár	1717	
Náraj István özvegye	1717	
Náraj Mihály	1717	
Náraj Péter id.	1717	
Náraj Péter ifj.	1717	
Náraj Zsigmond	1717	
Náraj Boldizsár	1726	
Náraj János	1726	
Náraj Mihály	1726	
Náraj Péter id.	1726	
Náraj Péter ifj.	1726	
Náraj Zsigmond	1726	
Nároj János ifj.	1754	
Nároj Péter	1754	
Nároj József	1754	
Nároj György	1754	
Nároj Boldizsár özvegye		
fiával Györggyel	1754	
Nároj Péter özvegye id.	1754	
Nároj János id.	1754	
Nároj Ferenc id.	1754	
Nároj Ferenc	1754	
Nároj Ferec ifj.	1754	
Náray Imre	1835	
Náray János	1835	
Náray Marinka özv.	1835	
Náray Marinka	1835	
Szalay János özvegye		
Náray Imre	1848	
Náray-Németh	1720	
Pestmegyében kihirdetve		
Náray-Szűts	1720	
Pestmegyében kihirdetve		
Németh		
Nemeth Fülöp	1658	
Németh János pap	1835	
Németh József	1848	

Orosztonyi		
Orosztoni György	1658	
Orosztony Pál	1696	
Orosztonyi Pál	1726	
Orosztonyi Pál	1754	
Palotay		
Palotai József	1848	
Palotai József	1848	
Parti		
Parthi György	1658	
Páker		
Páker Anna	1835	
nemes Gángol János özvegye		
Pállfy		
Pállfy Zsigmond	1754	
Pálffy Sándor	1835	
Pálffy Sándor	1848	
Perenyei		
Perenyei Dániel özvegye	1754	
Pogány		
Pogan Gábor esküdt	1835	
Pogan Lajos	1835	
Pogán Gábor	1848	
Pogán Lajos	1848	
Pongrácz		
Pongrácz Mátyás	1717	
Pongrácz Mátyás	1726	
Pongrácz Zsigmond	1726	
Pongrácz Zsigmond	1754	
Pongrácz Ferenc	1754	
Preisznér		
Preisznér János	1848	
Rába		
Rába Benedek	1717	
Resetár		
Resetár Antal	1848	
Répás		
Repas János	1658	
Répás György	1717	

Sárffy		Szabó Bábi	1835
Sárffy Istvánné	1658	özvegy Hodászy Jánosné	
Sárffy Ferenc	1696	Szabó Borbála	1835
Sárffy János	1696	Szabó Ferenc	1835
Sárffy Ferenc	1717	Szabó József	1835
Sárffy Gergely	1726	Szabó Sándor	1835
Sárffy Ferenc	1726		táblabíró
Sárffy György özvegye	1754	Szabó Ferenc	1848
Sárffy János	1754	Szabó Ferenc	1848
Sárffy Mihály	1754	Szabó László	1848
Sárffy István	1754	Szabó Sándor	1848
Sárfy Ferenc id.	1835		
Sárfy Ferenc ifj.	1835	Szakály	
Sárfy János	1835	Szakály István	1848
Sárfy János id.	1835		
Sárfy József	1835	Szalai	
Sárfy József ifj.	1835	Szalai István	1658
Sárfy Lajos	1835		
Sárfi Ferenc	1848	Székely	
Sárfy Gábor	1848	Székely Mihály	1848
Sárfy János	1848		
Sárfy József	1848	Széles	
Sárfy Lajos	1848	Széles Miklós	1696
		Széles Imre	1717
Seper		Széles János	1717
Seper József	1835	Széles Zsigmond	1717
Seper József	1848	Szeles Imre	1726
		Szeles János	1726
Sibrik		Szeles Zsigmond	1726
Sibrik Ferenc	1696	Széles Imre	1754
		Széles Zsigmond	1754
		Széles Imre ifj.	1754
Somogyi		Tóth	
Somogyi Imre id.	1835	Tót Mihály	1658
Somogyi Imre ifj.	1835	Tót Pál	1658
Somogyi Katalin	1835	Tóth János	1696
Szalay Jánosné		Tóth Márton	1754
Somogyi Sándor	1835	Tóth János	1835
Somogyi Imre	1848	Iskolamester, sopronmegyei,	
		nemessége Vasban nincs	
Suborits		bizonyítva.	
Suborics János	1848	Tóth István	1848
			ifj.
Szabó		Tóth István	1848
Szabó János	1696		idős
Szabó István	1717		
Szabó János	1754	Török	
Szabó Márton	1754	Török Péter	1835
Szabó Anna	1835		
Szabó Antal	1835		

Vince		Zelles József	1848
Vince Ferenc	1848	Zelles Sándor	1848
		özvegy	
Zalai		Zelles Sándor	1848
Zalai György	1658	ifj.	
Zalaj Imre	1658		
		Zernovác	
Zámbó		Zernovátz Borbála	1835
Zámbó József	1848	Zernovátz Imre	1835
		Zernovátz János	1835
Zelles		Zernovátz József	1835
Zelles István	1835	Zernovátz Mária	1835
Zelles József	1835	Zernovátz Mihály	1835
Zelles Julianna	1835	Zernovátz Imre	1848
Németh Mihály özvegye		Csernovác Imre	1848
Zelles Sándor	1835	idős	
Zelles Veronika	1835	Zernovac János	1848
özvegy Zernovátzné		Csernovác Mihály	1848 ¹

Egyes nemzedékekről ennél több információ is rendelkezésre áll, itt főleg a nemesi származású családokat kell érteni. Ilyen családokról leginkább címerükre vonatkozó leírás, vagy életpálya alapján lehet bővebb információt meríteni.

Benkő A család 1598-ban jelen van Náraiban. Benkő Jánost említ egy leírás. A mai Hősök tere 10. szám alatt lakott a család utolsó, örökös nélkül elhunyt tagja. Adatközlők elmondása alapján a nárai Benkő család rokonságban állt Antall Józseffel (1932-1993), a rendszerváltás utáni első miniszterelnökkel. Az elmondások alapján ezt maga a miniszterelnök ismertette egy vele készült televíziós interjújában.²

Bölcsvölgyi A család Zala megyéből, a Göcsej szívéből származik, ősi nemesi család. A Becsvölgye névvel nevezett település települési tájnak is mondható, amely a középkorban, de még a XVIII. században is a mai területénél lényegesen nagyobb volt. A névadó Becs patak völgye Novától északra, egészen Csonkahegyhátig, nyugatra pedig Petrikeresztúrtól Szilvágyig terjedt. A XIV. században, 1371-ben említik először a család egyik tagját Becsvölgyi István fiát Balázst. 1387-ben Kisbács nevű birtokot is becsvölgyi nemesek bírták. 1431-ben Becsvölgyi Bálint fia Bálint a nővérének, aki a nemességgel nem rendelkező Salamonvári Jakabhoz ment nőül természetben adta ki a leánynegyedet. A települést 1497-ben a Veres, Itemér, Berta, Bán, Doszpot, Kéz, Adorján, Pálfi és kilenc Becsvölgyi nevű család lakta. Alig valamivel később 1513-ban 11 egytelkes család rendelkezett itt nemességgel és birtokkal: a Barabás, a Weres, a Kamandor, a Weres, a Demeter, a Tákó, a Gerárt, a Bech, a Kamandor, a Weres és a Bán családok.

Feltehetően a terület már a honfoglalás idejében is lakott volt, az első itt megtelepedett családok vehették fel birtokaik után előnévként a Becs-völgye földrajzi nevet, amely már a középkorban több kis települést, szeget foglalt magába. Ezek voltak: Barabásszeg, amely a Becsvölgye diverticuluma és központja volt, Kereseszeg (Barabásszegtől keletre néhány száz méterre), Pajzsszeg és Rózsaszeg, amelyek a középkori oklevelekben gyűjtőnévként, Becsvölgyeként szerepelnek, mely település nemesek által lakott kuriális falu volt – ebben hasonlóságot tükröz Náraival –, ahol jobbágyról csak 1513-ban történik említés.

A török hódoltság idején végig lakott, lakosságának számát azonban az összeírásokból nem lehet megállapítani. A nemesek vagyoni rétegződése erősen fokozódott, közülük a Bán család emelkedett ki. 1626 táján egyetlen nemes fizetett 50 dénár taksát, a többi 42 csak 5-25 dénárt, míg a törököknek 68 Ft sarcot és ajándékot adtak.

A Becs, Becsvölgyi, Böcsvölgyi néven is ismert család a kényszerű birtokelaprózódás következtében a XVII. századra egykori lakóhelyéről már teljesen kiszorult. 1790-ben Zalában már csak Tárnokon lakott 9 tagja a *Becs de Becsvölgye* családnak, ahol nemesi nevük utal egykori származásukra.

Náraiban az 1658-as taxafizetési összeírás említi először a család egyik tagját, név szerint Bölczföldi Gáspárt. Itteni megtelepedésük ideje nem ismert (az 1554. évi nemesi összeírásban még nem szerepel), azonban elgondolkodtatásra adhat okot, hogy egykori ősi birtokukon 1513-ban mindössze egy család viselte a nevet és 1583-ban Nárai egyik földrajzi részét már Beche-földe névvel illették, amely elnevezés napjainkban is használatos, eredete mind ez ideig ismeretlen.

Az egykori Zalai Becsvölgyi család Nárai ágának nevének Böcsvölgyi, Bölczföldi, Bölcs-földy, Bölczvölgyi, és Bölcsvölgyi változatai fordultak elő az évszázadok során, azonban 1848-tól egységesen Bölcsvölgyiként szerepelnek. A ma ilyen nevet viselő családok száma ismereteink szerint tíz alatt van hazánkban, esetükben tehát egy meglehetősen ritka névről beszélhetünk, Nárain kívül mindössze Répcelakon, Budapesten és Dunaharaszttiban viseli néhány család a Bölcsvölgyi nevet.³

Keóvágó-Eörsi Eörssy Az ősi magyar család a Balaton melletti Örs község Örs nemzetség talán legrégebbi birtokosa volt. A falu nevével – Ursi, Urs, Wrs – Szent László 1082-ben és Fila veszprémi kanonok, korábban felsőörsi nemes, 1131-ben kelt oklevelében találkozunk legkorábban. Eredetileg egy Örs falu volt itt, melyet kőfejtő telepei miatt Vágó-Örs, Kővágó-Örs-nek is neveztek. Amikor a népes település kettévált: Alörs-Felörs, a régi településnek Felörs, Nagyörs, végül Felsőörs lett a neve.

A Malom-völgy sziklás oldala felett épült az Örs nemzetség palotája a XII. század elején, melyet Örsi Buhnának vagy fiának, Ugrának tulajdonítanak. Örsi I. Miske a palota tulajdonosa a XIII. század első évtizedeiben. A családja részben kihalt, részben máshova költözött, a palota elpusztult, de helyét ma is Miskének, Miske-palotának nevezik.

A palotának és a hozzá tartozó birtokoknak az Eörsi család leszármazottai voltak a tulajdonosai, közöttük Kővágóörsi Kis György esztergomi várnagy, ki Zsigmond király kedvelt embere volt, aki a Fejér megyei Szabadbattyányt kapta adományba, az ő fiai már Batthyánnak nevezik magukat.

Az Eörsi nemzetség nem tartozott a főurak, főnemesek közé, bár egyes tagjait vármegyei és káptalani szolgálatban találjuk. A Batthyányak a XV. század végétől, a XIII. század közepéig az ország legelőkelőbb főurai közé emelkedtek. 1476-ban Mátyás király megerősítette őket a felsőörsi prépostság kegyúrságában, melyet 1950-ig a körmendi Batthyány hercegi ág gyakorolt és kizárólag a prezentálás (a prépost személyének kijelölése) jogára korlátozódott. A kegyúri terheket a prépostság viselte. Ezek: a felsőörsi templom, iskola, préposti kúria, a dinnyési kápolna és iskola, valamint az összes gazdasági épületek fenntartása. A nemzetség bőkezűségét mutatja, hogy a felsőörsi templomban a II. világháború végéig nem is perselyeztek.

Érdemes kiemelni a család egyik tagját, Eörsy Pétert, aki Komárom megyében született, és elég korán a katonai pálya felé fordult, mint megannyi más száműzött nemes. Tudni kell, hogy a nemesek a hódoltság területén birtokukat mind elvesztették. A hódítók a jobbágyságot, az iparosokat és kereskedőket nem bántották, a nemeseket azonban elűzték. Ezeknek tehát igen ösztövérvül állt a sorsuk. Egy szál karddal s egy-két lóval jöttek a királyi

területre, ahol karddal keresték kenyerüket. Ádáz dühvel harcoltak a hódítók ellen, sokan közülük kardjukkal és vitézségükkel szereztek új birtokot. Így volt ezzel Eörsy Péter is, aki az elvesztett birtokai helyett kapott újat a török elleni vitézségeért.

Eörsy a XVI. század nyolcvanas éveiben mint huszárkapitány szerepel Pápán, ahol a derék Majthényi László, Gyulaffy Mihály és Horváth Balázs a hadnagy társai, majd rövidesen komáromi várkapitányként tűnik fel a török elleni küzdelemben, ahol kiemelkedő katonai tehetségével játszott szerepet a török elleni hadjáratok során. Eörsy Péter jól ismerte a végbeli szokástörvényeket, azokat mindig megtartotta. A szomszédokkal jó viszonyt alakított ki, a budai pasával is nyájas hangon váltott levelet, a kardja alatt lévő katonáit is becsülte és szerette. Ha tudomására jutott, hogy valamelyik török várban magyar vitézek raboskodtak, mindent elkövetett kiszabadításuk érdekében. Mivel Eörsy Péter emberei folyton kijártak csatára, s mivel a hódoltsági magyarok is rendesen tudták vele a törökök rezgelődését, Eörsy a legjobban értesült kapitányok egyike volt. A budai basák és más török urak Eörsy Péternek nemcsak vitézségét, de emberségét is jól ismerték, szívesen egyezkedtek vele a rabok megváltása ügyében. Idővel országos híré hadvezérré vált, hosszas ostrom után ő szerezte vissza Esztergomot török kézzől, és ezek után írta a törököknek: „a róka náthája nincsen rajtunk, hogy meg ne éreznénk csalárdságtok bűzét!”. De eljárt a Váciak, Kecskemétiak, Kőrösiek, Ceglédiek és az Óbudaiak ügyében is. Vácot például fivére, Eörsy András várkapitány védte.

Fehérvár ostromakor a budai basa így szólt a főembereihez: „Ti kutyák! Oly sokáig alkudoztatok Eörsy Péterrel a békesség dolgában, hogy Fehérvárt imigyen eljásztátok!”.

Legvéresebb harca a törökkel Győrött volt 1598-ban. Győr visszafoglalásáról elég sokat írtak már, de Eörsy Péternek ottani szerepléséről ritkán emlékeznek meg, pedig Eörsy Péter ezer vízi és szárazföldi hajdú élén küzdött ott. A hivatalos jelentés szerint a győri kapu felrobbantása után a francia Vabecourt rohant be a várba elsőnek. Erre jött Eörsy Péter ezer hajdúval, őt követte Don Lopes s végül Scharzenberg fővezér jött, aki március 30-i jelentésében ugyanezt írja s hozzáteszi, hogy Eörsy Péter magyar gyalogosaival nagyon kitüntette magát.

Mikor Rudolf osztrák császár meghallotta Győr visszafoglalását, az idegen tiszteket elhalmozta jutalommal. Eörsy Péter viszont semmit sem kapott, bár háromszáz emberénél több esett el, s a megmaradtak is jobbára sebesültek voltak. Vitézségét és hősiességét Győrben emléktábla és utcánév őrzi az utókor számára.

A budai vezérbasa, a béketárgyalások alkalmával is Eörsy Péterrel tudatta a törökök kívánságait. Mátyás főherceg például 1600. szeptember 7-én Rudolf császárnak írt levelében azt jelentette, amit a budai vezír basa a békesség ügyében Eörsynek írt.

1602 őszén az egri törökök háromkornétás (lófarkas) basa által vezetett ezerkétszáz lovasát verte széjjel, temérdek zsákmánnyal és rabbal tért vissza Esztergomba. Az ő érdeme a törökök pesti hídjának szétrombolása is. Ezekkel, és még számtalan dicső tettel bizonyította a magyarság iránti szeretetét.

Résztvett Buda és Pest ostromában, Pest elfoglalása után Eörsy Péter és Strozza olasz tisztre bízták a város védelmét. Hasszán basa megszállván a várost, Eörsy hősiességgel védte azt, embereivel gyakran kitörvén az ellenségnek komoly bajokat okozott. Mielőtt a török abbahagyta volna az ostromot, a fővezér parancsára több német ezred és Eörsy Péter magyarjai rohamot intéztek a török sáncok ellen. Nem tudni mi remítette meg Eörsy Péter csapatait, de a legvadabb rémület közt rohantak vissza a pesti kapu felé, hogy a városba menekülhessenek. Eörsy Péter kivont karddal állta útját a megrettent futóknak, s néhányat közülük le is vágott. A tolongó és rémülettől űzött tömeg azonban eltiporta a derék embert. Éktelenül elrúttított holttestét alig lehetett felismerni. Azok a csapatok, melyeket oly sokszor vezetett győzelemre, öntudatlanul okozták halálát. Mikor észbekaptak s megtudták a szomorú esetet, bőségesen megsiratták vezérüket s hív társukat.⁴

Eörsy Péter 1592-ben (akkor mint veszprémi várkapitány) adomány útján a Fejér megyei Deeg (Dég), Échy (Écs) és Fekete községeket kapta a török elleni kiemelkedő hadműveleteiért a királytól. Ebben az időben még Vasvármegyében nem volt birtoka a családnak (Eörsy Benedek zalai Nagy Boldogasszony birtokába való beiktatása 1561-ben történt, Eörsy Zsigmondot 1631-ben a sopronmegyei Nagygeresd, majd 1644-ben Szarkaföld és Gyalóka községekbe iktatták be).⁵ Az Eörsy család a Fejér megyei kiváló hadvezér Eörsy Péter ágából tűnik fel a XVIII. század közepén Náraiban, ahol az államosításig volt birtokos. A család a mai Kossuth Lajos u. 49. sz. alatti telkén építette fel a kuriális funduson épült első házát (megjegyzendő, ez a hely még napjainkban is a család egyenesági leszármazottjainak tulajdonában van). Ezt a házat valószínűleg Keötvágó-Eörsi Eörsy Zsigmond építtette. Az ő fia volt Eörsy József (1761. december 21 – 1843. november 1). A viszonylag elég széles telken az első ház a telek bal oldalán állt, jobb oldalon pedig (ahol a család mai háza áll) egykoron az istállók voltak. A család a jó gazdálkodás eredményeként hamarosan kinőtte ezt a helyet, és felköltözött a mai Petőfi Sándor u. 118. sz. alatt található eléggé impozáns méretű, a mai napig a község legnagyobb belterületi ingatlanán újonnan

Eörsy József

sét és az adófizetést a korábbi években tartalékolt arany tárgyak értékesítéséből, vagy az erdőből történő jelentősebb fakitermelésből származó bevétellel tudták csak kipótolni. Ugyanígy járt el a család egy-egy nőtagjának kiházásításakor, ilyenkor rendszerint 100-100 hold erdő fát termelt ki, és az érte kapott pénzt, mint hozományt vitte az ifjú asszony a házasságába. Eörsy János fia, Eörsy József (1879 – 1951), hogy ne maradjon el ősei jól bevált szokásaitól, szintén új ház építésébe fogott 1905-ben ugyanazon a telken, amelyen az ő szülőháza is állt.

Jagasics Erzsébet

felépített, szintén kuriális funduson épült házába, amelyhez itt már jóval több és nagyobb kiszolgáló épületek tartoztak. Ezt az házat feltételezhetően Eörsy József fia, Eörsy János (1807. augusztus 12 – 1887. március 22, megyei táblabíró) építtette valamikor 1860 körül, aki hatvanévesen nősült először és utoljára, felesége a sóptei nemes Jagasics családból származó Jagasics Erzsébet lett, akitől három gyermeke született.

Ekkorra már a község legvagyonosabb családjává váltak – erdejük méretét néhány évtized alatt megduplázták –, ahol a gyermekekre nevelőnő vigyázott, a ház asszonyának pedig férje halála után a gazdálkodás irányítását kellett átvennie, földjeiket, erdejüket cselédekkel műveltethették. A saját erdő mélyén még jókora halastó is tartozott a birtokhoz, amit egy patak táplált vizével. A viszonylagos jólétnek ára is volt, nem egy aszályos évben, a megélhetést, a cselédek bérezé-

A felépített ház jellegét tekintve inkább már a kis-kastély kategóriába tartozik, napjainkban a lovasfogadó szállóépületeként ismert. Az üresen maradt korábbi házba cselédeket szállásoltak el, majd az államosítás után az Állami Gazdaság szolgálati lakásaként funkcionált, a rendszerváltás után pedig az épület a kialakított lovasfogadóhoz tartozott, az utca felőli része presz-zóként, a középső része hatvanfős melegkonyhas étteremként, míg az épület hátulja a lovak elszállásolására szolgált. Mindkét épület napjainkban is jó karban áll, igaz az elmúlt évszázadok sem múltak el rajta nyomtalanul.

A nemes család egykoron címerrel is rendelkezett: a pajzs kék mezejében két egymás felé forduló griff, első lábaikkal egy felfelé álló kardot ragadnak. Sisakdísz: nyitott sasszárny közt növényes veres ruhás magyar vitéz, jobbujjában kardot markol.⁷

E családhoz köthető az az Eörsy mérnök, aki Chevreux Adrián mérnök-kapitánnyal együtt a szombathelyi megyeházát tervezte, és a kivitelezést irányította, amely 1779-ben készült el.

Eörsy Károly

Alig állt pár éve az új megyeház, máris nagy tűzvész fenyegette. 1783. január 12-én este 20³⁰ órakor Náray András fürdősz házánál – amely szomszédos épület volt a megyeházzal – tűz ütött ki. Ahogy a korabeli krónikák megemlékeznek róla, 10-nél is több ház elhamvadt, de szerencsére a frissen épített megyeháznak nem esett baja. A közgyűlés február 3-án meghagyta, hogy a megyeházát védő deszkakerítést azonnal kőfalra kell cserélni, illetve a környékbeli épületeket cserépfedéssel kell ellátni.⁸

Említésre érdemes életpályát tudhat magáénak a Náraiban született Eörsy Károly, aki a katonai pályát választva testőrtisztként szolgált a bécsi udvarban. Eörsy Károly Bécsben fényűző életet élt, nem elégedett meg a kincstári lóval, annál jobbat és szebbet tartott, természetesen ennek ellátásáról már neki kellett gondoskodnia. Emellett nem a kincstári egyenruhát viselte, hanem saját ruhákat varratott, valamint aktívan részt vett a bécsi éjszakai életben, előszeretettel kártyázott, élte úri életét. Természetesen ezt a kapott járandóságából nem tudta fedezni, kénytelen

A régi Eörsy-ház, jobbra Eörsy József és mellette a két lánytestvére valamikor az 1900-as évek tájékán.⁶

volt apai segítséget is igénybevenni életmódjának fedezésére, és ezt bizony a bécsi udvarhoz képest kis családi gazdaság sem bírta sokáig, illetve állandó jelleggel. Így esett meg, hogy Eörsy egy idő után akkora adósságot halmozott fel, hogy egyedül képtelen volt megoldani és kénytelen volt apjához, Eörsy Józsefhez folyamodni pénzsegélyért. Ő a kért tetemes összegből 400 forintot tudott fia rendelkezésére bocsátani, de mivel a 3000 forintos adósságból még további 2600 forint fönnált, ismét apjához fordult segélyért, aki nem volt hajlandó saját magát is adósságba vinni emiatt, így nem teljesítette ezt a kérést. Ekkor nővérei szánták meg öccsüket, akik minden ékszerüket pénzé téve tudták előteremteni a kérdéses összeget, hogy a család nevén csorba ne eshessen. Eörsyt az adósság végett, és az azzal járó galibák miatt Bécsből az olaszországi Velencébe helyezték további katonai szolgálatra. Itt Eörsy újabb, most a változatosság kedvéért nem adósságot, hanem szerelmi bonyodalmat okozott. Egy velencei férjes asszonnyal folytatott viszonyára az asszony férje hamar rájött, és dühében a házasságtörő feleségét egy törrel megölte. Eörsynek ekkor innét is mennie kellett, innen Erdélybe helyezték át további katonai szolgálatra. Érdekességként említem, hogy a gyilkos tör valamilyen módon az Eörsykhöz került, és egészen a második világháborúig a család a nárai házában őrizte, ekkor az orosz katonák zsákmánya lett, további sorsa nem ismert.

Különleges történelmi jelentőséggel bír az Eörsy család levéltárában őrzött egyik levél, amelyben Eörsy Károly Velencébe való megérkezését írja le édesapjának Náraiába:

Minden Fölött Való Kedves Uram Atyám!

Ugyan ez előtt 19 hónapokkal volt, és most újonnan egy darab tudöre meghatározott Státíokra való szerencsés megérkezésemet ezennel Kedves Uram Atyámnak tudtára adni bátorkodom. Mi hat hetekig tartott fáradságos mársunk után ide Venetziába (Velencébe) Bataillon a többiek pedig másik stábbal Bresciába rendeltetünk utóbbi parantsolatig. Ujjon meg jegyzék, hogy minden órában marsh készen legyünk, hogy az első tudósítással tüstént parancsoatinkat követhessük. Mi most itten a legnagyobb bizontalanságban élünk s várjuk óhajtvá, hogy tán már valahára czélt érünk. A környülállások részünkre ugyan napról napra kedvezőbbek, s reméljük is, hogy kikelettel, ha nem előbb jobbra fordul régi meg írt nyomorúságos sorsunk. A mi olaszaink meg ijedve a sok katonaságtól is szinte el vagyunk nyomattatva, de szomorú határainkban újabb s újabb lázadó kinek is valóságos alattomos tettek fedeztetnek fel szüntelen. Nem régiben Májlandban (Milánó) 40 000 fegyvereket el dugva találtak meg, Wiconziába már három étzaka a háromszínű kocardakat és zászlókat találtak a városban a Municipátitas kapuján és még több szembetűnő épületek ablakára ki téve. Nem különben Toscainai (Toszkániai) birodalomban nevezetesen Florentziába (Firenzébe) is csiklandós hírek forognak fent...

...magamat pedig édes atyai kegyességben ajálván maradok, s vagyok Kedves Uram Atyámnak holtig alázatos kéz csokolom fia: Károly

Venetziában október 20-án, 1831.

A levél pontos képet ad az akkori olasz polgári átalakulás, a francia eszmék terjedésének kezdetéről, nem utolsósorban rávilágít Eörsy Károly apjához való viszonyára, valamint kifinomult választékos modorára.

Az Eörsy család nárai ágából választott feleséget a Náray-Szabó család egyik férfitagja is, a szombathelyi Sarlay földbirtokos is, akinek birtoka Szombathelyen a nárai határban feküdt, ma Sarlay-telepként ismert, de ebből a családból választott feleséget az ismert botanikus Saághy István, a kámoni arborétum alapítója, aki az érettségi után a Budapesti Tudományegyetem jogi karára nyert felvételt, 1887-ben az államtudományokból doktorált.

A doktorátus megszerzése után rövid ideig fizetés nélküli gyakornok volt a megyeházán, majd átvette örökölt birtokainak kezelését. 1891. szeptember 30-án a Nárai templomban vezette oltár elé és vette feleségül Keővágó-Eörsi Eörsy Irént, házasságukból négy gyermek született.⁹

Az Eörsy család fényképalbumából:

Az egykori Eörssy-kastély napjainkban

Hertelendy Zala megye ősi családja, melynek névadó fészke a Tolna megyei Hertelent község (Hőgyészről délre, ma puszta), hol 1398-ban Hertelendy Antal birtokos. Előkelő, ismert vagyonos nemes család. A család a XV. században már Zala megyében él. Hertelendy Tamás 1481-ben birtokos a Zala megyei Lakon (Keszthelytől 10 kilométerre északra, ma Vindornyalak), ahonnan a zalamegyei fővonal a második előnevét veszi. 1543. január 21. I. Ferdinánd parancsára a zalavári konvent beiktatja Hertelendy János és Mihály testvéreket, Kustány Kata fiait Vindornyaszőllős és Pusztalak zalamegyei birtokokba. Előbbiből a zalamegyei fővonal, utóbbiból a vasmegeyi fővonal származik. A vasmegeyi fővonalból Vas vármegye 1754/55 évi nemesi összeírásában a birtokos nemesek között Hertelendy Ádám, Imre árvája, György és Boldizsár szerepelnek.

Hertelendy Mihály 1595-ben Vas vármegye főszolgabírájaként szerepel, 1597-ben ő jelenti a vármegyének, hogy Gósfá község lakosai a törökök elől mind elmenekültek. Neje Kemény nevezetű lány volt. 1600-ban lemond hivataláról, 1604-ben Hertelendy Ambrus tűnik fel mint főszolgabíró. A mellékágon rokon Hertelendy József az 1797. évi nemesi felkelésben mint főhadnagy vesz részt. Hertelendy Dénes 1810-ben kapitány a Radetzky-huszároknál és a vármegye táblabírája.

Címerük: kéken zöld mezőn egymással szembe ágaskodó két arany oroszlán ellentétes előlábaikkal leveles arany koronát tartanak, mely alatt könyöklő páncélos kar felülről jövő nyíllal átütve. Sisakdísz: fészében ülő, fiait saját vérével tápláló pelikán. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.

Náraiban a XVII. század eleje óta van jelen a család, ahol az államosításig jelentősebb birtokkal rendelkeztek.

Hodászy A család Jákról került Náraiiba. Hodászy János a család leszármazottja 1835-ben Szombathelyen ügyészként dolgozott. A család valamikor Hodászy Tamás révén Szent-Grótból, illetve testvére Hodászy Mihály által Perenyéből indult ki. Ez utóbbi, két fia közül Hodászy János perenyei lakos leszármazottja volt később Hodászy János.¹⁰ A család említésre érdemes Nárai tagja volt Hodászy Benjamin, belügyminisztériumi tanácsos,

Hodászy Benjamin

Hodászy Péter és Hodászy János huszárok

aki a főtanácsosi kinevezést azzal hárította el, hogy azt pénzért is meg lehet venni, senki ne kételkedjen beosztása hitelességében, mert a tanácsosi kinevezéséért tanulnia kellett, tiszteljék továbbra is benne azt, amiért megtanult, így megmaradt továbbra is tanácsosnak. Szenvedélyes természetjáró volt, szabadságát – minden évben egy hónapot – Náraiban töltötte, ahol jelentős rovargyűjtést végzett. Bogárgyűjteménye halála után a Természettudományi Múzeumba került.¹¹

Lovenyák A család nemesi rangját II. Ferdinándtól kapta Bécsben 1623. szeptember 13-án. Címerük fekete udvarban, zöld téren, fehér bárány összetett lábakkal, a felső részben három arany csillag. A sisak koronájából, két bivalyszarv között, ágyékával fehér bárány emelkedik ki. A bivaly szarv jobbról félig vörös, félig kék, balról hasonlóan félig vörös, félig kék. Foszladék: jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös. A nemességet II. Ferdinándtól Lovenyák Bálint, fiai Miklós, Ambrus és János, valamint unokái János, István, Balázs és Mihály kapta. Nemesi levelüket Náraiban az 1733-as nemességvizsgálaton Lovenyák László mutatta fel.

Lóránth A család származását nem lehet egyértelműen megállapítani, találni zalai ősokeket is közöttük, megyénkben Nárain kívül jobbára Polány és Unyom környékén fordultak elő.¹²

Náray A Nárai Náray család a legősibb magyar családok egyike. Nemessége és társadalmi elismerése a legelső időktől vezethető vissza. A vármegyében a családot úgy ismerték, hogy régi megyebeli dinasztia, amely atyai vagy ősi birtokkal bír, a család elődei és utódai mindig is nemesi szabadságban éltek.

Az Árpád-házi királyok alatt Szent Istvántól kezdve, az ősi nemesi réteg a betelepülő magyarok vezéreinek leszármazottjai közül kerültek ki, így többjük szokásjog alapján váltak nemesekké és maradtak is mind azok. Valószínű, hogy a Náray család eredete ezekre, vagy a korábbi időkre vezethető vissza. Ezt a teóriát látszik az is alátámasztani, hogy a családban előfordulnak periodikusan ismétlődő pogány eredetű nevek (XIII. századtól egészen a XVI. századig), mint például a Gógán vagy a Vid.

A Nárayk:

A család gyökerei Vas Vármegyében, a családról nevezett községben – a mai Nárai-ban – van, habár ma már a történelmi Magyarország majdnem minden vármegyéjében találhatunk Náray-kat. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a magyar örökösödési törvények nem részesítették előnyben kizárólagosan az elsőszülött fiút. A magyar öröklési rendet az „Ősiség törvénye” (1351) szabta meg, melyet Nagy Lajos király adott ki. Ebben, az ősi szokásokat meghagyva törvénybe iktatta, hogy örökösödési joggal bír minden bír szerinti utód függetlenül a gyermek nemétől, és egyenlő arányban jogosultak az örökségre. Tehát a többi korabeli királyságtól eltekintve, az elsőszülött nem élvezett semmilyen privilégiumot.

Az ingó és ingatlan vagyon öröklésénél az apa saját megítélése szerint végrendeletben rendelkezett földi javainak elhalálozása utáni szétosztásáról. Ebből kifolyólag a közepes és kisebb birtokok elaprózódása gyakorlatilag elkerülhetetlen volt. Különös tekintettel igaz ez a Náray családra, ahol a szapora gyermekáldásnak köszönhetően a családi ősi birtok viszonylag rövid időn belül kis parcellákra redukálódott és nyomós okot adott a családon belüli pereskedésre.

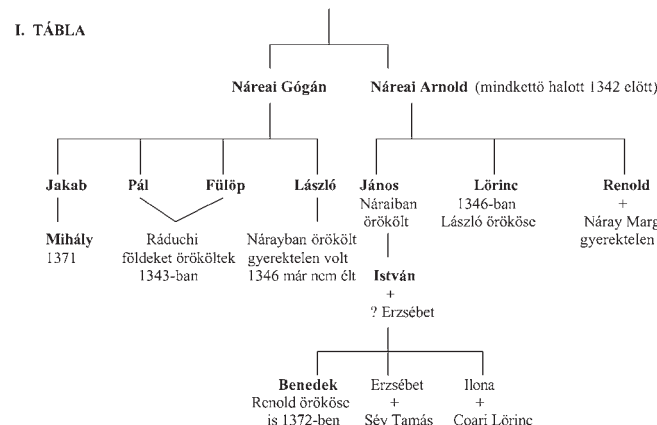
Feltárt iratok

A Náraykról már 1342-ben is említést tettek egy peres ügy révén. Nárai Gógán fia László és Nárai Arnold fia János között a családi birtok öröklése ügyében egyet nem

értés merült fel. Ez a vita végül is peren kívül kölcsönös megegyezéssel zárult le. Ebből a tényből két következtetés is levonható: Az egyik az, hogy a családnak Náraiban volt birtoka és már a XIV. század közepén jelentős szerepet töltött be. A másik konklúzió pedig, hogy már az akkor tősgyökeres nemesi családban (már akkor is ősi nemesi családnak számított) az örökösödés elsőbbsége állandó, akár két generáció is áthaladó perpatvar tárgya volt.

1346-ból egy további érdekes irat bukkant fel, amelyben Nérai Arnold fia Lőrinc személyes kérelemmel fordult I. Lajos királyhoz a nemzetséghez tartozó és már elhalt Gógán fia László földjeinek igénylésére öröklés címén. A vitatott földet törvényes örökös hiányában László törvénytelen fiai bitorolták, holott azt csak törvényes utód örökölhette. (Lásd 1. tábla) Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy ez az okmány azt tanúsítja, hogy a családnak akkora rangja és társadalmi elismerése volt, mely lehetővé tette, hogy a király előtt személyesen szólaljon fel a kérelmező és kérjen jogorvoslást panaszára.

A további századok folyamán a családi történetek viszonylag jól nyomon követhetőek a jogvitás ügyek vizsgálata és elemzése révén, hiszen majdnem minden halálesetet per követett, melyeknek befejezése egyes esetekben akár éveken, évtizedeken keresztül is elhúzódott. A földek és egyéb javak elosztása gyakran családokon belüli szakadáshoz is vezetett és nemcsak távolabbi rokon, unokatestvérek hanem testvérek között is.

Birtokviszonyok

A család birtokai az 1300-as években még Nárai falvára és annak környékére tehetőek. A falut és a faluhoz tartozó földeket két nagy, egymással rokonságban álló Náray család birtokolta, melyből az egyiknek Ráduch-on is voltak földjei. Az utóbbi földterületet a család zálogjogon szerezte meg egy 1343-ból származó írás szerint. A leszármazottak közül többen is kaptak saját joga adománybirtokot a későbbiek folyamán, mint ahogy ezt a fennmaradt okmányok bizonyítják. 1409-ből maradt ránk egy okirat, melyben Náray Máthé fiát Gáspárt Hermány-Kondakorban iktatták be birtokosnak. Ezzel a családnak egyes tagjai elkezdtek kirajzani az ősi birtokról.

Náraiból, illetve a vármegyéből való távozásnak más okai is voltak. Mivel az örökösödési törvény egyenlő elosztást részesített előnyben a törvényes utódok között (mint ahogy ezt már tárgyaltuk korábban is) a család nagyobb részének elszegényedése a XVI. századra tehető. Különösen az egyik ágon, ahol a bő gyermekáldás és a földek

egyenlő elosztása az ősi birtok elaprózódásához vezetett. A XVII. században a család több tagja már kénytelen volt jelzálogba adni telek nagyságúra zsugorodott „birtokát” és jobb híján más megyébe vándorolt ki állami hivatalt vállalva. A másik ág elszegényedése kicsit lassabb volt részben a kevesebb utód és a nem mindig igazságos végrendelek szülte végeláthatatlan pereskedések és el nem fogadott ítéletek miatt, részben pedig a családfő okos „család-politikája” következtében, ami azt jelentette, hogy az első szülött fiút előnyben részesítette végrendeletében a többi utódjával szemben, viszont a második- vagy harmadszülött fiait katonai, egyházi vagy államigazgatási pályára segítette. Idővel ez hagyománnyá is vált a családban. Az viszont tény, hogy a család ezen ága is elszegényedett a XVIII. századra.

Mindezt figyelembe véve nem lehet csodálkozni, hogy például egy 1754-ben végzett nemesi összeírásnál Nárayban 10 egytelkes nemesi családot találunk, a vármegyében pedig ugyanezen évben összesen 13-at. Így az 1700-as években a Vas Vármegyében maradt Nárayk már kénytelenek voltak hivatalt vállalni.

Az előkelő hivataloktól a kishivatalokig

A családban az állami hivatalok vállalásának kezdetei a XIV. század elejére nyúlnak vissza, amikor is többen „kijelölt királyi ember” funkciót töltöttek be, és más nemesek beiktatásánál a király, illetve az adminisztráció képviselőjében adtak át földbirtokot, adománylevelet és címet a kedvezményezetteknek. Másik gyakori „foglalkozás” volt a bírói állás vagy a megyei esküdti poszt. 1552 és 1700 között a család öt tagja töltött be Vas Vármegyében szolgabírói vagy alszolgabírói pozíciót. A XVI. századtól megnövekedett az egyházi pályát választók száma, illetve kincstárnokok, adószedők, katonák és ügyvédek is kerültek ki a családból. A XVIII. században pedig azt is tapasztalhatjuk, hogy többen helytartókká, jószágigazgatókká vagy személyi titkárrá váltak más nemesek birtokain, a katonai pálya mint legkedveltebb foglalkozás mellett. A XIX. és XX. századra a család nagy részének életmódja már nem nagyon különbözött a paraszti rétegtől: nemesi rangjának köszönhetően nem kellett adót fizetniük, de viszonylag kis kiterjedésű földjeik hozamaiból épphogy csak meg tudtak élni és csak néhány napszámot tartottak. A katonaság mint opció mellett megjelentek új foglalkozások is, mint például sebész, vasúti alkalmazott vagy iskolai oktató.

Családi anekdoták

A Nárayk mindig is hősiesen megvédték tulajdonukat, legyen az föld, jószág vagy bármi egyéb. Ezt bizonyítja több perirat is, ami a szomszédokkal szembeni birtokvitákat vagy tulajdonjogi kérdéseket tárgyal. Ezen írások egyike szerint a család harciasan megvédte a nemzetségük birtokaihoz tartozó erdőt. Nárai falu határában a Pozson felé vezető út mellett elterülő erdőrészeket Sárkány András, a Torony-vár ura el akarta birtokolni. Ezt a családfő nem hagyhatta annyiban, úgyhogy négy fiával maga ment kikergetni a betolakodókat. Mivel szép szerével nem ment, kardélre hányták vagy megsebesítették a szomszéd embereit. A „részletes csataleírás” – öt Náray nyolc lator ellen – a sebesültek tanúvallomásából derül ki és az azt követő birtokperesekből, mely végül is a család javára dőlt el.

Egy másik érdekes peranyag a Bornemissza-kkal folytatott összetűzés oka. Itt a problémát az okozta, hogy a szomszédos Bornemissza család Nárai falu határában a falutól délre fekvő erdőből elhajtott 32 szarvasmarhát. Természetesen a család a már szokásos robbanékony stílusban oldotta meg a problémát, visszaszerezték az „elorzott jószágot” és perben megállapították, hogy ez az erdő is a család örökös tulajdona.

A csatákban edzett, kardforgatásban jártas férfiak azonban nemcsak otthon csillogtatták meg tudásukat, hanem a török elleni harcokban is.

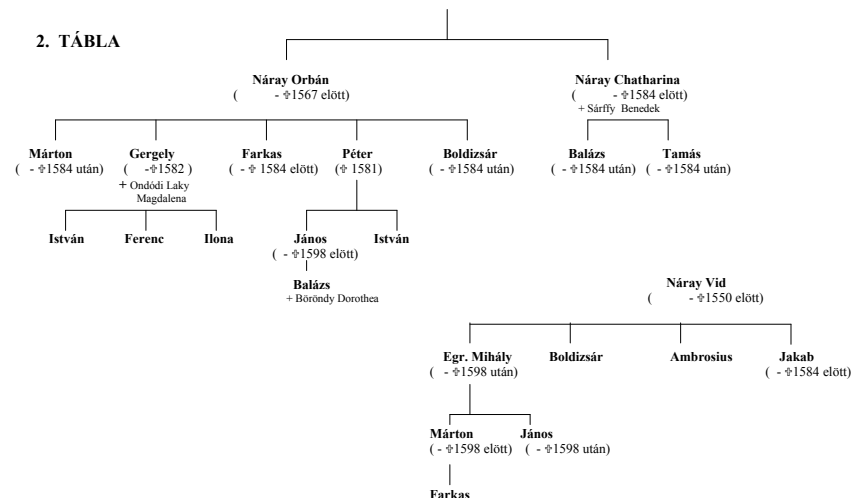
Református vagy katolikus?

A török idők alatt a család több illusztris tagja is megkapta a Vitézlő (Egregius) előnevet a csatákban nyújtott kimagasló katonai teljesítményért. Ebben az időben a Nárayk egy része áttért a katolikus vallásról a református hitre. Ennek a változásnak az oka az volt, hogy a három részre szakadt Magyarországon a törökök által meg nem hódított nyugati országrészben az egyházi adót az osztrák területeken lévő püspökök kezdték el szedni. Rövid időn belül már nemcsak az egyházi adót, hanem a királynak járó más adókat és a katonai sarcot is kivetették Bécsből ezekre a magyar területekre. Ettől az egyre növekvő anyagi tehertől több magyar nemesi család is szabadulni akart, különösen mivel a létbizonytalanság is egyre nőtt: a nemes harcolt, a jobbágy harcolt, sok föld maradt parlagon és úgy látszott, hogy a csatározásnak se vége, se hossza. A Nárayk felismervén ezt a „kiskaput” már az 1500-as évek második felében áttértek, ettől kezdve a család egyik része reformátussá vált.

A nagy tűzvész

A latin nyelvű ránk maradt és eddig felkutatott iratokból kiderült, hogy 1583-ban egy nagy tűzvész pusztított Nárayban, mely során megsemmisült a családi okmányok nagy része, többek között a birtoklevelek és az elődöknek adott nemesi adománylevél is. Így a család írásos kérelemmel fordult II. Rudolf osztrák császárhoz, hogy ismerje el nemesi rangjukat és novadonációs (újraadományozási) levélben erősítse meg birtokaik tulajdonjogát. Ebből az évből két különböző novadonációs okirat is létezik, melyet a császár állíttatott ki a család két ágának külön-külön. Ezekből az iratokból könnyen fel lehet térképezni az akkori családtagokat, tekintve, hogy minden nagykorú (21. életévét betöltött) férfit és az azok közötti családi kapcsolatot az okmányok megjelölnék. Így viszonylag komplett kép tárul elénk az akkori családi helyzetről és a családi szálaokról. (Lásd 2. táblát) A Nárayk térségből való nagyobb mértékű kiáramlása a török harcok közeledtével indult meg és a három részre szakadt Magyarország ideje alatt erősödött fel. A katonai szolgálat teljesítése sokszor meg is követelte az elköltözéseket, áttelepüléseket, mint ahogy az Vitézlő Nárai Náray György esetében is történt, akit Légrádra helyeztek 1623-ban majd pedig 1634-ben obervajdának nevezték ki.

2. TÁBLA

Családszakadás

A család történetéről sok írás maradt fenn, amelyet két nagy csoportra oszthatunk: az első csoportba az 1623 előtti iratok sorolhatóak, mert ekkor a család – legalábbis nagy része – még együtt van, habár már szétszórva vannak Vas Vármegyén belül és néhányuk már átköltözött Zala Vármegye északi részébe. A másik csoportba az ezt az évszámát követő okmányok oszthatók, mert ez az első eset, hogy valaki a családból átköltözött az ország másik részére, egészen délre. 1623 azt az eseményt jelöli, amikor Nárai Náray György Zala megyei szolgabíró György nevű fiát Légrádra helyezték katonai szolgálatra, majd pedig röviddel utána katonai bánná (obervajda) nevezték ki. Itt azt is meg kell említenünk, hogy az apa végrendeletéből egyértelműen kitűnik, hogy utolsó akaratának kedvezményezettje harmadszülött fia György volt, aki szántón, legelőn és patakon kívül egy nemesi kúriát kapott örökségül, megelőzve ezzel testvérébátyját. Mivel atyja halála után nevezték ki bánná a délvidékre, 1636-ban így eladta teljes örökségét jogaival együtt testvérébátyjának Mihálynak 200 arany forintért. Ezzel a megyéből való kiköltözése véglegessé vált. A török harcok befejezésével innen áramlott tovább a család (Nemes Nárai Náray György katonai bán unokái) Somogy-, illetve Baranya Vármegyébe, majd röviddel ezután a következő generációból már Tolna Vármegyében is megtelepedtek és nemességüket kihirdették. A Vas Vármegyében maradtak közül többen áttelepültek még a harcok alatt a békésebb Nyitra Vármegyébe, majd a török idők után Pesten is megjelentek a Nárayk valamilyen állami hivatalt vállalva. Akárhová is költöztek, nemességüket mindig igazolták és kihirdették a vármegyében, mert így felmentést kaptak az adófizetés alól, ami különösen a család szegényebb ágainál volt fontos.

Híres Nárayk

A család nemcsak a Nárai község és vármegye életében töltött be fontos szerepet hajdanában, hanem több megemlézésre méltó érdekes ember is került ki a Nárayk közül az évek során. Időrendi sorrendben haladva az első általunk talált híres Nárayk az általuk betöltött főszolgabírói vagy alszolgabírói hivatalnak köszönhetően tűntek ki. 1552 és 1770 között, mint ahogy már korábban kitértem rá, ezt a tisztelet viselte Vas Vármegyében Náray Mihály (1552 körül), Náray Gáspár, Náray György (1600 és 1620 körül), Náray Mihály II, és Náray Péter (1700 körül), 1695-ben Náray László Érsekújváron Nyitra Vármegyében lett főszolgabíróvá kinevezve.

Ma hazánkon kívül találunk még Náray-kat a történelmi Magyarország területein: Szlovákiában, Horvátországban, Romániában, valamint Spanyolországban, Kanadában, az USA-ban és Ausztráliában.

Az alább közreadott felsorolás korántsem teljes, de ahhoz minden bizonnyal elegendő, hogy az olvasó képet alkothasson e valóban nem mindennapi tehetséggel megáldott családról.

A következő felsorolásban szereplő személyek a Nárai Náray család egyenesági leszármazottai:

Nárai Náray György 1623-ban költözött Légrádra Náraiból és 1634-ben nevezték ki katonai bánnak délvidékre Vitézlő Nárai Náray Györgyöt.¹³

Náray György 1645. április 23-án született a zalai megyei Pálózon, Náray István és Kórodi Anna evangélikus szülőktől. A család korábbi elvándorlása folytán került Náraiból a zalai Pálózra. Kora ifjúságában római katolikus nevelést kapott egyik rokonától, az iskoláit Győrben és Nagyszombaton végezte. Győrben élete egyszer veszélybe került, amikor be-

leesett a Dunába és csak úgy tudott kimenekülni, hogy két deszkát sikerült megragadnia. A nagyszombati jezsuita collegium rektorának ajánlása folytán 1666-ban bejutott a római collegium germanico-hungaricumba. Harmadfél év múlva azonban betegeskedése miatt kénytelen volt visszatérni Rómából hazájába. 1668-ban miséspappá szentelték és az egri püspök vette maga mellé káplánnak. 1674-ben lett plébános Csütörtöktön, 1677-ben alesperes, 1680-ban pedig püspöki plébános lett. Pozsonyban 1684. június 9-én pozsonyi kanonokká nevezték ki. 1685 és 1689 között a Szent Imréről elnevezett pozsonyi papnevelő intézet kormányzója, 1686-ban a káplán dékánja volt. 1690. március 4-én az esztergomi káptalanban nyert stallumot. Itt előbb tornai, 1691. április 21-én zólyomi esperessé lépett elő. 1692-ben egyházlátogatást tett főesperessége területén. Nemcsak apostoli buzgalmű szónok, hanem költő is volt. 1699. december 5-én halt meg Nagyszombaton.

Egyik legjelentősebb XVII. századi egyházi ének- és dallamgyűjtő, szerző, aki a török dallamvilágból és magyar egyházi énekekből merítve száznál több templomi éneket írt, s valamennyit megzenésített és ezzel az egész magyar nemzet számára felbecsülhetetlen értékű kultúrmunkát végzett. Említésre érdemes az 1695-ben kiadott *Lyra coelestis* (Mennyei lírák), mely jelentős kultúrtörténeti értékkel bír, Bangha Béla által szerkesztett Katolikus Lexikonban így írnak róla: „A *Lyra Coelestis* valóságos kincsház”. Latin és magyar énekeket tartalmaz. Az énekeskönyv ma a Pannónhalmi Főapátság Könyvtárában tekinthető meg. Harmat Artúr és Sik Sándor átdolgozásában 1923-ban 30 művét ismét kiadták. A ma használatos általános imakönyvek 454 éneke közül 28, azaz több mint 6% e gyűjteményből való!¹⁴

Náray József, egri kanonok, szentgyörgyi apát és székesegyházi főesperes volt a XVIII. században. 1746?-ban született és 1804-ben halt meg. Több latin nyelvű munkája maradt fenn, melyek közül az egyik eredeti műve a Gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban található.¹⁵

Náray Dávid, kegyestanítórendi áldozópap, 1778. március 28-án született. 1803. december 31-én szentelték fel Szombathelyen. Több helyen volt tanár. 1850. március 25-én, mint vice-rector halt meg Kecskeméten. Több latin nyelven írt műve maradt fenn.

Náray Antal, ügyvéd, író. 1795. július 10-én a Tolna megyei Győren született, szegény sorsú nemes szülőktől. Atyja fél év múlva Baranyamegyébe Szászvárra költözött, ahol tanító és jegyző lett. A gimnáziumot Pécssett végezte a Petheő-féle ösztöndíj segítségével, a bölcséletet pedig Diakováron a püspöki líceumban a kispapok közt. A bölcséletet elvégezvén, pappá lett Pécssett, de az első év végén kilépett és Pesten joghallgató lett, a II. évet Pozsonyban végezte, mindenütt leckeadással tartotta fenn magát. Az olasz és francia nyelven kívül az angolt is megtanulta. Ügyvédi diplomát szerzett és 1826-ban Aradon telepedett le, ahol háza a művelt elemek gyülekezőhelye volt. Később több uradalomnak ügyésze lett, és több vármegye táblabírája. Családi gondokkal terhelve keveset foglalkozott az irodalommal, a megkezdett munkát ritkán tudta befejezni. 1837-től a megyei gyűléseken is szerepelt és a nehezebb időkben az ellenzék támogatja. A Wenckheim- és Forray-féle grófi uradalmak ügyésze lett. Fábíán Gáborral, ki barátja volt, a megyei bizottságokban is részt vett, mint Arad, Csanád, Krassó és Csongrád megyék táblabírája. 1841-ben nőül vette Szuchodolszky Máriát, kitől született fia, Náray Iván, az irodalomban Benedek Aladár névvel ismeretes költőnk. 1870. május 11-én halt meg Pesten, az orvosi egyetem kórházában. Költeményeit közölte az *Auróra* (1824, 1830) és a *Honderú* (1843). Munkái: *Értekezés a főispán bírói hatalmáról*. Pest, 1823. *Versei* 1824-től különböző lapokban jelentek meg. *Máré-Vára* (verses r., I-II., Pest, 1824). A Máré Vára régi várrom Baranya megye hegyháti járásában, Magyar-Egregy határában, a

Mecsek hegységnek egy 354. méter magas pontján. A vár valószínűleg a XII. században épült (egyes vélekedések szerint 1316-ban). Bogár István nyerte adományképpen, később a Kisvárdai családé lett. 1443-ban a törökök felégették.

Ő volt a magyar irodalmárok közt az a személy, aki először fordította magyarra Shakespeare, Romeo és Juliáját! (Buda, 1829), Dickens-fordítása (Nickleby Miklós és családjának élete és viszontagságai) halála után jelent meg.¹⁶

Náray Imre 1797-ben insurgens zászlótartó volt.

Náray Imre nevet viselő leszármazott álladalmi tisztviselő a Tolna megyei Hőgyészen. Ő 1860-ban halt meg ugyanott, házasságából négy gyermeke született: Imre, aki köz- és váltóügvéd volt Aradon, Antal, aki a cs. Kir. adótárnok Vasváron, József, aki Mohácson volt birtokos, és Mária, aki barantali Aba Mihály Baranya megyei szolgabíróné. Náray Imrének volt egy testvére, János, aki szintén volt álladalmi hivatalnok, ő 1861-ben halt meg, kinek fia Kálmán gróf titkára volt, már 1888-ban meghalt. Nővére, Karolina túlélte, ő Asztalos jogtudor és pesti ügyvédnek volt a felesége.¹⁷

Náray János, gazdatiszt, Náray Imre testvére. Cikke jelent meg a Gazdasági Tudósításokban. (V. 1842. Némely észrevételek a gazdasági erő számtartási ügyében). Munkája: Gyászoszlop mellyet mélt. Német-Ujvári gróf Batthyány Antal József úrnak, Szent Mihály hava....20. történt halálának emlékeztetére, több érdemes tisztjeinek nevében emelt. Székesfehérvár. (Költemény).¹⁸

Náray Károly Veszprém vármegyében, Szentkirályszabadján született, aki gróf Szichiek jószágigazgatója volt. Testvére, Náray János uradalmi tiszt, nővére a veszprémi Acsádi ügyvéd felesége.

Náray Gyula Baranya megyei esküdt, idősebb Náray János pedig Pécsváradon volt sebész.¹⁹

Náray Imre 1818. május 18-án született Pécsen. Iskoláit ugyanott végezte. 1841-ben Aradon telepedett le, 1842-ben váltójegyző, majd tiszteletbeli megyei alügyész lett. 1848-ban megválasztott megyei első alügyésznek és Arad ágyúztatása miatt a megyei raboknak Szent-Annára leendő átkísérésével bízott meg. 1849-ben nemzetőri főhadnagy volt és Kossuth Hírlapjának levelezője, még azon évben az aradi vészbírósnál mint közvádlo működött. A szabadságharc után 1851-1853 között Jozefstadtnban politikai fogoly volt, onnét kiszabadulva, 1858-ig rendőri felügyelet alatt állt és ügyvédi gyakorlásától is megfosztották. Ilyen körülmények után az orvosi tudományok tanulmányozására adta magát, a hasonszer-vészettel rendszeresen foglalkozott és gyógyított is. Mint városi törvényhatósági képviselő, az aradi ügyvédi kamara és a lövészegylet elnöke, az országgyűlési függetlenségi párt alelnöke, Arad népszerű polgárai közé tartozott és az 1881-1884. országgyűlésre képviselőnek is megválasztották. A lipcei központi általános hasonszeri tudós társaság munkájáért oklevéllel tisztelte meg és tagjának választotta. Meghalt 1882. szeptember 12-én Aradon. Cikke jelent meg a M. Gazdában (1861. A marhadög hasonszeri gyógyítása). Írt még a Borászati Lapokba és a Gyümölcsészeti Vázlatokba. Munkája: Hasonszeri (homoeopath) állatorvos. Vezérkönyv, miként lehet lovak, szarvasmarhák, juhok, kecskék, sertések és kutyák betegségei esetén hasonszeri gyógymód által gyorsan, biztosan és olcsón segíteni a homoeopath. gyógyszerek készítésének rövid megismertetésével.

Náray Dezső. Munkái: A csodadoktor. Amerikai regény. Írta Edward Bellamy. Ford. Makó, 1898. (A nagyvilágból. Regények és elbeszélések I. 7)

Náray Iván 1843. szeptember 20-án született Aradon, 1915. november 30-án hunyt el Budapesten. Kiemelkedő alakja a magyar irodalomnak, ahol már 1860-1870 körül Benedek Aladár néven közismertté vált. 1873-ban vette feleségül báró Bittner Karolina írónőt, miután Budapestre költözött. Magánzóként 1864-től kezdve dolgozott minden Budapesten megjelent szépirodalmi lapnál. A verseken kívül tárcákat, bírálatokat, genre képeket, képzőművészeti- és népismertető cikkeket írt. Szerkesztőként dolgozott az Új világ, Papagáj (humorisztikus), Új Idők, Szépirodalmi Közlöny és a Csöndes Órák című szépirodalmi lapoknál. Mint költő rendkívül termékeny, nyolc év alatt hét kötet verset bocsátott ki: Költemények 1870 két kötet, Újabb költemények 1867, Legújabb Költemények 1870, Hulló Levelek 1871, Árnyak, Sugarak 1874, Az epedés óráiban 1874. Költészetét igen eleven fantázia és gazdag hasonlat teszi változatossá, legsikerültebben tolmácsolja a szeretet érzelmét és a fájdalom elégikus hangulatát. Társadalmi és bölcséleti irányművei: Művilágok 1868 és Cecil Levelei 1872. Fordította Dickens: Nickleby Miklós című regényét 1875-ben. Öt kötetet írt és egy eredeti vígjátékot három felvonásban A szerelemföltő címen 1872-ben. A Romlaky kastély 2. kötete 1866-ban készült. Említésre méltó, hogy ő volt az első a magyar írók közül, kinek műveit két példányban Erzsébet királyné is megrendelte! Az ő fia volt Náray Aurél festőművész.

Náray Talamér városi főszámvevő, Náray Antal ügyvéd, író és Szuchodolszky Mária fia, 1849. március 7-én született az Aradmegyei Gyorokon. Iskoláit Aradon és Szegeden végezte, majd a pesti egyetem jogi fakultánsán folytatta, de teljes vagyontalansága miatt be nem fejezhette. Eleinte nevelő volt és képesítést nyert a francia nyelvből és a gyorsírásból. Az aradi állami tanítóképzőben a szegedi állami főreáliskolában a gyorsírást tanította, később e pályával szakított. Katonai kötelezettsége teljesítése után állami pénztári és számvevőszégi tisztviselő lett. 1881-ben Újvidéken városi főszámvevő lett. Cikkeket írt névtelenül a Környei által szerkesztett Néptanítók Lapjába, de írásai jelentek meg humorisztikus lapokban is. Munkája: Dr. Csömörüzy Jeremiás, aradi búbanatok. Néphangoló instrumentum. Arad, 1879.²⁰

Náray Aurél autodidakta festő. 1883. február 27-én született Budapesten, ugyanott hunyt el 1948. augusztus 29-én. Bár művészeti iskolába sosem járt, tanítótól sem tanulta a festészetet, ennek ellenére vált ismert festőművésszé. A népeletből merített naturalista életképeket festett. Útmutatói kiváló művészek alkotásai voltak. A Műcsarnokban korán feltűnt tehetségével, bizonyos mértékig Munkácsyra emlékeztető festményeivel. A Spirituális Művészek Szövetségének egyik megalapítója és tagja volt. Az Egyházművészeti Kiállításon oklevelet, a barcelonai világi kiállításon pedig ezüstérmet kapott! 1921-1924-ben a Nemzeti Szalonban rendezett kollektív kiállítást műveiből, 1924-ben az USA-ban járt. Néhány műve a Magyar Nemzeti Galériában van. „Krisztus a tengeren” című képe az Új Magyar Képtárban, több más festménye pedig a Fővárosi Képtárban függ. Főbb művei Csodálatos halászat, Jaurius leánya, Madonna, Jézus a kisdetek között, Liliomok, Jézus a hajóból tanít, Sárga virágok, Utolsó vacsora, Koraőszi hangulat.²¹

Náray Antal vitéz, katonatiszt. 1893. november 26-án született Ópázova községben, 1973. augusztus 3-án hunyt el Budapesten. Hadnagy (1913), főhadnagy (1915), százados (1923), őrnagy (1930), alezredes (1934), ezredes (1938), vezérőrnagy (1942). 1911-ben elvégezte a Ludovika Akadémiát. Az I. világháborúban, 1914-1917 között a 6. honvéd gyalogezred

tisztjeként a fronton harcolt. 1917. szeptember – 1922. augusztus között a (Tanácsköztársaság idején is) a Ludovika Akadémián tanított, közben 1918. november – 1919. március között a kassai, majd a várpalotai hadapródiskola tanára, 1921. február – szeptember között a budapesti műegyetemen tanult, 1922–1924 között elvégezte a Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyamát. 1924–1926 között az 1. vegyesdandárnál, 1926–1930 között pedig a Honvédelmi Minisztérium VI/1. osztályán beosztott vezérkari tiszt. 1930-tól a Hadiakadémián a hadtörténelem, egyúttal a budapesti egyetemen és a műegyetemen a korszerű honvédelmi ismeretek tanára. 1935-től a HM 3/b (gépkocsi), 1937-től a 9. (katonai képző- és nevelőintézetek ügyei) osztályának vezetője. 1939–40 között a honvédelmi miniszter szárnysegédje. 1940. február – október között a HM 3. (anyag) helyettes főcsoportfőnöke, 1940. júniustól egyúttal a Honvéd Vezérkar főnökének szállásmestere, ez utóbbi tisztében a II. bécsi döntés (1940. augusztus 30.) után ő szervezte meg a visszacsatolt területek polgári lakosságának ellátását. 1940. novemberből gr. Teleki Pál miniszterelnök javaslatára a Legfelső Honvédelmi Tanács vezértitkára, e tisztségében ténylegesen részt vett az ország sorsát alakító politikai döntések meghozatalában. 1942-től ny. vezérőrnagy, a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Rádió elnöke. Hivatali ideje alatt a hírműsorokban a tárgyilagos hangnem megőrzésére, a szélsőjobboldalnak a rádiótól való távol tartására törekedett. Az ország megszállásakor (1944. március 19.) német követelésre leváltották, a Hadilevéltárba osztották be. A nyilasok hatalomra kerülését követően (1944. október 16.) letartóztatták, 1945. március végén osztrák területre, majd Bajrovo-ba hurcolták, a fogságból április végén az amerikai csapatok szabadították ki. Hazaérkezésekor, 1945 szeptemberében a magyar hatóságok letartóztatták, novemberben szabadult. 1951–54 között kiteleptettként Fegyverneken élt.

1929-ben és 1932-ben saját verseire írt dalaival megnyerte az országos dalpályázatot! Ő írta az Erdélyi indulót (BP, 1940), az Előre Bácskába! (BP, 1941) című indulót és megzenésítette Somogyváry Gyula Csataadalát. Főbb művei: Géppuskák és különféle harceszközök, A bűvárnaszádok, Harcászati feladatok, Politika és hadvezetés, Légítámadás!, Kertészek, jelképes magyar mese, Két dal.²²

Náray Zsolt villamosmérnök, fizikus. 1927. augusztus 20-án született Mohácson. Szülei: Náray Lajos, Rüll Mária. Nős, 1958, felesége Ziegler Mária. Gyermekai: Gábor, 1960, Zsófia, 1961. Tanulmányai: BME, 1949. 1949–52 a BME Fizikai Intézet tanársegéde, 1952–69 a KFKI munkatársa, 1964–69 tudományos igazgatóhelyettes, közben 1958–59 a Zürichi Egyetem fizikai intézetének első főasszisztense, 1969– az SZKI főigazgatója. Az MTA Automatizálási és Számítástechnikai Bizottság tagja. Kutatási területe: fizika és számítástechnika. 1973– a BME c. egy. tanára. A fizikai tudományok kandidátusa (1964), doktor (1970). Akadémiai díj, Kossuth-díj (1963), Állami díj (1983). Főbb művei: Az interferencia jelenség intenzitás függetlenségéről (Jánossy Lajossal, 1957), Nem lineáris fotoeffektus (Farkas Győzővel, 1966), Mérési adatok gyűjtése és feldolgozása a nukleáris fizikában (1968), Laser und ihre Anwendungen (1976). Hobbi: Képzőművészetek.²³

Náray Péter diplomata, jogász, közgazdász. 1942. szeptember 4-én született Kéz-divásárhelyen (ma Románia). Szülei Náray Béla és Pesti Gabriella voltak. 1964-től nős, felesége Baranyai Marianna, házasságukból három gyermek született. Tanulmányait 1961–66 között az ELTE JTK-n, 1969–74 között a MKKE-n végezte. 1967–72 a Konzumexnél jogtanácsos, 1972–78 a KKM nemzetközi osztályvezetője, 1978–83 Genfben a GATT/UNCTAD – miszsió első titkár, 1984–86 a KKM jogszabályelőkészítő osztályvezetője, 1986–88 vállalati gazdálkodási és ellenőrzési főosztályvezető helyettese, 1988–95 a GATT, illetve WTO genfi titkárságán kereskedelmi politikai elemző. 1995–2000 genfi ENSZ-nagykövet. Szabadidejében a képzőművészeteknek és a tenisznek hódol.²⁴

olasz vegyesvállalatnál helyezkedik el, ahol ma nemzetközi igazgatói pozíciót tölt be. A család az 1634-ben délvidék katonai bánjának kinevezett Vitézlő Nárai Náray György címerét használja napjainkban is, a címer színesben a hátsó mellékleten.²⁵

Enikő Bettina Gy. Náray Magyarországon született 1970-ben, jelenleg Spanyolországban él. Vitézlő Nárai Náray György katonai bán egyenesági leszármazottja a Somogy megyei ágból. Pécssett, a Pécsi Tudományegyetem Közgazdasági Karán diplomázott 1994-ben. PhD. hallgató Pécssett, majd Madridba kerül egy európai uniós ösztöndíjjal. Nemzetközi kapcsolatok – Külkereskedelem Master elvégzése után egy spanyol

Ezen híres Náraykon kívül akad még sok említésre érdemes, valamely szakterületen, művészeti ágban kiemelkedőt, egyedit alkotó és Nárai nevet viselő személy:

Náray László közgazdász. 1949. július 12-én született Budapesten. Szülei Náray József és Reményi Mária, nős, felesége Kovács Magdolna, házasságukból két gyermek született. Tanulmányait a MKKE-n végezte. 1974–85 között az Országos Tervhivatalban dolgozott mint előadó, osztályvezető-helyettes. 1985–89 között az Országos Tervhivatal Tervgazdálkodási Intézet Osztályvezető helyettese. 1989–90 között a Pénzügy Minisztérium pénzügypol., 1990–1991 a gazdaság politikai főosztályvezető helyettese. 1991–94 pénz és tőkepiaci Felügyelet elnökhelyettese, 2000-ben a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének elnök helyettese. 1995–97 a Szerencsejáték Rt. Igazgatótanácsának elnöke, 1997–98 alelnöke. 1992–95 az MNB jegybanktanácsának tagja. 1999– a Földhitel- és Jelzálogbank Rt. Igazgatóságának tagja. Mádl Ferenc köztársasági elnök Meggyessy Péter kormányfő előterjesztésére 2004. május 18-án kinevezte a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) Felügyeleti Tanácsának (FT) tagjává.²⁶

Náray Erika színész, énekesnő. 1967. november 29-én született Egerben. Férje: ifj. Bergendy István. A gimnáziumban osztálytársa volt Alföldi Róbert, későbbi előadó, színművész. 1974–1982 Ho-Si Minth Tanárképző Főiskola, 2. sz. Ének-Zenei Gyakorló Általános Iskola. 1982–1986 Horváth M. Gimnázium, irodalmi-dráma tagozat. 1986–1990 Színház és Filmművészeti Főiskola prózai színész szak, Szinetár Miklós osztályfőnöksége mellett. 1992–1996 Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem jazz-ének tanszak. 1990–1992 között a Vígszínházban töltötte gyakorlati idejét, majd a Fővárosi Operett Színház munkatársa, innen a Pécsi Nemzeti Színház társulatához szegődik, közben a Debreceni Csokonai Színház vendégszereplője. 1992-től szinkronszínész, narrátor, rajzfilmek énekhangja, főcímdalokat is énekel. White Chocolates, soul zenekar énekes, Golden Era jazz zenekar énekes. 2002-től az MTV kabaréműsor szereplője. 2000-től a Musical World, a Vígadóban állandó tag, Musical Gála New Orleans Musuc Pubban. 2001-től Náray Erika és zenekara, ahol saját és feldolgozott dalokkal koncertezik. Főbb szerepei: Lili báróné, Ének az esőben, Játszd újra Sam, Chigago (Roxxy), Három testőr zenés változata.²⁷

Nárai István közgazdász. 1955. október 19-én született Budapesten. 1984-ben házasodott, házasságából két gyermeke született. Tanulmányait 1975-1980 között folytatta a MKKE-n, illetve 1984-ben szerzett pénzügyi szakközgazdász diplomát.

1980-88 között az Építésgazdálkodási és Szervezési Intézet tudományos munkatársa. 1988-90 közötti időszakban az ÁB, illetve az ÁB-Aegon Biztosító Rt. közgazdásza, majd üzletpolitikai főosztályvezetője. 1990-96 között ugyanitt ügyvezető igazgató, közreműködött életbiztosítással kombinált pénzügyi termékek létrehozásában. 1996– az OTP-Garancia Biztosító Rt. Élet és- bankbiztosítási vezérigazgató helyettese. Hobbija közt a kocogást és a csillagászatot kell megemlítenünk.

Feketéné Nárai Katalin meteorológus, matematikus. 1943. május 22-én született Budapesten. Tanulmányait az ELTE TTK-n végezte 1963-68 között. 1961-98 között az Országos Meteorológiai Szolgálatnál technikus, tudományos munkatárs, főmunkatárs, főtanácsos, ahol 1999-ben történő nyugdíjazásáig dolgozott, onnantól a Levegőkörnyezet-gazdálkodási Szaktanácsadó Bt.-ben dolgozik. A földrajz (meteorológiai) tudományok kandidátusa (1988). Főbb művei: A légköri kén nagytávolságú transzmissziója (társszerző) 1982, Légszennyező anyagok transzmissziójának meghatározása (1983).²⁸

Dr. Nárai József városi bírő. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végzett 1989-ben. Bírónak 1991-ben nevezték ki a Szombathelyi Városi Bíróság büntető ügyszakára.²⁹

Nárai Rita kereskedelmi igazgató. 1973. január 15-én született. Szülei: Nárai Péter és Vaszil Anna. 1998-2000 külkereskedelmi menedzser iskola. 1992-1993 Moda Italiana Kft., koordinátor, 1993-1996 Kígyó Kft., külkereskedelmi, nagykereskedelmi igazgató, 1996-tól a Hajas Kft. kereskedelmi igazgatója.

A Kígyó Kft.-nél 250%-os forgalomnövekedést ért el, Hajas Szalonnánál saját termékkatalógus kiadása. Jelenleg a Head Ston Kft. ügyvezető igazgató tulajdonosa. Hobbija: motorozás.³⁰

Náray-Németh és **Náray-Szűts** A két család egyaránt 1720-ban Pestmegyében kihirdetett nemesi család.³¹

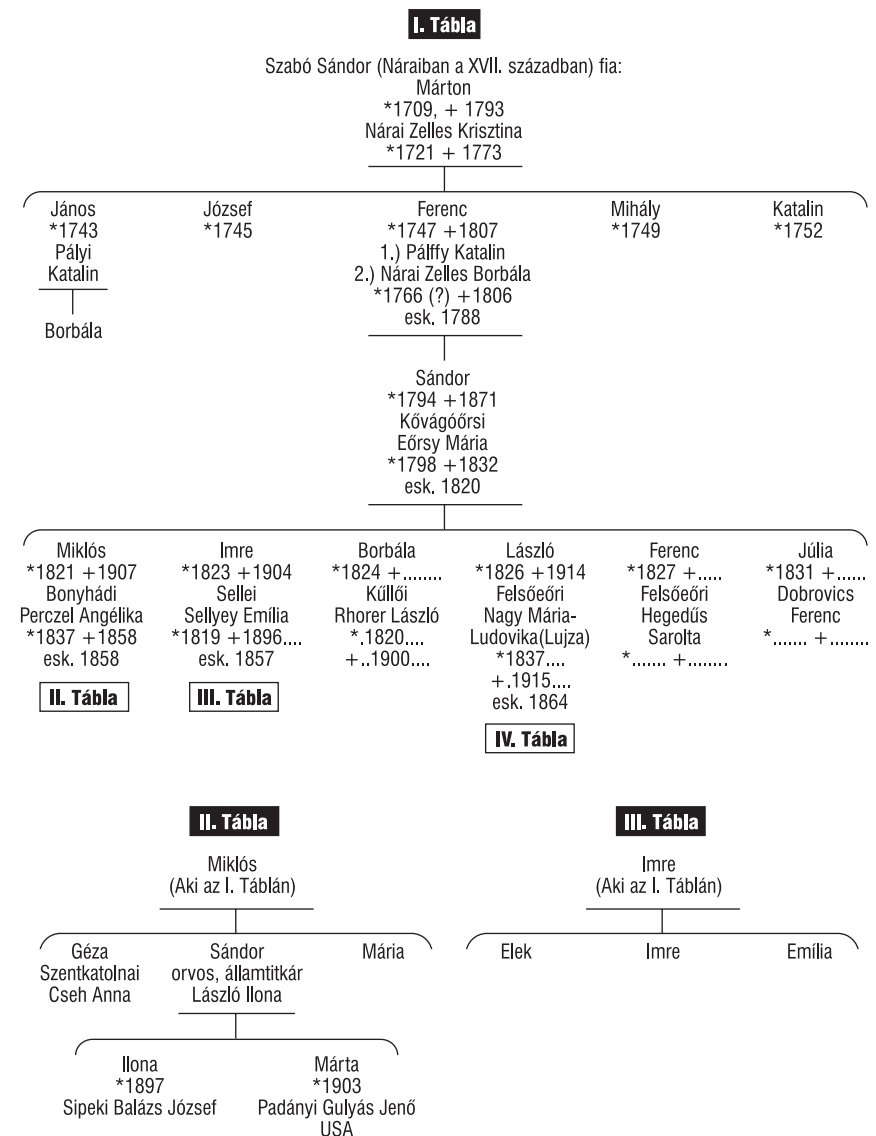
Náray-Szabó Megyénk újabb időben birtokot szerzett családja, melynek tagjai közül számosan működtek és működnek a tudományok és a közügyek terén. Az 1733. évi nemesi összeírásban Náraiban még nem szerepelnek, azonban vasi származásuk egészen 1536-ig vezethető vissza. Szabó Márton János Pozsonyban, 1746. november 3-án Pozsony Pálffy Jánostól nádori adományt kapott Náraiban, ahonnan később előnevét veszi a család. Az 1745/55 évi nemesi összeírásban Náraiban a kúrialisták között Szabó Márton szerepel.

A család az újabb időkben számos, Vas megyében, sőt országosan kiemelkedett tagot tud felmutatni. A család megkülönböztetésül a Náray előnév érvényesítésére és a kettős név viselésére adott be kérelmet. Szabó Sándor miniszteri osztálytanácsos 1904. április 27-én, Szabó Géza ítéltáblai bíró 1905. június 29-én, Szabó Jenő törvényszéki elnök 1912. július 16-án, és dr. Szabó László ügyvéd 1912. november 28-án kaptak engedélyt arra, hogy nemességük és előnevük épségben tartása mellett Náray-Szabó kettős nevet viselhessék.

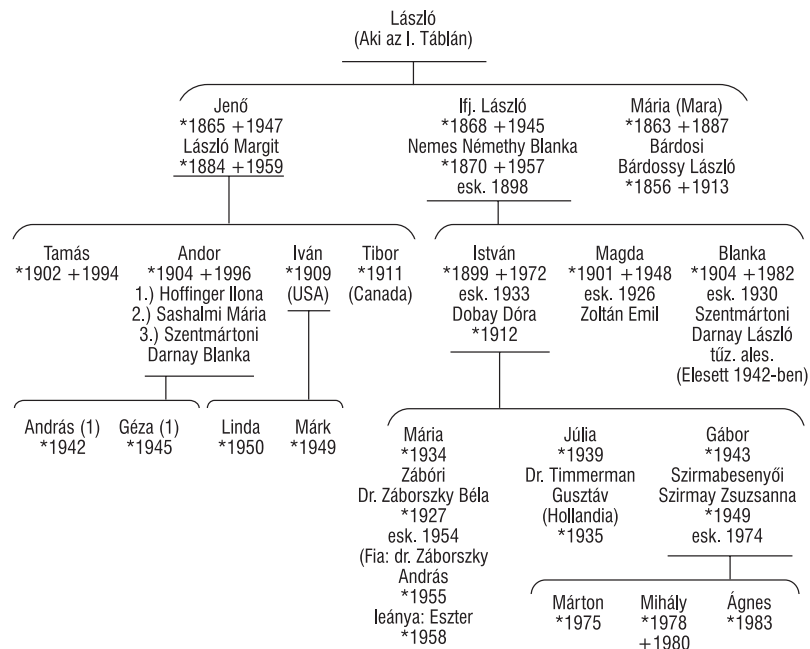
Tudni illik, hogy a Szabó család fent említett tagjai kértek és kaptak engedélyt a kettős név viselésére, így csak az ő leszármazottaik viselik a kettős nevet napjainkig is, míg a többi ág továbbra is Szabó-ként megy tovább. A Náray-Szabó nem öszekeverendő a Náray névvel, azaz a községben és másutt élő Náray-Szabó család nem áll egyenesági rokonságban a Náray családdal, esetükben két teljesen különböző családdal állunk szemben, ellentétben

a ma élő Szabó nevet viselők rokonságban állhatnak a Náray-Szabó családdal, ha azonos családfáról származnak, csak az ő elődjük kívül esik azon leszármazottakon, akik a kettős név viselését kérték és megkapták.

A család ősi fészke, az egykori házuk a mai Kossuth Lajos utca 78. szám alatt található, melyet később a Círfusz család vásárolt meg, jelenleg több család lakja. A család ősi kriptája a község temetőjében található hátul, szépen gondozott állapotban.³²

IV. Tábla

Középen az egykori Náray-Szabó család kuriális funduson épült háza

Megjegyzések: Bárdossy László (*1856) főügyész, a Horthy-kor azonos nevű miniszterelnökének nagybátyja, Szentmártoni Darnay László aktív tüzérezredesként hősi halált halt, dr. Záborszky Béla (*1927) orvos, Júlia (*1939) gyermekgyógyász, Záborszky András (*1955) sebészorvos.

Szabó Sándor 1794. október 2-án született Náraiban. Felesége Keövägő-Eörsi Eörssy Mária Magdolna (Nárai, 1796. 02. 10 – Nárai, 1832. 02. 13) volt. Földbirtokos, több vármegye táblabírája, később miniszteri osztálytanácsos volt. Náraiban hunyt el 1871. május 14-én, a családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

Szabó Miklós 1821. november 9-én született Náraiban, földbirtokos nemes családban. Az ügyvédi kamara elnöke, a királyi Kuria elnöke, a Lipót-rend lovagja, a Szt. István-rend vitéze, államtitkár, valóságos belső titkos tanácsos, az MTA tagja és mint Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter barátja a nemzeti liberális demokrácia híve. Ő vitte keresztül a bírói függetlenséget és azt, hogy bíró csak megfelelő végzettségű személy lehet.³³

1842-ben ügyvédi oklevelet kapott, majd Vasvármegyébe tért vissza. Jogász, aki politikai és katonai képességével már az 1848-as fejleményekben is vezető szerepet játszott, a király személye körüli minisztériumban fogalmazói rangot viselt, de a minisztérium megszüntetésével visszatért Szombathelyre. Előbb Perczel Mór tábornok mellett volt honvéd őrnagy, majd hg. Esterházy Pál a király személye körüli Honvédelmi Minisztériumban alkalmazta. Aradon 12 évi várfogságra ítélik, a kiegyezés után 1867-től – az alkotmányos élet visszaállításával – a hétszemélyes tábla bírójává nevezték ki, országgyűlési képviselő lett, majd igazságügyi államtitkár. 1871-től az újjászervezett királyi tábla elnöke, majd csakhamar a Curia másodelnökévé nevezték ki, majd a főrendiház tagjai közé emelkedett. E téren szerzett érdemei elismerésül az uralkodói kegy 1877-ben a Lipót-rend középkeresztjével, majd 1882-ben a belső titkos tanácsosi méltósággal tüntette ki, 1888-ban pedig Perczel Béla halálával, a Curia elnöke lett. E legmagasabb bírói polcon is bebizonyította vezéri tehetségét és példás bírói jellemét. Mint államtitkárnak fő része volt Horváth Boldizsár szervezési és kodifikáló munkáiban. Irodalmilag is működött, nagy, tudományos készültséggel és gyakorlati érzékkel megírt véleményes indítványt nyújtva be a még teljesen meg nem oldott nehéz kérdés felett: „A szóbeliség elvén alapuló polgári perrendtartásban engedessék-e tér s mily mérvben és hatállyal az előkészítő iratoknak?”. A király jubiláris ünnepe alkalmából a Lipót-rend nagykeresztjét kapta, a budapesti és kolozsvári egyetemek pedig tiszteletbeli jogdoktorrá avatták fel.

Szombathely város képviselő-testülete érdemei és magyarsága elismerésül egyik legjelentősebb utcát nevezte el Szabó Miklósról, akit akkoriban a „Magyar nemzet felejtethetlen védőangyalának” hívtak. A dolog különlegessége, hogy mindez 1898-ban történt (az élő személyekről való utcanév elkeresztelését tiltó jogszabály még csak később lépett életbe) és azon ritka utcák egyike, amelynek nevét az adományozástól kezdve nem változtatták meg. Míg más településeken örömmel adják ismertebb leszámrazozották nevét újonnan kialakított utcáinak, addig szülőfalujában ez még várat magára.³⁴

Szabó Imre 1823-ban született, testőr, mérnök, hivatásos katona, aki Aulich, később Görgey seregeiben honvéd őrnagy, Buda ostrománál személyes bátorságával tűnt ki. Büntetése 16 évi várfogság volt, de amnesztiával hamarabb szabadult. Büntetése idejéből 6 évig Kufsteinben volt, ott emléktábla is jelzi a nevét. Rabtársa Vas megyéből, Dukai és Szentgyörgyvölgyi Széll József honvéd őrnagy volt. Szabadulása után évekig országgyűlési képviselő is volt.

Szabó László 1826. június 2-án született Náraiban. Takarékpénztár jogtanácsosa, királyi tanácsos, az ügyvédi kamara elnöke. Felesége Felső-Eőri Nagy Ludovica (Kőszeg, 1837. 09. 29 – Szombathely, 1915. 03. 22) volt. A jogász pályát választva királyi tanácsos, ügyvédi kamarai elnök lett. Szombathelyen halt meg 1914. június 30-án. A nárai családi kriptában nyugszik.³⁵

Náray-Szabó Sándor orvos, gyógypedagógus. 1861. február 15-én született Szombathelyen, 1914. november 18-án hunyt el Budapesten. 1884-ben a budapesti egyetemen orvosdoktori oklevelet szerzett, 1886-tól a vallás- és közoktatási minisztérium szolgálatában állt, ahol a gyógypedagógiai ügyekkel foglalkozott. 1912-ben államtitkár lett. 1913-ban vonult

nyugalomba. Sokat tett a hazai gyógypedagógia elméleti és intézményes fejlesztése érdekében. Működését külföldön is elismerték. Műveit hazai és külföldi szaklapokban, főleg a Magyar Gyógypedagógiában és a bécsi Eosban tette közzé.³⁶

Náray-Szabó Jenő törvényszéki elnök, kamarás. Szombathelyen született 1865. február 14-én, ugyanott hunyt el 1947. december 16-án. A szintén jogász pályát választó kiemelkedő tudású ember később királyi törvényszéki elnök lett. Az általa építtetett családi kriptában nyugszik Náraiiban.³⁷

Náray-Szabó László földbirtokos, ügyvéd, az Ügyvédi Kamara elnöke, Takarékpénztár jogtanácsosa, kormányfőtanácsos, királyi tanácsos, a Felsőház tagja, Vas vármegyei törvényhatóság bizottságának örökös tagja. 1868. július 20-án született Szombathelyen. A középiskolát a szombathelyi premontrei gimnáziumban végezte, Bécsben és Budapesten jogot hallgatott, megszerezte az ügyvédi diplomát és 1894-től Szombathelyen mint gyakorló ügyvéd működött. Lakása a Széchenyi u. 1. szám alatt volt. Kezdetől fogva tevékenyen kapcsolódott be Szombathely város és Vas vármegye gazdasági, társadalmi és kulturális életébe és különösen a kommunizmus bukása utáni években szerzett nagy érdemeket a keresztény és nemzeti gondolat jegyében megindult társadalmi szervezkedés megerősítésével. A Felsőháznak 1935-től volt tagja a vidéki ügyvédi kamarák támogatása révén. Az Ügyvédi Gyám és Nyugdíjintézet ig. tagja, a szombathelyi Tkp. Jogtanácsosa, a Vas megyei Kaszinó Egyesület társelnöke, a Vakokat Gyámoltó Dunántúli Egyesület elnöke és sok más társadalmi és kulturális egyesület és intézmény vezetője, a legfelsőbb kormányzói elismerés tulajdonosa. Szombathelyen halt meg, 1945. március 18-án. Az általa építtetett családi kriptában nyugszik Náraiiban.³⁸

Náray-Szabó István egyetemi tanár, akadémikus, a kristálykémia egyik úttörője, Széchenyi-díjas. Szombathelyen született 1899. július 20-án, a Király utca 29-es számú házban, 1972. szeptember 16-án hunyt el Budapesten. A nárai temetőben található családi kriptában nyugszik. Általános iskolai tanulmányait magántanulóként végezte, majd tízévesen a premontrei gimnáziumba írták szülei. Tizenévesen már kémiai laboratóriumot rendezett be otthonában, zsebpénzből pedig különleges ásványokat vásárolt. Kitűnő érettségi vizsga után a műegyetem vegyészmérnöki karán szerzett diplomát. Nyugat-európai tanulmányútját követően visszatért Magyarországra. Világhírű kristálykémikus, akadémikus, a szervesetlen kémia tudósa, a kristálykémia hazai megalapítója és művelője.

Fiziko-kémikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1945-1948), a kémiai tudományok doktora (1957). A budapesti műegyetem vegyészmérnöki karán 1922-ben szerzett vegyészmérnöki oklevelet. A műegyetem elektrokémiai tanszékén tanársegéd (1923-26). 1926-ban műszaki doktorátust szerzett. Állami ösztöndíjjal a berlini Kaiser Wilhelm Institut für Faserforschungban (1926-28), majd a manchesteri egyetem fizikai intézetében dolgozott (1928-30). 1930-tól adjunktus. 1931-ben a szegedi Eötvös Loránd Kollégium igazgatójává nevezték ki, egyidejűleg a szegedi egyetemen végzett kutatómunkát a Rockefeller-Alap támogatásával, ugyanott magántanári képesítést nyert. 1938-47-ben a budapesti műszaki egyetem kémiai-fizikai tanszékének ny. r. tanára. 1947-ben mint a Magyar Közösség tagját a köztársaság elleni összeesküvés vádjával letartóztatták. 1947-ben 4 évre elítélték, majd még két évre internálták. 1953-tól az Építéstudományi Intézet osztályvezetője, megszervezte az épületfizikai osztályt. 1956-tól az MTA Központi Kémiai Kutató Intézetében tudományos tanácsadó, 1969-ben nyugalomba vonult. Angliában Bragg professzor mellett kezdte meg a szilikátok szerkezetének felderítését,

részt vett rendszertanuk kidolgozásában. Kristályszerkezetani kutatásait Magyarországon is folytatta. Foglalkozott a beton optimális kötési viszonyainak vizsgálatával. Saválló betonféleséget és mozaikparketta-ragasztó eljárást talált fel. Főbb művei: Fizikai kémia (Erdey-Grúz Tiborral, Schay Gézával, Bp., 1939), Atomok, molekulák, kristályok (Bp., 1942), Szervesetlen kémia (I-III., Bp., 1956-58, németül: 1960, oroszul: 1969), Szilikátúvegek fizikai tulajdonságai Bp., 1961), Kémia (Bp., 1967, átdolgozott kiadását sajtó alá rendezte Fischer Herbert, Bp., 1973).

Náray-Szabó István a második világháború után többször is elhagyhatta volna az országot, de hazaszeretete miatt nem tette. Nehéz eldöntenünk, hogy a világhírű kémikus szilárd jellege, vagy pedig kimagasló tudása volt példamutatóbb. 1972-ben hunyt el, a tudós hamvát a nárai temetőben lévő családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

Születésének századik évfordulója alkalmából emléktáblát helyeztek el és avattak szombathelyi szülői házánál 1999. november 4-én. Az avató előtt szakmai konferenciával egybekötött emlékülést tartottak az MMTK-ban, amelyet a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ mellett a BDTF kémia tanszéke, valamint a Vasi Honismereti Egyesület szervezett.

Az előadók között szerepelt dr. Náray-Szabó Gábor, a tudós fia, az emléktáblát pedig dr. Szabó Gábor Szombathely polgármestere avatta fel.³⁹

Náray-Szabó Andor 1904-ben született, és 1997-ben hunyt el az USA-ban. A katonai pályát választó kiváló gondolkodású ember egészen a vezérkari alezredes rangig vitte, míg az USA-ban banktisztviselőként dolgozott. Felesége Sashalmi Mária 1919-ben született és 1981-ben hunyt el. Mindketten az USA-ban hunytak el, hazatérésük után a nárai családi kriptában nyugszanak.⁴⁰

Dr. Náray-Szabó Gábor kémikus, egyetemi tanár, helyettes államtitkár, akadémikus, 1943. március 11-én született Budapesten. Szülei: Náray-Szabó István és Dobay Dorottya, felesége Szirmabesenyői Szirmay Zsuzsanna. Tanulmányai: VVE, 1961-63, ELTE TTK, vegyész, 1963-67. Életpályája: 1967-68, 1972-90 a Chinonban dolgozik, 1968-70 a BME Fizikai Int.-ben aspiráns, 1971, 1973 Göttingenben Humboldt-ösztöndíjas vendégkutató, 1972-77 a BME Fizikai Intézet, 1977 az ELTE TTK szerveskémiai tanszékén vendégkutató, 1978-90 a Chinon tud. Információs oszt. vez., 1990-91 a Bionavion Biokémiai Kut.-Fejlesztési Kft. ügyvez. ig., 1992– az ELTE TTK Elméleti Kémiai Laboratóriumának egyetemi tanára. 1996-99 az MTA főtitkár helyettese, 2000-2001 az Oktatási Minisztérium főosztályvezetője, 2001– nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár. Az MTA Fizikai-Kémiai és Szervesetlen Kémiai Bizottság tagja. 1981– a Magyar Kémikusok Egyesületének elnökségi tagja. 1981-83 titkár, 1983-90 főtitkár, 1990-97 elnök, 1990-94 a MTESZ elnöke, 1994-98 az elnökség tagja. 1987-90 az Európai Kémikus Egyesületek Szöv. főtitkár. 1982-99 az Elméleti Szerveskémikusok Világszövetségének elnökségi tagja. 1991-99 a Mérnökszervezetek Világszövetségének v. b. tagja. Kutatási területe: elméleti kémia, számítógépes molekulatervezés. Az elektrosztatikus enzimkatalízis elméletének egyik kidolgozója. 1997– a Temesvári Egy. Tb. Dr. A biológiai tudományok kandidátusa (1973), a kémiai tudományok doktora (1983). 1990-98 az MTA levelező tagja, 1998– rendes tagja, MTESZ-díj (1990). Főbb műve: Applied Quantum Chemistry (társszerző).⁴¹

Nyul Az 1845. évi nemesi összeírásban Vasvármegyében a családnak következő tagjai voltak számbavéve: Nyul György, Nyul János és Nyul Mihály Egyházas-Rádocz, Nyul István és Nyul János Nemes-Hollóson, Nyul György Pusztá-Rádoczon, Nyul János vármegyei esküdt és Nyul Lajos Rempe-Hollóson. Ezen Nyul Lajosnak fia Nyul József Náraiiban és fia Nyul Lajos Szombathely város számvevője.

Címerek, pecsétek

Zelles A nemességet III. Ferdinánd adta Bécsben 1644. február 14-én Zelles Miklósnak, nejének Margitnak és gyermekeiknek: Tamásnak, Istvánnak, Gergelynek, Imrének, Péternek, Miklósnak, Ilonának és Orsolyának. A nemességvizsgálat során a család három tagja Zelles Boldizsár, Zelles Zsigmond és Zelles Imre mutatta fel 1733-ban Náraiiban a kétségtelen nemesi levelüket. Címer: kék udvarban zöld hármashalom, ezen két egyenest álló búzakéve. A sisak koronáján ágyékával oroszlán emelkedik fel, s két első lábával a balra hajló oszlopot fogja. Foszladék: jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.

Zrinavecz (ma Zernovác) A nemességet II. Ferdinánd adományozta Zrinavecz Miklósnak és testvéreinek Zrinavecz Györgynek, Jánosnak, Mihálynak és anyai unokanővérüknek Zsuzsannának, 1631. július 19-én Bécsben.

Címer: kék udvarban zöld tér, ezt egy folyó két részre osztja. A felső részben szikla, ezen lépegető párdúc, mely felemelt első jobb lábával nyilat tart. A sisak koronáján egy fél, különben az előbbihez mindenben hasonló párdúc. Foszladék: jobbról vörös-ezüst, balról ezüst-vörös. Az 1733-as nemesi vizsgálaton Zrinavecz András mutatta fel Nagy-Séé-ben.⁴² Az 1755. évi nemesi összeírásban Zrinovác Imre, mint nárai lakos fordul elő. Ennek utódja: Zrinavecz, tévesen Zernovác Miklós nárai lakos, aki vezetéknévét 1885. október 15-én felsőbb engedelemmel „Hertelendy”-re változtatta, mert anyai nagybátyja – Hertelendy – csak úgy volt hajlandó a rokonát javaiban részesíteni, ha az ő családi nevét veszi fel.

Nárai népességét, annak összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a falu – bár egyes feltételezések szerint maga a település elnevezése szláv eredetű – a magyar lakta települések közé tartozik. Megfigyelhető a falu lakóinak családnevei körében, hogy a törökidőszak követő években, évtizedekben jelentősen megnőtt a szláv, horvát, szlovén nevek száma, vagyis ebben az időszakban sok szláv lakos telepedhetett meg a faluban. Ilyen nevek: Kolonics, Murdics, Suborics, Kondics, Harasztovics, Kámpics. Az utóbbi a két világháború között Kassaira magyarosította nevét. Hasonló magyarosítás következett be Zernovác Gyula esetében is, aki Csermely nevet vette fel, és 1945. május 19-től 1945. szeptember 3-ig volt Szombathely polgármestere. A Harasztovics család egyik tagja az 1930-as években a MÁV-nál dolgozott, nevét Harmati névre magyarosította.

A falu őslakói közé történő integrálódásuk gyorsan mehetett végbe, hiszen anyanyelvüket feladták, elfelejtették, asszimilálódtak, tehetős gazdákká váltak. Nárai magyar lakossága, a lakosság viszonylag magas száma miatt tudta megváltoztatni a szláv telepeseiket nyelvi szempontból, nem úgy mint a nyugaton szomszédos Horvátlövő vagy Felsőcsatár.

Meg kell említeni a Resetár családnevet is. Magyar jelentése rostás, rostakészítő. Ez a mesterség különösen népszerű volt a szlovén, horvát nyelvterületen. Évente népi ünnepélyeket szerveztek a rostakészítők, akik településről településre vándoroltak és árulták a különböző célra készített rostákat, amelyeket a háztartásban, a paraszti gazdálkodásban egyaránt használtak. A muravidéki magyar falvakba is eljutottak, ahogy ezt Gönc János: Rostás a faluban című festményén is ábrázolja.⁴³

E fejezetben megpróbáltam vizuálisan is érzékelhető módon szemléltetni a községhez köthető címerek, pecsétek eredetét, fejlődésüknek állomásait, az egykori bélyegzők lenyomatait. A lista korántsem teljes, mert vagy nem akadtam bizonyos bélyegzőkre, vagy azok lenyomatára, vagy mára a gyakori használat következtében olvashatatlaná vált, lenyomatára pedig nem akadtam, ilyen pl. iskola-, úttörőcsapat bélyegzői stb.

Mint azt korábbi fejezetben ismertettem a község első okleveles említése 1238 és 1257-ből ismeretes, ekkor még bizonyosan nem használt a község sem címet és sem pecsétet. Nincsen tudomás arról sem, hogy a község már a középkorban címeres pecsétet használt volna és nem találni pecsétjének lenyomatát sem a Mária Terézia uralkodásának idejéből származó urbariális, sem pedig a II. József-kori iratok között.

Ha a község nem is, de annak lakói közül már ezt megelőzően is voltak, akik aláírásuk mellé viaszpecsétjüket is odanyomták, pl. A templom és a hitélet című fejezetben említett plébánia alapító okiraton, melyet 1738-ban öt személy látott el aláírásukon kívül viaszpecséttel is. Valószínűsíthetjük, hogy részben a köznemesek közös érdekből történő iratokhoz, majd pedig a közbirtokosság ügyeinek intézéséhez készíthették az első közös pecsétet. Ilyen iratokra mind tudjuk, a község életében elég gyakran szükség volt pl. árendás iratok, peres ügyek stb.¹

Az első címerrel és pecséttel feltételezhetően a település névadó családja, a Náray család rendelkezett először. Sajnos nagy részben csak a címerleírások maradtak ránk és a valamilyen hivatalt viselő Nárayk pecsétgyűjteményének a lenyomatái, melyek alapján rekonstruálhatunk néhány címet.²

A pecsét-tani kutatások szerint a községnek pecsét-használata a XVIII. sz. második felében kezdődött, ehhez tudni kell, hogy a községek többségének csak a XIX. sz. elején készült el a címeres pecsétje. Egészen valószínű, hogy ez a köznemesek által lakott szabad községi jogállása végett alakult így. Első pecsétes irata 1853-ból ismeretes. A 22x24 mm átmérőjű ellipszis alakú pecsétmező közepén egy jobbra lépő jobbáiban görbe szabályt tartó egyfarkú oroszlán látható. A pecsét körirata: NEMES NÁRAI KÖZSÉG PÖCSETYE. Ha a pecsétnyomót időközben meg is változtatta a község, a falu szimbólumát, címerét, az ágaskodó oroszlánt továbbra is megtartotta.

Így történt ez már 1857-ben, amikor is a kataszteri felmérés elkészültekor már egy 30 mm átmérőjű kerek pecséttel hitelesítették a térképet. A pecsétmező közepén itt is kardot markoló oroszlán látszik, a körirat: NÁRAI KÖZSÉG.

1882-ben, amikor a térképet felülvizsgálták a község bírása és esküdtsége, már ismét egy új, de csak méreteiben megváltozott 22 x 24 mm-es pecsétnyomóval hitelesítették a térképet.

1907-ben, amikor Vas megyében elvégezték a községek névtörzskönyvezését, minden község új pecsétnyomót vésztett. Nárai ekkor is megtartotta régi címeres pecsétjét és ezt 1924-ben nagyközséggé alakulásakor is megtartotta. A köriratot ekkor VAS VÁRMEGYE NÁRAI NAGYKÖZSÉG 1924-re módosították. Ez a pecsétkészítés azért jelentős, mert ekkor kapunk először eligazítást a pecsét címerpajzsának és az oroszlánnak a színezésére.

A község címere a feltételezések szerint a Náray család címeréből származtatható. A csücsköstalpú vörös címerpajzsban egy címer-tani jobb oldal irányba lépő, jobb mancsában görbe szabját feje fölül emelő arany oroszlánt látunk.

A levéltári kutatások alapján megállapítható, hogy Nárai községnek a feltehetőleg XIX. sz. elején használatba vett és ugyanezen évszázadban többször is megújított címeres pecsétjén a kardot markoló oroszlán az uralkodó jelkép. A nemesi községnek ez olyan kifejező szimbóluma volt, hogy azt a XX. sz.-i pecséteken is alkalmazandónak vélték és csak az

1949-ben hozott címerhasználatot megtiltó rendelkezések helyezték azt hatályon kívül és ezért merült feledésbe.³ A rendszerváltás után a községi képviselő-testület a pecsétképet változatlan formában 1997. július 26-án címerré avatta.⁴

A Náray család eddig fellelt címerai:

Náray György kanonok 1690-ben ezt a címet használta:

Pajzs: A címerpajzs közepén koronázott oszlop egy dombon, melynek két oldalán egymással szemben két ágaskodó oroszlán, mindkettő külső karjával az oszlopon támaszkodva, belső karjában pedig feje fölé emelt kivont kard.

Címerfő: Elöl nyitott sisak 3/4-es fordulatban, felette háromágú korona, melyből angyal magaslik ki. Kezeit oldalra kitérve jobbjában kivont kardot tart hegyével felfelé, baljával áldást oszt, fején korona.

Anton Náray 1708-ban adásvételi szerződést pecsételt le címerével.

Pajzs: A címerpajzs közepén pelikán madár egy háromhegyű dombon állva csőrével saját mellét hasogatja.

Címerfő: elöl nyitott sisak 3/4-es fordulatban, felette két kitárt madárszárny között búzakalász.

Id. Náray Péter 1723-ban Vas vármegyei esküdt minőségében pecsételt le peres okiratot.

Pajzs: A címerpajzs közepén pelikán madár szárnyait merőlegesen törzse fölé tartva csőrével lefelé egy búzakévé csipeget. A bal felső sarokban egy ötszirmú virág szárral és levéllel.

Címerfő: nem maradt fenn konkrét címerfő, de a pajzs felett: a címertulajdonos nevének kezdőbetűi egy csillag által elválasztva.

Ifj. Náray Péter vice-szolgabíró Vas Vármegyében, 1723-ban peres ügyet pecsételt le.

Pajzs: A címerpajzs közepén egy sodronyigbe bújított férfikar könyökben meghajlítva, öklében magasba tart egy szablyát.

Címerfő: elöl nyitott sisak szemben, felette háromágú korona, melyből a pajzs karja karddal a kezében magaslik ki.

Náray Antal 1829-ben Arad Vármegyében bejegyeztette nemességét ezzel a címerrel.

Pajzs: Balról jobbra rézsútosan egy sávval kettéosztott címerpajzsban, a bal alsó sarokban egy fekvő nyílvevő mögött egy oroszlán feje fölé emelt jobbjában kivont kard.

Címerfő: elöl nyitott sisak 3/4-es fordulatban, felette háromágú korona, melyből a pajzs oroszlána magaslik ki, feje fölé emelt jobbjában kivont kard, baljában kifeszített nyíllal töltött íjvevő.

A XIX. században az általánosan Náray-címerként ismert címer.

Pajzs: Balról jobbra rézsútosan egy sávval kettéosztott címerpajzsban, a bal alsó sarokban egy oroszlán feje fölé emelt jobbjában kivont kard, baljában pedig maga felé fordított kifeszített nyíllal töltött íj.

Címerfő: elöl nyitott sisak 3/4-es fordulatban, felette háromágú korona, melyből a pajzs oroszlána magaslik ki, feje fölé emelt jobbjában kivont kard, baljában kifeszített nyíllal töltött íjvevőre kész íj.⁵

A községben egykor használt bélyegzők:

1. Nárai község pecsétje az 1850-es években.
2. Vasvármegye Nárai nagyközség, 1924.
3. Vas Vármegye Szombathelyi járás, Nárai nagyközség jegyzője. 1940-es évekből.
4. Nárai község Tanácsának Végrehajtóbizottsága, Szombathelyi járás.
5. Nárai község Tanácsának

1.

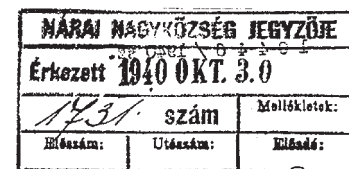
2.

3.

4.

7.

8.

9.

10.

5.

6.

11.

12.

Végrehajtóbizottsága, Vas megye, Szombathelyi járás. 1956-ból. 6. Náriai község tanácsa, Vas megye, Szombathelyi járás. 1957-ből. 7. Náriai község érkeztetési bélyegzője 1940-ből. 8. Vas Vármegye Törvényhatósági Kisgyűlése. 1940-es évek. 9. Magyar Királyi Államépítészeti Hivatal, Szombathely. 1940-es évek. 10. Szombathely és Vidéke Ipartestület, 1884-1937. 11. Magyar királyi szombathelyi III. honvéd hadtest hadbizottság. 12. Emberbaráti Egylet Közkórháza 1823, Szombathely. 13. Latin nyelvű püspöki bélyegző. 1938-ból. 14. Náriai Anyaegyház Pecsetje. 1929-ből, a Náriai Plébánia rézpecsétjének lenyomata. 15. Római katolikus egyházközség, 9797 Náriai. 1980-as évek. 16. Római katolikus plébániahivatal, 9797 Náriai. 1980-as évek. 17. Náriai római katolikus elemi iskola. 1938-ból. 18. Náriai Levente Egyesület. 1943-ból. 19. A Náriai Vadásztársaság két bélyegzőlenyomata egymáson 1946-ból. 20. Náriai Önkéntes Tűzoltóegyesület 1897. 1925-ből. 21. Magyar Tűzharcos Szövetség, Szombathelyi fősoportja. 22. Lóránth János, képesített ácsmester, Náriai. 1939-ből. 23. Danubia Általános Villamossági Vállalat. 1925-ből. 24. Hungária Gőztéglagyár Részvénytársaság. 1933-ból.⁶

13.

14.

19.

20.

15.

16.

21.

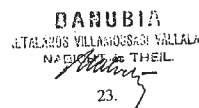
22.

17.

18.

23.

24.

Az esztendő egyes napjaihoz fűződő népi megfigyelések, hiedelmek Náraiában

JANUÁR

Január 1. Újév napján bolgog új esztendőt szoktak köszönteni az emberek egymásnak, s a gyerekek is ezen a napon reggel jártak köszöntőbe.

Január 6. Vízkereszt napja – Gáspár, Menyhért, Boldizsár. Ezen a napon látogatta meg a kis Jézust a három napkeleti bölc. Régen szokás volt e napon a községi plébánossal megszentelni a házakat, hogy isten vele legyen a ház népével.

Január 22. Vince. Ha csordul a Vince telik a pince. Ha ezen a napon olvad a hó és a jég, akkor abban az esztendőben sok bor terem.

Január 25. Német ember szerint fele tél. Ha fénylik szent Pál, jó nyár lesz. A farsang szilveszter után kezdődik, s húsvétól visszafelé számítva hét hetet – addig tart. „Koszossan” megy el a farsang akkor, ha senki nem nősül meg, illetve nem megy férjhez a farsangon.

FEBRUÁR

Február 2. Gyertyaszentelő. Szikra pattan a fa tövébe, e nap után nem marad meg a hó sem. Hamarosan megérkezik a felmelegedés, a tavasz. Ha süt a nap, látja ezt a barlangból kijövő medve, visszamegy, mert még hideg lesz sokáig. Kemény hideg esetén kint marad, nem alszik tovább, mert nem sokáig tart a tél. Ha ezen a napon keresztülsüt a pajtán a nap, még hosszú ideig kell a pajtából etetni az állatokat, sokáig kell várni a tavaszra, a zöld takarmányra.

Február 14. Bálint. Ezen a napon kezdenek házasodni a verebek, azaz keresnek párt maguknak, mert hamarosan kitavasodik. Napjainkban azonban egyre inkább háttérbe szorul ez a szép név, s egyre inkább kiszorítja a nyugati szokások utánzásaként meghonosodó Valentin-nap a hozzá kapcsolódó szokásokkal, amelyek alapvetően a szerelem bűvkörébe tartoznak.

Február 25. Mátyás. Jégtörő Mátyás. Ha talál felolvasztja a jeget, havat, ha nem talál csinál.

MÁRCIUS

Március 19. Ha fénylik József, az esztendő jó lesz. Sándor, József, Benedek, zsákba hozza a meleget. Március végén nagy viharok szoktak lenni, ilyenkor veszekedik az április a márciussal. Ezeket a szeleket böjti szeleknek szokták mondani, délről fújtak, így meleg volt és szárogatták a földet. Ha meglátták az első fecskét, ezt mondták: Fecskét látok, szeplőt hánynak. A márciusi havat eltették üvegbe, s ebbe a vízbe mosakodtak meg, hogy szépek legyenek, ne legyen rajtuk szeplő. Ha páros fecskét lát először a lány, akkor abban az esztendőben férjhez megy, ha páratlant, továbbra is lány marad.

ÁPRILIS

Április 24. Szent György. Kalapáccsal verjék vissza a fűvet, akkor is megnő. Ettől a naptól kezdve lehetett leülni uzsonnázni. Ezen a napon akasztgatták a házat tüskével, hogy a boszorkányok ne tudjanak behatolni a házba, s ott valakit, vagy valamit megrontani.

MÁJUS

Május 1. Fülöp. Ahol leveles Fülöp nem talál, Jakab apostol nem kaszál. Május első hete leveles hét, aki ezen a héten babot ültet, csak levél terem, bab nem lesz.

Május 12-13-14. Pongrác, Szervác, Bonifác. Fagyosszentek, ez idő tájt talajmenti fagyok veszélyeztetik a fiatal, ébredő növényeket.

Május 25. Orbán. Az utolsó fagyosszent, ezen a napon száll le a kemence tetejéről. E nap elmúltával nem kell tartani a fagyoktól, amely tönkreteszi a növényeket.

JÚNIUS

Június 8. Medárd. Ha ezen a napon esik az eső, utána negyven napon át esik, vagy legálábbis sok eső lesz e napot követő negyven nap alatt.

Május 15. Szent Vid. Ezen a napon szakad meg a rozs töve, utána már érik.

Május 29. Péter és Pál. Ezen a napon szokták régen megkezdeni az aratást.

JÚLIUS

Július 2. Sarlós Boldogasszony. Mérges napnak tartották, mivel gyakran dörgött, villámlott ezen a napon. Nem szabadott kenyeret sütni, mivel ezek a kenyerek kővé változtak. Ha sütnék kenyeret ezen a napon, még a láng is kijön a kemencéből.

Július 7. Apollóniár.

Július 20-21-22. Illés, Dániel, Magdolna. Ezeket a napokat a falusi ember „mirges napoknak” nevezi. Gyakran voltak nagy viharok, záporosók, dörgött, villámlott e napokon. Házak is égtek le emiatt régen.

Július 25-26-29. Jakab, Anna, Márta. Ezeken a napokon szoktak kerékrépat vetni, de csak délelőtti, vagy a késő délutáni órákban, hogy sok legyen rajta. Egy óra körül nem szoktak vetni, mondván, nem sok lesz rajta.

AUGUSZTUS

Augusztus 1. Vasas Péter. Jó répavető nap.

Augusztus 10. Lőrinc. Lőrinc napján eső van, utána már nem szabad fürödni, mert betegség lehet szerezni. Lőrinc belehugyozik a vízbe – tartja a néphit.

Augusztus 15 – Szeptember 15. Nagyboldogasszony – Kisboldogasszony. Két asszonynap köze. Ilyenkor szokták keltetni a kotlósokkal utoljára a csirkéket. „Kukoritt, mind a kiét asszonnap közi kokas!” – mondja a szólás. Ez idő tájt szokták elrakni a tojást télire a búzába.

SZERTEMBER

Szeptember 1. Egyed. Ha Egyed napján esik az eső, rossz vetőidő lesz, ezért akinek egy pár fogatja van, szerezzen még egy párat, hogy el tudjon vetni.

Szeptember 21. Szent Máté. Máté-nap után következő hét a Máté-hét, jó vetőidő.

Szeptember 29. Szent Mihály. Szent Mihály napja után akkor se nő a fű, ha harapófogóval húzzák. Ez után a nap után nem lehetett leülni a mezőn uzsonnázni, mivel annyira rövidiek lettek a napok. E napot követő hét szent Mihály hete jó vetőidő.

OKTÓBER

Október 10. Szent Ferenc. Szent Ferenc napja, illetve hete jó rozsvető hét szokott lenni.

Október 13. Kálmán. Szemetes Kálmán. Ezen a napon vetett gabona tele van szeméttel, gyommal.

Október 13. Terézia. Terézia napja jó vetőnap, ezután kezdik szedni a burgundiát.

Október 18. Lukács. „Pelvás Lukács”, így nevezi a földművelő ember. Ezen a napon vagy utána vetett gabonának a kalásza nem hoz termést, csak pelyva lesz belőle.

Október 28. Simon. Simon, Júdás, jaj teneked póre gatyás – szokták mondani a faluban. Jönnek a hűvös, hideg őszi napok.

NOVEMBER

November első hete a halottak hete, ilyenkor nem szoktak mosni, mert akkor a halottak vízben vannak.

November 11. Márton. A kanász ezen a napon hozta szent Márton vesszőjét, amely nyírfa volt. Azt mondta: Ahány ága, boga, levele van a szent Márton vesszőnek, annyi szaporasága legyen a disznónak a következő esztendőben. Ezt a vesszőt feldugták a gerendába, s ha a leveléből első reggelre lehullott, akkor a következő esztendőben valaki meghalt a családban. Szent Márton hetében nem lehetett mosni, kitergetni a ruhát, mert akkor a következő esztendőben állat fog elhullani, s annak bőrét is így fogják jövőre szárogatni.

November 17. Gergely. Gergől megrázzo a szakállát – várható már a havazás.

November 25. Katalin. Ha Katalin kopog, karácsony locsog – mondja a szólás, vagyis nem lesz hideg. Katalinkor hó a rácson, fekete lesz a karácsony.

DECEMBER

December 13. Luca napja – lásd népszokások fejezet.

December 25. Karácsony. Fekete karácsony, fehér húsvét. Karácsonykor kalácsot, húsvétkor eleget, pünkösdkor csak úgy, ha lehet. Pünkösdre el szokott fogyni a parasztember gabonája, nem volt liszt, nem lehetett kalácsot sütni, örültek, ha volt kenyérnek való liszt a szegényebb házaknál.

December 29. Aprószentek. Korbácsolás napja. Karácsony és Szilveszter este leakasztottak este hét óra után minden lógó ruhát, mert a döglött állat bőrét jelentette, hogy azt szárogatják majd az új esztendőben.

Egyéb megfigyelések, hiedelmek Náraiából:

Szombat Szűz Mária napja,
Boldog ember ki megtartja.
De aki azt meg nem tartja,
Máriának sincs rá gondja.

Szűz Mária mindig szombaton mosott, ezért szombaton, ha öt percre is, de kisüt a nap, amelyik szombaton ez nem történik meg, rossz szombat.

Távozás a háztól:

Indulj útra Jézus Mária nevében, Máriát hívd magaddal útítársul. – Ha valaki elutazott bárhova, e szavakkal bocsájtották el hazulról.

Időjárásról:

1. Amilyen nyolc – kilenc olyan végig. Minden hónapban nyolcadika és kilencedike azok a napok, amelyek időjárásából következtetnek az egész hónapra.

2. Luca napjától karácsonyig, illetve karácsonytól vízkeresztig mindennap megfigyelték az időjárást és az egyes napokon tapasztaltakat feljegyezték a következő év egyes hónapjaihoz, ebből próbáltak előre következtetni arra, milyen lesz az év időjárása.

3. Nedves április, hűvös május bő aratás. A májusi eső aranyat ér.

4. Ha sok apró pipitér lepi el a rétet, akkor szárazság lesz.

5. Ha gomba nő a trágyadombon, eső lesz.

6. Ha a holdnak udvara van eső lesz másnap.

7. Ha a tyúkok első részéről kezd hullani ősszel a toll, a tél eleje lesz kemény, ha hátulsó részük, akkor a tél vége, ha egyformán, akkor egyforma lesz a tél.

Nárai községben hajdan élő népszokások

Újév napján reggel a gyermekek szoktak elmenni köszönteni az új esztendő napján, s ezért pénzt, vagy valami más ajándékot adtak, néhol aszalt gyümölcsöt is szoktak adni. A gyermekek ezt a verset szokták mondani:

Ez újév reggelén, minden jót kívánok,
Ahová csak nézek, nyíljanak a virágok.
Még a hófelett is virág nyiladozzon,
Dalosmadár zengjen minden rózsabokron.
Minden szép, minden jó legyen mindig bőven,
Szálljon áldás rátok ez új esztendőben.

A szokás már nem él, nem járnak már a gyerekek új évet köszönteni.

Vízkereszt napján – január 6. – szoktak régen három királyokat köszönteni – Gáspár, Menyhért, Boldizsár. Énekelgetni szoktak ilyenkor esténként a házaknál. A szokás már régóta nem él.

Húsvétkor természetes volt, hogy tojásfestéssel készültek az ünnepre. Régen vöröshagymahéjjal áztatott vízben festették pirosra a tojást a náraiak. A szokás ma is él.

Katolikus község révén a hússzentelő egyházi szokást is megtartották. Sonkát, kalácsot, főtt tojást, tormát vittek a templomba, amit aztán a pap megszentelt. A böjti időszak után a szentelt hússal kezdődött a húsfogyasztás. A szokás ma is él.

Locsolás. Húsvéthétfőn a legények a lányokat, asszonyokat szagos vízzel öntözve köszöntötték. Akadt, akit szódásszifonnal, kanna vízzel öntöttek le. Cserébe piros tojást, italt, pénzt kaptak. A szokás ma is él.

Tojásdobálás. A gyermekek húsvéthétfői szórakozása, vetélkedése volt. Ki tudta magasabbra dobni és elkapni a tojást. A szokás már nem él.

Májusfaállítás. Május 1-jére virradó reggelre az udvarló legény a szíve választottjának a háza elé 8-10 m magas fenyőfát állított barátaival segítségével. A fát leágazták, kérgét lehúzták, csak a tetején hagytak meg pár ágat, amit színes szalagokkal díszítettek, a tetejére pedig egy üveg bort kötöttek. Egész hónapban hirdette a fiú szándékát a májusfa. Aztán a hónap utolsó napján lebontották, kitáncolták, itókáról a házigazda gondoskodott. A szokás ma is él.

Pünkösdi szokás. Kis növendéklánykák bejárják a falut, négyen egy kendőt tartanak magasra, az alatt megy a „királkisasszon”. Minden udvaron megállnak és eléneklük a következő verset.

Elhozta az Isten piros pünkösdi naptyát,
mi is meghordozzuk királkisasszonkát.
Jácintos, jácintos, tarka tulipános.
Nem anyától lettél, rózsafán termettél,
Piros pünkösdi naptyán, hajnalba születted.

Piros pünkösds naptyán hajnalhasadáskor,
Rózsafakadáskor, szerelem nyíláskor.
Jácintos, jácintos, tarka tulipános,
Öreg embernek csutora barackot,
Öreg asszonyoknak kemence kalácsot,
Ifjú leányoknak virágbokrétákat.
Jácintos, jácintos, tarka tulipános.
Dícsértessék az Úr Jézus Krisztus!

A szokás már régóta nem él.

Patázás. A gyerekek (firfigyerekek) ásnak egy lukat és két csoportra oszolva furkósbotokkal egy követ, vagy labdát igyekeznek behajtani. Ha közben az egyik félnek sikerül az, a másik kap egy szugerát. Tíz szugeránál van a kiosztás, ez úgy megy, hogy a vesztesek lehajolnak és a győztesek rájuk számolják az alsó felükre a szugerákat a labdával. Ez a megszugerálás. A szokás már régóta nem él.

Riéti játék: kimennek a riétre a lányok és körbe ánok és körbe mennek. Az egyik a soron kívül megy és azt éneküli:

Hol jársz, hol jársz nagy Erzsébet asszon?
Itt járok, ott járok, szíép lányokat keresek.
Nincs nekem, nincs nekem szíép eladó lányom.
Szabadkai piacon piros uomát árul.
Ettem is belüllő, vettem is belüllő,
Most is van a zsebembe.
Nem adom ién lányomat sánto völeginnek.
Forint forgatónak, nagy osztogatónak.
Tedd le tüzes tolladat, vedd föl bárson farkadat,
Gyere velem te barna.

Hol jársz, hol jársz.

Ekkor a kivüjáró lány ráüt annak a lánynak a kezire, akihöz akkor odaér és aszt magáéve vüsi. Ez így megy tovább, ki utolláro marad a körbe, az kezdi el újra a játékot. A szokás régóta nem él.

A kukoricafosztás a kora őszi időben történt. A kukoricaföldeken letört csöveket szekérel hazaszállították, a pajtákba, csűrökbe hordták. A gazda ezután meghívta szomszédait, barátait a kukoricafosztásra. Ital is, nóta is akadt. A szokás nem él.

Tollfosztás. A módja hasonló volt az előzőhöz, de ezt csak nők végezték. Téli foglalatosság volt. A szokás nem él.

Lucázás: december 13. Fiatal legények, suhancok, gyerekek szoktak régen lucázni. Reggel korán hajnalban egy jó köteg szalmával indultak. Bementek egy házhoz, megkérdezték, szabad-e lucázni, ha megtagadták az engedélyt, arra azt kiabálták be: Egy csibéjek legyen, az is vak legyen. Ha engedték a lucázást, a köteg szalmából kihúztak egy csomót, ráültek és kezdték mondani a következő szöveget:

Tittek, luttok ülössek legyenek, fejszijek furajok um megállon a helibe, mind e szál fa a tövibe. Annyi tojássok legyen, mind a zégen a csillag, annyi zsirgyok legyen mind kutba avíz. Akkora disznajok legyen, mind a hidas, ollan vastag szalonnájo legyen mind a mes-tergerenda. Ollan hosszi kóbásszok legyen, mind a falu hossza. Eggyik vígit én rágom a másikat a tulsó falu vígen a kutyák rágcsánák. Annyi pézek legyen. Mind a tengerbe a kövécs. Dícsértessék a Jézus Krisztus!

Ezután kaptak pénzt, vagy valamilyen aszalt gyümölcsöt. A szalmát, amin ültek, otthagyták, erre ültették meg a kotlóst. Luca napján nem szabadott varrni, mert varráskor a tikok fenekit bevarrták, így nem tojtak. Asszonyoknak csavarogni nem lehetett, mert elvitték a szerencsét a háztól. A szokás már nem él.

Karácsonyfa-állítás. Ki hinné, hogy a karácsonyfa állítása hazánkban, de Németországon kívül – a mediterrán népek kivételével – szinte a fehér ember világában alig több száz esztendősnél. Kétségtelen, hogy a szokás protestáns, éspedig evangélikus gyakorlatból ered. Hazánkban a karácsonyfa-állításból bécsi udvari ösztönzésre az arisztokrácia mutatott példát. A régi gerendás szobákban a gerendába vert szögre akasztották elődeink a karácsonyfát. Szaloncukorral, száraz süteménnyel, aranyra-, ezüstre festett dióval, almával díszítették. A szokás ma is él.

Karácsonyi regölés:

Eljöttünk, eljöttünk szent István szolgálai, régi szokás szerint szabad-e magtartani ezt a regü estet, haj regü rejtem neked ejtem.

Amott keletkezik egy sebes folyóvíz, körülötte zöld selyem pázsit, azon legelésnek csodafényes szarvasok,

Csodafényes szarvasnak ezer ága boga, ezer mise gyertya gyulladva gyulladjék, altatva aludjék, haj regü rejtem, neked ejtem.

Itt is mondanának egy szép leényt, kinek neve volna (lány neve) vona , haj regü rejtem, neked ejtem.

Ott is mondanának egy szép legényt, kinek neve volna (legény neve) volna, haj regü rejtem, neked ejtem.

Regüljük a gazdát vele asszonyát, haj regü rejtem neked ejtem.

A gazdának cserfa köpönyege, krumplihej a szíjja, répa a bocskora, haj regü rejtem, neked ejtem.

Sütik a malacot érezzük a szagát, talán nekünk is adják a hátulsó combját.

Bolgot karácsonyi ünnepeket! A szokás nem él.

Betlehemezés: közösen énekelnek (Maksus, Öreg, Finfiris).
Pásztorok, pásztorok, Betlehembe elmegyünk, elmegyünk.
Fújd, Jancsi a sípodat, te meg András, furulyádat,
Én meg fújom a dudámat, álle, álleluja.
Magsus:
Baturális jó estét gazduram teritse meg asztalát fehér abroszával, mert nem tudja miféle szikállas szakállas pásztorok jönnek kendtek házába. -Gyere be pajtás!
Finfiris:
Ha be nem léptem volna, kurugla és a pemet mind elégett volna, a kutya és a macska a kávé mind megitta volna.
Öreg:
Akkorát estem kendtek ajtajában, hogy három mázsás lelkem majdnem kiszakadt. Melyitek hagyta nyitva az akom ajtaját, melyből ellopták legszebb juhomat. Most fogom bicskám és hasítok hátatokból kétujjnyi szalonnát, bakancsomnak szíjját.
Finfiris:
Most rárintottam bundáskámnak szőrét, most tapintottam csutorám száját, nesze
Magsus:
pajtás igyál egyet!
Magsus:
Ittam is meg nem is, olyan hamar elkaptad a csutorát a számtól. Mintha a csutorának foga lett volna úgy megharapta a számat.
Öreg:
Hát ti csak isztok esztek az én vén szürke szakállamról meg sem emlékeztek.
Finfiris:
Halgass te szatyor, mert kapom a botom hasad hátad úgy megtapogatom, hogy hat-hét arasnyira ugrálsz a földtől.
Öreg:
Ez én nekem még mind nem elég.
Magsus:
Azon felül egye meg az öreg piritusz a rókahust.
Öreg:
Egyétek meg mind közösen.
Magsus:
Meg is ennénk mind közösen, ha a gazdaasszony egy nagy darab szalonnát adna, testünk lelkünk is ahhoz húzna.
Finfiris:
Feküdjünk le pajtások, mert az óra 12-öt ütött.
Angyal:
Glória, glória, glória, pásztorok keljetek fel menjetek kaszálni.
Közösen mondják:
Nem megyünk kaszálni, megyünk kis Jézuskát imádni.
Közösen éneklik:
Pásztorok keljünk fel egyházi éneket.
Magsus:
Ó édes kis Jézuskám miért született ilyen hidegben, mivel ilyen hidegben született meg foglak ajándékozni egy erszény pénzzel.
Finfiris:
Ó édes kis Jézuskám miért született ilyen hidegben, mivel ilyen hidegben született meg-ajándékozlak egy kis párnáskával.

Öreg:
Ó édes kis Jézuskám miért született ilyen hidegben, mivel ilyen hidegben született megajándékozlak juhaim szőréből, bőréből egy kis bundáskával.
Magsus:
Hallod-hallod kispajtás gazdaasszony forgatja a kincsesláda kulcsát, talán miránk osztogatja penészes huszasát, máriását.
Közösen mondják:
Adjon Isten bort, búzát, barackot hat mázsás malacot, szekerembe kereket, csutorámnak feneket, így mulassunk eleget.
A szokás újabban ismét él.

Korbácsolás – december végén aprószentek napján van. A korbácsot fűzfából fonták, ezzel indultak korbácsolni. Korbácsolás közben a következő verset mondták:

Friss légy, egészséges légy, keléses ne légy
Borért küldenek vízért menj, vízért küldenek borért menj.
Kert alól küldenek utcáról menj, utcáról küldenek kert alól menj.
Friss légy egészséges légy az új esztendőben.

A szokás nem él.¹

Egyéb néprajzi gyűjtemény Náraiból

Físzfa kelesztéskor, éneklő hangon mondják Náraiban

Kele kele Físzfa
Pozsorári Miska!
Mast gyűnnek a törökök
Sippa, dobba.
Sir a gyerek, sipot kiér,

Annak adom, ki nem kiér.
Aptya foggya a puskát,
Agyonlövi a fiját.
Mesterlegin lefoggya,
Borbélegin gyógyittya.

Kiszámoló versikék Náraiból

Ecc, pecc, kimehecc!
Hónapután bégyühecc!
Ciénnára cinégére
Ugorgy cica az egérre! Fuss!

Ám-dám, diéli.
Bili-bala, biéli,
Bili-bala, bimballatta,
Bumm!

Szil-szál szómaszál,
Te vagy a nagy számár!

An dám démusz, mórka dénusz,
Mórike, ike-vike, duff!

Ee, kettő, három, négy,
Kopasz borát hoá mész?
Nem menek ién messzire,
Csak a világ viégire.
Ott ül egy baka,
Kérem túlló, hány óra?
Ee, kettő háromra
Bémenek a templombo.
Két kis angyal minisztrál,
A kis Jézus prédikál!
Eevüsznek a bihalok,

Ám-dám, diéli,
Bili-bala, biéli,
Bili-bala, bimballatta,
Bumm!

Híd alatt, pad alatt vaót e ház,
Abba lakott Mikulás.
Kértem túlló vacsorát.
Aszonta, ho pofon vág.
Ha pofon vág, meghalok.
Riépa alá temetnek
Megesznek a tehenek.

Dalok

1.

Haragszom ién ollanakra, kuom,
Ki a legényeket szórgya, kuom,
Mer a legin rohott riépa,
Kidobgyák a ganajliéba, hejre kuomi, kom.

Harakszom ién ollanokra, kuom,
Ki a leányokat szórgya, kuom,
Mer a léány piros uama,
Főteszik a sifonérre, hejre kuomi, kom,

Harakszom ién ollanokra, kuom,
Ki az asszonyokat szórgya, kuom,
Mer az asszon köszörükűe,
Mindig morog, mint a ménkűe, hejre kuomi, kom.

Harakszom ién ollanokra, kuom,
Ki az embereket szörgya, kuom,
Mer az ember pelyvás kosár, kuom,
Ha megfűjják, pokóba száll, hejre kuomi, kom.

2.

A libám, a libám, gá-gá-gá,
Kivüszöm, de kiám, gá-gá-gá.
Hej megy a tánc, röpi a száz szoknya, galambom,
Csók is kiéne, tubicám,
Odaszól a libám, gá-gá-gá.

3.

Érik a ropogós cseresnye.
Kisérlik a loamat cseriébe.
Kierik a böcsüömet senkinek se adom,
Azon menek szabadságra, iédes kisangyalom,
Így akar, úgy akar, nem akar a babám szeretni.

Érik a ropogós cseresznye,
Kierik a böcsüömet cseriébe,
Ién a böcsüömet senkinek se adom,
Majd csak neked, iédes kis angyalom.
Így akar, úgy akar, nem akar a babám szeretni.

Nárai tájszavak

Budabácsi – katicabogár
Kuszi – kiskutya
Csünt – törpe
Börcsök – pohár

Cserebuók – csrebogár
Ajtó-tópfá – küszöb
Dobzóa – ringló
Terics – kendő

Nárai rátótiák:

Fügemutatóskor mondják (gyorsan és egybeolvasva):

In bekele fű
Tenger ice tyú!¹

Kutyafacsaró Náraiak: mondja az egyik falucsúfoló történet, ugyanis állandó vízhiánnyal küzdött a falu lakossága, s állítólag a vendéglős kutyája beleesett a kútba, onnan kivették és kifacsarták, csak így lett víz benne. A község lakossága valóban hosszú éveken át vízhiánnyal küzdött, főleg a száraz esztendőknél, amikor kevés csapadék hullott.

A dobzós Náraiak: mondja a másik falucsúfoló történet, s talán ez még nagyobb népszerűségnek örvend a szomszéd községek lakói előtt. A név keletkezéséről, történetéről már 1910. január 15-i számában a következőképpen számol be a Magyar Nyelvőr: „Náraiabban nem tanácsos azt kérdezni, mikor visznek a püspöknek dobzót (szilva), mert akár vasvillával kergetik ki az embert a helyszégből. Náraiabban egyszer ugyanis igen sok dobzó termett, s az egyik paraszt elhatározta, hogy visz a feleslegből a szombathelyi püspöknek is:

– Oh kedves híveim, miért nem ettétek meg inkább magatok?
– Méltóságos uram, felelt a paraszt, Náraiabban a disznók is dobzóval élnek.”²

Isten fizesse meg, tegye bele hátul! A hosszú, fehér szakállú, öreg Bödei bácsi a község koldusa szokta mondai. Bödei bácsit idősebb korában hozták Náraiába itteni származása miatt, és kötelezték a községet eltartására, akit a Pap-tóval szemben lévő kovácsműhely mögötti szegényházban szállásoltak el. Bödei bácsinak volt egy általvetős tarisznája, azal minden hónapban végigkoldulta a falut. Ha búzalisztet kapott, akkor a tarisznája első rekeszébe öntötte, ha azonban rozsliszttel kínálták, akkor szokta mondani: „Isten fizesse meg, tegye bele hátul!”³

A garabonciás deákról szóló hiedelmek

Hát mihozzánk járt a garabonciás, minden hiét évbe jelent meg, mer aszonta, hogy új grófi gyerek, minden hiét évbe nészheti meg a szüleit, mer új harminckét fogge született, osztá a szülisznő nem monta meg, azér köllött emennyi neki a zapai háztól hiét éves korábo. Mihozzánk meggyütt minden hiét évbe, de a lakásbo nem gyütt be, csak a ternácho út meg fekütt, aluttej evett, főtt ítélt sohase.

Osztá eccer aszonta a zén idesapámnok, hogy mutat neki pinzt leázsvó a füödbbe, ha ad neki száz forintot. Idesanyám meg ement a miszárosho husér, osztá beszít a zú annyáve, ami hát nekem öreganyám vuót, hom mit akar a garabonciás deák. Azok meg aszonták ne aggyatok ám neki, hanem löktyítek ki onnáj. Hát mikor hazagyütt aszongya neki a garabonciás, no néni, hoá vuot? Evuotam ek kis husér. Meg evuot a szüleiho is aszongya, osztá a szülei aszonták, ne aggyanak ám neki pinzt, hanem löktyenek ki inne, de azér én akkor is mutatok magoknak pinzt.

Idesapámot ehíta a Cseresi-labba ott mutatta meg nekik, ide van elázsvó a pinz, ássák ki, de akármít látnok ne szóllanak esz szuo se, de úneki el köll mennyi, új nem maradhat itt. Hát ekesztik ásnyi, ássák, má meg is találták, en na vasládáho értek, eccercsak ek kis fekete kutya ekezdett ott futkozni. A zén keresztapám, mer am ment e idesapámme viletlenyi aszongya neki, mindig énnálom futkozo, a fenye enne meg, kérem etünt minden ott vuotunk ahon ekesztik. No többet illent se teszünk meg, monták mikor hazagyütték, mer ha nem szuonak, akkor megvan a sok pinz. Eppedig vallo igaz vuot, ha hiszed e, ha nem.

A zöreg Posszának vuot er rossz lova, meg egy igen rossz, rongyos csikaja. Megy egy gyerek effiatal gyerek, aszongya öregapám van magának ecs csikaja az ippen nekem való. Van er rossz csikuóm igaz. Hát mennyér aggya, amennyér aggya én uf füzetem. No a zöreg Possza kiengette aszt a rossz kis sován csikuot. Eszt keresem, má hiét határt bejárok nem taláom nekem valót. A csikuo főment a ganajra, megrászkuodott, de a gyerek má kifüzette – avve a gyerek főüt a hátáro osztá főment, ement a magasba. Hát ez a gyerek garabonciás vuot, de a csiko se rendes vuot, mer a tökibe nem tököszíke vuot, hanem kigyúo.

Eccer mentünk ki a zerdüöre rönkér, benn fekszek a szekér fenekibe hanyatt. Lések fő a zégre látom ám, hogy en nagy kígyó benn tekereg a fölhuöbe. Menünk tovább hát lett belüllő en na lovaszhuszár, osztá főnn vágtázott ebbe a fölhuöbe. No megin menünk tovább, akkor lett belüllő en na terebíles tölfa csak ul lógtak a gyökerei. A Dervának mondom, Pista bácsi láttyo mi van ott. Hát aszongya lesz mast ollan esüő mire mink gyüvünk, ho nem tudom hogyan gyüvünk haza.

Lett is ollan esüő, hogy a lovak hasig jártak a vízbe a Mocsolábo.

A garabonciás csinyáto eszt is.

A mi pajtánkbo alutt egy ember, bedugiszató orát, fülit mikor lefeküött. Sehogyan nem gyüött be a lakásbo, akárhogyan is hítok. Et tásko vuot nálo, osztá Gyákro ment innej.

A garabonciás volt.

A falu vígin a szíső házbo lakott a keresztanyám, osztá bement hozzá eg garabonciás aluttejet kért tülö. Aszonta neki, hon nincs. Ere megmonta a keresztanyámnok, hogy a kamorábo a telázsín hat tejesfazikke van, de még aszt is tutta hányadik pócon.

Em mindig a megyéken ment faluru falura, de ha a postauton főkéreszkedett a szekér-farkáho, oda a nyújtó vígire a lovak majnem megdöglöttek ollan nehez vuot.

Vuot ollan is hob biciklive ment a füödeken keresztü. A biciklinek ollan nak kereke vuot, mind a szekér háccsuo kereke, de még enná is valamive nagyobb. A füödeken is ement keresztü vele.

A zén apám mikor legin vuot híta ki, ho mennyen ki vele a mezzüöre ú csinyál neki ek kört, osztá ott fog talányi sok pinyt, de a családi kör nem engedte ki. Aszonták neki illen emberre nem foksz mennyi sehová.

Ippen ollan ember vuot mim vuot, de dupla foksora vuot, meg sörin vuot a hátán, szörbü, de nem ám kivü, hanem bellü a ruha alatt, aszt nem lehetett látnyi.

Egy alkalomme meg masináztunk, aszongya öregapám, no gyerekek mámo a kazalon alusunk, mer igen szíp üdüővuot. Hej a zijje nazzivatar lesz – aszongya a garabonciás deák. Oh aszongya öregapám meg se hagassátok, amit eb beszil, gyertek csak fijaim. Mink meg vüttök a dunyhát vánkost. Hát ífél utá kiét órakor ekezdett dörögnyi, villámlonyi megerett a zesüő, mink meg hurcúkottunk be a kazalru a garabonciás meg kinevetett bennünket. Osztá aszongya neki a Rozi: bácsi maga mit tud? Ej, ha te tunnád aszt amit én lányom. De a tizennígyes háboru utá megszűnt, többet nem gyüött, de azelőtt minden hiét évbe meggyüött.

A mi szomszidunkba nem adott neki aluttejet a szomszidasszon, de a garabonciás tutto, hov van neki, rá három napra a tehenei ecs csöpp tejet se attak. Hát eszt is a garabonciás csinyáto, evve bosszuta meg.

Az ördögös kocsisról szóló hiedelmek

Vuot itt egy uradalom ott egy kocsis. Fítek tülö kegyetlenü mer ártonyi tudott mindenkinek. Parádéskocsis vuot. Eccer regge jelenti a gazda, hom megdöglött a lú. A Lipics kisasszonyok kimentek, mer azokná törtint az eset, hom megnézik eere aszongya a kocsis: má három éve döglötten hajtottam. Elöttö összeveszett ez a kocsis a kisasszonyokke, osztá mast megmutatta, hom mit tud ú, mer má az a lú három éve döglött vuot, csak mast engette tellesen epusztúnyi.

Ment a kocsis a vározsba. Eccercsak leánok a lovak nem mennek tovább. Főát a kocsis a szekéren: Aki mekkötötte a lovaimat olgya fő, mer ráfűzet. Eszt emonta háromszor, de a lovai nem indútak e. Mekcsórta a zostorát, a tömegbü egy ember ekátotta magát: Jaj, kivágták a szememet.

Ev vuot az, aki mekkötöttö a lovait, de azér tutta kívágnyi a szemit, mer többet tudott, mind aki mekkötöttö úket.

A tüzesemberről szóló hiedelmek

Rígen őrisztik íjje a zigásállotot a mezzüön. Eccercsak gyün ám felejek e tüzesember. Egisz köze ért má, mikor meglátto úket, osztá főemekedett, röpút a Tuóhel felé. Még a

lovak elejbe is odaát, ha mentek Szombathelyre, ott lebegett előttük, akkor színnya köllött, ere ement, de addig hijábo ütöttö a zember a lovakat rukták a hovat mégse mentek.

Vuot ek kocsis a faluba, aki tőknek csinyát szemet, orot, szájt, osztá egy gyertyát tett bele ígve ujjárt vígig vissza a telekuton, de osztá a csöndérek ekapták, jóll megbüntettik ezér a gazkodásér. A falu nípe meg leste aszitte ez a tüzesember.

A Gyáki mezzüöná, ahun a Császár-rít van, ott gyüttek fő keresztü a megyén, neki a Csarítai-kutnak, azok meggyüttek többször ífél utá. Az ippen ollan vuot, mintha tűz lett vuona, de valóságos ember vuot. Aszonták, hogy azok a zemberek ezek, akik a megyét eszántották még ítek, mast nem tunnak nyugonnyi, osztá azér járnok megyén a füödet mérik.

Hát ez azokba a zezer nyuocszázos évekbe vuot. Én nem láttom, csak mindig hallottam idesapámtu, öregapámtu.

A tüzesember megjelenent esténkint a lapos heleben, ríteken a zakkori emberek fítek is tülö. Osztá nem vuot em más mind illen podvás fiszfa, ami világított íjje. Mer én eerü magam győzöttem meg. Gyüttem haza kivürü, osztá a Mocsolábo érek látom ám, hogy e valami hótt dolog odaértem köze, megtapogattam, hát podvás fiszfa vuot. Ahogyan menek tovább visszanézek látom ám tovább világított. Ev vuot a tüzesember

Eccer meg a kisaludi malomba őllött a papa, osztá utánno mentem a ríten keresztü. Belementem a rítbe előttem a posvánbu főemekedett előttem, ollan gyujtó formán, osztá párfüdel naccságu láng keletkezett belüllö, a szél meg vüttö a fenyébe. Illent is montak tüzesembernek, a mocsola gázso a levegön meggyullatt.

A boszorkányokról, tudálékosokról szóló hiedelmek

Mikor íjje hajtottak ki a faluvígin a gypüná út esz szürke macska. Aszongya eere a zeggyik a másíknak. Te! Eszt a macskát jóll ódalba vágom. Csak vágd! – mongya neki a zélire áll. Mi ez? Emegy en nap megín ugyanollan, megín egy kiét nap, megín ugyanollan. Mentek hozzájuk fiatal leginyek, mutattyák nekik. Ej a zannya eere aara, maj füödhovágom uh ho szilleföccsenyk – aszongyák. Ahogyan füödhokente, újra föugrott mind a gumilabda, de még csak meg sem repett. A Jóska bácsit ez igen bántotta, osztá evüttö a három tojást a János gulásho, ottfokta úket, osztá asszonta. Ha viletlenü előfordul nálad még illen csak hoz be, mer az a János gulás is illen tudó ember vuot. Kisőbb ment et tojás aszt is bevüttö. Eere aszonta nyugottan menny haza, nefí nem lesz bátorságo többet kúnnyi a zilletőnek. Hát nem is lett több illen tojás. Eccer osztá szobakenyís vuot, osztá a tóмышáz falát kotor-gyák késse, csak előfordul ollan három tojás, mind amit korábban kúttek. Eszt a hármot má összö tutták törnyi a belsejibe ollan szór vuot, meg kóccsomó. Eszt bejelentette a János gulásnok, osztá megmagyarázto, hogy ez a hiét tojás er rontás akart lennyi, de az utolsó hármot má nyiltan nem merte ekúnnyi, mert fít, hogy ú kaptya a rontást. A János gulás megmutatta mellen eccerüen vuot a zegisz megcsinyávo. Aszt osztá a János gulás se tutta megmondanyi, hom mit is akart evve megrontanyi az, aki kúttö a tojásokat.

A csárdán egy élő ember, kanászbojtár vuot a Nároiba. Mikor letellett a zév a vuot kanászok is bojtárgyo vuot, meg a zujnak is allett. A zujj kanászsze hajtának ki a szísó házná leánok a disznuók, ekezenek sirnya. A bojtár mingyá kaptya a zostort, ho jóll közibek vagdal, eereaszongya a zuj kanász, nebáncsd őket, ennek nem ez a móggya. Leböktő a zostorát, háromszor karéba ment mellette, evve el is indútak a disznuok szípen a csordábo. Láto eszt a bojtár, hoj jó lenne úneki is illent tunnyi, ekeszte üldözni a kanászt, ho taniccsa meg útet is.

Gyöngye gyerek vagy te még a zillenre, de addig üldöztő a bojtár, hogy eccer díbe aszongya neki a kanász. No! meg akarsz tanúnyi? Meg – felelte rá a bojtár. Akkor ereggy oda a fűrösztűö tuofo néz meg mi van benne. Odamegy a gyerek a fűrösztűötuoho látott eny nyöveskutyát, meg esz szíp szál liliomot. Visszamegy osztá mongya mit látott. No, ha meg akarsz tanúnyi, akkor az a nyöveskutya lesze, ha nem az a liliom. Mámo ne aggy rá váloaszt, gondold meg maj hónapra.

Másiknap bejelenti a bojtár, hogy új pedig tunnyi akar. Jó, csak várgy nyugottan, együn a zideje. Hát egyik dilutá aszongya neki a kanász. Mámo este be lesze iktadva, ha kiállod a próbát. Elindútak este le a Gyákutyán a Nyárfás felé a Keresztutig. Megátok a Szakál füödiná. No gyerek! Ráász eere a megyére, ezen vígigmész. Bármí elejbed gyün nem szóhacc, le nem líphetsz, vissza nem nészhecc. Ezen neked vígig kö mennyi. Elindút a bojtár gyerek. Hát gyün ám ek kutya vicsorgatva, ugatva, fít, de azér betartotta a szabált nem édet meg osztá mikor köze ért, csak esurrant mellette. Alig, hogy ement gyün ám eb bika kivette a nyeeve, megfeszidve a nyaka, bömbűt, ette osztá megédett a bojtár, hon nekimegy, lelípett a megyérü, a kanász meg csak odaszót neki. Gyere vissza te taknyas, levígeszté. Evve fejözött be a megtanittatás.

Gyüvök a toronyi erdüörü, hozom a kukoricaszárt. Gyütt a Kapori bácsi a zöreg juhász, aki még mámo is idegel Doberdón. Hát hun vuot kérde meg túló. Evuotam a faluba. Hát a nyájo? Ott legel a lúhertáblo közepin, a Picur vigyáz rá, ott ül a fenýüöfa tövibe a zerdüö sarkáná. Hát ez iv van Pali bácsi, de így ám aszongya. Gyüvünk tovább a Picur, a kutya ott út a zerdüö sarkán a birkák meg a lúher közepin legeetek.

Má előre tutta aszt is, hoh hun ül a kutya, meg aszt is, ho hun legeenek a birkák, pedig nem láttunk oda a zerdüötü a zöreg meg a faluba gyütt.

Mikor örző gyerek vuotam, örzök egy üdössebb emberre, eccercsak ekezd. Eszt a tehenet megrontották. Továbbro nem nyilatkozott. Hajtunk haza az elő, én hátu, eccercsak kigyün egy asszon elő a ternábo. A János bácsi ekátotta magát a zanyád vak eere aara kiütöm a szemedet te vín kurva. Eere a zasszon gyorsan bepucút. Osztá otthon monták ez e rontó asszon vuot, aki megrontotta a János bácsi teheneinek a tógyit.

Nálunk törtint egy eset, mikor megártott a borgyunak a szem. Este szoptattyk a borgyut, begyün egy illetüö. Semmit nem csinyát az ott, pár szuot vátott meg jóccakát mondott osztá ment. Mikor másik nap elengedem a borgyut nem szopik. Visszakötöm a helire, ekezd nyögnyi. A zapám a zerdüön vuot ementem utánno, mondom neki mi ujság. Aszongya micsinyál a borgyu? Mondom, ha a zannya alá ereszttem szök, rug, ha ekötöm nyög, nyujtózik. Összeszette magát együtt haza. El lavór vízbe három szem tüzet, meg három sütnyivalót tett megmozsdatta, szennyes ümögge letörűtő. Negyedóra mulva szopott a borgyu nem vuot semmi bajja se.

A vínasszonyok mindig szoktak tartanyi illen mulaccságokat. A fák tetejire csinyátok illen kastilt. Eccer a papa gyütt haza vásárru hát er rítsíg közepin gyönyörü kastil át. Bemegy hát csupa ismerős vuot. Leül egy asztalho, iszik a sarokba meg valaki aszongya dicsértessik a

Jeezus Krisztus. Eere minden összöburút úk meg fönnmarattak a fa tetejin, mer aara vuot ípidve. A füödön meg illen szarvak, lúpaták, rondaságok vuotak. Ezek a vínasszonyok boszorkányok vuotak.

Vuot itt a faluba egy asszon, aki értett a boszorkánságho. Mikor meghaat hoszták fő a zuccán. A Doma kocsmájábu figyeete a Somogyi gulás egy gyáki vuot. Aszongya látyátok a vivők majnem mekszakannak ollan nehez ez a halott. Pedig nincs ám semmi a koporsóba, mer a zördögök má evüttik a testit csak mast azok táncúnak a koporsuon, azér ollan nehez. Ez a Somogyi gulás osztá letett a tudományáru, megyönt a püspökná, osztá utánno se nem rontot, se nem javított.

A zén hugomat megrontották a lábán. Osztá gyütt ec cigánasszon hozzánk, mongya anyámok. Van magánok el lányo, akit megrontottak a lábán. A cigánasszon kihíta a szobábu a zén tezsvéremet, aszongya néz lányom te meg vagy rondva, te ebbe bele nem veszel, de mast majd én meggyógyittlak. Avve aszongya a cigánasszon a zén anyámnok hozzon be három szem búzát, meg három morzsa kenyeret, eszt belekötöttő e kis fehér ruhábo. Eszt mast vüdd ki a zuccáro dobb bele ek kudba. Hát a zén hugom evüttő beledopta, de az akkorát zuhhant, loccsant minha en na kü esett vuona bele. Hazagyün, no bele doptad – bele, nem nészté vissza – nem, na nézd mast azon lesz a baj, aki tíged megrontott. Ugy is lett. Az a vínasszon megbetegüt bele is pusztút a zén hugom meg meggyógyút. Osztá mikor beteg lett ez a vínasszon, mindig a zén gyógyütt hugomat kívánta oda emegetnyi. Kegyetlen nehez vuot, úr rít mind a nyúl, osztá meg is hat. Ev valuo igaz vuot!

Ez aki megrontotta a hugomat, megrontotta a teheneinket is. Eccer megborgyuzott a tehenünk er rendes tiszta borgyut. Reggeere azon annyi tetüö vuot, alg lehetett látnyi a borgyut. No osztá a zén apám ement a zöreg gulásho, mer et tudós ember vuot. Mongya neki apám, hát másik nap reggeere a tetüök emútak. Hom micsinyát, mit se fenyetuggya, de ölig ah hozzá, hogy emútak a tetüök. Akkor meg ollan tejet adott a tehén, ho lent beletettik az ujját a tejbe, nem birta fönyujtanyi nem szakatt el. Megin mongya az apám ennek a gulásnok. No hozzon viszhozta fát. Aszongya a zén anyám ement a rít mellett szedett ollan viszhozta fát. Az én anyám meg igen fít, hom mi lesz. Mikor pemetüli majd együn énhozám az a vín kurva, majd elintízem istenigazábu. El is ment a zasszon a gulásho, no osztá az elintizte becsületessen. Alig tudott hazamásznýi. No aszongya a zöreg gulás, magokná nem lesz illen baj sohase, hát nem is lett hálá isten. A János gulás eccer kért tüzet, kivüttő a zudvar közepire, de mindenkit eküdütt onnaj a tüzet beledopta vízbe, a füstýö bement a zistállóba, mer ott vuot a baj.

Két falubeli evuotak valahá le, marhát vennyi. Hát hajtának hazafelé a zegyik majorná kiét nagy goromba kutyát láttok. Osztá a Kámpics mongya a Kutrovicsnak. Te Kutrovics, itt állunk a marhák közé. Állunk ám, mer ez a két kutya meg is öl bennünket. Majd ebányok velek én aszongya, majd főküdüöm úket oda kapulábro aszongya. Vuot ott kiét nagy küláb. Gyütték ám a kutyák, rámutat a Kutrovics, te odamész, te odamész egyik kutya a zegyik, a másik a másik küláb tetejire út. Látod, aszongya – Hánzi, mast ott únek addig még én le nem ereszttem úket. Ott tutútak fönn, de le nem gyütték a külábru. Jóll ehattok – mast aszongya lebocsáttom úket. Visszanéztek látták, hogy a két kutya legyütt osztá bement. Fő tutta kúnnyi a kutyákat a küláb tetejire. Akkor még vuotak illen emberek is.

Ek körübelü 1920-ba vuot. Zsuppútunk hátu a pajtáná. Gyün ec cigánasszon. Annyit zavarkulódott ott rajtunk hát elemeetek a kártyáját. Hát monta, hom mink a jövő hét folamán

el akarunk menni vásárolni elánni a lovat. A szomszédasszon megbetegül. Gyűn oda a lányo bekiabál idesanyámnok, hogy igen rosszu van a zannya mennyen át, de át ne mennyen ám, megy a másik lányo is ais bekiabál, hát akkor se mennyen el, harmadik lányo ment, akkor se ment oda. Hát mink eszt se hittek. Bekövetkezett, hogy emenünk vásárho a lú eladás miatt, hát mikor hazamenünk akkor mongyák, hom mi törtint a zijje három óra után, mikor mink utrakétünk. Uh ho bevát a cigánasszon jóslata, mer tudott valamit. Nemcsak akkor, de még mámo is tunnak vannak ollanyok.

Szombatheere indútak lovakke kisszekéren, megy egy asszon a postauton gyalog. Hát a zénszüleim haraguttak vele nem vettik fö a szekérre, elejbeköpött háromszor a lovaknak. Allig mentek ef fé kilométert a lovak mindig lassabban, mindig lassabban. A Szivner ment azon a rossz szürkén ekerűtő üket. A fiatalembert efutotta a mireg, hom még a Szivner Pista is ekerűtő evve a kegyetlen lováve, jóll közibe vagdaat a lonainak, de mire a vározsba beértek a lovak tiszta habok vuotak a züres szekér alatt. Hát ott elejbek gyűtt ep pásztoreMBER osztá aszongya: Ej öcsém ne üzsd ezeket a lovakat fordull vissza, ha talákozo avve a zilletűöve aki elejbek köpött ne szóll neki semmit, csak hajcsd haza a lovakat. Mire a nap lenyugszik ezek is lenyugosznak.

Hát hazahajtotta gyűtt egy öreg birkás a kerten. No öcsém, evűtő a tik a kenyeredet, igen szomorú vagy. El ám, de gyűjön be juhász bácsi nézze meg ezeket a lovakat, ollan beteg lovak betullák a jászu alá a fejeket. Szerencséd, ho nem szuotá annak a zilletűőnek, aki a labba elejbek köpött háromszor, mer ha szuotá vuona ezek megdöglöttek vuona. Ligy nyugott, mive nem szuotá, mire lenyugszik a nap ezek a fegvűő lovak is főkeenek. Fő is keetek, de addig fekűttek. Ev valuo szent igaz ollanyok vuotak, mind akik meg akarnak döglenyi.

Eccer el lánment Szombatheere. Ott mindenáron akartak neki el legint. Ennek meg sehogyan seköllött. Hát gyűn hazafelé a lán a Kukollai labba egy asszon gyűtt elejbe osztá mongya neki, hogy ippen vele akart beszínyi, ho mennyen felesígű ahho a leginho. Am meg megmonta hon nem megy. Eere három tojáshejjet dobott elejbe. Annyira megbetegűt a lán három ngy nap alatt, hogy meg kellett operányi, osztá tojáshejjet, meg szűőcsomuot vettek ki a hasábu. Ez megtörtint.

A gazda megeteti a teheneket, juo tüőgy van alattok. Leül fejnyi egy kiét liter tej van csak. Hát mi ez? Aszonta neki egy öreg pásztoreMBER. Gyere áll a zistálajtuoba, majd akkor, mikor intek gyere oda. Nem látott ű semmit csak a tej zuhogását hallotta. No megszóláat a pásztoreMBER, gyere ű le alajjok. Megincsak egy kiét litert attak a tehenek. Három nap mulva nefi rendbe lesz minden aszongya a pásztoreMBER, mer mast lefejik űket, azér nem annak tejet a marhák. Ű meg ehatároza, ho meglesi ki jár ide, mer eddig nem látott senkit. Odafekűtt a tehenek hátulláho a vazsvellát bőkőre fokta, ho mast hát, ha valaki bemegy agyonszurgya. Hát mi ment be a zajtuon, mind en nam macska. Bőktő a vazsvellát, ho megbőki a macskát egyet pesszent a macska belebőktő a maga lábábo, mer akkor is egy illetűő ment macska kípibe lefejnyi a teheneket. Hát ez is megtörtint akkoriba.

A zén apósomnak a tezsvergye Ondódba udvarút. Ronda, csunya téi idűő vuot, horta a hovat. Aszongya neki a zaptya. Té fjam, csak nem mész e illen csuf idűőbe. Hát addig kűszűt a legin utra indűt, nem fűt mer puskájo vuot, mer erdűős vuot. Hát kiér a temetűő vígibe, gyűn elejbe esz szűrke lú, megszólamlodott. Szerencséd, hogy utraindűtá, mer ha othon talállok, ha hetfenhiét lölköd lett vuona aszt is kitiportam vuona. Többet sohase indűt e, akkor megédett mindig otthon maratt.

Hát eccer evuotam marhát vennyi eere le, osztá gyűvűnk haza aszongya nekem a kolegám, csak mennyűnk, ho hama hazaérgyűnk. E kereszt vuot azon a zuton ekerűl-lők, hát er róta fehhér csibe mindig gyűtt ment elöttűnk. A zanyátok istramentumát mennyetek a fenyébe innejd, még ezek a tehenek rátok lípnek, de azok csipogtak ott mind a fenyé a tehenek lábo között, azok meg rájok se líptek. Eccercsak gyűtt egy öregEMBER aszongya: megá öcsém teszek ám én ezekke mingyá valamit. A kalaptyát köziihek dopta a csibéknek, lett ott ollan forguőszél, hom majnem evűtt bennűnk. Utánunk kiabát eh hang. Köszönhetitek, hogy a kalapotokat odaattátok, mer mer ha nem attátok vuona oda a fejetek ott maratt vuona a zuton. Ho mi vuot ez, eszt a fenyé se tuggya de megtörtint.

Katona vuotam, a Dílvídkre vűttek bennűnket. Beszálásűtak bennűnk eh házbo, osztá este kigyűn egy néni, ekezd velűnk beszűgetnyi. Meerevaluók, hogyan, osztá mondom neki én nároi vagyok. Aszongya meg van még Kovács Imréékná az a nagy izepuha vadkörti fa – mondok meg. Hát Nyulékná az a nagy Ilonka körti fa – a nincs meg mondom neki. Hát Dezséék kertyibe – ott megvan – mondom neki, de mér kéri eszt mama kérdem tűlő. De sok jó vacsorát megettűnk mink azon, aszongya a zőregasszon. Kigyűtt a vűőjő, hom mit beszil maga itt őssző vissza osztá ekergette onnaj.

A szemmegártásru meg aszt tartýák, hogy akinek ősszeér a szemöldökő szemeszűrő, azoknak árt a szeme, állotnak is embernek is. Uh ho nem vesz bele, de rossz a közérzete utánno. Könnyű rajt segittenyi, mer mielőtt meglátná aszt a zállatot a tulajdonos maga néz rá, osztá csipűst mutat. Gyerekekná is ez a helzet.

Vuotak csinos lányok leginyek csak abba különböztek a többiektű, hol lu lábfejek vuot, ezek vuotak a ludvérc. Amellik lánho vagy leginho ekezdett járnyi ott erőszakoskodott, osztá észrevettik, ho ludvérc, akkor cernát tekertek a gomgyáro, akkor nam morogva ement, többet nem jelentkezett.

A zeggýik kocsisleginho meg bejárť ecs csinos lán. Minden este ment hozzá a zistálóba, mer a kocsisok rígen ott hátok, osztá vűtt neki pogácsát meg bort. Vigan ítek, szórakoztak, de a kocsislegin hervatt, szárott, má tellesen le vuot gyöngűvő, osztá szót et tudálikos embernek. Emonta neki a törtineteket, hogy patát vett észre a szíp lánná. Ekűttő haza a kocsisť, hot többet nem megy hozzá, majd ű elintízi. Hát este nem jelent meg a lán. Ez a tudós ember megmutatta aszt , amit etetett meg itatott vele. A pogácsó lűszarbu vuot, a bor meg lűhugýbu. Eszt etette, itatta ettű gyöngűt le.

Elfogása: Vuot ollan tudálikos ember, aki et tutta fognyi a ludvércet. Fiszfábu csínyát kantárt, avve et tutta fognyi, mer el lánho is járt, leginho is. Igy etűtták vennyi a zerejít.

Mindig a Mocsolábo szoktak találkozný piros bugyogóba, piros sapkábo. A Mocsoladombyán le fő jártak sűprűn, ott gyölűsztek. A tudálikosok kiét félík vuotak. Vuot, aki csak javított ezek böcsűletessek vuotak, de vuot aki csak rontott. Ezek a rontuok a templomba fordítva imátkoztak a zimáccságos könyvbű.⁴

Mágikus jelek egy Nárai kűton

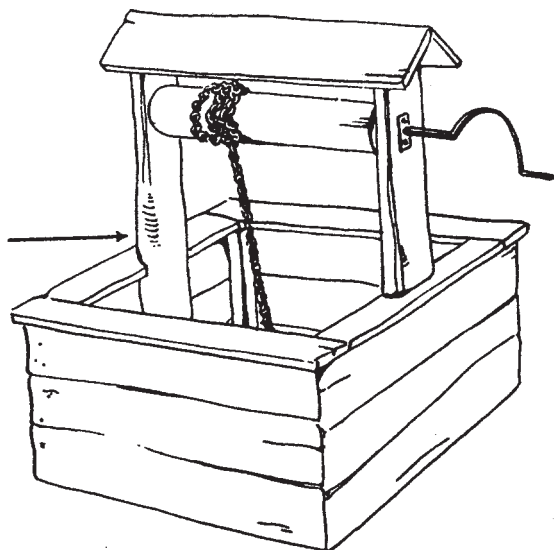
Régi szokásaikhoz ragaszkodó vendeknél még mindig találhatunk bajelhárító mágikus jeleket a házakon és a melléképűleteken egyaránt. Dehogy milyen megfontolásból és célból kerültek ilyen jelek a magyarok lakta Náraiban egy kűtra? Nem tudhatjuk. Pedig az esettel foglalkozott a Néprajzi Közlemények is 1956-ban, illetve az Index Ethnographicus

1958/2. száma is. Náraiiban öz. Kondics Istvánné háza előtti kúton különös jelekre lettek figyelmesek, melyek még a megye nevesebb néprajzkutatóinak figyelmét is felkeltették.

A jelek, a hajtós (hengeres) kúton, a hengert tartó tölgyfából ácsolt bal oldali oszlop belső lapjára voltak vésvé, alulról felfelé olvashatóan, kettő sorban. A felső sor jele egy nagyobb, egyszerű egyenes vonalából álló 12 sugarú csillag. Ezután, valamivel feljebb, az előbbinél kisebb, 6 sugarú, ugyancsak egyenes vonalából álló másik csillag következik, majd az 1929-es évszám, a kút földön felüli része elkészítésének esztendeje olvasható. A sort K I, a tulajdonos (Kondics István) nevének kezdőbetűi zárják be.

A második sor közepén feszület formájú kereszt van bevésve. Ettől jobbra a betűk alatt egy fekvő római X-eshez hasonló jel látható, melynek szárai mindkét oldalon össze vannak kötve egy-egy függőleges vonallal. A kereszt bal oldalára ugyanilyen jelet akartak vésvé, de egy kis rész kipattant, ezért befejezetlen maradt, így most fekvő Z betűt mutat. A néprajzkutatók kérdéseire a 72 éves öz. Kondics Istvánné nem tudta elmondani a jelek jelentését, mindössze annyit tudott közölni, a már régen elhalt fűró-faragó, ács munkát másnak is végző kisparaszt férje készítette a kút farészeit 1929-ben.

A néprajzkutatók a magyarázat szempontjából két körülményt vettek figyelembe. Az egyik, nagy szárazság idején a falu kútjaiból a víz majdnem teljesen eltűnik. Előfordult már, hogy ilyenkor több kút teljesen kiszáradt. A nyári vízszegénységre jellemző az a rá-tótiáda, hogy Náraiiban egyszer kútba esett a vendéglős kutyája és amikor kivették belőle, azt mondta a feleségének: „facsarjuk ki szőriből a vizet, hogy kárba ne vesszen” (innen a „kutyafacsaró Nároiak” elnevezés). A másik figyelembe vehető körülmény, hogy a nép akkoriban még hitt a babonákban. Még éltek olyan idős asszonyok, akikről a falubeliek tudni vélték, hogy boszorkányok és hogyan rontották meg a falu egyik-másik emberét és az állatokat. Hogy a jelenségnek elfogadható magyarázata legyen tudni kell, hogy azokat a kapu felé néző belső oldalára vésték, tehát a kapun át az udvarba belépő idegennek a kút mellett kellett elmennie és így feltétlen szemébe ötlöttek a mágikus jelek. A mágikus jeleknek ilyen módon való elhelyezése itt is tudatos alkalmazásukra vall és feltehetőleg a gonosz szellemek és boszorkányok távol tartása céljából történt.

Szilánkok – pillanatképek Nárai életéből

Ebben a fejezetben kívánok minden olyan egyéb történeti, néprajzi, kulturális információt publikálni, mely mellett mi magunk szinte észrevétlenül megyünk tovább, mondhatni természetes a mai kor emberének, vagy a régmúlt homályába burkolózni készülv, pedig olyan értékes adalékanyagok ezek, melyeket talán unokáink köszönettel vesznek.

Amiről az anyakönyvek vallanak

Múltunk megismerésének egyik fontos állomása a községben fellelhető anyakönyvek bejegyzésének tartalmait. Náraiiban is, mint másutt az állami anyakönyvek kötelező vezetése előtt már a helyi egyház vezetett és vezet ma is anyakönyvet. Az egyházi anyakönyvek a Nárai plébánián 1712-től vannak vezetve részlegesen, az 1780. évtől fogva azonban folyamatosan. Az anyakönyvek fogalma alatt tulajdonképpen három könyvet kell érteni, ezek a Kereszteltek, a Házasultak és a Halottak adatait tartalmazó különálló anyakönyvek. Az anyakönyveknek a rendszerét, tartalmának összegzését, illetve az általánostól eltérő, esetleg talán a mai fülnek kissé különösnek ható mozzanatait szeretném bemutatni ebben a fejezetben.

A születés anyakönyvezése:

Községünkben jelenleg dupla anyakönyvvezetés folyik, az államilag előírt anyakönyvvezetés előtt pedig csak a róm. kat. egyház anyakönyvvezetése adhat számot egykori elődeinkről. A plébánián a Kereszteltek anyakönyve 1712-től van folyamatosan vezetve.

Miért van szükség a kettős anyakönyvvezetésre, miben térnek el egymástól és mi a közös bennük? Az államilag kötelezően előírt anyakönyvekben fellelhető minden Nárai községben történő változás, míg az egyház csak a nála végzett vagy kiszolgáltatót eseményeket anyakönyvezi. Éppen ezért nem azonos a születés anyakönyvezésének tartalma sem, hiszen az egyházi anyakönyvben csak a megkereszteltek adatai találhatóak meg.

A Kereszteltek anyakönyve tartalmazza a megkeresztelt keresztnévét (keresztneveit), a születés és a keresztelezés időpontját, a szülők és a keresztszülők nevét. Régebben fontos bejegyzés volt a „törvényes”, illetve a „törvénytelen” megkülönböztetés is. Ez utóbbit a házasságon kívül született gyermekek esetében jegyezték fel, amit aztán később, ha az anya házasságot kötött a gyermek apjával, javították át „törvényes”-re. Tartalmazza továbbá a szertartást végző plébános nevét, esetleg a későbbi bérmlázást, házasságot, illetve a halál időpontját.

A születések számának alakulása több mint kétszáz évvel ezelőtt:

	Fő	fiú	lány
1780	16	6	10
1781	32	12	20
1782	24	14	10
1783	20	9	11
1784	29	18	11

Ebben a korban a legnépszerűbb lánynevek a Barbara, Anna és a Julianna, a fiúknál pedig a Mihály, József és a Ferenc nevek voltak.

	Fő	fiú	lány	ebből törvénytelen
1852	14	7	7	1
1853	38	21	17	3
1854	26	15	11	1
1855	27	11	16	2
1856	23	11	12	1
1857	35	17	18	3
1858	29	13	16	3
1859	22	10	11	1
1860	27	9	18	2
1861	25	12	13	1

Az 1852, 1853, 1855, 1858 és az 1860-as években egy-egy ikerszülés is volt, ami a vizsgált időszakban átlag kétvétenként fordult elő. Ebből négy esetben a két gyermek azonos nemű volt, kettő-kettő fiú és kettő-kettő lány, az ötödik esetben pedig egy fiú és egy lány volt. Azonban hosszabb periódust vizsgálva anyakönyvekből kiolvashatjuk, hogy az iker szülések ritkák voltak, ha találkozunk is ilyennel csak kettes ikreket találunk, hármas-, vagy többes ikrekre utaló bejegyzést nem találunk. Az iker születések esetében nem egy esetben az egyik gyermek – de találni olyat is, ahol mind a két gyermek – rövid időn belül bekövetkező halálával zárult.

Érdekességgént említem, hogy például 1887. év és az 1889. év között nem volt törvénytelen, azaz házasságon kívüli születés. A mai fülnek érdekes bejegyzéseket is találunk az anyakönyvben:

1884. december 15-én Németh Rozália, Körmenről toloncolt eszelős leány megszülte törvénytelen gyermekét, aki a Tamás nevet kapta. A gyermek meghalt 1885. január 14-én.

1886. szeptember 27-én Gajdos alias Dudás Teréz, üveges tót ágyasa, aki Horvát-Nádalfjai születésű, keresztül utaztában szülte meg leányát, aki az Ágnes nevet kapta.

1892. november 16-án született Németh István és Ughy Rozália leánya Johanna, akit a szülésznő tévedésből mint férfit kereszteltetett, Jánoska nevet adva neki és utólagos bejegyzésként javították át a nevét.

1894. március 3-án Lóránth Gábor és Lengyel Rozália fia Sándor házasságot kötött Budapesten a ferencvárosi plébánián Gejdos Annával.

1894. január 27-én Janzsó József és Takács Mari fia József törvénytelen, házasságra lépett Szombathelyen, utólagos házassága által törvényesítve.

	Amico	Patrina	Baptismo	Leve
1884	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1885	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1886	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1887	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1888	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1889	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1890	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1891	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1892	Amico 1787	Mencoe Januaria		
1893	Amico 1787	Mencoe Januaria		

Születési anyakönyv 1781-ből

Náraiban is, mint másutt a keresztelés eseményét rövid paszita követte, amin a szűkebb család, illetve a keresztszülők vettek részt.

A házasságkötések anyakönyvezése:

A házasulandók az eljegyzést követően bejelentkeztek a plébánosnál, aki egy rövid oktatás után a házasságkötést megelőző három vasárnap kihirdette a házasságkötési szándékukat. Természetesen, ha az egyik fél máshova való volt, akkor annak lakóhelyén is sor került a házassági szándék kihirdetésére. Régebben az esküvőn, ha nem szentmise keretén belül került rá sor, akkor a házasulandókon kívül szülei, testvéreik és a két tanú volt jelen. A házasságkötés anyakönyvezetése esetén is igaz a fenti kettős anyakönyvvezetési módszer. A Nárai plébánián a Házasságkötések anyakönyvezése 1740-től napjainkig folytonos.

A házasságkötések számának alakulása:

1794	10 házasság
1795	6 házasság
1796	5 házasság
1797	2 házasság
1798	5 házasság
1884	8 házasság
1885	6 házasság
1886	10 házasság
1887	4 házasság
1888	7 házasság
1889	5 házasság
1890	ebben az évben nem történt házasság
1891	7 házasság
1892	6 házasság
1893	5 házasság

A vizsgált időszakban a házasulandók átlagéletkora a férfiaknál 24-28 év, míg a nőknél 17-21 év volt. Ezekről eltérő, talán kissé meglepő életkorokkal is találkozhatunk. Például 1798-ban kötött házasságot egy 60 éves férfi egy 37 éves nővel. 1802-ben egy 60 éves férfi lépett házasságra egy 30 éves nővel. 1883-ban egy 61 éves férfi lépett házasságra egy 18 éves nővel. A fenti átlagéletkortól felfelé vagy lefelé való eltérés természetes volt, ezzel magyarázhatóak a fenti korkülönbségek, de találni olyat is, amikor a férfi volt 18-19 éves és a nő 16-17 éves. Említésre érdemes az az 1799-ben kötött házasság is, amelyben a férfi 23 éves és a nő 14 éves volt. A házasulandóknál általában a férfi volt az idősebb, vagy egyidősek voltak (pl. 20-20 év, 21-21 év, 25-25 év, 40-40 év, 50-50 év stb.), de elvétve ennek ellenkezőjével is találkozhatunk, amikor a nő volt az idősebb. Pl. 1827-ben a 20 éves férfi vette feleségül a 40 éves nőt, 1796-ban a 48 éves férfi az 58 éves nőt, vagy a 18 éves férfi a 38 éves nőt, a 19 éves férfi a 38 éves nőt.

A házasulandók lakhelyét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy általában mindkét személy a községből került ki, kis számban fordulnak elő környékbeli települések lakói, egészen távoli illetőségű személyek pedig csak elvétve házasodtak Náraiiban. Ilyen volt 1924-ben az az esküvő, melyen budapesti illetőségű személy vett el feleségül nárai nőt, lakóhelyük pedig Budapest lett, de találni esztergomi és zalaegerszegi születésű személyeket is a Náraiiban házasultak között.

Míg régebben gyakoribbak voltak az esküvők, addig 2003-ban mindössze egy esküvőre került sor Nárai templomban. Ennek oka, hogy az amúgy sem gyakori esküvők Szombathelyen kerülnek megtartásra.

A meghaltak anyakönyvezése:

A halotti anyakönyv vezetése a Nárai plébánián 1743-tól rendszeresen vezetve van. A halálozások számának alakulása:

Évszám	fő	ebből a szülés után közvetlenül meghaltak száma
1841	24	11
1842	26	12
1843	25	10
1844	20	9
1845	25	5
1846	28	13
1847	42	13
1848	19	3
1849	75	14
1850	15	5

Házassági anyakönyv 1833-ból

A halál okaként a betegséget az 1880-as évszámtól tüntetik fel. Ilyen betegségek lehettek: májfelozslás, vízkór (hasi vízfelszaporodás), vörhely, gyengeség, sorvadás, végelgyengülés, fejtífusz, tüdőgyulladás, bélhurut, láz, vörös, kehe, hagymáz (tífusz), bélsavarodás, hasmenés, gyomorrák, ajakrák stb. A betegségeken kívül a más okból bekövetkezett halálesetek közt a füstmérgezés, megégés, lovak közé esés, szekérről való leesés, vízbefúlás, bölcsőből való kiesés, vonat általi összenyomás, olajszállító teherautó általi elgázolás, hősi halál, felrobbant kézigránát, és sajnos a gyilkosság és az öngyilkosság is szerepel.

1881-ben meghalt 13 nő és 14 férfi, összesen 27 személy. A halál okaként: gyengeség 1 fő, vízkór 3 fő, végelgyengülés 5 fő, sorvadás 3 fő, kútba fulladt 1 fő, hímlő 4 fő, időtlen 4 fő, torokgyík 1 fő, hagymáz 2 fő, nyavulatörés 1 fő, tüdőlob 2 fő miatt következett be. Az utolsó kenet szentségében 14 fő részesült, a fennmaradó 13 személy pedig nem. A 13 utolsó kenetben nem részesült adatai megegyeznek a 0-14 év között elhunytak adataival, azaz a gyermekek nem részesültek benne. A kútba fulladt személy is gyermekkorú volt.

Kor szerinti megoszlás:	0-14 év:	13 fő
	14-60 év:	6 fő
	60 év felett:	8 fő

1849-ben feltűnően sok haláleset történt a korábbi és a későbbi évekhez viszonyítva. A halálesetek okait vizsgálva semmi rendkívüli eseményt nem tapasztalhatunk. Az elhunytak megoszlása: 42 nő és 33 férfi, összesen 75 fő. A legtöbb elhunyt nő az Anna nevet viselte (11 fő), őket a Borbála és az Erzsébet követte, férfiaknál a János, István és a József voltak túlsúlyban.

A kor szerinti megoszlás:	0-14 év:	25 fő
	14-60 év:	32 fő
	60 év felett:	18 fő

1891-ben év végén egy gyermek, 1892-ben a 39 elhunyt közül 13 gyermek torokgyíkban halt meg, az 1893-as évben pedig már nem volt ilyen ok miatt bekövetkezett haláleset. Valószínűsíthetjük, hogy a torokgyíkjárvány az 1891-es év végén kezdődött és az 1892-es év végére már letisztult. A feljegyzések közül néhány különös vonatkozású haláleset:

1881-ben Palkovics Terézia 4 éves kislány halálának oka: kútba fulladt.

1882-ben Szabó József marhakereskedő 7 hónapos fia a bölcsőből kiesett.

1884-ben Draskovics Mária 23 éves sorvadásban szenvedett, férje által betegségben megfolytatott.

1890-ben 41 éves korában Horváth Magdolna napszúrás következtében halt meg.

1892-ben az 5 éves Varga Vilma halálának oka: fejjgyulladás.

1892-ben a 4 éves Zernovác Lajos vízbe fullt.

1893-ban Lóránth István 50 éves, halálának oka: öngyilkosság. Január 24-én eltűnt lakásáról és január 28-án gégejét elmeteszve a szalmakazalban találtatott fel.

1901-ben Zarka László 58 éves, halálának oka: szekér által agyongázoltatott. Az elgázolás Jákón történt.

1909. szeptember 3-án Doma Antal 32 éves, halálának oka: baleset. Elgázolás okozta belső elvérzés.

1911. február 3-án Horváth Károly napszámos 74 éves, halálának oka: alkoholférgzés. A községen való átutazóban hirtelen meghalt.

1914. március 20. 44 éves férfi, halálának oka: öngyilkosság.

1915. április 8-án Lóránth Károly kovácslegény, katona, 22 éves, halálának oka: Hősi halál, lőtt seb és tífusz. Meghalt Nyíregyházán a Katona Kórházban.

1915. július 24-én Kovács Gyula gépészlakatos, nyugalmazott rendőr fia 20 éves. Halálának oka: Hősi halál, szervi szívbj. 83. gyalogezred, meghalt Bécsben.

1917. február 11-én Laczó János 83. gyalogezred szakaszvezető, Boros Anna férje 33 éves, halálának oka: Hősi halál halt a nagykanizsai Katona Kórházban.

1920. április 1. Az érzéketlen anyja 20 hónapos gyermekét megfojtva az erdőben elrejtette.

1944-ben, 25 éves nárai nőtlen vasutas Komáromban vasúti ütközés következtében belső zúródások által meghalt.

1946. február 2-án ismeretlen 25 év körüli nő. Halálának oka: gyilkosság, lövés. Nárai határában találták megholtként. Orosz katonák becstelenítették és gyilkolták meg.

1956-ban 35 éves nárai férfi vonatról leesés következtében a szombathelyi kórházban halt meg.

1959-ben égés, füstmérgezés következtében.

1960-ban a nárai férfit udvarán villámcsapás érte, a halál oka: villámcsapás okozta agyalap-roncsolódás.

1960-ban nem sokkal az előző után, egy nárai férfi Körmen és Horvátnádálja között rendőri igazoltatás után visszazárlt motor-kerékpárjára, majd egy osztrák rendszámú olajszállító teherautó halálra gázolta.

A korabeli anyakönyveket vizsgálva kitűnik, hogy még száz évvel ezelőtt is jóval több halá eset volt mint napjainkban, igaz ezzel egyenes arányban jóval magasabb volt a születések száma is. Az orvostudomány fejlődésével pedig egyes megbetegedések mára már teljesen a múlt homályába veszték – a gyermekhalálozás szinte száz százalékban megszűnt. A mai bejegyzések közt már ritkán fordulnak elő a száz évekkel ezelőtt halált okozó betegségek, felváltotta őket az agyvérzés, daganat stb.¹

Életmód és ételek egykoron

A régi villany nélküli Náraiban a lakosság a teljes önellátásra berendezkedve élt. Az önellátás kiterjedt a parasztság életének minden területére. A községi szatócüzletekbe csak élesztőért, sóért, cukorért, petróleumért és kocsikenőcsért jártak az emberek. Az egymásrautaltság, az egyszerű életvitel megőrizte a több emberöltőn át kialakult életmód szokásait, szertartásait, gondolatvilágát és az ételkészítés hagyományait. Jobb módúak és szegényebbek éltek egymás mellett, egymásrautaltságban, gazdasági helyzetüktől függően más-más körülmények között. Az anyagi helyzeten túl a családok életvitelét a háziasszony ügyessége, rátermettsége, főzési képessége is meghatározta. Egy jól főző szegényebb asszony családja több jóízű ételt fogyasztott, mint egy nála sokkal jobb anyagi körülmények közt élő család, ha ott a háziasszony nem volt jártas a főzés tudományában. Ezért eshetett meg az is, hogy az egyik Nárai családnál „rántott húst” ettek ebédre és a hirtelen betoppant szomszéd csak nézte, mivel illet még nem látott és a következő szavakkal szaladt haza: „Édesanyám, a szomszédban olyat esznek, hogy kívülről kenyér, belül hús, maga is olyat csináljon!”.

A napi ételek milyensége, minősége attól is függött, hogy a család mit dolgozott. Mászt fogyasztott az erdőn fát vágó férfi, mászt az arató, megint mászt az, aki seprűt kötögetett otthon.

Halott	Név	Életkor	Halál oka
1811	Anna Horváti	1811	
1812	Anna Horváti	1812	
1813	Anna Horváti	1813	
1814	Anna Horváti	1814	
1815	Anna Horváti	1815	
1816	Anna Horváti	1816	
1817	Anna Horváti	1817	
1818	Anna Horváti	1818	
1819	Anna Horváti	1819	
1820	Anna Horváti	1820	
1821	Anna Horváti	1821	
1822	Anna Horváti	1822	
1823	Anna Horváti	1823	
1824	Anna Horváti	1824	
1825	Anna Horváti	1825	
1826	Anna Horváti	1826	
1827	Anna Horváti	1827	
1828	Anna Horváti	1828	
1829	Anna Horváti	1829	
1830	Anna Horváti	1830	
1831	Anna Horváti	1831	
1832	Anna Horváti	1832	
1833	Anna Horváti	1833	
1834	Anna Horváti	1834	
1835	Anna Horváti	1835	
1836	Anna Horváti	1836	
1837	Anna Horváti	1837	
1838	Anna Horváti	1838	
1839	Anna Horváti	1839	
1840	Anna Horváti	1840	
1841	Anna Horváti	1841	
1842	Anna Horváti	1842	
1843	Anna Horváti	1843	
1844	Anna Horváti	1844	
1845	Anna Horváti	1845	
1846	Anna Horváti	1846	
1847	Anna Horváti	1847	
1848	Anna Horváti	1848	
1849	Anna Horváti	1849	
1850	Anna Horváti	1850	
1851	Anna Horváti	1851	
1852	Anna Horváti	1852	
1853	Anna Horváti	1853	
1854	Anna Horváti	1854	
1855	Anna Horváti	1855	
1856	Anna Horváti	1856	
1857	Anna Horváti	1857	
1858	Anna Horváti	1858	
1859	Anna Horváti	1859	
1860	Anna Horváti	1860	
1861	Anna Horváti	1861	
1862	Anna Horváti	1862	
1863	Anna Horváti	1863	
1864	Anna Horváti	1864	
1865	Anna Horváti	1865	
1866	Anna Horváti	1866	
1867	Anna Horváti	1867	
1868	Anna Horváti	1868	
1869	Anna Horváti	1869	
1870	Anna Horváti	1870	
1871	Anna Horváti	1871	
1872	Anna Horváti	1872	
1873	Anna Horváti	1873	
1874	Anna Horváti	1874	
1875	Anna Horváti	1875	
1876	Anna Horváti	1876	
1877	Anna Horváti	1877	
1878	Anna Horváti	1878	
1879	Anna Horváti	1879	
1880	Anna Horváti	1880	
1881	Anna Horváti	1881	
1882	Anna Horváti	1882	
1883	Anna Horváti	1883	
1884	Anna Horváti	1884	
1885	Anna Horváti	1885	
1886	Anna Horváti	1886	
1887	Anna Horváti	1887	
1888	Anna Horváti	1888	
1889	Anna Horváti	1889	
1890	Anna Horváti	1890	
1891	Anna Horváti	1891	
1892	Anna Horváti	1892	
1893	Anna Horváti	1893	
1894	Anna Horváti	1894	
1895	Anna Horváti	1895	
1896	Anna Horváti	1896	
1897	Anna Horváti	1897	
1898	Anna Horváti	1898	
1899	Anna Horváti	1899	
1900	Anna Horváti	1900	

Halotti anyakönyv 1811-ből

A mindennapi étkezésre hatással voltak az évszakok, a növények érési ideje, az állatvágások ideje és a termékek eladásának lehetőségei. Változást a napi étkezésben csak a vallási időszakok (böjt) és az ünnepek jelentettek. Az ilyen ünnepeknek is meghatározott, évről évre ismétlődő szertartása, évről évre visszatérő étrendje volt.

A munkás napok étkezése eltért az ünnepektől, sokkal egyszerűbb volt, és sokszor kellett takarékoskodni az ételekkel. A hétköznapiakon általában a következő ételeket ették, természetesen felváltva:

Reggelire – rántott leves (köményes, fokhagymás, savanyú) pirított kenyérkockával, hében sült krumpli, tej, paprikás krumpli, dinsztelt káposzta, káposztaleves, sült káposzta, sült répa, kukoricakása, kukoricagombóc, kukoricagánica, kukoricapép, szalonna kenyérrel.

Ebédre – általában kétféle ételt fogyasztottak. Az egyik minden esetben leves, a második kifőtt tészta, pogácsa, gánica, kelt tészta, prósza, palacsinta, főzelék vagy hús volt. A böjti időszakban kedvelt volt a tejleves és az aszalt gyümölcsökből készült levesek.

Vacsorára – hasonló ételeket készítettek, mint reggelire, de a leves itt már gyakrabban szerepelt az étrendben. Gyakori volt a sült krumpli akár magában, akár tejfőlés túróval, zsírral vagy vágott zsírral, a kerékrépaleves, kedvelt étel volt még az aludtejj és a különböző gyümölcsökből elkészített lekvárok. A felsoroltak mellett természetesen már akkor is ismerték a kenyeret, amit hozzávetőleg a II. világháború tájáig minden család maga állított elő. Fogyasztották mindhárom főétkezésnél, a gyerekeknek cukorral meghintve édességként kínálták. A parasztkonyha régi rendje a fejlődéssel megbomlott, már az 1930-as évek vége is hozott némi változást. A második világháború után az önellátó életforma megszűnésével, a parasztság életkörülményeinek megváltozásával az ételkészítés szokásai is mások lettek. Sok régi szép szokás, valamint a mai kéznek fárasztó konyhai tevékenység lassan a feledés homályába merült.²

Kenyérsütés Náraiban

A kenyérsütés tudományát Náraiban Guttmann Miklósné, Hompasz Karolin adatközlése alapján ismerhetjük meg legpontosabban. Az alább közölt kenyérsütés ismertetését 1978-ban mondta magnófelvételre, melyből fia Guttmann Miklós készített írásos anyagot.

Hád bizo, előbb izs v^ot ám ölig gongya a zasszonyoknak, ha nem is jártok e d^ogozni, de otthon ölig d^oguk vuót, nekik, pláne ahul naty család vót, az a kenyérütis ammä igénybe vet nekik hetente legalábbis kiet napot, mer hát kenyér kölöt, ah (pillanatnyi tétozás a beszédben) hiet ny^oc tagu családoknak meg m^eg v^ot ahun többen izs v^otak, hozzá köl-lene kízűnyi a kenyérütisho, mer má a zemberná csak e^k kizs darab v^ot, de hát hogyan, mer, hát a rigi közmondásbo bem v^ot ám, aszt ugvis tuggyák a fiatalok izs, ho^t tucc lányom kenyeret sötni? Tud anyám! Hát leginne hányi? Tudok ám! De nem v^ot ám ez a zegisz, mer, az a lán osztá emerút a ziledbe, aki ferho ment osztá nem tudott kenyeret sütni, mer hát úsz (emfantomus hosszúság) szoktunk, ekesztünk, kenyeret kö sütnyi, el^oöttö nap hozzá köllene kízűni, na de hát nemcsak a kenyérütisho kö kízűnyi, a lisszitalásho, hanem a sütnivaloho (az első szótagon kiemelni), mer hát először sütnival^ot kölöt kízűteni, a sütnival^ot meg u^k kízűtettük, hogy nyáom megörüötök a buzát, hát a buzakorpáj rajonktunk, hogy a muonár aggyon ám buzakorpát, mer ha ha nem lez buzakorpa, nem lesz j^o kenyier, nem lesz j^o sütnival^o, hát mekhosztok a buzakorpát, a zel^oöttö valuó kenyérütisbü hattunk ej juo darab t'esztát, akko^t belehejesztük a, sü^oötekn^oöbe a buzakorpát, szettünk, koml^ot ráhintettük a koml^ot a buzakorpáro, akkor leforasztuk foróvizze, esz kihűtöttük, akkor utánuo a t'esztát hozzádagasztottuk, akkor j^o melek hejre tettük, a j^o melek helen mekkel másnapra, akkor másnap foktuk a padlásru lehosztuk a sütnival^o szároga^ot,

ara szíjjecsiptettük, osztá szárogattunk. Persze ollan savanyó szag vót a lakásbo, ho majnem a zember eszdút túlő, de hát micsinyát me^k köllött eszt tennyi, mer ha mekfázott a sütnivalóó víge vót a kenyérkelesztisnek. Akkor eszt addig szárogattuk, csipegettük mieg jól mekszárodott, akkor asztán egy oan nejl^{on}, nem dehogyis az, hanem i^{en}, túl féle zságbo tettük, asztán a padlásro fölakasztottuk. Na mas kenyérsütis^{ho} kiszülünk. Elöttő napon lehosztuk a sütekn^őöt, akkor mértünk hát nyuoc kenyeret sütnünk, ú^h határoasztunk, akkor belemértünk ny^óc zombor, had zombor lisztet nyuoc kenyér^{ho}. Termiszetes eszt mekszítátuk a lisszitan. Ny^óc kenyér^{ho} had zombor liszt mindig ölig vót. Ehhez ásztottunk ny^óc fé marok sütnival^óót. Eszt előttő nap díbe la^{ny}gyos vízbe megásztattuk melek hejre tettük. A lisztet a padlásru lehosztuk, aszt is má melegítettük, ho meleg legyen. Hát este kíz van a sütnival^ó, na mast akkor ekezdünk kovászt keverni. A teken^őöbe ekiszítettük a helet a kovásznok. Egyik felire hajtottuk a lisztet, a másik felin pedig hagyunk egy helet, ahol a kovászt mekkeverték. Na mas következik a kovászkeveris, behosztuk a kovászkever^őő fákot, a kovászkever^őő l'etrát, asztá meg a f^őöz^őökanalat. Persze az a f^őöz^őö kanál nem ecceü f^őöz^őökanál vót, hanem e^h hatalmas nagy alkotmány, amit ölig vót hordoznyi, de a^v vót a kovászkever^őő fa. Akkor eszt rátettük a süteken^őöre, akkor a kovászt, szítát tettünk rá, a kovászt beleöntöttük, hogy a korpa, meg minden ne fojjon a kovázbo bele, a kezünkre jól átnyomkottuk, hogy az a leve, meg minden belemennyen, akkor levettük a szítát róla, ami a szítábo maratt ez a kovászholmi, eszt termiszetes kidoptok a tikoknak, ho mekkotullanak, korán meg lehessen ütetniⁱ őket. Nahát eⁿ nem ebbe tartozott, de azért belemontam. Akkor mekkevertük a kovászt, akkor a kovászkever^őő fák rajt marattak a kovászon, ez alat a zid^őő alat a sparhelten melegt^{es} cseréptesi, akkor a cseréptesit rátettük a kovászkever^őő lajtergyáro, akkor eszt lefettük a süte^őruhával, jól betakartok, akkor asztán vánkost tettünk rá, melek hejre tettük, hogy meg ne fázzon, ho^l legalább h^őónap regge, utánno nap reggere mekkel a kovász és ugy kezdődik a sütis, a kenyérsütis. Na akkor ez is kisen vót. Megveradott, mast akkor mek kő dagasztanyi, hát a családbo persze ki dagasztott mind a zanya, mer hát a vót a fő, annak köllött eszt megtennyi, ha vót egy-kiét lányo legalább meglesette vele, ho hogyan kö kenyeret sütnyi, meg tanullák meg, hát ehho meg u^k kiszütünk, hogy a zomborokat leraktuk a zasztalra, beletettük a kenyérsüt^őő ruhákat, akkor asztá melegítettünk vizet a sparhelten, hozzákiszütünk a dagasztáshoz, ahány kenyeret sütöttünk, annyi fé marok s^óót. Ezeket beletettük la^{ny}gyos vízbe, akkor először a kovászt összekevertük lisztel mer akkor nem kel meg a kenyér. Beleöntöttük akkor eszt a sotekn^őöbe a vizet asztán összekevertük először kovászkever^őő fáva, utánno pedig kézzel belementünk és alaposan megdagasztottuk. Mekkszüt a dagasztás, láttuk, hom má a kezünkrü lement a t'eszta, finom vót a t'eszta, akkor asztán ekesztük a kenyeret szakasztani. Ugye nyuoc kenyér^{ho}, ahogy idáig emontam ahho kiszítettük a zomborokat, akkor kiszakasztottuk etyformán a ny^óc kenyeret, ugye jól meksodortok, ho^{sz} szíp gömböjüek legyenek beleraktuk a zomborba, a zomborba összehajtottuk a ruhákat, akkor asztán a dunyháva leföttük a zasztalon, ho mekkellenek. Termiszetes, hogy ehho j^óó meleg lakás is kellett. Na akkor mastan a takn^őöbe, ami bent maratt e^k kis t'eszta aszt a kovászkotr^óó késsel, mer ehho izz vót e^k kés az ojan vót mind, hát nem is tudom miho hasoⁿlicsam em mekhajtott vazsdarab ezzel összökotortok a t'esztát a tekn^őöbe összedagasztottuk jól, akkor asztán e^v vót a vakarcs. Eszt is féretettük, ho kellen meg. Hát persze sokan szerettik a langal^óót, meg nem ho csak szerettik, hanem minden házbo ú^{sz} szokták, hogy j^óó na^v vakarcs legyen, osztá ebbü a j^óó na^v vakarcs legyen, osztá ebbü a j^óó na^v vakarcsbu tunnak langal^óót sütnyi a zegisz családnok. No em mim mekkszüt ugye, mast hát ugye, féreraktok a kenyeret kenyi hát csak had kellen. No meg má kezd is keni a kenyér mas foggyok magunkat be kö fűtteni a kemenc^{et}. Hát befűtjük a kemenc^{et}, ahho meg hasznátunk ep pétlit, asztá meg eppár darab fenyőhasápot összöhasidva. Akkor eszt beraktuk a kemenc^{et}ebe, keresztet csinátunk bele, akkor beletettük a

fenyőpétlit, akkor alágyujtottunk hát meggyullatt, ígett ugye, észrevettük, hogy ugye elig, jól leígett a kemence, a kenyér is szípen kel, hát eterítettik a tüzet, hogy had izzaggyon a kemence feneke, no de közbe mas me^k köllene sütnyi a langal^óót. Akkor hátralöktük a kemence elejibü e^k kicsit a tüzet azon meksütöttük a langal^óót. A langal^óósütis pedig ú^k kiszüt vót a kenyérsüt^őő lapát. A vakarcsot ijen darabokra evagdatuk, kenyérsüt^őő lapáton sodr^őfáva enyujtottuk j^óó víkonra, akkor od vót má kisen neki a hej bedoptuk gyönyörűen pillanatok alatt hójagozva meksút, kivettük, cseréptesibe raktok, akkor asztá jól mekfokhajmáztok, meksóztok, mektejfölösztök j^óólakott a zegisz család, ebéd se köllött.

Na mast ezen mind tul vagyunk, de mas következik ám osztá, be köllene vetni a kenyereket, hát ki köl a kemenc^{et}, akkor vót e^k kurugla, azzal a tüzet előhusztuk, akkor vót ep pemetnyel ara meg kukoricásásbu pemetet kötöttünk. J^óól rá köllött persze tekernyi ho^l le ne essen, mer a^b bizo szomorú vót, amikor a zasszon megjárto, mikor a pemet bem maratt mi tívő legyen a szomszídba köllött neki pemetér futnyi, mer be kö vetni a kenyeret, szieny, meg a tűz bem van a kemenc^{et}ebe, ha nem tutta szípen kipemetűnyi a kemenc^{et}, bizo nem vót szíp a kenyérnek a zalla, mer szenyek sütek bele. Akkor kipemetűtök a kemenc^{et}, akkor osztá következik a bevetis. No de tüzet hattunk ám mindig a kemenceajt^őöba, ho^l főkaptya majd a kenyeret, a szípe tűzbü a többit meg belemertük ety kannába, vaj valami rossz fazigba, akkor kitettük a majd ehamvatt. Na mast akkor bevessük a kenyereket, hát odatettük a kemenceajt^őöba a stokedlit, ara rátettek a süte^őlapátot, ara ráburítottok a kenyeret, akkor szípen megmozdattok a tetejit osztá i^s sorba beraktok a kenyeret. Persze vigyázni köllött, mer mind ahogyan először montam a kenyérsütis nem gyerekjátik, mer osztá ha rendetlenü vetett be valaki kint maratt ám a kenyér. Tunnyi köllött a kenyérnek hun van a hele, hogy a nyuoc kenyér mekféggyen a kemenc^{et}ebe. Na mast bevetettük a kenyeret, akkor minden szellőző lukat elzártunk, akkor a tüzet jól odahusztuk a kenyér elejijö, persze nem a kenyérre szórtok, csak hogy jól izzó legyen betettük a kemenceajt^őót, egyet cuppantottunk, mer eszt í^t tanútuk szegin öregektü, akik ezelőtt má pár száz éve is kenyeret sütöttek. Egyet cuppansunk, osztá szebben főgyün a kenyér. No beraktunk akkor mindent, akkor asztán utánno ugye rendet csinátunk persze a kemence előtt, kiraktunk mindent pemetet kimostunk, mindent rendbe tettünk, hogy a másik sütisre kisen legyen. No de hát osztá, közbe mikor a kenyérsütis, dagasztás megv^óot efelettem mondayi a tekny^őöt is kimostok ám. Tisztáro kisikátok, ollan vót mind a sárgovirág, gyönyörű vót ránéznyi. Kisikátok, fővüttök ujbu a pallásro kiszáronnyi, hogy a másik kenyérsütisre rendbe legyen.

Akkor egy óráro megnészünk a kenyeret, hoty hát mi törtint vele hát szípek vótak, szípen mekpírútak, akkor osztá kiszettük a kenyeret ujra melegvizes ruháva lemoszdattuk, visszaraktuk, hogy szíp pirossak legyenek. No a másik egy óra is etellet, hát mas ki kö szennyi mer kíz, ha eddig meg nem sűt a kenyér akkor má meg se sül. De hát meksút mindig, mer annak a zasszonnak tunni köllött, hom mennyi fát kö etüzeni, ismerte a kemenc^{et}éjit, ollan nem vót, hogy a kenyérsütis ne sikerüllön, mer amellik asszon kenyeret nem tudott sütnyi asz bizo a zura everte a hásztu. Mast akkor kiszettük a kenyereket, arra má a zágy kisen vót a lakásbo, a szobábo, ara ráterítettük a süte^őruhát, szípen sorba oda ráraktok, ot hútek ki a kenyerek. Ollan szag vót a lakásbo, hogy aki gyütt be a zajt^{on} bizo szivessen evett vóna belüll. Hát ugye mektörtint a nyuoc kenyér sütis termiszetes ahun hozzával^ó család vót, mer ahun kevesebben vótak három ngy kenyérná kevesebbet nem lehetett sütnyi, vagy háromná, mer hát akkor a kemence üres maratt.

Akkor ez a kenyér bizo sokszor kiet hietig is etartott. Asztá nyáron u mekszáradott hogy a fejszive köllött mekkezdenyi, ho valahogyan meg lehessen, de hát mink ú szoktunk, hogy bevizeztük a süte^őruhát mikor igen szároz vót a kenyér, akkor avve leföttük, hom megporhanyullon, ho^k könnyebben lehessen ugye belüllő vágnyi. Mindenkor nem, de néha vót ugy, hom megpeniszledett a kenyér. Szegin rigiek aszonták, hát akkor peniszledik

meg, mikor nedvesebb idő van, mek hát össze, meg nyáron ugye, hát télen ollan nem v^ot, hom mekpeniszledett, de nyáron, ősszel, tavassza mek szokott kiet hiet utá má, de hát v^ot nálunk egy uraság aszonta neki a zeggiky öregasszony. Jaj tekintetes úr nem lehet megennyi eszt a kenyeret ollan peniszles. Nem baj Klári, annak örüll, peniszles keny'ertü, dütt buzátu nem kö finyi, mer akkor nem halunk itlen. Akkor asztá minden évbe bizo v^ot ollan nap is, hogy a rigiek befüccsik a kemenc'et ollan nem v^ot. Mer ez a mi falunkba örökké tartóan megvan, ugyan a fiatalok ezen má nevetnek, de csak had nevéssenek mink azért abbu nem engedünk, ho sor^os boldogasszonkor nem sütünk kenyeret...Julius másodikán van ez a sor^os boldogasszon. Szegin öreganyám mindig aszonta, attu tanútam, m'eg idesanyám is tartotta, de öreganyámtu belejegyeztem a fejembe, soha felejttem e, mikor szegin öreganyám aszonta. Idezsgyerekem esz mektanúd. Sor^os boldogasszonkor be ne fűcsd a kemencét, mer a Pap Nani nem hagatta meg, kenyeret kö sütnyi, efogyott a keny'er, itt a nyuoc tagu család ennyi kö nekik. Én bizo sütök kenyeret. A Pap Nani befütöttö a kemenc'et, kivágott a lank, meggyulladt a ház, elígett. Ez örökké fönt van a mi falunkba, hogy a mastanyi fiatalok nem hiszik e, erü nem tehetünk, pedig azért rígen se bolondok ítek, rígen is v^otak okossak is.³

Disznóölés

Náiraiban a disznóölés már évszázadok óta a rokonok és a szomszédok téli találkozója, munka és ünnep egyszerre. Munka, mert a disznóölési előkészületek és a füstölés befejezése közt rengeteget kell dolgozni, de azért ez olyan munka, amelyhez szívesen jönnek a szomszédok, rokonok segíteni. Ünnep is, mert egy hosszú munkafolyamat befejezése, a disznónevelés és -hizlalás eredménye.

A disznóölés már napokkal a leszúrás előtt elkezdődik. A háziasszony kiforrázza a húsos és zsírosedényeket. Beszerezte a család a fűszereket, meghívták a fogókat és a böllért, ha a házigazda nem volt a böllérkedés mestere. Ez a segítőcsapat többnyire a rokonságból és a szomszédokból került ki. Az ölés reggelén már sötétben megérkeztek a fogók – a markos férfiak – és a böllér. Megbeszélték a fogást, ki fogja az első, ki a hátsó lábát, ki fogja meg a farkát és ki fogja fel a vért. A böllér miután megsúrta a disznót és az kivérzett következt a pörzsölés. Régen kizárólag szalmával, majd később fatüzelésű, kézzel hajtott szerkezettel végezték ezt a műveletet. Utána a böllér megtisztította és szétdarabolta a disznót és a húsokat aszerint osztályozta, hogy mit készítenek belőle. A parasztság bár télen vágta a disznót, a húst nyárra tartalékolta. Télen szinte csak vasárnap volt húsétel az asztalon, kellett a nyári nagy munkák idejére, ezért azt különféle eljárásokkal tartósították. Ilyen mód lehetett a füstölés, vagy a lesütés és a zsírban való tartósítás. A hús füstölését régebben szabad tüze-lésű konyhák elszálló füstje, a „szabadkémény” tette lehetővé. Később erre a célra épített füstölőben végezték. A húsokat a húshoroggal a füstölőben lévő füstölőbotokra akasztották. Füstölni legjobban a bükkfa, vagy más keményfa, gyümölcsfa volt a legalkalmasabb.

Míg régebben szinte minden háznál vágtak legalább egy disznót, addig mára már jóval kevesebben vállalkoznak rá.⁴

Nárai a statisztikai adatok tükrében

Az alábbi összeállítás a Központi Statisztikai Hivatal, Szombathelyi Területi Igazgatóságának adatainak felhasználásával készült. Az évszámmal jelzett adatok a feltüntetett évhez köthetők, az évszámmal nem jelölt adatok pedig a 2001. évi országos népszámlálási adatok felhasználásával készültek.

A népesség számának alakulása:

Jelenlévő összes népesség:

év	fő	év	fő	év	fő	év	fő
1870	719	1900	922	1930	1055	1960	1175
1880	774	1910	932	1941	1034	1970	1093
1890	867	1920	973	1949	1104		

Állandó népesség:

év	fő	év	fő	év	fő	év	fő
1970	1114	1980	1070	1990	1096	2001	1067

Lakónépesség:

év	fő	év	fő	év	fő	év	fő
1970	1094	1980	1073	1990	1067	2001	1067

Népszaporodás, 1970-2001:

	1970-1979	1980-1989	1990-2001
	fő	fő	fő
Természetes szaporodás, ill. fogyás:	431	-11	-75
Élve születés:	166	112	101
Halálozás:	123	123	176
Vándorlási különbözet:	-64	5	75

A lakó (éjszakai) népesség és a nappali népesség:

Lakó (éjszakai) népesség 2001-ben:	fő
– nem dolgozik, nem tanul:	437
– helyben dolgozik, tanul:	120
– más településen dolgozik, tanul (eljáró):	510

Más településről jár be dolgozni, tanulni:	27
Nappali népesség összesen:	510

Helyben lakó foglalkoztatott	
– más településen dolgozik, eljáró:	362
– helyben dolgozik:	92
– együtt:	454

Más településről jár be dolgozni:	26
Helyben foglalkoztatott együtt:	118

Helyben lakó tanuló	
– más településen tanul:	148
– helyben tanul:	28
együtt:	176

Más településről jár be tanulni:	1
Helyben tanuló együtt:	29

Az összes népesség korcsoport szerint:

	fő		fő		fő		fő		fő
0-4	43	20-24	77	40-44	84	60-64	56	80-84	16
5-9	58	25-29	84	45-49	88	65-69	57	85-x	15
10-14	67	30-34	76	50-54	85	70-74	43		
15-19	70	35-39	57	55-59	60	75-79	31		

A férfi népesség korcsoport szerint:

	fő		fő		fő		fő
0-4	19	20-24	37	40-44	43	60-64	27
5-9	31	25-29	51	45-49	44	65-69	26
10-14	35	30-34	35	50-54	40	70-74	20
15-19	35	35-39	28	55-59	29	75-79	9

A női népesség korcsoport szerint:

	év		év		év		év
0-4	24	20-24	37	40-44	41	60-64	29
5-9	27	25-29	33	45-49	44	65-69	31
10-14	35	30-34	35	50-54	45	70-74	23
15-19	35	35-39	29	55-59	31	75-79	22

A 18 évesnél fiatalabb népesség korév szerint, a kormegoszlás főbb mutatószámai:

100 felnőtt korúra jutó

– gyermekkorú:	25
– időskorú:	32
– együtt:	57

Száz gyermekkorúra jutó időskorú: 130

éves	fő	éves	fő	éves	fő	éves	fő	éves	fő	éves	fő
0	10	3	7	6	8	9	9	12	14	15	18
1	6	4	7	7	11	10	14	13	14	16	8
2	13	5	13	8	17	11	15	14	10	17	13

A 15 éves és idősebb népesség családi állapot és nemek szerint:

Férfi összesen:	440
– ebből nőtlen:	145

Házasság:

– házastársával együtt él:	261
– együtt:	262
– özvegy:	15
– elvált:	18

Élettársi kapcsolatban él:

– nőtlen:	10
– házasság:	-
– özvegy:	-

– elvált:	9
– összesen:	19

Nő összesen: 459

– ebből hajadon: 91

Élettársi kapcsolatban él:

Házasság:		– hajadon:	11
– házastársával együtt él:	260	– házasság:	-
– együtt:	262	– özvegy:	1
– özvegy:	81	– elvált:	7
– elvált:	25	– összesen:	19

A 15 éves és idősebb nők az élve született gyermekek száma szerint:

Házasság nők összesen: 262 fő

Élve született gyermekkel:

gyermekek száma	fő	gyermekek száma	fő
0	13	3	46
1	51	4-x	12
2	140		

100 nőre jutó élve született gyermek: 198

Összes élve született gyermek: 519

15-49 éves házasság nő:

gyermekek száma	fő	gyermekek száma	fő
0	5	3	20
1	39	4-x	2
2	86		

együtt: 152 fő

100 nőre jutó élve született gyermek: 184

Összes élve született gyermek: 279

Párkapcsolatban együtt élő nők

gyermekek száma	fő	gyermekek száma	fő
0	20	3	48
1	56	4-x	13
2	142		

Együtt: 279 fő

100 nőre jutó élve született gyermek: 193

Összesen élve született gyermek: 538

A 7 éves és idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettség szerint:

Összesen: 1003 fő

Általános iskola:

- első évfolyamát sem végezte el: 11
- 1-7 évfolyam között végzett: 215
- 8. évfolyamot is elvégezte: 267

Középiskola:

- érettségi nélkül: 289
- érettségivel: 171

Egyetem, főiskola:

- oklevél nélkül: 10
- oklevéllel: 40

A férfiak aránya (492 fő):

Általános iskola

- első évfolyamát sem végezte el: 5
- 1-7 évfolyam között végzett: 79
- 8. évfolyamot is elvégezte: 129

Középiskola:

- érettségi nélkül: 182
- érettségivel: 68

Egyetem, főiskola:

- oklevél nélkül: 7
- oklevéllel: 22

A nők aránya (511 fő):

Általános iskola:

- első évfolyamát sem végezte el: 6
- 1-7 évfolyam között végzett: 136
- 8. évfolyamot is elvégezte: 138

Középiskola:

- érettségi nélkül: 107
- érettségivel: 103

Egyetem, főiskola:

- oklevél nélkül: 3
- oklevéllel: 18

A népesség iskolai végzettség és nemek szerint:

Az általános iskola első évfolyamát sem végezte el 10 év fölöttiek:

- férfi: -
- nő: 1
- összesen: 1

Legalább az általános iskola 8. évfolyamát elvégezte 15 év felettiiek:

- férfi: 406
- nő: 368
- összesen: 774

Legalább középiskolai érettségivel rendelkező 18 év felettiiek:

- férfi: 97
- nő: 124
- összesen: 221

Egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkező 25 év felettiiek:

- férfi: 18
- nő: 22
- összesen: 40

Az általános iskola 8. évfolyamát sem végezte el 10 év felettiiek:

- férfi: -
- nő: 0,2%
- összesen: 0,1%

Legalább általános iskola 8. évfolyamát végzett 15 év felettiiek:

- férfi: 92,3%
- nő: 80,4%
- összesen: 86,1%

Legalább középiskolai érettségivel rendelkező 18 év felettiiek:

- férfi: 23,0%
- nő: 28,2%
- összesen: 25,7%

Egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkező 25 év felettiiek:

- férfi: 6,0%
- nő: 4,7%
- összesen: 5,3%

A népesség megoszlása vallás és felekezet szerint:

- Római katolikus: 959 fő
- Görög katolikus: 1 fő
- Katolikusok összesen: 960 fő

Református: 27 fő
Evangelikus: 14 fő

Egyházhöz, felekezethez nem tartozó: 21 fő
Nem kíván válaszolni: 42 fő
Ismeretlen fogalom, nincs válasz: 3 fő

A népesség nemzeti hovatartozás szerint:

Magyar: 1057
Horvát: 3
Német: 6
Szlovén, vend: 1

A népesség gazdasági aktivitás és rendek szerint:

Össztlakosság (1067 fő):
– foglalkoztatott: 454 fő
– munkanélküli: 17 fő
– inaktív kereső: 339 fő
– eltartott: 257 fő

Férfiak megoszlása (522 fő):
– foglalkoztatott: 249 fő
– munkanélküli: 13 fő
– inaktív kereső: 136 fő
– eltartott: 124 fő

Nők megoszlása (545 fő):
– foglalkoztatott: 205 fő
– munkanélküli: 4 fő
– inaktív kereső: 203 fő
– eltartott: 133 fő

A foglalkoztatottak korcsoport, legmagasabb iskolai végzettség, összevont nemzetgazdasági ág és összevont főcsoport szerint:

Összes foglalkoztatott: 454 fő

kor	fő	kor	fő	kor	fő	kor	fő	kor	fő
15-29	121	30-33	113	40-49	130	50-59	86	60-x	4

Általános iskola 8. évfolyamánál alacsonyabb: 3 fő
8. évfolyam: 115 fő

Középiskola:
– érettségi nélkül: 187 fő
– érettségivel: 119 fő

Egyetem, főiskola: 30 fő

Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás: 36 fő
Ipar, építőipar: 215 fő
Szolgáltatási jellegű ágazat: 203 fő

Foglalkozás szerint:
– vezető, értelmiségi: 50
– egyéb szellemi: 61
– szolgáltatási: 53
– mezőgazdasági: 15
– ipari, építőipari: 217
– egyéb: 58

A helyben dolgozó és a más településre eljáró foglalkoztatott lakónépesség főbb demográfiai jellemzők és összevont nemzetgazdasági ág szerint:

Összes foglalkoztatott: 454 fő

Helyben dolgozó lakónépesség

Nemek szerinti megoszlás:
– férfi: 55 fő
– nő: 37 fő
– együtt: 92 fő

Kor szerinti megoszlás:
– 15-29 év: 23 fő
– 30– 49 év: 53 fő
– 50 év felett: 16 fő

Végzettség szerinti megoszlás:
– érettségénél alacsonyabb: 65 fő
– legalább középiskolai érettségi: 27 fő

Nemzetgazdasági ág szerint:
– mezőgazdaságban: 15 fő
– iparban, építőiparban: 30 fő
– szolgáltatásban: 47 fő

Más településre eljáró lakónépesség

Nemek szerinti megoszlás:
– férfi: 194 fő
– nő: 168 fő
– együtt: 362 fő

Kor szerinti megoszlás:
– 15-29 év: 98 fő
– 30-49 év: 190 fő
– 50 év felett: 74 fő

Végzettség szerinti megoszlás:

- érettségénél alacsonyabb: 240 fő
- legalább középiskolai érettségi: 122 fő

Nemzetgazdasági ág szerint:

- mezőgazdaságban: 21 fő
- iparban, építőiparban: 185 fő
- szolgáltatásban: 156 fő

A helyben foglalkoztatottak főbb demográfiai jellemzők, összevont foglalkozási, fűcsoport és összevont nemzetgazdasági ág szerint:

Nemek szerinti megoszlás:

- férfi: 64 fő
- nő: 54 fő
- összesen: 118 fő

Kor szerinti megoszlás:

- 15-29 év: 29 fő
- 30-49 év: 68 fő
- 50 év felett: 21 fő

Végzettség szerinti megoszlás:

- érettségénél alacsonyabb: 78 fő
- szakmunkás: 51 fő
- középiskolai érettségi: 27 fő
- egyetem, főiskola: 13 fő

Munkavégzés szerinti megoszlás:

- vezető, értelmiségi: 19 fő
- egyéb szellemi: 6 fő
- szolgáltatási: 16 fő
- mezőgazdasági: 6 fő
- ipari, építőipari: 54 fő
- egyéb: 17 fő

Nemzetgazdasági ág szerint:

- mezőgazdaságban: 17 fő
- iparban, építőiparban: 48 fő
- szolgáltatásban: 53 fő

A háztartások és a családok főbb adatai:

A háztartások száma 2001-ben 346 volt.

100 háztartásra jutó:

- személy: 308 fő
- foglalkoztatott: 131 fő

A családok száma 2001-ben 315 volt.

100 családra jutó:

- családtag: 301 fő
- 15 évesnél fiatalabb gyermek: 53 fő
- összes gyermek: 113 fő

A háztartások a háztartástagok száma és gazdasági aktivitási összetétel szerint:

Összes háztartás: 346.

A háztartásokat alkotó személyek száma:

személyek száma	családok száma
1	53
2	80
3	74
4	83
5	42
6	9
7	4
8-x	1

1 foglalkoztatottal: 86 család

2 foglalkoztatottal: 115 család

3 foglalkoztatottal: 31 család

4, vagy több fogl.: 11 család

Nincs foglalkoztatott:

- munkanélküli: 4 fő
- inaktív kereső: 97 fő
- eltartott: 2 fő

Háztartásban élő:

- foglalkoztatott: 454 fő
- munkanélküli: 17 fő
- inaktív kereső: 339 fő
- eltartott: 251 fő
- összesen: 1067 fő

100 háztartásra jutó:

- foglalkoztatott: 131 fő
- személy: 308 fő

A családok családösszetétel szerint:

Összes család: 315.

Házaspárok adatai

– 0 gyermek:	83 család
– 1 gyermek:	78 család
– 3 gyermek:	16 család
– 4-x gyermek:	-
– összesen:	259 család

Élettársi kapcsolat:

– 0 gyermek:	7
– 1 gyermek:	8
– 2 gyermek:	3
– 3 gyermek:	1
– 4-x gyermek:	-
– összesen:	19

100 családra jutó gyermek száma: 113.

Apjával élő gyermekek:

– 1 gyermek:	4 apánál
– 2 gyermek:	1 apánál
– 3-x gyermek:	-
– összesen:	5 család

Anyjával élő gyermekek:

– 1 gyermek:	23 anyánál
– 2 gyermek:	8 anyánál
– 3-x gyermek:	1 anyánál
– összesen:	32 család

Családban élő gyermekek száma 355 fő.

A lakóegységek rendeltetése és lakóik:

Lakóegységek száma: 363

Lakás:

– lakott:	330
– nem lakott:	29
– együtt:	359

Üdülésre, más célra használt: -

Üdülő:

– lakott: 2

Lakás és üdülő együtt : 361

Lakott egyéb lakóegység: 1

Intézeti, háztartási lakóegység: 1

Lakók:

– lakásban:	1055 fő
– üdülőben:	11 fő
– egyéb lakóegységben:	1 fő
– intézeti lakóegységben:	-

100 lakott lakásra és lakott üdülőre jutó lakó: 321 fő

A lakások és lakott üdülők szobaszáma, tulajdonjellege, használati jogcíme és helyiségei:

Összes lakott lakás és üdülő: 361

Szobaszámok:

– 1 szobás:	23
– 2 szobás:	130
– 3 szobás:	122
– 4-x szobás:	86

Tulajdonjellege:

– természetes személyek tulajdona:	357
– önkormányzati tulajdon:	1
– egyéb tulajdonú:	3

Használati jogcím:

– tulajdoni:	323
– bérleti:	8
– egyéb:	1

Összes helyiségek:

– lakószoba:	816
– fél- és kisháló:	212
– konyha:	371
– főzőfülke:	26
– fürdőszoba:	366

100 lakásra és lakott üdülőre jutó szoba: 285

A lakások és a lakott üdülők 100 szobájára jutó lakó: 104

100 lakás és lakott üdülő közül fürdőszobás: 87

A lakások és lakott üdülők alapterülete:

0-29 m ²	-	30-39 m ²	-	40-49 m ²	8 db	50-59 m ²	13 db
60-79 m ²	45 db	80-99 m ²	102 db	100-x m ²	193 db		

Összesen 361 db, az egy lakásra jutó átlagos alapterület mértéke pedig: 104 m².

A lakások és lakott üdülők felszereltsége:

Hálózati vízvezetékkel: 330

Házi vízvezetékkel: 1

Meleg folyóvízzel: 305

Vízöblítéses WC-vel:	306
Közcatornával:	307
Házi csatornával:	24
Hálózati gázbekötéssel:	153
Palackos gázzal:	183
Központos fűtéssel:	206

A lakások és lakott üdülők komfortossága:

Összesen:	361
Összkomfortos:	201
Komfortos:	96
Félkomfortos:	10
Komfort nélküli:	51
Szükség- és egyéb lakás:	3

A lakó- és üdülőházak magassága és nagysága:

Összesen:	357
Lakóház:	355
Üdülőház:	2
Földszintes:	357
Emeletes:	-

1 lakásos:	355
2 lakásos:	2
4-10 lakás:	-

A népesség és a lakóegységek száma településrész jelleg szerint:

Központi belterületen:	1064 fő
Egyéb belterületen:	-
Külterületen:	3 fő
Összesen:	1067 fő

A lakás, lakott üdülő, lakott egyéb lakóingatlan:

Központi belterületen:	361
Egyéb belterületen:	-
Külterületen:	1

A következő adatok a 2002. év végi állapotot tükrözve adnak iránymutatást:

Regisztrált vállalkozások száma:	99
Regisztrált jogi személyiségű vállalkozások száma:	15
Regisztrált jogi személyiség nélküli vállalkozások száma:	84
Regisztrált egyéni vállalkozás:	71
A működő vállalkozások száma:	85
A működő jogi személyiségű vállalkozások száma:	12
Működő Kft.-k száma:	10
Részvénytársaságok, szövetkezetek száma:	0
Működő jogi személyiség nélküli vállalkozások száma:	73
Működő Bt.-k száma:	10
Egyéni vállalkozások száma:	63

Regisztrált társas vállalkozások száma:	28
Működő társas vállalkozások száma:	22
1-9 főt foglalkoztató működő vállalkozás:	17
Személygépkocsik száma:	279
Motorkerékpárok száma:	6
Teherszállító járművek száma:	46
Nyilvános távbeszélők száma:	4
Egyéni távbeszélő fővonalak száma:	267
Rendszeres szociális segélyben részesült:	5 fő
Jövedelempótló támogatásra felhasznált összeg:	75.000 Ft
Szociális segélyezésre fordított összeg:	1.021.000 Ft
Önkormányzat által egyéb rászorultságtól függő esetek:	294 esetben
Lakásfenntartási támogatás, segély:	0 ⁵

Felhasznált Irodalom

Ábrahám Gézáné: Vasi, zalai paraszttételek és házi tartósítás
 Balogh Gyula: Insurrekció Vas vármegyében, 1809-ben
 Balogh Gyula: Vas vármegye honvédsége 1848-1849
 Balogh Gyula: Vas megye székházának története, Szombathely 1886
 Balogh Gyula – Szluha Márton: Vas vármegye nemes családjai
 Balogh Lajos, Végh József: Vas megye földrajzi nevei
 Bálint Sándor: Ünnepi Kalendárium I-III. Szeged, 1998
 Bangha Béla: Katolikus lexikon
 Bárdos Lajos, Werner Alajos: Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv
 Benczik Gyula: Ivánc
 Boda László és Orbán Róbert: Szombathely és környéke
 Bőle-féle vizitáció 1831. Nárai, SzPL
 Canonkia vizitáció 1841. Nárai, SzPL
 Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában
 Dercsényi Balázs: Tájak, Korok, Múzeumok: Felsőőr
 Feiszt György: Vas megye címerei és zászlai
 Fényes Elek: Magyarország leírása: 1847
 Géfin Gyula dr.: A szombathelyi egyházmegye története (1777-1935)
 Guttmann Judit: Nárai község iskolájának története, Soproni Óvónőképző Intézet, 1970
 Guttmann Miklós dr.: Adatok Nárai nyelvéhez, néprajzához, Szombathely, 1991
 Guttmann Miklós dr.: A pajták építése és használata, Savaria Múzeum, NK 992
 Guttmann Miklós dr.: Nárai földrajzi nevei, Savaria Múzeum, NK 678
 Guttmann Miklós dr.: Szlav elemek egy magyar falu – Nárai – életében
 Guttmann Miklós dr.: Változás, elmúlás a vasi földrajzi nevekben
 Gyalay Mihály: Magyar igazságtörténeti helységnévlexikon
 C. Harrach Erzsébet-Kiss Gyula: Vasi műemlékek
 Hermann Péter: Ki kicsoda 2002
 Hermann Péter: Nemzetközi ki kicsoda 1992
 Holub József: Zala megye helységei a középkorban
 Hortobágyi Jenő: Keresztény közéleti almanach
 Horváth Sándor: Adatok Pápoc történetéhez
 Horváth Sándor: Gerencserek földjén
 Hudi József: Dunántúli községi rendtartások
 Jármay László: A Nárai Náray család, VaML 72/1982
 Kalapis Zoltán: Életrajzi kalauz 2. kötet
 Kasza Sándor dr.: Vas megye kézikönyve
 Katafai-Németh József: Vas megye kastélyai és kúriái
 Kazó-féle vizitáció 1697. Nárai, SzPL
 Kempelen Béla: Nemes családok
 Kenyeres Ágnes: Magyar életrajzi lexikon
 Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára
 Kóta Péter: Középkori oklevelek Vas megyei levéltárakban I. Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről. (Vas megyei levéltári füzetek, 8.)
 Kovács J. Attila – Takács Béla: A nárai „Zsidu-rét” botanikai értéke, KANITZIA-2, 1994
 Kőszegfalviné Pajor Klára: Vas megye települései képes levelezőlapon 1920-1945 között
 Kőszeghi Sándor: Nemes családok Pestvármegyében

Központi Statisztikai Hivatal 2001. évi népszámlálás. 6. területi adatok 6. 18 Vas Megye II. kötet, 2002

Ladislauz Trieber: Die Obere Wart, Gravamina Evangelicorum

Léber Balázs: Nárai egyháztörténete, hitélete, Nárai plébánia 1992

Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár), Bp. 1925

Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár), Bp. 1935

A magyar korona országainak gazdacímtára, Bp. 1897

Markó László: Új Magyar életrajzi lexikon

Nárai Hírmondó, 1999-2000

Németh Imre: A kőszegi Jézus Szent Szíve-templom 1894-1944, 1944

Ördögh Ferenc, Balogh Lajos: Névtudomány és művelődéstörténet

Pataky László: Őrségi református egyház története

Payr Sándor: A dunántúli evangélikus egyházkerület története

Péchy Kálmán: Észak-dunántúl áramszolgáltatásának 75. éve, 1971

Ralph Hübner: Magyarország vezető személyiségeinek életrajzi enciklopédiája

Schneider Miklós: Vas vármegye 1554, 1658, 1696, 1717, 1726/27, 1754, 1835 évi nemesi összeírása

Szabó Géza: A mai magyar nyelvjárások

F. Szabó Géza: Vas vármegye és Szombathely megyei jogú város általános ismertetője és címtára az 1931-32. évre

Szabó József: A honfoglalás és letelepedés, Kőszeghegyaljától Hegyhátig Honismereti Híradó 1975/3

Szelestei N. László: Az Evangélikus Országos Levéltár (Budapest) kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok.

Sziklai János dr.-Borovszky Samu dr.: Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája

Szily-féle vizitáció 1780. Nárai, SzPL

Szinnyei József: Magyar írók

Takáts Sándor: Bajvívó magyarok, 43-51

Tormásy-féle vizitáció 1674. Nárai, SzPL

Tóth Kálmán: Vasvármegye Címtára 1908, VaML

Udvardai Gyula: Két évtized a Szombathelyi Állami Gazdaság fenállásának 20 éves krónikája

Vas megyei termelőségvetkezetek évkönyvei 1959-1978

Zanathy János dr.: Magyar Köztársaság Bíróságai és Bírái

Zsiga Tibor: „Communitas Fidelissima” Szentpéterfa

Rövidítések:

BALOGH-SZLUHA: Balogh Gyula – Szluha Márton: Vas vármegye nemes családjai

BÁLINT: Bálint Sándor: Ünnepi Kalendárium I-III. Szeged, 1998

BENCZIK: Benczik Gyula: Ivánc

BLOR : Boda László és Orbán Róbert: Szombathely és környéke

CANONIKA: SzPL, Canonika visitatio. 1841.

CSÁNKI: Csánki Dezső: Magyarország Történelmi Földrajza a Hunyadiak korában

EOL: Evangélikus Országos Levéltár, Evangélikus Egyház, Budapest

GÉFIN: Dr. Géfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története (1777-1935)

GJ: Guttmann Judit: Nárai község iskolájának története, szakdolgozat, Soproni Óvónő-képző Intézet

GM: Guttmann Miklós adatközlése alapján

HD: Historia Domus, Nárai Plébánia

HERMANN 1992: Hermann Péter: Magyar és nemzetközi ki kicsoda, 1992

HERMANN 2002: Hermann Péter: Ki kicsoda 2002

HORVÁTH: Horváth Sándor: Adatok Pápoc történetéhez

HUDI: Hudi József: Dunántúli községi rendtartások

IL: Iker Lajos adatközlése nyomán

JÁRMY: Jármay László: A nárai Náray család. VaML 72/1982

KALAPIS: Kalapis Zoltán: Életrajzi kalauz 2. kötet

KASZA: Dr Kasza Sándor főszerkesztő: Vas Megye Kézikönyve

KAZÓ: SzPL, Kazó-féle visitatio. 1697.

KENYERES: Kenyeres Ágnes főszerkesztő: Magyar életrajzi lexikon

KI: V. 200/24 Községbírói iratok Nárai, 1674-1851, VaML

KIJ: Király József adatközlése alapján

KJ: Kolonics József adatközlése alapján

KM: Kovács Miklósné adatközlése alapján

KSH: Központi Statisztikai Hivatal, Vas Megyei Igazgatóságának adatközlése alapján

LB: Léber Balázs, kézirat

LJ: Lóránth József adatközlése nyomán

MARKÓ: Markó László főszerkesztő: Új Magyar életrajzi lexikon

MZ: Molnár Zoltán adatközlése nyomán

NA: Németh András adatközlése alapján

NEB: Enikő Bettina Gy. Náray adatközlése alapján

NH: Nárai Hírmondó

NI: Németh István adatközlése alapján

NKT: Nárai Község Tanácsi iratai, VaML

NL: Nagy Lajos adatközlése nyomán

NNI: Nárai nagyközség iratai VaML, V. K. 45, 1886-1950

PATAKY: Pataky László: Őrségi református egyház története

PÉCHY: Péchy Kálmán: Észak-dunántúl áramszolgáltatásának 75. éve 1971

PTMS: Postai és Távközlési Múzeum Sopron

RALPH: Ralph Hübner: Magyarország vezető személyiségeinek életrajzi enciklopédiája

SAV: Savaria Múzeum

SCHNEIDER: Schneider Miklós Vas Vármegye 1554. évi, 1658. évi, 1696. évi nemesi összeírása, 1717. évi, 1726/27. évi nemesség vizsgálata, 1754. évi nemesi összeírása, 1835. évi nemesség vizsgálata

SF: Saját felvétel (fotó)

SV: Saját visszaemlékezés

SZABÓ: F. Szabó Géza főszerk., Vas Vármegye és Szombathely megyei jogú város általános ismertetője és címtára az 1931-32. évre.

SZINNYEI: Szinnyei József: Magyar írók

SzPL: Szombathelyi Püspöki Levéltár

SZPV: Szilágyiné Pompor Vilma adatközlése alapján

TK: Természettudományi Kislexikon

VaML: Vas Megyei Levéltár

VaMLC: Vas Megyei Levéltár, Helytörténeti cédula anyag – Nárai

VaMLL: Vas Megyei Levéltár, Helytörténeti lexikon – Nárai

VVM: Vas Vármegye

VMMÉ: A Vas Megyei Múzeumok Értesítője 1971-1972, 5-6 kötet

VM: Vas Megye
VMLF: Vas megyei levéltári füzetek 8.
VN: Vas Népe
VV: Vasvármegye
VVHL: Vas Vármegye Hivatalos Lapja
ZaML: Zala Megyei Levéltár

Jegyzetek

FÖLDTÖRTÉNET: 1. BLOR 4-7. oldal, 2. A Magyar Állami Földtani Intézet adatbázisa alapján, 3. BLOR 4-7. oldal

DOMBORZAT: 1. BLOR 7-12. oldal,

ÉGHAJLAT: 1. BLOR 12-13. oldal

VÍZRAJZ: 1. BLOR 13. oldal, 2. KASZA 449. oldal, 3. VaMML, 4. SV, 5. BLOR 13-14 oldal, 6. A Magyar Állami Földtani Intézet adatbázisa alapján

TALAJOK: 1. BLOR 16. oldal

A TÉRSÉG NÖVÉNYVILÁGA: 1. BLOR 17-24. oldal, 2. Kovács J. Attila – Takács Béla: A nárai „Zsidu-rét” botanikai értékei KANITZIA-2, 1994. 43. oldal, 3. BLOR 24. oldal, 4. Kovács J. Attila – Takács Béla: A nárai „Zsidu-rét” botanikai értékei KANITZIA-2, 1994. 43-64. oldal, 5. BLOR 26. oldal

A TÉRSÉG ÁLLATVILÁGA: 1. BLOR 27-30. oldal, 2. VMMÉ 151. old, 3. VN 2003. június 7. A tudós és családja, 4. NI, 5. VN 2003. június 7. A tudós és családja, 6. VMMÉ 151-163. oldal, fotó: Vas Népe 2003. június 7, 7. TK, 8. BLOR 39. oldal, 9. BLOR 36-37. oldal

HONFOGLALÁSIG: 1. VaMML, 2. SV, 3. GJ, 4. GM

A HONFOGLALÁS ÉS LETELEPEDÉS: 1. Kőszeghegyaljától Hegyhátig Híradó, 1975/3, Szabó József: Honfoglalás és letelepedés

AZ ÁLLAMALAPÍTÁSTÓL: 1. SV, 2. VaMML, 3. VaMLF 48-51, 4. VMLF 50-52. oldal, 5. CSÁNKI 779. oldal, 6. VMLF 126. oldal, 7. NEB, 8. VMLF 126. oldal, 9. CSÁNKI 803. oldal, 10. SV, 11. VaMLC, 12. NEB, 13. VaMLC, 14. Guttmann Miklós: Szláv elemek egy magyar falu – Nárai – életében, 15. VaMLC, 16. VaMML, 17. SCHNEIDER, 18. VaMLC

NÁRAI RENDTARTÁSA: 1. HUDI 44-47. oldal

A FEUDALIZMUSBAN: 1. VaML, KI, 2. VaML, Vegyes letétek 1698, 3. VaML, KI, 4. VaML, V. 200, restaurált, 5. SCHNEIDER, 6. VaMLC, 7. SCHNEIDER, 8. VaMLC, 9. 1728-as összeírás, VaML, IV.11/b. 1. kötet, 809. old., 10. Katafai-Németh József: Vas megye kastélyai és kúriái, 11. VaMML, 12. VaML, KI, 13. HORVÁTH, 14. VaMLC, 15. VaML, KI, 16. VaMLC, 17. VaML, KI, 18. Tomus Secundus 1786-1829, Nárai Plébánia iratanyaga 19. Balogh Gyula: Insurrekció Vas megyében, 1809-ben. 20. VaML, KI, 21. VaML, Megyei Közgyűlés iratai 1820, 29. old. 66-os sorszám, IV. 1. a, 22. VaML, KI, 23. VaML, IV 359, 1828-as összeírás, 24. VaML, KI, 25. SCHNEIDER, 26. VaML, KI, 27. VaML, térképtár, U. 462

AZ 1848-AS IDŐK: 1, VaML Vas Vármegye Központi Választmányának iratai, Nárai választók névjegyzéke (1848), 2. VaML A Vas megyei Szombathelyi kerület országgyűlési követ választásáról vezetett jegyzőkönyv, 1848, 3. Balogh Gyula: Vas vármegye honvédsége 1848-1849, 4. VaML, KI, dupla kötet, 5. BENCZIK 75-76, 6. Balogh Gyula: Vas vármegye

honvédsége 1848-1849, 7. HORVÁTH, 8. MZ, 9. HORVÁTH, VaMLC, 10. Körlevelek 1852-1867, a Nárai Plébánia iratanyaga, 11. VaML, KI, 12. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876-ik évi Statisztikai jelentése. I. füzet 340. old, 526 sorszám. Soproni Levéltár, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 13. Tóth Kálmán, Vasvármegye Címtára 1908, VaML, 14. Vas Vármegye alispánjának iratai, Útlevelekérelmek, IV. 405/d/44,45,46,47,48,4,50 VaML, fotó: Nárai Iskola tulajdona, 15. VVM 1911. március 11., 16. Vas Vármegye alispánjának iratai, Útlevelekérelmek, IV. 405/d/48,50, VaML, fotó: az első kettő Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, a házat ábrázoló a Nárai Iskola tulajdona, 17. VaML, térképtár, T. 433

AZI VILÁGHÁBORÚ TÁJÉKÁN: 1. SZABÓ, 2. az I. világháborúban elesettek emlékére állított emlékmű felirata szerint, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 3. SZABÓ, 4. NI, 5. VaML, NNI, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 6. Testvériség 1919. április 5, 7. Testvériség 1919. április 24, 8. Zsiga Tibor: „Communitas Fidelissima” Szentpéterfa, fotó: Kovács Miklósné tulajdona, 9. VaML, NNI, 10. SZABÓ, fotó: Kovács Miklósné tulajdona, 11. VaML, NNI, fotó: Kovács Miklósné tulajdona, 12. SV. 13. VaML, NNI, fotó: Kovács Miklósné tulajdona, SF, 14. VaML, IV. 430.a. 681, 682, 683.e. A Szombathelyi Járás Iparhatósága Ipar Lajstroma 1927-1958, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona

A II. VILÁGHÁBORÚ TÁJÉKÁN: 1. VaML, NNI, 2. NI, 3. IL, 4. VaML, NNI, fotó: Simon Józsefné tulajdona, 5. NI, 6. VaML, NNI, 7. NI, 8. IL, 9. NI, 10. IL, 11. NI, 12. IL, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 13. NI, 14. IL, 15. NI, 16. IL, 17. NI, 18. IL, 19. KJ, 20. NI, 21. IL, 22. NI, fotó: SF

A SZOCIALIZMUS KORSZAKA

1. VaML, NNI, 2. NI, 3. VaML, NKT, 1948-1951, 4. Nyugati kis újság 1949. február 2, 5. VM 1950. január 6, 6. VaML, NKT, 1955, 7. NI, 8. NL, 9. NI, 10. VaML, NKT, 1956-1960, fotó: SAV, NK 678, 11. NI, 12. VN 1962. november 7, fotó: SF, 13. VaML, NKT, 1960, 14. Guttman Miklós: Nárai földrajzi nevei, SAV, NK-678, 15. VaML, NKT 1963, 1965, fotó: SAV, NK 678, 16. VN 1963. január 20, 17. VaML, NKT, 1959-1961, 18. VN 1983. ápr. 3, fotó: Kovács Miklósné tulajdona, 19. VN 1984. június 30, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 20. SV, fotó: első három Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, Vas Népe, 1986. április 7, 21. VN 1988. december 15, fotó: képeslap Molnár Gyuláné tulajdona, SF

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN: 1. SV, 2. VV 1990. június 19, 3. VVM 1990. július 30, fotó: Vasvármegye 1990. július 30, 4. VN 1900. október 27, 29, SV, 5. VN 1992. október 14, 6. VN 1993. február 18, 7. VN 1993. december 3, 8. VN 1994. szeptember 12, 9. VN 1994. november 15, 10. VN 1996. október 17, 11. VN 1996. május 29, 12. VN 2003. november 9, 13. VN 1997. augusztus 6, 14. NH 1999. 5. száma, 15. VN 2001. július 9, 11, 16. SV, fotó: Vas Népe 2001. július 9, július 11, 17. VN 2003. április 18, fotó: SF, 18. SV, fotó: SF

AZ OKTATÁS ÉS AZ ISKOLA: 1. KAZÓ, 2. VaML, KI, 3. LB, 4. Körlevelek 1852-1867, Nárai Plébánia iratanyaga, 5. CANONIKA, 6. LB, 7. GJ, 8. LB, 9. Értelemszerűen, fotó: GJ, 10. GJ, 11. VaML, NNI, 12. LB, 13. VaML, NNI, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 14. GJ, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 15. KM, 16. VM 1955. november 1, 17. NI, 18. GJ, 19. VaML, NNI, 20. SV, fotó: Molnár Gyuláné tulajdona

A NEMZET NAPSZÁMOSAI: 1. GJ, 2. VaML, NNI, 3. GJ, fotó: GJ., 4. VaML, NNI, 5. GJ, 6. VaML, NNI, fotó: GJ, 7. Dunántúli Tanítók Lapja, 1939. 15. évf. jún. 1-5, 8. VaML, NNI, 9. GJ, fotó: GJ, 10. SV

A TEMPLOM ÉS A HITÉLET: 1. VaMLL, 2. LB, 3. HD, 4. Nárai Plébánia iratanyaga, 5. SV, 6. BÁLINT, 7. HD, 8. PATAKY 70-71, 9. VN 2003. október 4, 10. PATAKY, 11. EOL, AGE, V. 14. 12. VaML, Vegyes letétek 1698, 13. Tormássy-féle 1674-es vizitáció, SzPL, 14. Die Obere Wart, szerkesztette: Ladislaus Trieber. Gravamina Evangelicorum, 384. old., 15. EOL, AGE, V.10, 483-492, 16. KAZÓ, 17. SV, 18. HOZSANNA! Teljes kottás népénekönyv, szerk. Bárdos Lajos, Werner Alajos, 19. LB, 20. KAZÓ, 21. VaML, KI, 22. VaMLC, 23. IL, KIJ, 24. TOMUS SECUNDUS, 1786-1829, Nárai Plébánia, 25. GÉFIN, SzPL, 26. VaML, IV.1.b. Vas vármegye nemesi közgyűlési iratai 1802, 747180/2, 27. BŐLE-féle vizitáció, 28. LB, 29. Taller Zoltánné, Fülöp Erzsébet adatközlése alapján, 30. LB, 31. VaML, Megyei Közgyűlés iratai 1819, 44. oldal, 78-as szám. IV. 1.a, 32. SzPL, Acta canllariae 1802-1820, 33. LB, 34. TOMUS SECUNDUS 1786-1829, Nárai Plébánia, 35. CANONICA, 36. HD, 37. VaML, NNI, 38. HD, 39. LB, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 40. VN 1999. szeptember 16, 41. SV, 42. LB, fotó: Marosits Mária tulajdona, 43. SV, 44. LB, 45. SV, fotó: SF, 46. VaML, NNI, 47. SV, fotó: első négy Marosits Mária tulajdona, a másik három SF, 48. GÉFIN, SzPL, 49. Németh Imre: A kőszegi Jézus Szent Szíve-templom, 50. GÉFIN, SzPL, 51. PATAKY, 52. VaML, Vegyes letétek 1698, 53. LB, 54. SV, fotó: SV

TEMETŐ: 1. KAZÓ, 2. SV, 3. CANONICA, 4. LB, 5. CANONICA, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 6. BLOR 85-86, C. Harrach Erzsébet-Kiss Gyula: Vasi műemlékek, 7. VaML, KI, 8. BLOR 85-86, C. Harrach Erzsébet-Kiss Gyula: Vasi műemlékek, 9. SV, 10. CANONICA, 11. SV, 12. VaML VK. 45, 13. A kriptában elhelyezett tábla tanúsága szerint, 14. GM, fotó: SF

KŐKERESZTEK, PLÉH KRISZTUSOK: 1. SV, CANONICA, LB, 2. CANONICA, fotó: SAV, NK 678, 3. IL, fotó: SF, 4. SV, fotó: SF, 5. NI, fotó: SF, 6. SV, fotó: SF

KÖZIGAZGATÁS: 1. SV, 2. VaML, KI, 3. VaMLL, 4. VaML, KI, 5. SV, 6. VaML VK. 45/20 Nárai körjegyzőségi iratok, 1892-1947 Képviselő-testületi határozatok, fotó: Vas Népe, 1981. augusztus 1, 7. VV 1893. február 5, 8. VaML VK 45/20 Nárai körjegyzőségi iratok, 1892-1947 Képviselő-testületi határozatok, 9. VVHL 1904. július 28, 10. VV 1908. október 29, 11. VaML VK 45/20 Nárai körjegyzőségi iratok, 1892-1947 Képviselő-testületi határozatok, 12. NI, 13. VN, 1990. október 12, 14. SV, 15. VaML VK. 45, KI, fotó: SF

IFRASTRUKTÚRA: 1. KSH, 2. SV, 3. VaML VK. 45/23 Vegyes Iratok 1912-1941, 4. PÉCHY, 5. VaML VK. 45 Községi Iratok, 6. PÉCHY, 7. VM 1955. december 13, 8. VaML VK. 45 Községi Iratok, 9. VM 1955. december 13, 10. VaML VK. 45 Községi Iratok, 11. SV

NÉPESSÉG, DEMOGRÁFIA: 1. KAZÓ, 2. VaMLL, 3. KASZA 450. oldal, 4. KSH 2001. évi népszámlálási adatok 5. KASZA 450. oldal, 6. KSH 2001. évi népszámlálási adatok, fotó: SV

EGÉSZSÉGÜGY: 1. VaML, VK. 45/23 közigazgatási-, képviselő-testületi iratok, 2. VaML, NKT, 1956, 3. Iker Lajos adatközlése nyomán, 4. VaML, NKT, 1956-1966, fotó: SV

POSTATÖRTÉNET: 1. Horváth Sándor: Gerencserek földjén 244-245, 2. PTMS adattára, 3. VaML VK. 45/23 vegyes iratok 1912-1941, 4. PTMS adattára, 5. LJ, 6. PTMS adattára, 7. SV, 8. VM 1952. szeptember 16, 9. SV, fotó: SF

EGYESÜLETEK: 1. VaMLC, 2. VaML IV. 440. Egyesületi alapszabály gyűjtemény-Nárai, NI, fotó: SF, 3. LB, 4. VaML IV. 440. Egyesületi alapszabály gyűjtemény-Nárai, NI, fotó: SF, 5. LB, 6. VaML IV. 440. Egyesületi alapszabály gyűjtemény-Nárai, NI

SPORTÉLET: 1. NI, 2. SV, fotó: SAV, NK 678, 3. NI, fotó: Németh István tulajdona, 4. SV, 5. NA, fotó: Németh András tulajdona, 6. NH 1999-2000, fotó: Németh András tulajdona, 7. VN. 1997. augusztus 6, 8. NH, 1999-2000, 9. SV, fotó: SF

A FÖLDMŰVELÉS FEJLŐDÉSE, ALAKULÁSA: 1. VaML, KI, 2. VaMLL, 3. Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár) Bp. 1925, 4. Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár) Bp. 1935, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 5. VaML, NNI, 6. VaMLL, 7. NI, 8. Guttman Miklós: Adatok Nárai nyelvéhez, néprajzához, fotó: SAV, NK 992, 9. NI, 10. Nyugati Kis Újság, 1948. március 3., 11. Udvardi Gyula: Két évtized a Szombathelyi Állami Gazdaság fennállásának 20 éves krónikája, fotó: Ua, 12. Vas megyei termelőszövetkezetek évkönyve 1959. Szombathely, 1960, 13. SV, 14. VN 2003. szeptember 3, fotó: Udvardi Gyula: Két évtized a Szombathelyi Állami Gazdaság fennállásának 20 éves krónikája, 15. Vas megyei termelőszövetkezetek évkönyve 1959-1978, fotó: Szilágyiné Pompor Vilma tulajdona, 16. VN 1991. április 26, VN 1992. február 12, Fotó: SF, 17. SV, fotó: Molnár Gyuláné tulajdona

NÁRAI FÖLDRAJZI NEVEI: 1. Szombathelyi Körzeti Földhivatal, Nárai község területének kimutatása 2003. szeptember 1, 2. SV, 3. VaML, KI, restaurált, 4. Ördögh Ferenc, Balogh Lajos szerk. Névudomány és művelődéstörténet, Guttman Miklós: Változás, elmúlás a vasi földrajzi nevekben, 5. Guttman Miklós: Szláv elemek egy magyar falu – Nárai – életében, 6. Guttman Miklós: Nárai földrajzi nevei és Balogh Lajos, Végh József szerk. Vas megye földrajzi nevei 167-169, kiegészítve az újkori ismeretanyaggal, fotó: SAV, NK 678

CSALÁDOK, NEVEK: 1. SV, SCHNEIDER, VaML 1848-as választói névösszeírás, Nárai, 2. BALOGH-SZLUHA, NI, 3. BALOGH-SZLUHA, ZaML IV.1.e.1., ZaML Holub József: Zala megye helységei a középkorban, ZaML Helytörténeti lexikon anyag, ZaML IV.1.e.1. Nemesi összeírások 1555-1790, A MATÁV Rt. országos telefon előfizetőinek adatbázisa alapján, 4. Dercsényi Balázs: Tájak, Korok, Múzeumok: Alsóörs, Takács Sándor: Bajvívó magyarok 43-51, 5. Vasvár-Szombathelyi Székeskáptalan Hiteles helyi levéltára. Litterae Instrumentae Idexből, 6. MZ, fotó: MZ, 7. BALOGH-SZLUHA, 8. Balogh Gyula: Vas megye székházának története, 1886, 9. MZ, fotó: MZ, 10. BALOGH-SZLUHA, fotó: SF, 11. MZ, fotó: MZ, 12. BALOGH-SZLUHA, 13. A Náray család iratanyagának összegzése alapján, NEB, 14. SZINNYEI, 15. NEB, 16. SZINNYEI, KENYERES, 17. JÁRMY, 18. SZINNYEI, 19. JÁRMY, 20. SZINNYEI, 21. KENYERES, MARKÓ, 22. KALAPIS, MARKÓ, 23. MARKÓ, HERMANN 2002, 24. HERMANN 1992, 25. NEB, 26. HERMANN 2002, 27. RALPH, 28. HERMANN 2002, 29. Magyar Köztársaság Bíróságai és Bírái. Kiadta: Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalának vezetője. Szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Zánthy János, 30. RALPH, 31. Kőszegi Sándor: Nemes családok Pestvármegyében, 32. BALOGH-SZLUHA, 33. Dr. Náray-Szabó Gábor adatközlése alapján, fotó: SF, 34. Dr. Sziklai János – Dr. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája, 35. Dr. Náray-Szabó Gábor adatközlése nyomán, 36. KENYERES, 37. Dr. Náray-Szabó Gábor adatközlése nyomán, 38. Hortobágyi Jenő: Keresztény közéleti almanach, 39. MARKÓ, KENYERES, SV, 40. A Náray-Szabó kriptá egyik felirata alapján, 41. HERMANN 2002, 42. BALOGH-SZLUHA, 43. Guttman Miklós: Szláv elemek egy magyar falu – Nárai – életében, fotó: SF

CÍMEREK, PECSÉTEK: 1. SV, 2. NEB, 3. NH 1999-2000, 4. Feiszt György: Vas megye címerei és zászlai, 5. NEB, 6. NNI, Nárai Plébánia, Nárai Iskola irattálmányából

AZ ESZTENDŐ EGYES NAPJAIHOZ FÚZÓDÓ NÉPI MEGFIGYELÉSEK, HIE-DELMEK NÁRAIBAN: Guttman Miklós: Adatok Nárai nyelvéhez, néprajzához 131-135

NÁRAI KÖZSÉGBEN HAJDAN ÉLŐ NÉPSZOKÁSOK: 1. Guttman Miklós: Adatok Nárai nyelvéhez, néprajzához 136-140, saját ismeretanyaggal kiegészítve,

EGYÉB NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNY NÁRAIBÓL:

1. Dunántuli Szemle, 1940, 3-4 sz. 211-214, 2. Guttman Miklós: Nárai község földrajzi nevei, SAV, NK-678, 3. MZ, 4. Guttman Miklós: Adatok Nárai nyelvéhez, néprajzához 119-130

MÁGIKUS JELEK EGY NÁRAI KÚTON: Index Ethnographichus 1958/2.sz. 229-231.

SZILÁNKOK– PILLANATKÉPEK NÁRAIRÓL: 1. Anyakönyvek, Nárai Plébánia, 2. Ábrahám Gézáné: Vasi, zalai paraszttételek és házi tartósítás, 3. Szabó Géza: A mai magyar nyelvjárások. (Guttman Miklós: Kenyér sütés Náraiban), 4. Ábrahám Gézáné: Vasi, zalai paraszttételek és házi tartósítás 24. old, SV, 5. KSH adatállománya. Jegyzékszám: 6. Területi adatok 6.18 Vas Megye

ELSŐ BORÍTÓ: A községet ábrázoló képeslap az 1940-es évekből (Kőszegfalviné Pajor Klára: Vas megye települései képes levelezőlapokon 1920-1945 között)

HÁTSÓ BORÍTÓ: A községet ábrázoló képeslap 1933-ból (Kovács Miklósné tulajdona)

Mezőgazdasági Gépek, Alkatrészek és Szerviz

Szombathely, Ipari u. 3. Tel: 94/513-350

Alkatrész: 94/513-360, Gép: 94/513-355, Fax: 94/513-351

info@agroalfa.hu

Telephelyek:

Répcelak
Petőfi u. 8.
Tel: 95/588-788

Pápa
Győri u. 4.
Tel: 89/510-900

Nagykanizsa
Erdész u. 6.
Tel: 93/516-597

SAME traktorok
25LE-től 260LE-ig
AKCIÓS modellek!

Erő és Munkagépek alkatrészei
Műszaki áruk
Széles választékban

SZEZONÁLIS AKCIÓK:
Tárcsalapok, Rugóskapák

MINŐSÉG

KEDVEZŐ ÁRON

MTZ traktorok
EU minőségben
típusbizonyítvánnyal
"zöld" motorral

Mezőgazdasági
gépszerviz

Helyszíni javítás
GUMISZERELÉS 52"-ig

Hitel, Lízing Ügyintézés, PÁLYÁZATOK

IMPORT és HAZAI MUNKAGÉPEK

Permetezőgépek, Műtrágyaszórók, Magágykészítők, Vetőgépek
Pótkocsik, Fűkaszák, Bálázók, Bálacsomagolók, Homlokrakodók

Tartalom

Előszó.....	5
Földrajzi viszonyok.....	7
– Domborzat.....	9
– Éghajlat.....	11
– Vízrajz.....	11
– Talajok.....	12
A térség növényvilága.....	15
A térség állatvilága.....	21
Honfoglalásig.....	25
– A honfoglalás és letelepedés.....	25
Az államalapítástól.....	27
Nárai Rendtartása.....	35
– A feudalizmusban.....	37
Az 1848-as idők.....	49
Az I. világháború tájkán.....	57
A II. világháború tájkán.....	69
A szocializmus korszaka.....	77
A rendszerváltás után.....	89
Az oktatás és az iskola.....	97
A nemzet napszámairól.....	105
A templom és a hitélet.....	111
Temető.....	139
Kőkeresztek, pléh Krisztusok.....	143
Közigazgatás.....	147
Infrastruktúra.....	151
Népesség, demográfia.....	155
Egészségügy.....	157
Postatörténet.....	159
Egyesületek.....	165
Sportélet.....	175
A földművelés alakulása, fejlődése.....	181
– A mezőgazdaság gépesítése.....	182
– Az Állami Gazdaság.....	185
– A szövetkezeti gazdálkodás.....	189
Nárai Földrajzi nevei.....	193
Családok, nevek.....	199
Címerek, pecsétek.....	231
Az esztendő egyes napjaihoz fűződő népi megfigyelések, hiedelmek Náraiiban.....	235
– Egyéb megfigyelések Náraiból.....	237
Nárai községben hajdan élő népszokások.....	239
Egyéb néprajzi gyűjtemény Náraiból.....	245
– A garabonciás deákról szóló hiedelmek.....	247
– Az ördögös kocsisról szóló hiedelmek.....	248
– A tüzesemberről szóló hiedelmek.....	248
– A boszorkányokról, tudálékosokról szóló hiedelmek.....	249
– Mágikus jelek egy Nárai kúton.....	253
Szilánkok – életképek Nárai életéből.....	255

– Amiről az anyakönyvek vallanak	255
– Életmód ételek egykoron	260
– Kenyészítés Náraiban	261
– Nárai a statisztikai adatok tükrében	264
Felhasznált irodalom	279
Tartalom	289

Mini ABC

Nárai, Petőfi Sándor u. 47.

Megújult üzletünkben
szeretettel várunk minden kedves vásárlót!
Olcsó tej, tejtermékek,
másnaponta friss hentesáru, zöldsáru kapható.
Hétfőtől péntekig: 6⁰⁰-12⁰⁰, 14⁰⁰-18⁰⁰
Szombaton: 6⁰⁰-12⁰⁰
Vasárnap: 8⁰⁰-10⁰⁰

Várjuk kedves vásárlóinkat!

P VIDEO-STÚDIÓ

- Reklám, Referenciafilm készítés
- Esküvők, rendezvények filmezése
- Digitális vágás, editálás
- Videofilm DVD-re, CD-re írása

9700 Szombathely, Szűrcsapó u. 18/B
Telefon: (06-94)505-599, (06-30)233-0981
E-mail: pfeco@axelero.hu

Vas Megyei Kéményseprő és Tüzeléstechnikai Kft.

Szombathely

Kálvária utca 33.

Telefon: (94) 506 490,

fax: (94) 506 498,

mobil: +36 (30) 2566 462

E-mail: negro1@mail.axelero.hu

GLÓRIA TEMETKEZÉS

Együttérző részvétnyilvánítása mellett teljes körű szolgáltatásaival kíván segíteni a temetéssel kapcsolatos ügyeinek intézésében. A felmerült kérdéseire választ kaphat irodánkban és telefonon is.

9700 Szombathely, Bártfa u. 5.

(Éhen Gyula telep, 86-os főútról nyílik)

Telefon: (94) 320 719

ÉJJEL NAPPAL ÁLLANDÓ ÜGYELETTEL!

A Náráir kiáramlása

Náráir Község címere

A Náráir család címere

Náráir község 1857. évi kataszteri térképe